

KÄSIKIRJA

Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden käsikirja

vuoden 2018 painos

COUNCIL OF EUROPE

Käsikirjoitus valmistui helmikuussa 2018.

Käsikirjan päivitykset ovat jatkossa saatavana FRA:n verkkosivuilla osoitteessa fra.europa.eu, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen verkkosivuilla osoitteessa echr.coe.int (Case-Law-valikko).

Valokuvat (kansi & sisäpuolella): © iStockphoto

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, 2019

Jäljentäminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan.

Kaikkien sellaisten kuvien tai muun aineiston käyttöön tai jäljentämiseen, jotka eivät kuulu Euroopan unionin perusoikeusviraston / Euroopan neuvoston tekijänoikeuteen, on pyydettävä lupaa suoraan tekijänoikeuden haltijalta.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto tai kukaan muu Euroopan unionin perusoikeusviraston puolesta toimiva henkilö ei ole vastuussa jäljempänä esitetävän tiedon mahdollisesta käytöstä.

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2019

Euroopan neuvosto: ISBN 978-92-871-9840-2

FRA – print: ISBN 978-92-9474-450-0 doi:10.2811/3939 TK-07-17-108-FI-C

FRA – web: ISBN 978-92-9474-456-2 doi:10.2811/478451 TK-07-17-108-FI-N

Tämä käsikirja on laadittu englanniksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) ei vastaa kielitoisintojen laadusta. Tässä käsikirjassa esitetyt mielipiteet eivät sido EIT:tä. Käsikirjassa viitataan Euroopan ihmisoikeussopimusta koskeviin kommentteihin ja käsikirjoihin. EIT ei vastaa näiden julkaisujen sisällöstä, eivätkä ne välttämättä edusta EIT:n kantaa, vaikka ne on sisällytetty kirjallisuusluetteloon. Luettelo ihmisoikeussopimusta koskevista muista käsikirjoista on EIT:n kirjaston tietokannassa osoitteessa www.echr.coe.int/Library

Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden käsikirja

vuoden 2018 painos

Esipuhe

Euroopan ihmisoikeustuomioistuun ja Euroopan unionin perusoikeusvirasto päättivät tammikuussa 2010 laatia yhteistyössä käsikirjan syrjinnän estämiseen liittyvästä eurooppalaisesta oikeuskäytännöstä. Olemme iloisia voidessamme nyt esitellä käsikirjan uusimman version, jossa on päivitettyjä esimerkkejä asiaa koskevasta oikeuskäytännöstä ja jonka rakennetta on parannettu.

Euroopan unionin perusoikeuskirjasta tuli oikeudellisesti sitova Lissabonin sopimuksen voimaantulon myötä. Lissabonin sopimuksessa määrätään myös EU:n liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Tätä taustaa vasten on välttämätöntä parantaa tietämystä Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen luomista yhteisistä periaatteista, jotta Euroopan ihmisoikeusnormien keskeisen osan eli syrjinnänvastaisten normien kansallinen täytäntöönpano sujuisi moitteettomasti. Euroopan unionin perusoikeusviraston työ perustuu lisäksi vuoden 2030 kestävä kehityksen ohjelmaan, ja siinä on sitouduttu yleismaailmallisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja ketään ei jätetä -periaatteeseen. Tämän vuoksi käsikirjassa edistetään kestävä kehityksen tavoitetta 5 (saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia), tavoitetta 10 (vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä) ja tavoitetta 16 (edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla).

Käsikirja on tarkoitettu avuksi oikeusalan toimijoille, jotka eivät ole erikoistuneet syrjinnänvastaiseen oikeuteen. He voivat käyttää sitä johdantona keskeisiin kysymyksiin. Se on tarkoitettu asianajajille, tuomareille, syyttäjille, sosiaalityöntekijöille ja kansallisten viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja muiden elinten kanssa työskenteleville henkilöille, joiden eteen voi tulla syrjintään liittyviä oikeudellisia kysymyksiä.

Koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja Euroopan unionin tuomioistuimessa on kertynyt huomattava määrä oikeuskäytäntöä, katsottiin tarpeelliseksi laatia päivitetty ja helppokäyttöinen käsikirja niin EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa kuin muissakin maissa oikeusallalla toimiville, kuten tuomareille, syyttäjille ja asianajajille sekä lainvalvontaviranomaisille. Erityisesti ihmisoikeuksien suojaamisessa avainasemassa olevien henkilöiden on tunnettava syrjimättömyysperiaatteet, jotta he voivat soveltaa niitä tehokkaasti käytäntöön. Syrjimättömyyttä koskevat säännökset saavat konkreettisen merkityksen juuri kansallisella tasolla, jolloin esille tulevat myös niihin kohdistuvat haasteet.

Kiitämme tohtori Magdalena Jankowska-Gilbergiä ja tohtori Dagmara Rajskaa heidän panoksestaan tämän käsikirjan laatimisessa. Kiitämme myös kaikkia niitä, jotka ovat esittäneet kannanottoja ja antaneet tukea käsikirjan laadinnassa, erityisesti YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistoa ja Euroopan neuvoston Euroopan sosiaalisen peruskirjan osastoa. Olemme myös kiitollisia Euroopan unionin tuomioistuimen antamasta asiakirjatuesta.

Roderick Liddell

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen
kansliapäällikkö

Michael O'Flaherty

Euroopan unionin perusoikeusviraston
johtaja

Sisältö

ESIPUHE	3
LYHENTEET	9
KÄSIKIRJAN KÄYTTÖOHJEET	11
1 JOHDANTO EUROOPAN SYRJINNÄNVASTAISEEN OIKEUTEEN: TAUSTA, KEHITYS JA KESKEISET PERIAATTEET	15
1.1 Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden lähtökohdat ja tausta	16
Keskeiset kohdat	16
1.1.1 Euroopan neuvosto: syrjinnänvastaisen lainsäädännön kehittyminen	18
Keskeinen kohta	18
1.1.2 Euroopan unioni: syrjinnänvastaisen lainsäädännön kehittyminen	21
Keskeiset kohdat	21
1.1.3 Euroopan syrjinnänvastainen oikeus ja YK:n ihmisoikeussopimukset	24
Keskeiset kohdat	24
1.2 Ketkä kuuluvat Euroopan syrjinnänvastaisen lainsäädännön suojaan?	27
Keskeiset kohdat	27
1.3 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan ja 12. lisäpöytäkirjan soveltamisala	29
Keskeiset kohdat	29
1.3.1 Ihmisoikeussopimuksen mukaiset oikeudet	30
1.3.2 Ihmisoikeussopimuksen mukaisten oikeuksien ulottuvuus	31
1.3.3 Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirja	34
1.4 EU:n syrjinnänvastaisen lainsäädännön soveltamisala	35
Keskeiset kohdat	35
2 SYRJINNÄN LUOKAT	41
Keskeinen kohta	44
2.1 Välitön syrjintä	45

Keskeiset kohdat	45
2.1.1 Epäedullinen kohtelu	47
2.1.2 Vertailukohde	47
2.1.3 Syy-yhteys	52
2.1.4 Kanssakäymiseen perustuva syrjintä	54
2.2 Välillinen syrjintä	56
Keskeiset kohdat	56
2.2.1 Puolueeton sääntö, peruste tai käytäntö	58
2.2.2 Huomattavasti haitallisemmat vaikutukset suojattuun ryhmään	60
2.2.3 Vertailukohde	61
2.3 Moniperusteinen ja risteävä syrjintä	63
Keskeiset kohdat	63
2.4 Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää	68
2.4.1 Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää EU:n syrjimättömyysdirektiiveissä	68
Keskeinen kohta	68
2.4.2 Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää ihmisoikeussopimuksessa ja Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa	72
2.5 Erityistoimet tai erityistoimenpiteet	75
Keskeiset kohdat	75
2.6 Viharikos	87
Keskeinen kohta	87
2.7 Vihapuhe	93
Keskeinen kohta	93
3 EPÄSUOTUISAMMAN KOHTELUN PERUSTEET EUROOPAN SYRJINNÄNVASTAISESSA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ	99
3.1 Yleisen perusteen soveltaminen ihmisoikeussopimuksen mukaisesti	101
Keskeiset kohdat	101
3.2 Yleisen perusteen soveltaminen EU:n lainsäädännön mukaisesti	102
Keskeinen kohta	102
3.3 EU:n lainsäädännön mukaiset erityiset perusteet	104

Keskeiset kohdat	104
3.3.1 Todellinen työhön liittyvä vaatimus	106
3.3.2 Uskonnolliset instituutiot	111
3.3.3 Ikään perustuvat poikkeukset	112
4 ERITYISET SUOJELUN ALAT	119
Keskeinen kohta	124
4.1 Työelämä	124
4.2 Mahdollisuudet hyvinvointijärjestelmään kuulumiseen ja sosiaaliturvan saantiin	133
4.3 Koulutus	141
4.4 Tavaroiden ja palvelujen saatavuus sekä asumismahdollisuudet	145
4.5 Oikeussuojan saatavuus	151
4.6 ”Yksityiselämän” ala: yksityis- ja perhe-elämä, adoptio, koti ja avioliitto	153
4.7 Poliittinen osallistuminen: sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus sekä oikeus vapaisiin vaaleihin	161
4.8 Rikosoikeudelliset asiat	164
5 SÄÄNNELLYT SYRJINTÄPERUSTEET	169
Keskeiset kohdat	175
5.1 Sukupuoli	177
5.2 Sukupuoli-identiteetti	187
Keskeiset kohdat	187
5.3 Seksuaalinen suuntautuminen	192
5.4 Vammaisuus	198
5.5 Ikä	206
5.6 Rotu, etninen alkuperä, ihonväri ja kansalliseen vähemmistöön kuuluminen	214
5.7 Kansalaisuus tai kansallinen alkuperä	220
Keskeiset kohdat	220
5.8 Uskonto tai vakaumus	228
5.9 Yhteiskunnallinen alkuperä, syntyperä ja varallisuus	235
5.10 Kieli	237
5.11 Poliittiset tai muut mielipiteet	241
5.12 ”Muu asema”	243

6 SYRJINNÄNVASTAISEN LAINSÄÄDÄNNÖN MENETTELYLLISET	
KYSYMYKSET	247
Keskeiset kohdat	248
6.1 Todistustaakan siirtäminen	250
6.2 Syrjinnän toteamisen kannalta merkityksettömät olosuhteet	258
6.3 Tilastojen ja muiden tietojen merkitys	261
6.4 Syrjinnänvastaisen lainsäädännön täytäntöönpano	268
Keskeiset kohdat	268
OIKEUSTAPAUKSIA	273
HAKEMISTO	295
LUETTELO SÄÄDÖKSISTÄ	315
VIITTAUKSIA KOSKEVA HUOMAUTUS	319

Lyhenteet

CEDAW-sopimus	kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus
CFI	unionin yleinen tuomioistuin
CST	Euroopan unionin virkamiestuomioistuin
ECRI	Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio
ECSR	Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (koko nimi: yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
ESC	Euroopan sosiaalinen peruskirja
EU	Euroopan unioni
HRC	ihmisoikeuskomitea
ICJ	kansainvälinen tuomioistuin
IGO	hallitustenvälinen järjestö
KP-sopimus	kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
LOS	yleissopimus lapsen oikeuksista
Perusoikeuskirja	Euroopan unionin perusoikeuskirja
SEU-sopimus	sopimus Euroopan unionista
SEUT-sopimus	sopimus Euroopan unionin toiminnasta
TCN	kolmannen maan kansalainen
TSS-sopimus	taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
UDHR	ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus
Unionin tuomioistuin	Euroopan unionin tuomioistuin (ennen joulukuuta 2009 Euroopan yhteisöjen tuomioistuin)
Vammaisyleissopimus	yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista
YK	Yhdistyneet kansakunnat

KÄSIKIRJAN KÄYTTÖOHJEET

Tässä asiakirjassa tehdään yleiskatsaus Euroopan syrjinnänvastaiseen oikeuteen ja viitataan erityisesti Euroopan neuvoston Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määräämään syrjinnän kieltoon, sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sitä tulkitsee, ja Euroopan unionin lainsäädäntöön, sellaisena kuin Euroopan unionin tuomioistuin sitä tulkitsee.

Käsikirjassa tunnustetaan, että syrjimättömyysperiaate on erittäin tärkeä, koska se vaikuttaa kaikista muista ihmisoikeuksista nauttimiseen. Syrjinnänvastaisen lainsäädännön tarkoituksena on taata, että ihmiset voivat käyttää yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia.

Käsikirja on tarkoitettu avuksi oikeusalan toimijoille, jotka eivät ole erikoistuneet syrjinnänvastaiseen oikeuteen. He voivat käyttää sitä johdantona keskeisiin kysymyksiin. Se on tarkoitettu asianajajille, tuomareille, syyttäjille, sosiaalityöntekijöille sekä kansallisten viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja muiden elinten kanssa työskenteleville henkilöille, jotka käsittelevät syrjintään liittyviä oikeudellisia kysymyksiä. Käsikirja voi olla hyödyllinen myös lainopillisessa tutkimuksessa tai yleisessä asianajotoiminnassa. Se on rakennettu siten, että toimijat voivat tutustua tarvittaessa suoraan tiettyihin osioihin/aiheisiin. Koko käsikirjaa ei siis tarvitse lukea.

Sen lähtökohtana on EU:n syrjinnänvastainen oikeus, ja siinä selitetään, miten kutakin kysymystä säännellään EU:n lainsäädännössä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla. Tarvittaessa viitataan myös Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan, Euroopan neuvoston muihin välineisiin ja Yhdistyneiden kansakuntien suojeluksessa tehtyihin kansainvälisiin sopimuksiin syrjinnän torjumisesta.

Euroopan ihmisoikeussopimukseen kuuluvaa lainsäädäntöä kuvataan pääasiassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen valikoidun oikeuskäytännön avulla. EU:n oikeudesta johdettu lainsäädäntö esitetään säädöksinä (syrjimättömyysdirektiivit), EU:n perussopimusten asiaa koskevinä määräyksinä, Euroopan unionin perusoikeuskirjana (perusoikeuskirja) ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntönä.

Tässä käsikirjassa kuvatussa tai viitatussa oikeuskäytännössä annetaan esimerkkejä merkittävästä osasta sekä ihmisoikeustuomioistuimen että

Euroopan unionin tuomioistuimen oikeutta. Käsikirjassa käsitellään – siinä määrin kuin sen rajallinen soveltamisala ja perehdyttämistarkoitus huomioon ottaen on mahdollista – oikeudellinen kehitys huhtikuuhun 2017 asti sekä mahdollisuuksien mukaan myöhempi kehitys. Viimeaikaisin oikeuskäytäntö on ensisijaisinta, mutta tarvittaessa mainitaan myös vanhempia keskeisiä tapauksia. Sekaannusten välttämiseksi Euroopan unionin tuomioistuimeen viitataan myös ennen vuoden 2009 joulukuuta tehtyjen päätösten osalta unionin eikä Euroopan yhteisöjen tuomioistuimena. Koska monet asiat koskevat useita käsikirjassa käsiteltäviä näkökohtia, päätös siitä, missä osiossa kutakin asiaa käsitellään, on tapauskohtainen.

Jokaisessa luvussa käsitellään erillistä aihetta, ja ristiviittauksilla muihin aiheisiin ja lukuihin syvennetään ymmärrystä sovellettavasta oikeudellisesta kehiksestä ja asiaankuuluvasta oikeuskäytännöstä. Lukujen alussa on taulukko, jossa esitetään yhteenveto luvussa käsiteltävistä kysymyksistä. Taulukossa eritellään myös kahden erillisen eurooppalaisen järjestelmän nojalla sovellettavat oikeudelliset säännökset ja luetaan asiaankuuluva unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Sen jälkeen luvussa esitellään molempien järjestelmien oikeudelliset säännökset, jotka liittyvät käsiteltävään aiheeseen. Näin lukija pystyy näkemään, missä oikeusjärjestelmät ovat lähellä toisiaan ja missä ne eroavat toisistaan. Alan toimijat EU:n ulkopuolisissa maissa, jotka ovat Euroopan neuvoston jäsenvaltioita ja siten Euroopan ihmisoikeussopimuksen osapuolia, saavat omaa maataan koskevaa tietoa suoraan Euroopan neuvostoa käsittelevistä osioista. EU:n jäsenvaltioiden toimijoiden on käytettävä molempia osioita, koska molemmat oikeudelliset järjestelmät sitovat niitä.

Lisäksi jokaisen osion alussa esitetään keskeiset kohdat.

Käsikirja alkaa lyhyellä selvityksellä kahdesta oikeudellisesta järjestelmästä sellaisena kuin niistä on säädetty Euroopan neuvoston ja EU:n lainsäädännössä. Luvussa 1 selitetään eurooppalaisen syrjinnänvastaisen oikeuden lähtökohdat ja tausta ja esitellään molempien järjestelmien henkilökohtainen ja aineellinen soveltamisala.

Luvussa 2 kerrotaan pääpiirteissään, milloin kohtelujen erot katsotaan syrjinnäksi. Siinä keskitytään syrjinnän luokkiin (kuten välittömään ja välilliseen syrjintään, häirintään tai syrjintään, viharikoksiin ja vihapuheeseen yllyttämiseen). Luvussa 3 käsitellään mahdollisia perusteluja erilaiselle kohtelulle.

Luvussa 4 esitellään syrjimättömyysperiaate eri elämäntilanteiden kannalta, muun muassa työn, hyvinvointijärjestelmien ja sosiaaliturvan saatavuuden, koulutuksen, yksityis- ja perhe-elämän kannalta.

Luvussa 5 analysoidaan syrjinnän perusteita, kuten sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä, seksuaalista suuntautumista, vammaisuutta, ikää, rotua, etnistä alkuperää, kansallista alkuperää ja uskontoa tai vakaumusta.

Luvussa 6 selvitetään syrjinnänvastaisen lainsäädännön menettelyihin liittyviä kysymyksiä. Erityistä huomiota kiinnitetään todistustaakan siirtymiseen. Myös muita näyttöön liittyviä kysymyksiä, kuten tilastojen ja muiden tietojen asemaa, selitetään.

Käsikirjan sähköisessä versiossa on hyperlinkkejä oikeuskäytäntöön ja EU:n lainsäädäntöön. Hyperlinkit EU:n lainsäädäntölähteisiin ohjaavat lukijan EUR-Lexin yhteenvetosivuille, joista voi avata asian tai säädöksen millä tahansa saatavilla olevalla EU:n kielellä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteaan liittyvät hyperlinkit johtavat Hudoc-tietokantaan, joka on saatavilla englanniksi ja ranskaksi. Joissakin tapauksissa on saatavilla myös käännöksiä muille kielille.

1

Johdanto Euroopan syrjinnänvastaiseen oikeuteen: tausta, kehitys ja keskeiset periaatteet

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>Perusoikeuskirjan 20 (yhdenvertaisuus lain edessä) ja 21 artikla (syrjintäkielto)</p> <p>SEU-sopimuksen 2 artikla, 3 artiklan 3 kohta ja 9 artikla</p> <p>SEUT-sopimuksen 10 artikla</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY)</p> <p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY)</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY)</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-571/10, <i>Kamberaj v. IPES</i> [suuri jaosto], 2012</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-236/09, <i>Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL v. Conseil des ministres</i> [suuri jaosto], 2011</p>	<p>Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artikla (syrjinnän kielto), 12. lisäpöytäkirjan 1 artikla (kaikkinaisen syrjinnän kielto)</p> <p>Euroopan sosiaalisen peruskirjan lisäpöytäkirja järjestökantelujen järjestelmästä</p> <p>Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus</p> <p>Euroopan neuvoston naisein kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva yleissopimus (Istanbulin yleissopimus)</p> <p>Yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta</p> <p>Yleissopimus viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta</p> <p>Tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen pöytäkirja</p> <p>Yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä</p> <p>EIT, <i>Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä</i> [suuri jaosto], nrot 60367/08 ja 961/11, 2017</p> <p>EIT, <i>Pichkur v. Ukraina</i>, nro 10441/06, 2013</p> <p>EIT, <i>Savez crkava "Riječ života" ym. v. Kroatia</i>, nro 7798/08, 2010</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
SEUT-sopimuksen 18 artikla Direktiivi oikeudesta perheen yhdistämiseen (2003/86/EY) Direktiivi pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta (2003/109/EY)	Kansalaisuuteen ja maahanmuuttaja- asemaan perustuvan syrjinnän kieltö	

Tässä johdantoluvussa esitetään pääpiirteissään Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden alkuperä. Alusta alkaen on tärkeää panna merkille, että kansallisten tuomareiden ja syyttäjien on sovellettava Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja yhdenvertaisuutta koskevissa EU:n direktiiveissä säädettyjä takuita riippumatta siitä, vetoaako oikeudenkäynnin osapuoli niihin. Tämä vastaa kussakin järjestelmässä sovellettavia oikeudellisia peruseriaatteita. Niitä ovat muun muassa EU:n lainsäädännön välitön vaikutus EU:n jäsenvaltioihin sekä ihmisoikeussopimuksen välitön soveltaminen¹, mikä tarkoittaa, että kaikkien EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden on noudatettava ihmisoikeussopimusta.

1.1 Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden lähtökohdat ja tausta

Keskeiset kohdat

- Euroopassa on suoja syrjinnältä sekä EU:n että Euroopan neuvoston lainsäädännössä.
- Molemmat järjestelmät toimivat erillään, mutta ne voivat vaikuttaa toisiinsa oikeuskäytäntönsä kautta.

Termi ”Euroopan syrjinnänvastainen oikeus” viittaa yhteen Euroopan laajuiseen syrjinnän torjuntaa koskevaan säännöstöön. Sillä on kuitenkin useita eri lähtökohdita. Tässä käsikirjassa käsitellään pääasiassa Euroopan neuvoston (keskittyen ihmisoikeussopimukseen) ja EU:n oikeutta. Nämä järjestelmät poikkeavat toisistaan perustamissyyden, rakenteiden ja tavoitteiden osalta.

¹ Ks. unionin tuomioistuin, C-555/07, *Seda Küçükdeveci v. Swedex GmbH & Co. KG* [suuri jaosto], 19. tammikuuta 2010.

Vaikka molemmat järjestelmät toimivat erillään, niiden välillä on useita yhdistäviä tekijöitä. Euroopan unionin tuomioistuin viittaa ihmisoikeussopimukseen² ja Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan³ EU:n lainsäädännön tulkinnan ohjeina. Molempiin säädöksiin viitataan myös EU:n perussopimuksissa: Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 6 artiklan 3 kohdassa tunnustetaan yksiselitteisesti, että ihmisoikeussopimus on ollut inspiraation lähteenä perusoikeuksien kehittämiseksi EU:ssa, EU:n perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdassa määrätään, että vastaavien perusoikeuskirjan merkitys ja soveltamisala ovat samat kuin ihmisoikeussopimuksessa⁴ (tosin EU:n lainsäädännössä voidaan määrätä laajemmasta suojasta). Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 151 artiklassa ja EU:n perusoikeuskirjan johdannossa mainitaan Euroopan sosiaalinen peruskirja. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytännössä viitataan EU:n lainsäädäntöön ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön⁵.

EU:n lainsäädäntö ja ihmisoikeussopimus liittyvät läheisesti yhteen. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat liittyneet ihmisoikeussopimukseen, ja unionin tuomioistuin nojautuu ihmisoikeussopimukseen määrittäessään EU:n lainsäädännön mukaista ihmisoikeuksien suojaamisen soveltamisalaa. Myös perusoikeuskirjassa otetaan muun muassa huomioon ihmisoikeussopimuksen mukaiset oikeudet. Sen vuoksi EU:n lainsäädäntö on suurelta osin ihmisoikeussopimuksen mukainen. Jos yksityishenkilö kuitenkin haluaa tehdä valituksen EU:sta ja siitä, ettei EU ole turvannut kantajan ihmisoikeuksia, hänellä ei ole oikeutta nostaa EIT:ssä valitusta EU:ta vastaan. Sen sijaan hänen on joko nostettava kanne kansallisessa tuomioistuimessa, joka voi sen jälkeen toimittaa asian unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi ennakkoratkaisupyynnön menettelyn välityksellä, tai tehtävä valitus EU:sta välillisesti EIT:hen nostamalla valitus jäsenvaltiota vastaan.

Lissabonin sopimuksessa on määräys, jossa EU:lle annetaan valtuudet liittyä itsenäisesti ihmisoikeussopimukseen. Lisäksi ihmisoikeussopimusta muutettiin 14. lisäpöytäkirjalla siten, että EU voi liittyä siihen. Toistaiseksi on

2 Ks. esim. unionin tuomioistuin, C-510/11 P, *Kone Oyj ym. v. Euroopan komissio*, 24. lokakuuta 2013, 20–22 kohta.

3 Ks. esim. unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-395/08 ja C-396/08, *Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) v. Tiziana Bruno ja Massimo Pettini ja Daniela Lotti ja Clara Matteucci*, 10. kesäkuuta 2010, 31–32 kohta.

4 Ks. myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 53 artikla ja sen johdanto.

5 Ks. esim. EIT, *Biao v. Tanska*, nro 38590/10 [suuri jaosto], 24. toukokuuta 2016.

kuitenkin epäselvää, milloin tämä tapahtuu ja mikä unionin tuomioistuimen ja ihmisoikeustuomioistuimen suhde tulevaisuudessa olisi.

1.1.1 Euroopan neuvosto: syrjinnänvastaisen lainsäädännön kehittyminen

Keskeinen kohta

- Syrjimättömyysperiaate on vahvistettu useissa Euroopan neuvoston perussopimuksissa.

Euroopan neuvosto on hallitustenvälinen järjestö, joka kokoontui ensimmäisen kerran toisen maailmansodan jälkeen. Sen tavoitteena on muun muassa edistää oikeusvaltioperiaatetta, demokratiaa, ihmisoikeuksia ja yhteiskunnallista kehitystä (ks. Euroopan neuvoston perussäännön johdanto-osa ja 1 artikla). Tukeakseen näiden tavoitteiden saavuttamista Euroopan neuvoston jäsenvaltiot hyväksyivät vuonna 1950 yleissopimuksen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Se oli ensimmäinen nykyaikainen ihmisoikeussopimus, joka perustui Yhdistyneiden kansakuntien antamaan ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen. Ihmisoikeussopimuksessa määrätyn oikeudellisesti sitovan velvoitteen mukaan sopimusvaltiot takaavat sopimuksessa luetellut ihmisoikeudet jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla eivätkä vain omille kansalaisilleen. Ihmisoikeussopimuksen täytäntöönpanoa arvioi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, joka käsittelee jäsenvaltioita vastaan nostettuja kanteita. Euroopan neuvostossa on nykyään 47 jäsenvaltiota, ja uusien ehdokasvaltioiden on liityttävä myös ihmisoikeussopimukseen.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa kielletään syrjintä ja taataan yhdenvertainen kohtelu muiden yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien nauttimisessa. Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjassa (2000), jota kaikki EU:n jäsenvaltiot eivät ole vielä ratifioineet⁶, laajennetaan syrjintäkiellon soveltamisalaa ja taataan yhdenvertainen kohtelu kaikkien, myös kansallisen lainsäädännön mukaisten, oikeuksien nauttimisessa.

6 Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjan ratifioineiden EU:n jäsenvaltioiden määrä on sivustolla [Chart of signatures and ratifications of Treaty 177](#).

Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja⁷ on Euroopan neuvoston toinen keskeinen ihmisoikeussopimus. Vuoden 1961 peruskirjasta poiketen⁸ sen E artiklassa kielletään yksiselitteisesti syrjintä. Sen sanamuoto on hyvin samanlainen kuin ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa. Siinä määrätään syrjinnältä suojelemisesta laaja-alaisella lausekkeella, joka kattaa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, terveyteen, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvan syrjinnän. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea valvoo Euroopan sosiaalisen peruskirjan noudattamista. Se korosti, että E artiklan liittäminen erillisenä artiklana uudistettuun peruskirjaan kertoo siitä, että laatijat pitivät syrjimättömyysperiaatetta entistä tärkeämpänä peruskirjan sisältämien eri aineellisten oikeuksien saavuttamisessa⁹. Siksi uudistetussa peruskirjassa ei sallita mihinkään kyseisessä artiklassa lueteltuun syyhyyn perustuvaa syrjintää (luettelo ei tyhjentävä ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan tapaan) minkään sopimuksen sisältämän oikeuden osalta.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan lisäpöytäkirjassa määrätään järjestökantelujen järjestelmästä. Sen nojalla kansalaisjärjestöillä, joilla on osallistujan asema Euroopan neuvostossa, on oikeus tehdä pöytäkirjan ratifioineesta valtiosta järjestökantelu Euroopan sosiaalisen peruskirjan noudattamatta jättämisestä.

Syrjimättömyysperiaate kuuluu monien Euroopan neuvoston asiakirjojen peruseriaatteisiin, vaikka niihin ei keskitytäkään ensisijaisesti tässä käsikirjassa¹⁰. Syrjinnänvastaista suojaa koskevia määräyksiä on esimerkiksi kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevassa puiteyleissopimuksessa,¹¹ ihmiskaupan vastaisessa Euroopan neuvoston yleissopimuksessa¹² ja virallisten

7 Euroopan neuvosto, uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 163, 3. toukokuuta 1996.

8 Euroopan neuvosto, Euroopan sosiaalinen peruskirja, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 35, 18. lokakuuta 1961.

9 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism-Europe v. Ranska*, valitus nro 13/2002, 4. marraskuuta 2003.

10 Euroopan neuvoston kaikkien sopimusten tekstit ovat saatavilla sivustolla [Council of Europe Treaty Office webpage](#).

11 Euroopan neuvosto, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 157, 1995. Ks. 4 artikla, 6 artiklan 2 kohta ja 9 artikla.

12 Euroopan neuvosto, Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 197, 2005. Ks. 2 artiklan 1 kohta.

asiakirjojen saatavuutta koskevassa Euroopan neuvoston yleissopimuksessa¹³. Myös tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen pöytäkirjassa¹⁴ on syrjinnän torjuntaa koskevia osia. Lisäksi Euroopan neuvoston yleissopimuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin yleissopimus) tuomitaan kaikinainen naisten syrjintä¹⁵. Istanbulin yleissopimuksen johdanto-osassa tiedostetaan, että naisiin kohdistuva väkivalta ilmentää historiallista naisten ja miesten välistä valtasuhteiden epäyhdenvertaisuutta, jonka johdosta miehet ovat hallinneet ja syrjineet naisia ja naisten täysimittainen eteneminen on estynyt¹⁶. Ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä tehdystä yleissopimuksessa kielletään kaikenlainen henkilön syrjintä hänen perimänsä perusteella¹⁷. Lisäksi Euroopan neuvoston ihmisoikeuselin Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI)¹⁸ seuraa rasismiin, muukalaisvihaan, antisemitismiin, suvaitsemattomuuteen ja rotusyrjintään liittyviä ongelmia¹⁹.

Syrjimättömyysperiaate on selvästi vaikuttanut Euroopan neuvoston lainsäädännöllisten asiakirjojen laatimiseen. Se katsotaan perusvapaudeksi, jota on suojattava.

13 Euroopan neuvosto, Euroopan neuvoston yleissopimus viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 205, 2009. Ks. 2 artiklan 1 kohta.

14 Euroopan neuvosto, tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 189. Ks. 3 artiklan 1 kohta.

15 Euroopan neuvosto, Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 210, 2011. Ks. 4 artikla.

16 Euroopan komissio ehdotti EU:lle Istanbulin yleissopimuksen allekirjoittamista; ks. komission ehdotus neuvoston päätökseksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen tekemisestä Euroopan unionin osalta, COM (2016) 109 final, Bryssel, 4. maaliskuuta 2016.

17 Euroopan neuvosto, yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla: yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 164, 1997. Ks. 11 artikla.

18 Euroopan neuvoston ensimmäisessä valtion ja hallitusten päämiesten huippukokouksessa vuonna 1993 perustettiin Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio, jossa on 47 riippumatonta asiantuntijaa.

19 Ks. [ECRI:n verkkosivu](#).

1.1.2 Euroopan unioni: syrjinnänvastaisen lainsäädännön kehittyminen

Keskeiset kohdat

- EU:n syrjinnänvastainen lainsäädäntö sisältää useita eri säädöksiä, joilla edistetään yhdenvertaisuutta elämän eri aloilla.
- EU:n toimielimillä on lakisääteinen velvollisuus noudattaa Euroopan unionin perusoikeuskirjaa, myös syrjintäkieltoa. Myös EU:n jäsenvaltioiden on noudatettava perusoikeuskirjaa, kun ne soveltavat EU:n oikeutta.

Euroopan yhteisöjen alkuperäisissä perussopimuksissa ei viitattu ihmisoikeuksiin eikä niiden suojaamiseen. Silloin ei ajateltu, että vapaakauppa-alueen luominen Eurooppaan voisi vaikuttaa ihmisoikeuksiin. Kun unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi kuitenkin alkoi tulla asioita, joissa kerrottiin yhteisön lainsäädännön noudattamisen johtaneen ihmisoikeuksien loukkaamiseen, unionin tuomioistuin kehitti oikeuskäytäntökokonaisuuden, jota nimitetään yhteisön oikeuden yleisiksi periaatteiksi. Unionin tuomioistuimen mukaan nämä yleiset periaatteet vastaavat sisällöltään kansallisiin perustuslakeihin ja ihmisoikeussopimuksiin, etenkin ihmisoikeussopimukseen, perustuvaa ihmisoikeuksien suojaamista²⁰. Unionin tuomioistuin ilmoitti varmistavansa, että nämä periaatteet ovat yhteisön oikeuden mukaiset. Perusoikeuksien myöhemmissä tarkistuksissa ihmisarvosta, vapaudesta, demokratiasta, yhdenvertaisuudesta, oikeusvaltioperiaatteesta ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta tuli unionin perusarvoja, jotka on vahvistettu perussopimuksissa ja otettu mukaan kaikkiin unionin toimintalinjoihin ja ohjelmiin.

EU:n syrjinnänvastainen lainsäädäntö rajoittui alun perin säännökseen, jolla kiellettiin sukupuoleen perustuva syrjintä työelämään liittyvissä asioissa. Sen tuli estää tilanne, jossa jäsenvaltiot voisivat saada kilpailuetua muihin jäsenvaltioihin nähden tarjoamalla naisille huonompaa palkkaa tai epäsuotuisimmat työolot kuin miehille. Tätä säännöstöä kehitettiin huomattavasti ja siihen sisällytettiin esimerkiksi eläkkeet, äitiysturvajärjestelmät ja lakisääteiset

20 Tämä vahvistettiin ensimmäisen kerran muun muassa seuraavissa asioissa: unionin tuomioistuin, asia 29/69, *Erich Stauder v. Stadt Ulm*, 12. marraskuuta 1969; unionin tuomioistuin, asia 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 17. joulukuuta 1970; unionin tuomioistuin, asia 4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 14. toukokuuta 1974; ja syrjijättömyysperiaatteen osalta seuraavissa unionin tuomioistuin, asia 149/77, *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 5. kesäkuuta 1978.

sosiaaliturvajärjestelmät. Syrjinnänvastaista lainsäädäntöä sovellettiin EU:ssa vuoteen 2000 saakka kuitenkin vain työelämään ja sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa ja se käsitti vain sukupuoleen perustuvan syrjinnän. Lisäksi kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltö on EU:n toiminnasta tehdyssä sopimuksessa (SEUT-sopimuksen 18 ja 45 artikla) ja sen edeltäjissä säädetty peruseriaate.

Kun Amsterdamin sopimus tuli voimaan vuonna 1999, EU sai valtuudet ryhtyä toimiin moniin eri syihin perustuvan syrjinnän torjumiseksi. Tämän toimivallan nojalla otettiin käyttöön kaksi uutta yhdenvertaisuusdirektiiviä ja tarkistettiin voimassa olleet säännökset sukupuolten tasa-arvosta. Nyt EU:ssa on huomattava syrjinnänvastainen lainsäädäntö.

SEU-sopimuksen 2 artiklan mukaan syrjimättömyysperiaate kuuluu unionin perusarvoihin. SEUT-sopimuksen 10 artiklassa edellytetään, että unioni pyrkii politiikkojensa ja toimiensa määrittelyssä ja toteuttamisessa torjumaan kaiken sukupuoleen, rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän. Vuonna 2000 annettiin kaksi direktiiviä: yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä (2000/78/EY)²¹ kiellettiin työelämään liittyvä syrjintä sukupuolisen suuntautumisen, uskonnon, iän ja vammaisuuden perusteella. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43/EY)²² kiellettiin rotuun tai etniseen alkuperään perustuva syrjintä työelämään liittyvissä asioissa sekä hyvinvointijärjestelmään kuulumisen ja sosiaaliturvan sekä tavaroiden ja palvelujen saatavuuden yhteydessä. EU:n syrjinnänvastaisen lainsäädännön soveltamisalaa laajennettiin tällä tavoin merkittävästi. Siinä tunnustettiin, että kaikille ihmisille oli taattava myös yhtäläiset mahdollisuudet terveydenhuoltopalveluihin, koulutukseen ja asumiseen, jotta he voisivat hyödyntää täysipainoisesti omia mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla. Vuonna 2004 annetussa tavarointa ja palveluita koskevassa tasa-arvodirektiivissä (2004/113/EY)²³ ulotettiin sukupuoleen perustuvan syrjinnän soveltamisala kattamaan myös tavaroiden

21 Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, EYVL L 303, 2.12.2000, s. 16–22.

22 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, EYVL L 180, 19.7.2000, s. 22–26.

23 Neuvoston direktiivi 2004/113/EY, annettu 13 päivänä joulukuuta 2004, miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla, EUVL L 373, 21.12.2004, s. 37–43.

ja palvelujen saatavuus. Suoja sukupuoleen perustuvalta syrjinnältä ei kuitenkaan ole täysin yhdenmukainen rotujen välistä tasa-arvoa koskevaan direktiiviin perustuvan suojan soveltamisalan kanssa. Niin sanotussa miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevassa direktiivissä (uudelleenlaadittu toisinto) (2006/54/EY)²⁴ taataan yhdenvertainen kohtelu vain sosiaaliturvaan mutta ei sitä laajempaan hyvinvointijärjestelmään kuulumisen osalta, kuten sosiaalisen suojelun ja terveydenhoidon ja koulutuksen saatavuuden osalta.

Seksuaalinen suuntautuminen, uskonto, vammaisuus ja ikä ovat säänneltyjä syrjintäperusteita vain työelämään liittyvässä syrjinnässä. EU:n toimielimissä keskustellaan kuitenkin parhaillaan ehdotuksesta (niin sanotusta laaja-alaisesta direktiivistä),²⁵ ulottaa syrjintäperusteet koskemaan muita aloja, kuten tavaroiden ja palvelujen saatavuutta.

EU ja sen jäsenvaltiot tunnustivat, että niiden toimintalinjat voivat vaikuttaa ihmisoikeuksiin, ja ne halusivat saada kansalaiset tuntemaan EU:n itselleen läheisemmäksi. Siksi ne antoivat vuonna 2000 juhlallisen julistuksen EU:n perusoikeuskirjasta. EU:n perusoikeuskirjassa on ihmisoikeuksien luettelo, joka perustuu jäsenvaltioiden perustuslakeihin, ihmisoikeussopimuksiin ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisiin sopimuksiin, kuten YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista. EU:n perusoikeuskirjan III luvussa (20–26 artikla) korostetaan yhdenvertaisen kohtelun periaatteen merkitystä EU:n oikeusjärjestyksessä.

Kun EU:n perusoikeuskirja²⁶ annettiin vuonna 2000, se oli vain ei-sitova ”julistus”. Kun Lissabonin sopimus tuli voimaan vuonna 2009, se kuitenkin muutti perusoikeuskirjan asemaa ja teki siitä oikeudellisesti sitovan asiakirjan, jolla on sama oikeudellinen arvo kuin EU:n perussopimuksilla. EU:n toimielinten on siksi noudatettava perusoikeuskirjaa, samoin kuin EU:n jäsenvaltioidenkin, mutta viimeksi mainittujen vain silloin, kun nämä soveltavat EU:n oikeutta (EU:n perusoikeuskirjan 51 artikla). Perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään eri syihin perustuva syrjintä. Tämä tarkoittaa, että henkilöt voivat valittaa EU:n lainsäädännöstä tai EU:n lainsäädäntöä täytäntöön panevasta kansallisesta

24 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/54/EY, annettu 5 päivänä heinäkuuta 2006, miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto), EUVL L 204, 26.7.2006, s. 23–36.

25 Ehdotus neuvoston direktiiviksi uskonnosta tai vakaumuksesta, vammaisuudesta, iästä tai sukupuolisesta suuntautumisesta riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, COM/2008/0426 final.

26 Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL C 202, 7.6.2016, s. 389–405.

lainsäädännöstä, jos perusoikeuskirjaa ei ole heidän mielestään noudatettu. Kansalliset tuomioistuimet voivat pyytää EU:n oikeuden oikeasta tulkinnasta ohjeita unionin tuomioistuimelta SEUT-sopimuksen 267 artiklan mukaisessa ennakkoratkaisumenettelyssä.

Uusien elinten, kuten Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA)²⁷ tai Euroopan tasa-arvoinstituutin (EIGE)²⁸, perustaminen EU:hun on tukenut tätä kehitystä perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Lisäksi tasa-arvoelinten eurooppalainen verkosto (Equinet)²⁹ edistää yhdenvertaisuutta Euroopassa tukemalla ja auttamalla kansallisten tasa-arvoelinten työtä. Verkostoon kuuluu 46 organisaatiota 34:stä Euroopan maasta. EU:n yhdenvertaista kohtelua koskevassa lainsäädännössä vaaditaan jäsenvaltioita perustamaan tasa-arvoelin antamaan riippumatonta apua syrjinnän uhreille. Valtaosa jäsenvaltioista on pannut tämän vaatimuksen täytäntöön joko nimeämällä olemassa olevan laitoksen tai perustamalla uuden laitoksen vastaamaan uuden lainsäädännön edellyttämistä tehtävistä. Jäsenvaltioille ei kuitenkaan ole annettu erityisiä ohjeita näiden elinten toiminnasta. Tähän mennessä Euroopan syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä edellytetään ainoastaan, että tasa-arvoelimet perustetaan käsittelemään rotua, etnistä alkuperää ja sukupuolta. Monissa maissa elimet käsittelevät myös muita syrjintäperusteita.

1.1.3 Euroopan syrjinnänvastainen oikeus ja YK:n ihmisoikeussopimukset

Keskeiset kohdat

- YK:n ihmisoikeussopimukset ovat vaikuttaneet Euroopan ihmisoikeuslainsäädäntöön.
- Euroopan unioni on ratifioinut yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (vammaisyleissopimus), jonka säännökset ovat erottamaton osa unionin oikeusjärjestystä.

Ihmisoikeuksien suojelumekanismija on luonnollisesti muuallakin kuin Euroopassa. Pohjois- ja Etelä-Amerikassa, Afrikassa ja Lähi-idässä on omat alueelliset järjestelmänsä, ja Yhdistyneet kansakunnat (YK) on luonut

27 Ks. [FRA:n verkkosivusto](#).

28 Ks. [EIGE:n verkkosivusto](#).

29 Ks. [Equinetin verkkosivusto](#).

huomattavan määrän kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat sopimuspuolina seuraavissa syrjintäkiellon sisältävissä YK:n ihmisoikeussopimuksissa: kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus),³⁰ taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus)³¹, kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (rotusyrjinnän vastainen sopimus)³², kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW-sopimus)³³, kidutuksen vastainen yleissopimus³⁴ ja yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS)³⁵. Näissä kaikissa ihmisoikeussopimuksissa tunnustetaan syrjinnältä suojelu oikeuksien nauttimisessa, suojelussa ja edistämisessä. EU:n lainsäädännössä, myös yhdenvertaisuusdirektiiveissä, viitataan erilaisiin kansainvälisiin sopimuksiin, muun muassa kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan YK:n yleissopimukseen, kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia sekä kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeviin YK:n yleissopimuksiin³⁶. Myös ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on viittauksia YK:n sopimuksiin. EIT on korostanut, että ihmisoikeussopimusta ei voida tulkita tyhjiössä, vaan sitä on tulkittava sopusoinnussa kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden kanssa. Olisi otettava huomioon kaikki asiaankuuluvat kansainvälisen oikeuden säännöt, jotka ovat sovellettavissa osapuolten välisiin suhteisiin, erityisesti ihmisoikeuksien kansainvälistä suojelua koskevat säännöt³⁷.

30 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleiskokous (1966), kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus), 16. joulukuuta 1966, Yhdistyneiden kansakuntien sopimussarja (UNTS) osa 999, s. 171.

31 YK:n yleiskokous (1966), taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus), 16. joulukuuta 1966, UNTS osa 993, s. 3.

32 YK:n yleiskokous (1966), kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (rotusyrjinnän vastainen sopimus), 16. joulukuuta 1966, UNTS osa 660, s. 195.

33 YK:n yleiskokous (1966), kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW-sopimus), 18. joulukuuta 1979, UNTS osa 1249, s. 13.

34 YK:n yleiskokous (1984), kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus, 10. joulukuuta 1984, UNTS osa 1465, s. 85.

35 YK:n yleissopimus (1989), yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS), 20. marraskuuta 1989, UNTS osa 1577, s. 3. Lisäksi useimmat jäsenvaltiot ovat myös osapuolia kaikkien ihmisten suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyssä kansainvälisessä yleissopimuksessa (YK:n asiak. A/61/488, 20. joulukuuta 2006). Yksikään jäsenvaltio ei kuitenkaan ole osapuolena siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista tehdyssä kansainvälisessä yleissopimuksessa (YK:n asiak. A/RES/45/158, 1. heinäkuuta 2003).

36 Ks. esim. direktiivin 2000/78 johdanto-osan 4 kappale ja direktiivin 2000/43 johdanto-osan 3 kappale.

37 EIT, *Harroudj v. Ranska*, nro 43631/09, 4. lokakuuta 2012, 42 kohta. Ks. esim. EIT, *Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä* [suuri jaosto], nrot 60367/08 ja 961/11, 24. tammikuuta 2017, jossa viitataan CEDAW-sopimukseen; EIT, *Nachova ym. v. Bulgaria* [suuri jaosto], nrot 43577/98 ja 43579/98, 6. heinäkuuta 2005, jossa viitataan rotusyrjinnän vastaiseen sopimukseen.

Ihmisoikeussopimuksiin on perinteisesti otettu jäseniksi yksinomaan valtioita. Kun valtiot tekevät yhä useammin yhteistyötä kansainvälisten järjestöjen kautta ja antavat niille huomattavasti toimivaltaa ja vastuuta, on pikaisesti varmistettava, että myös nämä järjestöt sitoutuvat täyttämään samat ihmisoikeuksiin liittyvät velvoitteet, jotka sitovat niiden jäsenvaltioita. Vuoden 2006 yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (vammaisyleissopimus)³⁸ on ensimmäinen YK:n ihmisoikeussopimus, jonka jäseniksi otetaan alueellisen yhdentymisen järjestöjä, ja EU ratifioi kyseisen sopimuksen joulukuussa 2010³⁹. Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea teki vuonna 2015 ensimmäisen tarkastuksensa, jossa selvitettiin, miten EU oli pannut sen velvoitteet täytäntöön⁴⁰. Komitea ilmaisi loppupäätelmässään huolensa siitä, että EU:n direktiiveissä, rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43), tavaroita ja palveluita koskevassa tasa-arvodirektiivissä (2004/113) ja uudelleenlaaditussa miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevassa direktiivissä (2006/54) ei yksiselitteisesti kielletä vammaisuuteen perustuvaa syrjintää eikä säädetä asianmukaisista mukautuksista vammaisille henkilöille sosiaalisen suojelun, terveydenhoidon, kuntoutuksen, koulutuksen ja tavaroiden ja palvelujen, kuten asumisen, liikenteen ja vakuutuksen, tarjoamisen osalta⁴¹. Se kehotti EU:ta laajentamaan syrjinnältä suojelua vammaisiin henkilöihin antamalla ehdotetun laaja-alaisen direktiivin yhdenvertaisesta kohtelusta.⁴²

Vammaisyleissopimuksessa on kattava luettelo vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sen tarkoituksena on varmistaa yhdenvertaisuus heidän oikeuksiensa käyttämisessä sekä määrätä valtioille erilaisia velvoitteita positiivisen erityiskohtelun toteuttamisesta. SEUT-sopimuksen 216 artiklan 2 kohdan mukaan unionin tekemät kansainväliset sopimukset sitovat unionia ja sen jäsenvaltioita ja ovat erottamaton osa unionin oikeutta. Koska EU on vammaisyleissopimuksen osapuoli, EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden on unionin oikeutta soveltaessaan noudatettava yleissopimusta. Vammaisyleissopimukseen on liittynyt myös itsenäisesti yksittäisiä jäsenvaltioita. Näin ollen velvoitteita sovelletaan niihin suoraan. Vammaisyleissopimuksesta tuli lähtökohta sekä EU:n että EIT:n

38 YK:n asiak. A/61/611, 13. joulukuuta 2006. Kaikki jäsenvaltiot Irlantia lukuun ottamatta ratifioivat vammaisyleissopimuksen.

39 Vammaisyleissopimus tuli EU:ssa voimaan 22. tammikuuta 2011.

40 YK, vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea (2015), *Concluding observations on the initial report of the European Union, CRPD/C/EU/CO/1*, 2. lokakuuta 2015.

41 *Ibid.*, 18 kohta.

42 *Ibid.*, 19 kohta.

oikeuden tulkinnalle vammaisuuteen perustuvan syrjinnän osalta⁴³. Unionin tuomioistuin sovelsi vuonna 2013 määritelmää vammaisyleissopimuksessa käytetyn ”vammaisuuden” käsitteen mukaisesti. Unionin tuomioistuin totesi, että ”direktiiviä 2000/78 on tulkittava niin pitkälle kuin mahdollista yleissopimuksen mukaisesti”⁴⁴.

EU:n neuvosto teki 11. toukokuuta 2017 kaksi päätöstä siitä, että EU allekirjoittaa Istanbulin yleissopimuksen, joka koskee oikeudellista yhteistyötä rikosasioissa sekä turvapaikka-asioita ja palauttamiskieltoa. Oikeus-, kuluttaja- ja tasa-arvoasioista vastaava Euroopan komission jäsen Věra Jourová allekirjoitti Istanbulin yleissopimuksen Euroopan unionin puolesta 13. kesäkuuta 2017. Päätös allekirjoittamisesta oli ensimmäinen vaihe prosessissa, jossa EU liittyy yleissopimukseen. Virallisen allekirjoittamisen jälkeen liittyminen edellyttää yleissopimuksen tekemistä koskevien päätösten hyväksymistä. Näihin päätöksiin tarvitaan Euroopan parlamentin suostumus.

1.2 Ketkä kuuluvat Euroopan syrjinnänvastaisen lainsäädännön suojaan?

Keskeiset kohdat

- Ihmisoikeussopimus suojaa jokaista 47 sopimusvaltion lainkäyttövaltaan kuuluvaa.
- EU:n johdetun oikeuden mukaan suoja on suppeampi.

EU:n lainsäädännön ja ihmisoikeussopimuksen mukaisen suojan piiriin kuulumisesta on esitettävä alustava huomautus. **Ihmisoikeussopimus** takaa suojan jokaiselle siihen liittyneen valtion lainkäyttövaltaan kuuluvalla

43 Unionin tuomioistuin, C-312/11, *Euroopan komissio v. Italian tasavalta*, 4. heinäkuuta 2013; unionin tuomioistuin, C-363/12, *Z v. A Government department ja The Board of management of a community school* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014; unionin tuomioistuin, C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22. toukokuuta 2014; unionin tuomioistuin, C-395/15, *Mohamed Daouidi v. Bootes Plus SL ym.*, 1. joulukuuta 2016; unionin tuomioistuin, C-406/15, *Petya Milkova v. Izpālnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9. maaliskuuta 2017.

44 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-335/11 ja C-33711, *HK Danmark, Jette Ringin puolesta v. Dansk almennyttigt Boligselskab (C-335/11) ja HK Danmark, Lone Skouboe Wergen puolesta v. Dansk Arbejdsgiverforening, Pro Display A/S:n puolesta*, 11. huhtikuuta 2013.

riippumatta siitä, ovatko he kyseisen valtion kansalaisia. Suoja ulottuu myös valtion alueen ulkopuolelle niille alueille, jotka ovat valtion tosiasiallisessa hallinnassa (kuten miehitetuille alueille)⁴⁵. Jäljempänä 5.7 kohdassa käsiteltävien ihmisoikeussopimukseen liittyvien oikeustapauksien mukaan valtio voi katsoa, että sen omat kansalaiset ja muiden maiden kansalaiset eivät ole vertailukelpoisessa tilanteessa (ja että heitä voidaan kohdella eri tavalla tietyissä olosuhteissa).

EU:n lainsäädännössä SEUT-sopimuksen 18 artiklassa kielletään ”kaikki kansalaisuuteen perustuva syrjintä”, joten kaikkien maiden kansalaisia ja EU:n kansalaisia voitaisiin kohdella yhdenvertaisesti perussopimuksen soveltamisalalla. SEUT-sopimuksen 18 artiklan tavoitteena oli varmistaa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vaaliminen, jotta henkilöt voivat liikkua vapaasti. Tämä johtuu siitä, että työntekijöiden vapaa liikkuvuus (45 artikla) on yksi tärkeimmistä Euroopan unionissa ihmisille taatuista vapauksista. SEUT-sopimuksen 18 artiklaa on määrä soveltaa tilanteissa, joissa ei ole muita nimenomaisia syrjintäkieltoa koskevia oikeuksia, ja sillä taataan kaikkien alueella oleskelevien yhdenvertainen kohtelu edellyttäen, että tilanteeseen sovelletaan EU:n oikeutta.

EU:n perusoikeuskirjan 20 ja 21 artikla ovat laajempia, mutta EU:n johdetun oikeuden mukaisen suojan henkilökohtainen soveltamisala on suppeampi. Kolmansien maiden kansalaisia – EU:hun kuulumattoman maan kansalaisia – ei suojella kansalaisuuteen perustuvalta epäsuotuisalta kohtelulta syrjimättömyysdirektiivien nojalla⁴⁶. Sekä rotujen välistä tasa-arvoa koskevassa direktiivissä että yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä todetaan, ettei niissä luoda kolmannen maan kansalaisille oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun maahantuloa ja oleskelua koskevien edellytysten osalta⁴⁷ eikä työhön ja ammattiin pääsyyn liittyvissä asioissa⁴⁸. Niissä myös todetaan, että niiden soveltamisalaan ei kuulu ”kolmannen maan kansalaisten oikeusasemasta aiheutuva kohtelu”⁴⁹. Näitä poikkeuksia lukuun ottamatta rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan välillisen tai välittömän syrjinnän

45 EIT, *Al-Skeini ynnä muut v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 55721/07, 7. heinäkuuta 2011, 138 kohta; EIT, *Loizidou v. Turkki*, nro 15318/89, 18. joulukuuta 1996, 52 kohta; EIT, *Mozer v. Moldova ja Venäjä* [suuri jaosto], nro 11138/10, 23. helmikuuta 2016, 101 kohta.

46 Ks. sekä direktiivin 2000/43/EY että direktiivin 2000/78/EY 3 artiklan 2 kohta.

47 Sekä direktiivin 2000/43/EY että direktiivin 2000/78/EY 3 artiklan 2 kohta.

48 Direktiivin 2000/43/EY johdanto-osan 13 kappale ja direktiivin 2000/78/EY johdanto-osan 12 kappale.

49 Sekä direktiivin 2000/43/EY että direktiivin 2000/78/EY 3 artiklan 2 kohta.

kielto kuitenkin koskee myös kolmansien maiden kansalaisia direktiivien soveltamisalaan kuuluvilla aloilla. Uudelleenlaaditussa miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevassa direktiivissä ja tavaroita ja palveluita koskevassa tasa-arvodirektiivissä ei suljeta pois kolmannen maan kansalaisten suojaa. Kolmannen maan kansalaisilla on kuitenkin oikeus yhdenvertaiseen kohteluun vastaavilla syrjimättömyysdirektiivien kattamilla aloilla, jos heillä on ”pitkään oleskelleen henkilön” asema (jonka edellytyksenä on viiden vuoden laillinen oleskelu)⁵⁰. He voivat myös saada suojaa sukupuolten tasa-arvoa koskevien säännösten perusteella. Lisäksi jäsenvaltiossa laillisesti oleskelevien kolmannen maan kansalaisten omaisilla on perheenyhdistämistä koskevan direktiivin mukaan tietyn edellytyksin oikeus muuttaa maahan jälkikäteen⁵¹. Heitä voidaan suojella tietyillä aloilla (esimerkiksi työllisyyden osalta) kolmansien maiden kanssa tehtyjen sopimusten tai EU:n lainsäädännön muiden säästösten, kuten pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta annetun direktiivin 2003/109/EY, nojalla.

Nämä EU:n lainsäädännön mukaiset säännöt eivät tietystikään estä jäsenvaltioita ottamasta käyttöön suotuisampia edellytyksiä niiden omassa kansallisessa lainsäädännössä. Ihmisoikeussopimuksessa annetaan tässä yhteydessä jäsenvaltioille kolmannen maan kansalaisia koskevia velvoitteita, jotka ovat osittain tiukempia kuin EU:n lainsäädännön mukaiset vaatimukset.

1.3 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan ja 12. lisäpöytäkirjan soveltamisala

Keskeiset kohdat

- Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa kielletään syrjintä vain toisen yleissopimuksessa taatun oikeuden osalta.
- Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjan nojalla syrjintäkiellosta tulee itsenäinen oikeus.

50 Direktiivi 2003/109/EY pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta, EUVL L 16, 23.1.2004, s. 44, 11 artiklan 1 kohta.

51 Direktiivi 2003/86/EY oikeudesta perheenyhdistämiseen, EUVL L 251, 3.10.2003, s. 12.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa taataan ”yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen”. EIT:llä on sen vuoksi valtuudet tutkia syrjintää koskevia valituksia vain siinä tapauksessa, että ne kuuluvat jonkin ihmisoikeussopimuksen mukaan suojattavan oikeuden piiriin.

EIT tutkii ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan väitetyn rikkomisen aina suhteessa johonkin aineelliseen oikeuteen. Valituksissa väitetään usein, että aineellista oikeutta on loukattu ja että aineellista oikeutta on lisäksi loukattu yhdessä 14 artiklan kanssa. Valittajien mukaan heidän oikeuksiinsa puuttuminen on siis ollut aineellisen oikeuden mukaisten vaatimusten noudattamatta jättämisen lisäksi myös syrjivää siinä mielessä, että vertailukelpoisessa asemassa olevat eivät ole joutuneet kärsimään vastaavasta epäkohdasta. Kuten [4 luvussa](#) todetaan, EIT ei – silloin kun se toteaa aineellisen oikeuden loukkaamisen – useinkaan jatka syrjintää koskevan valituksen tutkimista, jos se katsoo, että kyse on käytännössä saman valituksen tutkimisesta.

Tämän osion alussa määritellään lyhyesti ihmisoikeussopimuksessa taattavat oikeudet ja selitetään sitten, miten EIT on tulkinnut ihmisoikeussopimuksen soveltamisalaa 14 artiklan soveltamisen yhteydessä.

1.3.1 Ihmisoikeussopimuksen mukaiset oikeudet

Koska 14 artikla on kokonaan riippuvainen johonkin ihmisoikeussopimuksessa taattavaan aineelliseen oikeuteen perustuvasta syrjinnästä, on selvitettävä ihmisoikeussopimuksen kattamat oikeudet. Ihmisoikeussopimuksessa luetellut oikeudet ovat etupäässä kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia. Siinä suojataan kuitenkin myös taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia.

Ihmisoikeussopimukseen sisältyviin aineellisiin oikeuksiin kuuluu monia aloja, esimerkiksi oikeus elämään, oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämään kohdistuvaa kunnioitusta sekä oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.

Aina, kun syrjintään liittyvät kysymykset koskevat jotain ihmisoikeussopimuksessa taattavan oikeuden alaa, EIT tutkii, onko valitusasiassa rikottu 14 artiklaa.

EU:n lainsäädännön ja ihmisoikeussopimuksen välillä on varsin huomattava ero: ihmisoikeussopimuksessa suojataan syrjinnältä sellaisissakin asioissa, jotka ovat jääneet EU:n syrjinnänvastaisen lainsäädännön ulkopuolelle. Euroopan

unionin perusoikeuskirjan mukaan EU ei toteuttamissaan toimenpiteissä saa puuttua ihmisoikeuksiin (mukaan lukien syrjintäkielto), mutta perusoikeuskirjaa sovelletaan jäsenvaltioihin ainoastaan silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta.

Sen jälkeen, kun syrjimättömyysdirektiivit tulivat voimaan ja suoja ulotettiin kattamaan tavaroiden ja palvelujen saatavuus sekä hyvinvointijärjestelmään kuulumisen, ihmisoikeussopimuksen nojalla ja direktiivien nojalla tarjottavan suojan kattavuuden väliset erot ovat kaventuneet. On kuitenkin edelleen aloja, joilla ihmisoikeussopimuksen tarjoama suoja on EU:n lainsäädännön tarjoamaa suojaa kattavampi. Niitä tarkastellaan jäljempänä.

1.3.2 Ihmisoikeussopimuksen mukaisten oikeuksien ulottuvuus

EIT on 14 artiklaa soveltaessaan tulkinnut laajasti ihmisoikeussopimuksen mukaisia oikeuksia:

- EIT on ensinnäkin tehnyt selväksi, että se voi tutkia 14 artiklaan perustuvia valituksia aineellisen oikeuden yhteydessä, vaikka itse aineellista oikeutta ei ole loukattu⁵².
- Toiseksi se on todennut, että syrjintää koskeva valitus voi kuulua tietyn oikeuden soveltamisalaan, vaikka kyseessä oleva asia ei liittyisi tiettyyn ihmisoikeussopimuksessa taattuun oikeuteen. Tällaisissa tapauksissa riittää, jos tapauksen tosiseikat liittyvät väljästi ihmisoikeussopimuksessa tunnustetun suojan kohteisiin⁵³.

Esimerkki: Asiassa *Zarb Adami v. Malta*⁵⁴ oli kantelijan mukaan kyse sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä, koska miehet ovat ylliedustettuina valamiespalvelussa. EIT katsoi, että vaikka 4 artiklan ”orjuuden tai pakkotyön kieltoa” ei sovelleta ”yleisiin kansalaisvelvollisuuksiin” (ihmisoikeussopimuksessa ei toisin sanoen vahvisteta oikeutta

52 Ks. esim. EIT, *Sommerfeld v. Saksa* [suuri jaosto], nro 31871/96, 8. heinäkuuta 2003.

53 Ks. esim. EIT, *A.H. ym. v. Venäjä*, nro 6033/13 ja 15 muuta kantelua, 17. tammikuuta 2017, 380 kohta ja seuraavat kohdat.

54 EIT, *Zarb Adami v. Malta*, nro 17209/02, 20. kesäkuuta 2006.

valamiespalvelusta vapautetuksi tulemiseen), tapauksen tosiseikat kuuluivat kyseisen oikeuden piiriin. ”Yleistä kansalaisvelvollisuuksista” voisi tulla ”ei-yleisiä” silloin, kun niitä käytetään syrjivällä tavalla.

Esimerkki: Asiassa *Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä*⁵⁵ kaksi Venäjällä elinkautista vankeustuomiota suorittavaa miestä valitti syrjivästä kohtelusta heidän ja sellaisten muiden tuomittujen välillä, joille ei voinut antaa elinkautista tuomiota kansallisen lainsäädännön nojalla. Tämä koski kaikenikäisiä naisia sekä miehiä, jotka olivat alle 18-vuotiaita tehdessään rikoksen tai yli 65-vuotiaita saadessaan tuomion. He väittivät, että 14 artiklaa on rikottu yhdessä 5 artiklan kanssa. EIT totesi, että sopimuksen 5 artiklassa ei suljeta pois elinkautisen vankeusrangaistuksen määräämistä, kun kyseisestä rangaistuksesta säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Sopimuksen 14 artiklassa vahvistettu syrjinnän kieltö kuitenkin ulottuu pidemmälle kuin oikeuksista ja vapauksista nauttiminen, jonka valtiot ovat taanneet yleissopimuksen ja sen pöytäkirjojen mukaisesti. Se koskee myös valtion vapaaehtoisesti antamia lisäoikeuksia, jotka kuuluvat sopimuksen yleiseen soveltamisalaan. EIT totesi, että ero valittajien ja nuorten rikoksenteekijöiden välisessä kohtelussa oli perusteltua henkisen ja tunteisiin liittyvän kypsymättömyyden sekä kuntoutumis- ja uudelleenopetusvalmiuksien vuoksi. Yli 65-vuotiaiden rikoksenteekijöiden erilainen kohtelu oli puolestaan perusteltua siksi, että mahdollisuus päästä ehdonalaan vapauteen 25 vuoden jälkeen olisi heidän tapauksessaan muutoin näennäistä. Sukupuoleen perustuvan erilaisen kohtelun osalta tuomioistuimien totesi naisten tilannetta ja tarpeita koskevien olemassa olevien kansainvälisten välineiden ja hallituksen toimittamien tilastojen perusteella, että kansallisen lainsäädännön kanta, jonka mukaan naisia ei voida tuomita elinkautiseen rangaistukseen, oli perusteltua yleisen edun vuoksi. Lisäksi olisi ollut hankalaa arvostella Venäjän lainsäätäjää siitä, että se oli vahvistanut tietyille rikoksenteekijöiden ryhmille vapautuksen elinkautisesta rangaistuksesta siten, että se olisi perustunut yhteiskunnalliseen kehitykseen kyseisellä alalla. Tällainen vapautus edusti kaikki näkökohdat huomioon ottaen yhteiskunnallista edistystä rangaistusopillisissa asioissa. Koska elinkautiselle rangaistukselle ei ole yhteistä perustaa, Venäjän viranomaiset eivät ylittäneet harkintavaltaansa. Ihmisoikeussopimusta ei siten rikottu.

55 EIT, *Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä* [suuri jaosto], nrot. 60367/08 ja 961/11, 24. tammikuuta 2017, 58 kohta.

Esimerkki: Asia *A.H. ynnä muut v. Venäjä*⁵⁶ koskee väitettä siitä, että Yhdysvaltain kansalaisille asetettu kieltä adoptoida venäläisiä lapsia on syrjivä. EIT toisti, että adoptio-oikeutta ei ole taattu ihmisoikeussopimuksessa. Jos valtio on kuitenkin laajentanut 8 artiklan mukaisia velvoitteitaan ja luonut kyseisen oikeuden omassa lainsäädännössään, se ei voisi tätä oikeutta soveltaessaan toteuttaa 14 artiklassa tarkoitettuja syrjiviä toimenpiteitä. Kantajien oikeus hakea adoptiota ja saada hakemukselleen oikeudenmukainen käsittely kuului 8 artiklan mukaiseen yksityiselämän yleiseen soveltamisalaan⁵⁷.

Esimerkki: Asiassa *Pichkur v. Ukraina*⁵⁸ kantajan eläkkeen maksaminen lopetettiin, koska hän oleskeli pysyvästi ulkomailla. Hän valitti, että eläkkeen riistäminen oleskelupaikan perusteella oli ollut syrjivää. EIT korosti, että jos valtion voimassa olevassa lainsäädännössä säädetään sosiaaliturvaetuuksien maksamisesta oikeutena, on katsottava, että kyseinen lainsäädäntö luo ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan soveltamisalaan kuuluvan omistusoikeuden sen vaatimukset täyttävälle. Vaikka kyseinen säännös ei siis olisikaan sisältänyt oikeutta saada sosiaaliturvaetuutta, mutta valtio oli päättänyt luoda etuusjärjestelmän, sen piti tehdä se 14 artiklan kanssa yhteensopivalla tavalla.

Vastaavasti EIT on myös monissa muissa valtion maksaman etuuden suorittamista koskevissa tapauksissa katsonut, että tapaus kuuluu joko ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan soveltamisalaan⁵⁹ (koska etuus katsotaan omaisuudeksi)⁶⁰ tai 8 artiklan soveltamisalaan (koska on kyse yksityis- tai perhe-elämää koskevasta asiasta)⁶¹.

56 EIT, *A.H. ym. v. Venäjä*, nro 6033/13 ja 15 muuta valitusta, 17. tammikuuta 2017.

57 *Ibid.*, 385 kohta.

58 EIT, *Pichkur v. Ukraina*, nro 10441/06, 7. marraskuuta 2013.

59 Ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan soveltamisalaa selitetään teoksessa A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar and A. Vilfan (2007), "The right to property under the ECHR", *Human Rights Handbook*, No. 10.

60 Esimerkiksi EIT, *Stec ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nrot 65731/01 ja 65900/01, 12. huhtikuuta 2006 (eläkkeet ja työkyvyttömyysetuudet); EIT, *Andrejeva v. Latvia* [suuri jaosto], nro 55707/00, 18. helmikuuta 2009 (eläkkeet); EIT, *Koua Poirrez v. Ranska*, nro 40892/98, 30. syyskuuta 2003 (työkyvyttömyysetuus); EIT, *Gaygusuz v. Itävalta*, nro 17371/90, 16. syyskuuta 1996 (työttömyysetuus).

61 Esimerkiksi EIT, *Weller v. Unkari*, nro 44399/05, 31. maaliskuuta 2009 (lapsiperheiden sosiaaliturvaetuudet).

1.3.3 Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirja

Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjassa kielletään syrjintä ”laissa tunnustetuista oikeuksista nauttimisen” osalta ja ”viranomaistoiminnassa”. Näin ollen sen soveltamisala on laajempi kuin 14 artiklan, joka koskee vain ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia Ensimmäinen asia, jonka EIT tutki 12. lisäpöytäkirjan soveltamisen osalta, oli *Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina*⁶² (jota käsitellään 5.6 kohdassa). Siinä tuomioistuin vahvisti, että 12. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa otetaan käyttöön syrjinnän yleinen kielto. Se vahvisti myös, että sekä 14 artiklan että 12. lisäpöytäkirjan 1 artiklan nojalla kiellettyyn syrjintään liittyviä tapauksia on tulkittava samalla tavalla⁶³.

Näiden termien tarkoituksesta laaditussa 12. lisäpöytäkirjan selitysmuistiossa esitetyissä kommentteissa todetaan, että 12. lisäpöytäkirjan 1 artikla liittyy syrjintään,

- i) joka koskee yksityishenkilölle kansallisen lainsäädännön nojalla nimenomaisesti myönnetyn oikeuden nauttimista
- ii) joka koskee sellaisen oikeuden nauttimista, joka voidaan johtaa kansallisen lainsäädännön mukaisesta viranomaiselle asetetusta velvoitteesta tilanteesta, jossa viranomainen on kansallisen lainsäädännön mukaan velvoitettu toimimaan tietyllä tavalla
- iii) jota harjoittaa viranomainen käyttäessään harkintavaltaa (esimerkiksi myöntäessään tiettyjä tukia)
- iv) joka ilmenee viranomaisen toimena tai laiminlyöntinä (esimerkiksi lainvalvontaviranomaisten menettelynä mellakan torjunnan yhteydessä)⁶⁴.

Esimerkki: Asiassa *Savez crkava "Riječ života" ym. v. Kroatia*⁶⁵ kantajat (kolme reformistikirkkoa) valittivat siitä, että niiltä, toisin kuin muilta uskonnollisilta yhteisöiltä, evättiin tiettyjä erioikeuksia, kuten oikeus antaa uskonnonopetusta kouluissa ja päiväkodeissa tai oikeus siihen, että valtio

62 EIT, *Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina* [suuri jaosto], nrot 27996/06 ja 34836/06, 22. joulukuuta 2009.

63 Vrt. myös: EIT, *Pilav v. Bosnia ja Hertsegovina*, nro 41939/07, 9. kesäkuuta 2016.

64 Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen 12. lisäpöytäkirja (Euroopan neuvoston sopimussarja nro 177), selitysmuistion 22 kohta.

65 EIT, *Savez crkava "Riječ života" ym. v. Kroatia*, nro 7798/08, 9. joulukuuta 2010.

tunnustaa kirkossa solmitut avioliitot, koska kansalliset viranomaiset kieltäytyivät tekemästä niiden kanssa sopimusta niiden oikeudellisesta asemasta. Kantajina olleiden kirkkojen valitus ei tämän osalta siis koskenut ”niille kansallisen lainsäädännön nojalla nimenomaisesti myönnettyjä oikeuksia”, koska kyseisten erioikeuksien myöntäminen kuului valtion harkintavaltaan. EIT totesi, että erioikeusaseman myöntämistä koskevia perusteita ei sovellettu yhdenvertaisesti kaikkiin uskonnollisiin yhteisöihin. Tuomioistuin totesi, että tätä erilaista kohtelua ei voida perustella objektiivisesti ja kohtuullisesti ja se rikkoi siksi ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 9 artiklan kanssa. Se katsoi 12. lisäpöytäkirjan selitysmuistion perusteella, että kantajien valitus kuului selitysmuistiossa eriteltyyn kolmanteen luokkaan, koska se koski väitettyä syrjintää, jota ”harjoittaa viranomaisen käyttäessään harkintavaltaa”. Siksi ei ollut tarpeen tutkia valitusta lisäpöytäkirjan soveltamisen osalta, koska EIT oli jo havainnut 14 artiklan rikkomuksen.

Ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjan selitysmuistiossa todetaan myös, että vaikka pöytäkirjassa suojataan periaatteessa yksityishenkilöitä valtion harjoittamalta syrjinnältä, se liittyy myös sellaisiin yksityishenkilöiden välisiin suhteisiin, joita valtion odotetaan yleensä sääntelevän. Niitä ovat muun muassa työnsaannin tai ravintolaan pääsyn mielivaltainen estäminen, yksityishenkilöjen yleisölle tarjoamien palvelujen, esimerkiksi terveydenhoidon, mielivaltainen epääminen taikka esimerkiksi veden- tai sähkönjakelun estäminen⁶⁶. Yleisesti ottaen 12. lisäpöytäkirjassa kielletään syrjintä muissa kuin puhtaasti yksityisissä yhteyksissä eli tilanteissa, joissa yksityishenkilöiden tehtävänä on päättää, miten yleisesti saatavilla olevia tavaroita ja palveluja tarjotaan.

1.4 EU:n syrjinnänvastaisen lainsäädännön soveltamisala

Keskeiset kohdat

- EU:n syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä syrjinnän kieltö on itsenäinen oikeus, mutta se rajoitetaan koskemaan tiettyjä aloja.

66 Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen 12. lisäpöytäkirja (Euroopan neuvoston sopimussarja nro 177), [selitysmuistion](#) 28 kohta.

- EU:n perusoikeuskirjan 20 artiklassa vahvistetaan, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja 21 artiklassa kielletään kaikenlainen syrjintä, joka perustuu avoimeen luetteloon syistä.
- Syrjimättömyysperiaatetta voidaan myös soveltaa vain, kun asia kuuluu EU:n oikeuden soveltamisalaan.
- EU:n syrjimättömyysdirektiivien mukaisen syrjintäsuojan soveltamisala on monitahoinen:
 - o rotua ja alkuperää suojataan laajimmin, nimittäin työhönpääsymahdollisuuksien, hyvinvointijärjestelmään kuulumisen sekä tavaroiden ja palvelujen saatavuuden yhteydessä
 - o sukupuoleen perustuva syrjintä kielletään työhönpääsymahdollisuuksien yhteydessä, (hyvinvointijärjestelmään kuulumista rajoitetumman) sosiaaliturvan saannin sekä tavaroiden ja palvelujen saatavuuden yhteydessä
 - o seksuaaliseen suuntautumiseen, vammaisuuteen, uskontoon tai vakaumukseen ja ikään perustuvalta syrjinnältä suojataan nykyään vain työhönpääsymahdollisuuksien yhteydessä.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklasta poiketen EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklan syrjintäkielto on itsenäinen oikeus, jota sovelletaan tilanteisiin, joiden ei tarvitse koskea mitään muuta perusoikeuskirjan säännöstä. Siinä kielletään kaikenlainen syrjintä, joka perustuu sukupuoleen, rotuun, ihonväriin tai etniseen taikka yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen tai muuhun sellaiseen seikkaan. EU:n perusoikeuskirjan 20 artiklassa säädetään, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Kannattaa panna merkille, että EU:n perusoikeuskirjassa tehdään ero 20 artiklan käsitteen ”yhdenvertaisuus lain edessä” ja 21 artiklan syrjintäkiellon välillä⁶⁷. Perusoikeuskirjan 20 artikla vastaa periaatetta, joka sisältyy kaikkiin eurooppalaisiin perustuslakeihin ja jonka myös unionin tuomioistuin on

67 Ks. esim. FRA (2012), *FRA Opinion on proposed EU regulation on property consequences of registered partnerships*, perusoikeusviraston lausunto, 1/2012, 31. toukokuuta 2012, jossa käsitellään ”syrjintää” (perusoikeuskirjan 21 artikla) (2.1 osa) ja ”yhdenvertaisuutta lain edessä” (perusoikeuskirjan 20 artikla) (2.2 osa).

tunnustanut unionin lainsäädännön perusperiaatteeksi⁶⁸. Tämä periaate edellyttää, että valtiot ja EU:n toimielimet noudattavat muodollisen yhdenvertaisuuden vaatimusta (samanlaisia asioita käsitellään samalla tavalla) EU:n lainsäädännön laadinnassa ja täytäntöönpanossa. Perusoikeuskirjan 21 artiklassa syrjimättömyys liitetään aineellisten vaatimusten kehukseen. Sen tukena on kiellettyjen syiden luettelo, joka ei ole tyhjentävä.

Unionin tuomioistuimen mukaan yhdenvertaisen kohtelun periaate on perusoikeuskirjan 20 artiklassa vahvistettu unionin oikeuden yleinen periaate, josta perusoikeuskirjan 21 artiklan 1 kohdassa määrätty syrjintäkiellon periaate on erityinen ilmaus⁶⁹.

Esimerkki: Asiassa *Glatzel*⁷⁰ unionin tuomioistuimen piti määrittää, oliko kyseessä oleva EU:n lainsäädäntö (ankarammat näöntarkkuutta koskevat vaatimukset raskaiden ajoneuvojen kuljettajille kuin muille kuljettajille) yhdenmukainen EU:n perusoikeuskirjan 20 artiklan, 21 artiklan 1 kohdan ja 26 artiklan kanssa.

Unionin tuomioistuin totesi EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklan 1 kohdan yhdenmukaisuuden osalta, että henkilön, jonka näkökyky on heikentynyt, erilaista kohtelua voidaan perustella liikenneturvallisuuden kaltaisilla näkökohdilla, jotka vastaavat yleistä etua koskevaa tavoitetta, ovat tarpeen eikä niissä ole kyse kohtuuttomasta rasituksesta. Tuomioistuin muistutti lisäksi, että EU:n perusoikeuskirjan 20 artiklan tavoitteena on varmistaa muun muassa, että toisiinsa rinnastettavia tilanteita ei kohdella eri tavalla. Siltä osin kuin kahden kuljettajaryhmän tilanteet eivät ole rinnastettavissa toisiinsa, niiden erilaisella kohtelulla ei loukata jompaankumpaan kuljettajaryhmään kuuluvien kuljettajien oikeutta perusoikeuskirjan 20 artiklassa vahvistettuun yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Edellä mainittujen artiklojen lisäksi EU:n perusoikeuskirjan III luvussa on useita muita yhdenvertaisuuteen liittyviä säännöksiä. Perusoikeuskirjan 22 artiklassa

68 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat 117/76 ja 16/77, *Albert Ruckdeschel & Co. and Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-St. Annen*; *Diamalt AG v. Hauptzollamt Itzehoe*, 19. lokakuuta 1977; unionin tuomioistuin, asia 283/83, *Firma A. Racke v. Hauptzollamt Mainz*, 13. marraskuuta 1984; unionin tuomioistuin, C-292/97, *Kjell Karlsson ym.*, 13. huhtikuuta 2000.

69 Unionin tuomioistuin, C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22. toukokuuta 2014, 43 kohta.

70 Unionin tuomioistuin, C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22. toukokuuta 2014

otetaan käyttöön velvollisuus kunnioittaa kulttuurista, uskonnollista ja kielellistä monimuotoisuutta. Perusoikeuskirjan 23 artikla koskee miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Perusoikeuskirjan 24 artiklan nojalla lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Perusoikeuskirjan 25 artiklassa todetaan, että unioni tunnustaa ikääntyneiden henkilöiden oikeuden ihmisarvoiseen ja itsenäiseen elämään sekä oikeuden osallistua yhteiskunnalliseen elämään ja kulttuurielämään, ja kunnioittaa näitä oikeuksia. Perusoikeuskirjan 26 artiklan mukaan unioni tunnustaa vammaisten oikeuden päästä osallisiksi toimenpiteistä, joilla edistetään heidän itsenäistä elämäänsä, yhteiskunnallista ja ammatillista sopeutumistaan sekä osallistumistaan yhteiskuntaelämään, ja kunnioittaa tätä oikeutta. Kaikessa EU:n johdettussa oikeudessa, myös yhdenvertaisuusdirektiiveissä, on noudatettava perusoikeuskirjaa.

Esimerkki: Asiassa *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut vastaan Conseil des ministres*⁷¹ (jota käsitellään 5.1 kohdassa) unionin tuomioistuin totesi, että tavaroiden ja palvelujen saatavuutta ja tarjontaa koskevan direktiivin poikkeus, jonka nojalla sallitaan erot naisten ja miesten vakuutusmaksuissa, on pätemätön. Tuomioistuin teki päätöksen perusoikeuskirjan 21 ja 23 artiklan nojalla.

Syrjimättömyysperiaatetta voidaan kuitenkin soveltaa vain, kun asia kuuluu EU:n oikeuden soveltamisalaan.

Esimerkki: Asiassa *Bartsch*⁷² unionin tuomioistuin täsmensi, että silloin, kun mahdollisella syrjivällä kohtelulla ei ole mitään liittymäkohtaa unionin oikeuteen, syrjimättömyysperiaatteen soveltaminen ei ole pakollista. Tässä asiassa työntekijä kuoli 5. toukokuuta 2004 eli ennen direktiivin 2000/78/EY täytäntöönpanon määräajan päättymistä (31. joulukuuta 2006), ja häneltä jäi 21 vuotta nuorempi leski. Työnantajan ammatillisen lisäeläkejärjestelmän mukaan entisen työntekijän yli 15 vuotta nuoremmalla leskellä ei ollut oikeutta leskeneläkkeeseen. Unionin tuomioistuin katsoi, että asia ei kuulunut unionin oikeuden soveltamisalaan yhtäältä siksi, että direktiiviä

71 Unionin tuomioistuin, C-236/09, *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut v. Conseil des ministres* [suuri jaosto], 1. maaliskuuta 2011.

72 Unionin tuomioistuin, C-427/06, *Birgit Bartsch v. Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH* [suuri jaosto], 23. syyskuuta 2008.

2000/78/EY ei pantu täytäntöön ammatillista lisäeläkejärjestelmää koskevilla suuntaviivoilla, ja toisaalta siksi, että kyseisenä aikana direktiivin täytäntöönpanon määräaika ei ollut päättynyt.

Syrjimättömyysdirektiivit eroavat toisistaan suojelun kohteena olevien ryhmien sekä niiden alojen osalta, joilla syrjintä on kielletty.

Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43/EY) kielletään rotuun tai etniseen alkuperään perustuva syrjintä työelämässä, ammatillisessa koulutuksessa, työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen jäsenyydessä, sosiaalisessa suojelussa, myös sosiaaliturvassa ja terveydenhoidossa, sosiaalietuuksissa, koulutuksessa sekä tavaroiden ja palvelujen, myös asumisen, saatavuudessa ja tarjonnassa. Se koskee kaikkia luonnollisia henkilöitä EU:ssa. Sen soveltamisalaan on kuitenkin kaksi rajoitusta. Ensinnäkin se koskee vain yleisölle saatavilla olevia tavaroita ja palveluita. Toiseksi se ei koske kansalaisuuteen perustuvaa erilaista kohtelua eikä se vaikuta kolmannen maan kansalaisten maahantuloa, oleskelua ja työtä koskeviin säännöksiin.

Esimerkki: Asiassa *Servet Kamberaj vastaan IPES ym.*⁷³ kolmannen maan kansalaisen asumistukihakemus hylättiin sillä perusteella, että kolmansien maiden kansalaisille tarkoitettujen määrärahojen on käytetty loppuun. Unionin tuomioistuin totesi, että kohtelun ero perustui kantajan asemaan kolmannen maan kansalaisena eikä se siksi kuulunut rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin soveltamisalaan.

Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä (2000/78/EY) kielletään seksuaaliseen suuntautumiseen, uskontoon tai vakaumukseen, ikään ja vammaisuuteen perustuva syrjintä työelämässä, ammatissa ja niihin liittyvillä aloilla, kuten ammatillisessa koulutuksessa ja työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen jäsenyydessä. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin tapaan yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaa direktiiviä sovelletaan henkilöihin EU:ssa ja sekä julkiseen että yksityiseen sektoriin, mutta se ei

73 Unionin tuomioistuin, C-571/10, *Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym.* [suuri jaosto], 24. huhtikuuta 2012.

koske kansalaisuuteen perustuvaa syrjintää. Siinä säädetään myös monista erityispoikkeuksista sen säännösten soveltamiseen⁷⁴.

Tavaroita ja palveluita koskevassa tasa-arvodirektiivissä (2004/113/EY) säädetään sukupuoleen perustuvalla syrjinnältä suojelemiselta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan osalta. Se koskee kaikkia henkilöitä ja organisaatioita (sekä julkista että yksityistä sektoria), jotka valmistavat tavaroita ja tarjoavat palveluita yleisölle, ja/tai tavaroita ja palveluja, joita tarjotaan yksityis- ja perhe-elämän ulkopuolella. Sen soveltamisalaan eivät kuulu mediasisältö, mainonta ja koulutus. Sitä ei myöskään sovelleta työhön eikä itsenäiseen ammatinharjoittamiseen.

Uudelleenlaaditulla miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevalla direktiivillä (2006/54/EY) taataan sukupuolesta riippumaton yhdenvertainen kohtelu palkka-asioissa (4 artikla), ammatillisissa sosiaaliturvajärjestelmissä (5 artikla) ja mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa (14 artikla).

Muilla säädöksillä edistetään sukupuolten tasa-arvoa sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä (direktiivi 79/7/ETY),⁷⁵ itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivien miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua (direktiivi 2010/41/EU)⁷⁶ sekä raskauden (direktiivi 92/85/ETY)⁷⁷ ja vanhempainvapaan (direktiivi 2010/18/EU).⁷⁸ osalta.

74 Ks. 2 ja 3 luku.

75 Neuvoston direktiivi 79/7/ETY, annettu 19 päivänä joulukuuta 1978, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä, EYVL L 6, 10.1.1979, s. 24–25.

76 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/41/EU, annettu 7 päivänä heinäkuuta 2010, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen soveltamisesta itsenäisiin ammatinharjoittajiin sekä neuvoston direktiivin 86/613/ETY kumoamisesta, EUVL L 180, 15.7.2010, s. 1–6.

77 Neuvoston direktiivi 92/85/ETY, annettu 19 päivänä lokakuuta 1992, toimenpiteistä raskaana olevien ja äskettäin synnyttäneiden tai imettävien työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden parantamisen kannustamiseksi työssä, EYVL L 348, 28.11.1992, s. 1–7.

78 Neuvoston direktiivi 2010/18/EU, annettu 8 päivänä maaliskuuta 2010, BUSINESSEUROPEN, UEAPME:n, CEEP:n ja EAY:n tekemän vanhempainvapaata koskevan tarkistetun puitesopimuksen täytäntöönpanosta ja direktiivin 96/34/EY kumoamisesta, EUVL L 68, 18.3.2010, s. 13–20.

2

Syrjinnän luokat

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
<p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 2 artiklan 2 kohdan a alakohta</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 2 artiklan 2 kohdan a alakohta</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY, 2 artiklan 1 kohdan a alakohta</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY), 4 artiklan 1 kohdan a alakohta</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-356/12, <i>Glatzel v. Freistaat Bayern</i>, 2014</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-267/12, <i>Hay v. Crédit agricole mutuel</i>, 2013</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-267/06, <i>Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> [suuri jaosto], 2008</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-303/06, <i>Coleman v. Attridge Law ja Steve Law</i> [suuri jaosto], 2008</p>	<p>Välitön syrjintä</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 14 artikla (syrjinnän kielto)</p> <p>Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kielto)</p> <p>EIT, <i>Guberina v. Kroatia</i>, nro 23682/13, 2016</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>CGIL v. Italia</i>, kantelu nro 91/2013, 2015</p> <p>EIT, <i>Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 13378/05, 2008</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
<p>Unionin tuomioistuin, C-423/04, <i>Richards v. Secretary of State for Work and Pensions</i>, 2006</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-256/01, <i>Allonby v. Accrington & Rossendale College</i>, 2004</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-13/94, <i>P v. S ja Cornwall County Council</i>, 1996</p>		
<p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 2 artiklan 2 kohdan b alakohta</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 2 artiklan 2 kohdan b alakohta</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY, 2 artiklan 1 kohdan b alakohta</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY), 4 artiklan 1 kohdan b alakohta</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-83/14, <i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia</i> [suuri jaosto], 2015</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-385/11, <i>Elbal Moreno v. INSS ja TGSS</i>, 2012</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-152/11, <i>Odar v. Baxter Deutschland GmbH</i>, 2012</p>	<p>Väillinen syrjintä</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>AEH v. Ranska</i>, kantelu nro 81/2012, 2013</p> <p>EIT, <i>D.H. ym. v. Tšekki</i> [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007</p>
<p>Unionin tuomioistuin, C-443/15, <i>Parris v. Trinity College Dublin ym.</i>, 2016</p>	<p>Moniperusteinen ja risteävä syrjintä</p>	<p>EIT, <i>Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal</i>, nro 17484/15, 2017</p> <p>EIT, <i>S.A.S. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43835/11, 2014</p> <p>EIT, <i>B.S. v. Espanja</i>, nro 47159/08, 2012</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
<p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 2 artiklan 3 ja 4 kohta</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 2 artiklan 3 ja 4 kohta</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY), 4 artiklan 3 ja 4 kohta</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY, 2 artiklan 2 kohdan a ja b alakohta</p>	<p>Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 2 artikla (oikeus elämään), 3 artikla (kidutuksen kielto), 9 artikla (ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus), 11 artikla (kokoonntumis- ja yhdistymisvapaus), 14 artikla (syrjinnän kielto)</p> <p>Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kielto), 26 artikla (oikeus ihmisarvoiseen kohteluun työssä)</p> <p>EIT, <i>Đorđević v. Kroatia</i>, nro 41526/10, 2012</p> <p>EIT, <i>Catan ym. v. Moldova ja Venäjä</i> [suuri jaosto], nrot 43370/04, 18454/06 ja 8252/05, 2012</p>
<p>Perusoikeuskirja, 23 artikla (miehet ja naiset), 24 artikla (lapset), 25 artikla (ikäääntyneet henkilöt), 26 artikla (vammaiset)</p> <p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 5 artikla</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 7 artikla</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY, 3 artikla</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY), 6 artikla</p> <p>Euroopan parlamentin päätöslauselma rasismien, muukalaisvihan ja viharikosten torjunnan tehostamisesta (2013/2543(RSP))</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-173/13, <i>Leone ja Leone v. Garde des Sceaux, ministre de la Justice ym.</i>, 17. heinäkuuta 2014</p>	<p>Erytystoimenpiteet</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 14 artikla (syrjinnän kielto), 12. lisäpöytäkirjan 1 artikla (kaikkinaisen syrjinnän kielto)</p> <p>Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kielto)</p> <p>EIT, <i>Çam v. Turkki</i>, nro 51500/08, 2016</p> <p>EIT, <i>Horváth ja Kiss v. Unkari</i>, nro 11146/11, 2013</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>The Central Association of Carers in Finland v. Suomi</i>, kantelu nro 71/2011, 2012</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
<p>Unionin tuomioistuin, C-407/98, <i>Abrahamsson ja Anderson v. Fogelqvist</i>, 6. heinäkuuta 2000</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-409/95, <i>Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen</i>, 1997</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-450/93, <i>Kalanke v. Freie Hansestadt Bremen</i>, 1995</p>		
<p>Euroopan parlamentin päätöslauselma rasismien, muukalaisvihan ja viharikosten torjunnan tehostamisesta (2013/2543(RSP))</p> <p>Neuvoston puitepäätös rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (2008/913/YOS)</p> <p>Rikosten uhreja koskeva direktiivi (2012/29/EU)</p>	<p>Viharikos/vihapuhe</p>	<p>EIT, <i>Škorjanec v. Kroatia</i>, 25536/14, 2017</p> <p>EIT, <i>Halime Kılıç v. Turkki</i>, nro 63034/11, 2016</p> <p>EIT, <i>Identoba ym. v. Georgia</i>, nro 73235/12, 2015</p> <p>EIT, <i>M’Bala M’Bala v. Ranska</i> (päätös), nro 25239/13, 2015</p> <p>EIT, <i>Delfi AS v. Viro</i> [suuri jaosto], nro 64569/09, 2015</p> <p>EIT, <i>Perinçek v. Sveitsi</i> [suuri jaosto], nro 27510/08, 2015</p> <p>EIT, <i>Virabyan v. Armenia</i>, nro 40094/05, 2012</p>

Keskeinen kohta

- Syrjintä kuvaa tilannetta, jossa yksittäistä henkilöä syrjitään tavalla tai toisella "suojatun ominaisuuden" vuoksi.

Syrjinnänvastaisen lainsäädännön tavoitteena on, että kaikki ihmiset saavat yhtäläiset ja tasapuoliset mahdollisuudet hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia. Teemme päivittäin päätöksiä esimerkiksi siitä, keihin olemme yhteydessä, missä teemme ostoksia ja missä olemme töissä. Pidämme joistakin asioista ja ihmisistä muita enemmän. Omien mieltymysten ilmaiseminen on yleistä ja normaalia. Jotkut ihmiset suorittavat toisinaan kuitenkin tehtäviä, joissa he asemansa tai päätösvaltuuksiensa perusteella voivat vaikuttaa välittömästi muiden ihmisten elämään. Esimerkiksi virkamiehet, kauppiat, työnantajat, vuokranantajat ja lääkärit päättävät julkisen vallan käyttämisestä tai yksityisten tavaroiden ja palvelujen tarjoamisesta tilanteissa, jotka eivät koske yksittäistä henkilöä. Syrjinnänvastainen lainsäädäntö vaikuttaa tuolloin tehtäviin valintoihin kahdella tavalla:

Syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä ensinnäkin säädetään, että samankaltaisessa tilanteessa olevia henkilöitä on kohdeltava samalla tavalla eikä heitä saa kohdella vähemmän suotuisasti pelkästään sen vuoksi, että heillä on jokin nimenomainen henkilöön liittyvä ”suojattu” ominaisuus (”välitön” syrjintä). Toiseksi joissakin tilanteissa näennäisesti puolueettomaan sääntöön perustuva kohtelu voi myös olla syrjintää, jos se saattaa henkilön tai ryhmän epäedulliseen asemaan tämän nimenomaisen ominaisuuden vuoksi (”välillinen” syrjintä).

Tässä luvussa käsitellään tarkemmin välittömän ja välillisen syrjinnän käsitteiden merkitystä, niiden erityisiä ilmenemistapoja, kuten moniperusteista syrjintää, häirintää taikka käskyä tai ohjetta harjoittaa syrjintää, viharikosta ja vihapuhetta. Lisäksi tarkastellaan oikeuskäytännön valossa, miten näitä käsitteitä käytetään. Lopuksi tarkastellaan, miten syrjinnän oikeuttamisperusteet toimivat.

Syrjimättömyysperiaate estää sen, että samassa tilanteessa olevia henkilöitä tai henkilöryhmiä kohdellaan eri tavalla ja että erilaisissa tilanteissa olevia henkilöitä tai henkilöryhmiä kohdellaan samalla tavalla.

2.1 Välitön syrjintä

Keskeiset kohdat

- Välitöntä syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan epäsuotuisammin sen perustella, että hänellä on ”säänneltyihin syrjintäperusteisiin” kuuluva ominaisuus.
- Epäsuotuisampi kohtelu määritetään vertaamalla keskenään väitettyä syrjinnän uhria ja toista samankaltaisessa tilanteessa olevaa henkilöä, jolla ei ole suojattua ominaisuutta.
- Unionin tuomioistuin ja kansalliset tuomioistuimet ovat hyväksyneet käsitteen ”kanssakäymiseen perustuva syrjintä”. Se tarkoittaa, että yksittäistä henkilöä kohdellaan epäsuotuisammin sen perusteella, että hän on kanssakäymisessä toiseen henkilöön, jolla on ”suojattu ominaisuus”.

Välitön syrjintä määritellään samalla tavalla ihmisoikeussopimuksessa ja EU:n lainsäädännössä. **EU:n lainsäädännössä** rotujen välistä tasa-arvoa koskevan direktiivin 2 artiklan 2 kohdassa todetaan, että välittömänä syrjintänä ”pidetään sitä, että henkilöä kohdellaan rodun tai etnisen alkuperän perusteella

epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai voitaisiin kohdella vertailukelpoisessa tilanteessa”⁷⁹. **Ihmisoikeussopimuksen nojalla** EIT käyttää sanamuotoa, jonka mukaan edellytetään ”analogisessa tai olennaisesti samanlaisessa asemassa olevien henkilöiden erilaista kohtelua” tunnistettavissa olevan ominaisuuden perusteella⁸⁰.

Välittömästä syrjinnästä on kyse, kun

- henkilöä kohdellaan epäedullisesti
- verrattuna siihen, miten muita samankaltaisessa tilanteessa olevia henkilöitä on tai olisi kohdeltu
- ja syynä tähän on jokin heidän erityinen ominaisuutensa, joka kuuluu ”säänneltyihin syrjintäperusteisiin”.

Menettelyn osalta **ihmisoikeussopimuksessa** edellytetään, että kantaja pystyy osoittamaan, että kantelun kohteena oleva toimenpide vaikutti häneen suoraan, jotta kantelun voi tehdä (uhrin asema)⁸¹

Ihmisoikeussopimuksesta poiketen **EU:n lainsäädännön** nojalla välitön syrjintä voidaan vahvistaa, vaikka tunnistettavissa oleva kantelija ei olisi

väittänyt olleensa kyseisen syrjinnän uhri. Asiassa *Feryn*⁸² unionin tuomioistuin katsoi, että työnantajan julkinen ilmoitus siitä, ettei hän ota palvelukseensa tiettyä etnistä alkuperää tai rotua olevia työntekijöitä, on rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43/EY) tarkoitettua välitöntä syrjintää työhönotossa, koska tällaiset lausunnot ovat omiaan heikentämään merkittävästi tiettyjen hakijoiden halukkuutta hakea työpaikkaa ja täten omiaan estämään heidän pääsýnsä työmarkkinoille.

79 Vastaavasti: yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 2 kohdan a alakohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 2 artiklan 1 kohdan a alakohta ja tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 2 artiklan a alakohta.

80 EIT, *Biao v. Tanska* [suuri jaosto], nro 38590/10, 24. toukokuuta 2016, 89 kohta; vastaavasti, EIT, *Carson ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 42184/05, 16. maaliskuuta 2010; 61 kohta; EIT, *D.H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007, 175 kohta; EIT, *Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 13378/05, 29. huhtikuuta 2008, 60 kohta.

81 EIT (2017), *Practical guide on admissibility criteria*.

82 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008. Ks. myös unionin tuomioistuin, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, C-81/12, 25. huhtikuuta 2013.

2.1.1 Epäedullinen kohtelu

Välittömässä syrjinnässä on keskeistä yksittäisen henkilön epäedullinen kohtelu. Välitön syrjintä voi olla suhteellisen helppo tunnistaa verrattuna välilliseen syrjintään, jonka osalta tarvitaan usein tilastotietoja (ks. jäljempänä). Tässä käsikirjassa olevissa esimerkeissä kuvataan seuraavia tapauksia: ravintolaan tai kauppaan pääsyn epääminen, muita pienemmän eläkkeen tai palkan saaminen, sanallisen ja fyysisen väkivallan kokeminen, maahantulon epääminen tarkastusasemalla, muita korkeampi tai matalampi eläkeikä, ammatin harjoittamista koskevan oikeuden epääminen, perintöoikeuksien epääminen, yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle jättäminen, maasta karkottaminen, uskonnollisten symbolien käytön epääminen, sosiaaliturvaetuuksien epääminen tai peruuttaminen. Välittömän syrjinnän ensimmäisenä tunnusmerkkinä ovatkin todisteet erilaisesta kohtelusta. Välitöntä syrjintää voi olla myös eri tilanteissa olevien ihmisten kohtelu samalla tavalla. EIT on todennut, että oikeutta nauttia syrjimättömästi ihmissoikeussopimuksessa taatuista oikeuksista rikotaan myös silloin, kun valtiot eivät kohtele huomattavan erilaisissa tilanteissa olevia henkilöitä eri tavalla⁸³

2.1.2 Vertailukohde

Epäedullinen kohtelu voidaan määrittää vertaamalla sitä johonkukin samanlaisessa tilanteessa olevaan. Pientä palkkaa koskeva väite on syrjintäväite vain siinä tapauksessa, että palkan voidaan osoittaa olevan pienempi kuin saman työnantajan samankaltaisiin tehtäviin palkkaamalla toisella henkilöllä. Henkilön epäedullisen kohtelun määrittämiseen tarvitaan siis vertailukohtetta eli olennaisesti samanlaisessa asemassa olevaa henkilöä, ja pääasiallisen eron näiden kahden henkilön välillä on oltava ”säännelty syrjintäperuste”. Vertailukohteen osoittaminen ei ole välttämättä kiistanalaista, ja syrjintä voidaan vahvistaa ilman sen nimenomaista käsittelyä. Jäljempänä on esimerkkitapauksia, joissa asian ratkaiseva elin on nimenomaisesti ottanut esille vertailukohteen osoittamisen.

EU:n lainsäädännössä unionin tuomioistuin on tutkinut useissa asioissa perusteellisesti, voidaanko kahden ryhmän katsoa olevan rinnastettavissa toisiinsa.

⁸³ EIT, *Thlimmenos v. Kreikka* [suuri jaosto], nro 34369/97, 6. huhtikuuta 2000, 44 kohta. Vastaavasti EIT, *Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 2346/02, 29. huhtikuuta 2002, 88 kohta.

Esimerkki: Asiassa *Wolfgang Glatzel vastaan Freistaat Bayern*⁸⁴ kantajalta evättiin raskaiden ajoneuvojen ajokortti, koska hänen toisen silmänsä näöntarkkuus ei ollut riittävä. Toisista kuljettajaryhmistä poiketen hänellä ei ollut mahdollisuutta saada ajokorttia ”poikkeustapauksissa” sen jälkeen, kun lisätarkastuksessa oli vahvistettu hänen ajokykynsä.

Unionin tuomioistuin totesi, että kahden kuljettajaryhmän tilanteet eivät olleet rinnastettavissa toisiinsa. Ryhmät erosivat toisistaan erityisesti ajoneuvon koon, kuljetettavien matkustajien määrän ja ajoneuvojen kuljettamiseen sisältyvän vastuun osalta. Asianomaisten ajoneuvojen ominaisuudet tekivät perustelluksi sen, että niiden kuljettamiseen tarkoitettun ajokortin myöntämiseen sovelletaan eri edellytyksiä. Siksi erilainen kohtelu oli perusteltua, eikä sillä loukattu kuljettajien oikeutta perusoikeuskirjan 20 artiklassa vahvistettuun ”yhdenvertaisuuteen lain edessä”.

Esimerkki: Asiassa *P vastaan S ja Cornwall County Council*,⁸⁵ kantajalla oli meneillään sukupuolenkorjaus miehestä naiseksi, kun hänen työantajansa irtisanoi hänet. Unionin tuomioistuin katsoi, että irtisanominen merkitsi epäedullista kohtelua. Asianmukaisen vertailukohteen osalta unionin tuomioistuin totesi, että jos henkilö irtisanotaan sillä perusteella, että ”hän aikoo vaihtaa sukupuolta tai on vaihtanut sitä, häntä kohdellaan epäedullisesti verrattuna muihin siihen sukupuoleen kuuluviin henkilöihin, johon hänen katsottiin kuuluvan ennen leikkausta”. Vaikka perusteiden osalta ei voitu osoittaa, että kantajaa kohdeltiin eri tavalla, koska hän oli mies tai nainen, voitiin osoittaa, että erilainen kohtelu perustui sukupuolen käsitteeseen liittyviin asioihin.

Esimerkki: Asia *Frédéric Hay vastaan Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*⁸⁶ koskee samaa sukupuolta olevien kumppanien avioliittoon liittyviä etuuksia. Kiistan aikana samaa sukupuolta olevien välinen avioliitto ei ollut mahdollista Ranskassa, mutta sekä hetero- että homoparit pystyivät solmimaan rekisteröidyn parisuhteen. Kantaja oli töissä pankissa, joka tarjosi työntekijöille erityisetuuksia avioliiton solmiville työntekijöille. Kantaja haki näitä etuuksia solmittuaan rekisteröidyn parisuhteen samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa, mutta pankki epäsi edut. Unionin tuomioistuimen piti määrittää, onko tällainen eri kohtelu seksuaaliseen

84 Unionin tuomioistuin, C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22. toukokuuta 2014

85 Unionin tuomioistuin, C-13/94, *P v. S ja Cornwall County Council*, 30. huhtikuuta 1996.

86 Unionin tuomioistuin, C-267/12, *Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12. joulukuuta 2013.

suuntautumiseen perustuvaa syrjintää. Unionin tuomioistuin vahvisti, että vaikka tilanteiden ei tarvitse olla identtisiä vaan ainoastaan vertailukelpoisia, tällaista vertailukelpoisuutta ei ole tutkittava kokonaisuutena ja abstraktisti vaan tapauskohtaisesti ja konkreettisesti kyseessä olevan etuuden kannalta. Unionin tuomioistuin totesi, että samaa sukupuolta olevat henkilöt, jotka solmivat rekisteröidyn parisuhteen, koska he eivät voi solmia avioliittoa, ovat tilanteessa, joka on vertailukelpoinen avioliiton solmivien pariin tilanteen kanssa. Unionin tuomioistuin selitti, että vaikka erilainen kohtelu perustuu työntekijöiden aviosäätyyn eikä nimenomaisesti heidän sukupuoliseen suuntautumiseensa, se merkitsee välitöntä syrjintää sukupuolisen suuntautumisen perusteella. Homoseksuaaliset työntekijät eivät voineet solmia avioliittoa, ja siksi he täyttävät kantelun kohteena olevan etuuden saamiseksi vaaditut ehdot.

Kun **EU:n lainsäädännön** mukaan osoitetaan vertailukelpoisuus samapalkkaisuutta koskevissa asioissa, selvitetään, onko naispuolisen työntekijän tekemä työ ”samaa” tai ”samanarvoista” kuin miespuolisen työntekijän tekemä ja onko mies- ja naispuolisten työntekijöiden saamassa palkassa eroja. Tämän osalta unionin tuomioistuin ei ole hyväksynyt yritysten välisiä vertailuja.

Esimerkki: Asiassa *Allonby vastaan Accrington & Rossendale College*⁸⁷ naispuolinen luennoitsija valitti eri työ sopimusten erilaisista palkkaukseen vaikuttavista ehdoista. College, jossa kantaja alun perin työskenteli luennoitsijana, jätti hänen työ sopimuksensa uudistamatta. Hän meni sen jälkeen töihin yritykseen, joka välittää oppilaitoksille luennoitsijoita. Yritys välitti kantajan samaan oppilaitokseen ja samaan työhön, jossa tämä oli aiemmin ollut, mutta pienemmällä palkalla. Kantaja väitti kyseessä olevan sukupuoleen perustuva syrjintä ja kertoi miespuolisten luennoitsijoiden saavan parempaa palkkaa Koska palkkaerolla ei voitu katsoa olevan ”yhtä ainoaa alkuperää” (sama työnantaja), unionin tuomioistuin katsoi, etteivät korkeakoulun palkkaamat miespuoliset luennoitsijat olleet vertailukelpoisessa tilanteessa, koska kantaja oli töissä ulkopuolisessa yrityksessä.

87 Unionin tuomioistuin, C-256/01, *Debra Allonby v. Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional ja Secretary of State for Education and Employment*, 13. tammikuuta 2004.

Sopivan ”vertailukohteen” osoittamisesta tehdään poikkeus ainakin työsuhteisiin sovellettavan EU:n lainsäädännön yhteydessä, kun on kyse syrjinnästä raskauden perusteella. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön tuloksena on vakiintunut käytäntö, jonka mukaan tapaukset, joissa henkilölle aiheutuu haittaa raskauden vuoksi, luokitellaan sukupuoleen perustuvaksi välittömäksi syrjinnäksi eikä vertailukohdetta tarvita⁸⁸. Sama koskee tilanteita, joissa syrjintä liittyy äitiyslomaan⁸⁹ tai koeputkihedelmöityshoitoihin⁹⁰.

Ihmisoikeussopimuksen mukaisesti EIT korosti, että kahden ihmisryhmän voidaan katsoa olevan tiettyssä kantelussa samanlaisessa tilanteessa mutta ei toisessa. Voidaan esimerkiksi katsoa, että naimisissa olevat ja naimattomat parit eivät ole toisiinsa rinnastettavassa tilanteessa verotuksen, sosiaaliturvan tai sosiaalipolitiikan alalla. Sitä vastoin naimisissa olevien ja naimattomien kumppanien, joilla on vakiintunut perhe-elämä, on katsottu olevan toisiinsa rinnastettavassa tilanteessa sen osalta, että heillä on mahdollisuus pitää yhteyttä puhelimitse, kun toinen heistä on tutkintavankeudessa⁹¹. Siksi vertailukelpoisuutta olisi arvioitava kiistan kohteena olevan toimenpiteen tarkoituksen perusteella eikä abstraktisti.

Esimerkki: Asiassa *Varnas v. Liettua*⁹² tutkintavankeudessa ollut kantaja valitti, että häneltä oli evätty hänen vaimonsa vierailut, vaikka tuomion saaneille vangeille kyseiset vierailut sallittiin. EIT selitti, että vaatimus ”analogisesta asemasta” ei tarkoittanut, että vertailtavina olevien ryhmien olisi oltava samanlaisia. Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa voitiin soveltaa, vaikka kantajan tilanne ei täysin vastannut tuomion saaneiden vankien tilannetta. Kantajan piti osoittaa, että hän oli olennaisesti samanlaisessa tilanteessa kuin muut, joita oli kohdeltu eri tavalla. EIT totesi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa oli rikottu yhdessä 8 artiklan kanssa.

88 Unionin tuomioistuin, C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*, 8. marraskuuta 1990. Vastaavasti, unionin tuomioistuin, C-32/93, *Carole Louise Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 14. heinäkuuta 1994.

89 Unionin tuomioistuin, C-191/03, *North Western Health Board v. Margaret McKenna*, 8. syyskuuta 2005, 50 kohta

90 Unionin tuomioistuin, C-506/06, *Sabine Mayr v. Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG* [suuri jaosto], 26. helmikuuta 2008.

91 EIT, *Petrov v. Bulgaria*, nro 15197/02, 22. toukokuuta 2008, 55 kohta.

92 EIT, *Varnas v. Liettua*, 42615/06, 9. heinäkuuta 2013, lisätietoa on 5.12 kohdassa.

Esimerkki: Asiassa *Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁹³ oli kyse kahdesta sisaresta, jotka olivat asuneet yhdessä 31 vuoden ajan. He omistivat yhdessä kiinteistön ja olivat tehneet keskinäisen testamentin. Kantajat valittivat siitä, että toisen sisaren olisi maksettava perintöveroa toisen sisaren kuoltua toisin kuin avioparien ja rekisteröidyssä parisuhteessa elävien. EIT katsoi kuitenkin, etteivät kantajat sisaruksina olleet verrattavissa yhdessä asuviin aviopareihin tai rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin. Avioliitto ja rekisteröidyt parisuhteet on katsottava erityisiksi suhteiksi, jotka solmitaan vapaaehtoisesti ja tietoisesti ja joiden kautta luodaan sopimusperusteisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Kantajien suhde perustui sitä vastoin sukulaisuuteen ja erosi sen vuoksi olennaisesti edellä mainituista suhteista.

Esimerkki: Asiassa *Carson v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁹⁴ kantajat väittivät, että valtio sovelsi ulkomailla asuville maksettaviin eläkkeisiin eri korotuksia kuin Yhdistyneessä kuningaskunnassa asuville maksettaviin. EIT totesi, että kantajat – jotka eivät asuneet Yhdistyneessä kuningaskunnassa eivätkä valtiossa, jonka kanssa Yhdistyneellä kuningaskunnalla on vastavuoroinen sosiaaliturvasopimus – eivät olleet samanlaisessa asemassa kuin Yhdistyneessä kuningaskunnassa asuvat eläkeläiset. Vaikka kaikki edellä mainitut ryhmät olivat maksaneet kansallisia vakuutusmaksuja ja kartuttaneet valtion tuloja, niistä ei kuitenkaan muodostettu eläkerahastoa vaan ne olivat julkisten menojen eri alojen rahoittamiseen tarkoitettuja julkisia tuloja. Lisäksi valtion velvollisuus korottaa eläkkeitä perustuu Yhdistyneessä kuningaskunnassa tapahtuneen elinkustannusten nousun huomioon ottamiseen. Kantajat eivät olleet vertailukelpoisessa tilanteessa muiden edellä mainittujen ryhmien kanssa, joten kyse ei ollut syrjinnästä.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaisia viittauksia vertailukohteeseen on vastaavasti Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytännössä.

Esimerkki: Asiassa *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia*⁹⁵ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea tutki sellaisten lääkäreiden syrjintää koskevaa kannetta⁹⁶, jotka eivät vastustaneet aborttipalvelujen tarjoamista

93 EIT, *Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 13378/05, 29. huhtikuuta 2008.

94 EIT, *Carson ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 42184/05, 16. maaliskuuta 2010.

95 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia*, kantelu nro 91/2013, 12. lokakuuta 2015.

96 *Ibid.*, 215 kohta ja sitä seuraavat kohdat.

omantunnonsyistä. He valittivat joutuneensa työssä epäedulliseen asemaan työmäärän, tehtävien jakamisen, uramahdollisuuksien ja työsuojelun osalta. Komitea vahvisti, että aborttioikeutta vastustavat lääkärit ja lääkärit, jotka eivät vastustaneet sitä, olivat toisiinsa rinnastettavassa tilanteessa, koska heillä oli samanlainen ammattipätevyys ja he työskentelivät samalla asiantuntemusalalla. Siksi erilainen kohtelu oli syrjintää.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että eri ryhmien oikeudellinen asema kansallisessa oikeudessa ei ole merkityksellinen arvioitaessa, ovatko kyseiset ryhmät toisiinsa rinnastettavassa tilanteessa. Esimerkiksi asiassa *Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia*⁹⁷ (jota käsitellään tarkemmin [5.12 kohdassa](#)), joka koski pääsyä sosiaaliturvajärjestelmään, Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea vertaili ammatti- ja maallikkotuomareiden asemaa. Se totesi, että kyseisen asian olosuhteissa merkityksellisiä olivat vain osoitetut velvollisuudet, hierarkkinen määräysvalta ja kummankin tuomariryhmän suorittamat tehtävät. Koska ne olivat samanlaisia, Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että maallikkotuomarit olivat toiminnallisesti rinnastettavissa ammattituomareihin. Se katsoi myös, että vertailu olisi tehtävä vain tietyn jäsenvaltion eri ryhmien osalta. Asiassa *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja*⁹⁸ (jota käsitellään tarkemmin [5.5 kohdassa](#)), joka koski merenkulkijoiden eläkeikää Norjassa, kantaja väitti, että kansallinen säännös oli ikään perustuvaa syrjintää verrattuna sekä muissa maissa (joissa merenkulkijoiden eläkeikä oli korkeampi kuin Norjassa) laivoilla työskenteleviin merenkulkijoihin että Norjassa muissa ammateissa työskenteleviin henkilöihin. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että tutkimus olisi rajoitettava Norjan tilanteeseen. Lisäksi Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea hyväksyi kokeneet luosit ja kokeneet öljytyöntekijät kantelussa rinnastettavissa oleviksi työntekijäluokiksi. Se katsoi niiden tilanteen olevan riittävän samanlainen erityisesti työn hankaluuden ja fyysisen rasituksen vuoksi.

2.1.3 Syy-yhteys

Luvussa 5 käsitellään useita Euroopan syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä olevia ”säänneltyjä syrjintäperusteita”, kuten sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä,

97 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia*, kantelu nro 102/2013, 5. heinäkuuta 2016.

98 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja*, kantelu nro 74/2011, 2. heinäkuuta 2013.

seksuaalista suuntautumista, vammaisuutta, ikää, rotua, etnistä alkuperää, kansallista alkuperää ja uskontoa tai vakaumusta. Tässä osiossa keskitytään siihen, että epäedullisen kohtelun ja säänneltyjen syrjintäperusteiden välillä on oltava syy-yhteys. Tämän vaatimuksen täyttämiseksi olisi kysyttävä seuraava kysymys: olisiko henkilöä kohdeltu epäedullisesti, jos hän olisi ollut eri sukupuolta, eri rotua tai eri-ikäinen tai jossakin päinvastaisessa asemassa muiden säänneltyjen syrjintäperusteiden osalta? Jos vastaus on kyllä, silloin kyseessä oleva peruste on selkeästi epäedullisen kohtelun syytä.

Sovellettavassa säännössä tai käytännössä ei välttämättä tarvitse viitata yksiselitteisesti ”säänneltyyn syrjintäperusteeseen”, mikäli siinä viitataan toiseen tekijään, joka kuuluu erottamattomasti säänneltyyn syrjintäperusteeseen. Kun pohditaan, onko välitöntä syrjintää tapahtunut, on olennaista arvioida, johtuuko epäedullinen kohtelu ”säännelystä syrjintäperusteesta”, jota ei voida erottaa kantelun kohteena olevasta nimenomaisesta tekijästä.

Esimerkki: Asiassa *Maruko vastaan Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*⁹⁹ samaa sukupuolta oleva pari oli rekisteröinyt parisuhteensa. Kantajan kumppani oli kuollut, ja kantaja vaati itselleen leskeneläkettä yritykseltä, joka vastasi hänen edesmenneen kumppaninsa ammatillisesta lisäeläkejärjestelmästä. Yritys kieltäytyi maksamasta kantajalle sillä perusteella, että leskeneläkkeitä maksetaan vain puolisoille eikä kantaja ollut ollut naimisissa edesmenneen kumppaninsa kanssa. Unionin tuomioistuin katsoi, että eläkkeen maksamisesta kieltäytyminen oli epäedullista kohtelua ja epäsuotuisampaa suhteessa vertailukohteena oleviin aviopareihin. Unionin tuomioistuin totesi, että Saksassa elinikäinen kumppanuus merkitsee elämänkumppaneille monia samoja oikeuksia ja velvollisuuksia kuin avioliitto puolisoille, etenkin valtiollisten eläkejärjestelmien osalta. Se oli näin ollen valmis katsomaan, että käsiteltävässä asiassa elämänkumppanit olivat samankaltaisessa tilanteessa kuin aviopuolisot. Unionin tuomioistuin katsoi, että kyseessä oli sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä. Se, etteivät kantaja ja hänen kumppaninsa voineet solmia avioliittoa, liittyi läheisesti heidän sukupuoliseen suuntautumiseensa.

99 Unionin tuomioistuin, C-267/06, *Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [suuri jaosto], 1. huhtikuuta 2008.

Esimerkki: Asiassa *Richards vastaan Secretary of State for Work and Pensions*¹⁰⁰ kantajan sukupuoleksi oli syntymätodistuksessa merkitty mies, ja hänelle oli tehty sukupuolenkorjausleikkaus. Hän haki vanhuuseläkettä täyttäessään 60 vuotta, jonka ikäisenä nainen voi Yhdistyneen kuningaskunnan kansallisen lain mukaan saada vanhuuseläkkeen. Richards ei kyseisenä aikana pystynyt vahvistamaan uutta sukupuoltaan vanhuuseläkelain soveltamista varten¹⁰¹. Valtio kieltäytyi myöntämästä eläkettä ja totesi, että kantajaa ei ollut kohdeltu epäsuotuisasti verrattuna samassa tilanteessa oleviin. Valtion mukaan kantaja oli katsottava eläkelainsäädännön kannalta ”mieheksi”. Unionin tuomioistuin huomautti, että hakija ei voinut täyttää eläkelainsäädännön ehtoja, koska asiaankuuluvaa kansallista lakia ei ollut. Unionin tuomioistuin totesi, että miehestä naiseksi kansallisessa laissa määriteltyjen edellytysten mukaisesti muutetulta henkilöltä ei voida evätä eläkettä, johon henkilö olisi ollut oikeutettu, mikäli hänet olisi kansallisen lain mukaan katsottu naiseksi.

2.1.4 Kanssakäymiseen perustuva syrjintä

Unionin tuomioistuin on tulkinnut laajasti käsitteen ”säännelty syrjintäperuste” ulottuvuutta. Siihen voi kuulua ”kanssakäymiseen perustuva syrjintä”, jossa syrjinnän uhrilla itsellään ei ole suojattua ominaisuutta. Siihen voi kuulua myös erityinen peruste, jota tulkitaan abstraktisti. Tämän vuoksi on välttämätöntä, että oikeusalan toimijat tutkivat yksityiskohtaisesti epäsuotuisamman kohtelun perustelut ja etsivät todisteita siitä, että säännelty syrjintäperuste on joko välittömästi tai välillisesti syynä kyseiseen kohteluun.

Esimerkki: Asiassa *S. Coleman vastaan Attridge Law ja Steve Law*¹⁰² oli kyse vammaisen pojan äidistä, joka väitti, että häntä kohdeltiin työpaikalla epäedullisesti hänen poikansa vammaisuuden perusteella. Hän myöhästyi poikansa vammaisuuden vuoksi toisinaan töistä ja joutui pyytämään vapaata poikansa tarpeiden mukaan. Kantajan pyynnöt evättiin ja häntä uhattiin

100 Unionin tuomioistuin, C-423/04, *Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*, 27. huhtikuuta 2006.

101 Ennen 4. huhtikuuta 2005 voimaan tullutta vuoden 2004 sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia (Gender Recognition Act 2004, GRA) henkilön sukupuolena pidettiin syntymässä osoitettua sukupuolta päätettäessä, milloin kyseinen henkilö on saavuttanut eläkelainsäädännössä tarkoitetun eläkeiän.

102 Unionin tuomioistuin, C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law* [suuri jaosto], 17. heinäkuuta 2008.

irtisanomisella. Lisäksi hänelle esitettiin loukkaavia kommentteja hänen lapsensa tilasta. Unionin tuomioistuin hyväksyi vertailukohteiksi hänen työtoverinsa, jotka olivat samankaltaisissa tehtävissä ja joilla oli lapsia. Tuomioistuin totesi, että vertailukohteena oleville työntekijöille sallittiin näiden pyynnöstä joustoa. Unionin tuomioistuin katsoi myös, että kyse oli kantajan lapsen vammaisuuteen perustuvasta syrjinnästä ja häirinnästä.

Myös EIT on vahvistanut, että 14 artikla kattaa kanssakäymiseen perustuvan syrjinnän.

Esimerkki: Asiassa *Guberina v. Kroatia*¹⁰³ (jota käsitellään 5.4 kohdassa) EIT korosti, että 14 artikla kattaa myös tapaukset, joissa henkilöä kohdellaan epäedullisesti toisen henkilön säänneltyjen syrjintäperusteiden vuoksi. Se totesi, että hakijan syrjivä kohtelu hänen lapsensa vammaisuuden vuoksi oli vammaisuuteen perustuvan syrjinnän muoto.

Esimerkki: Asiassa *Weller v. Unkari*¹⁰⁴ romanialainen nainen ei saanut synnytyksen jälkeen maksettavaa äitiysetuutta, koska hän ei ollut Unkarin kansalainen. Hänen aviomiehensä ei saanut etuutta, koska se maksetaan vain äideille. EIT katsoi, että aviomiestä oli syrjitty isyyden (ei sukupuolen) perusteella, koska miespuolisilla adoptiovanhemmilla ja miespuolisilla holhoojilla oli oikeus etuuksiin, kun biologisilla isillä ei sitä ollut. Valituksen esittivät myös lapset, jotka väittivät, että heitä oli syrjitty, koska heidän isälleen ei ollut maksettu etuutta. EIT katsoi loukkauksen tapahtuneen ja totesi, että kyse oli lasten syrjinnästä, joka perustui heidän vanhempansa asemaan biologisena isänä.

Myös kansallisessa oikeuskäytännössä tunnetaan kanssakäymiseen perustuvan syrjinnän käsite.

103 EIT, *Guberina v. Kroatia*, nro 23682/13, 22. maaliskuuta 2016.

104 EIT, *Weller v. Unkari*, nro 44399/05, 31. maaliskuuta 2009.

Esimerkki: Puolan ensimmäinen seksuaalista suuntautumista koskeva kanssakäymiseen perustuva syrjintätapaus¹⁰⁵ koskee työntekijää, joka työskenteli kaupan vartijana. Hän osallistui yhdenvertaisuuskulkueseen, josta esitettiin otteita televisiossa. Lähetysten jälkeen kantajalle ilmoitettiin irtisanomisesta, joka johtui siitä, että työnantajan ”mielestä oli mahdotonta, että hänen yrityksessään työskentelisi homoja”. Puolan tuomioistuimet katsoivat, että kyse voi olla syrjinnästä, vaikka uhrilla ei olisikaan tiettyä säänneltyä syrjintäperustetta. Kantajan seksuaalisella suuntautumisella ei siten ollut merkitystä. Tuomioistuimet totesivat, että kantajaa syrjittiin, koska hän osallistui lesbojen, homojen, biseksuaalien ja transihmisten (hlbt) yhteisöön liittyvälle marssille. Ne vahvistivat, että kyse oli kanssakäymiseen perustuvasta syrjinnästä ja päättivät, että kantajalle on maksettava korvausta.

2.2 Välillinen syrjintä

Keskeiset kohdat

- Välillisestä syrjinnästä on kyse, kun näennäisesti puolueeton sääntö saa henkilön tai samat ominaisuudet jakavan ryhmän epäedulliseen asemaan.
- On osoitettava, että päätöksellä syrjitään tiettyä ryhmää suhteessa vertailukohteena olevaan ryhmään.

Sekä EU:n että Euroopan neuvoston lainsäädännössä tunnustetaan, että samankaltaisissa tilanteissa olevien ihmisten erilaisen kohtelun kieltäminen ei ehkä riitä todellisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseen. Joissakin tilanteissa saman kohtelun tarjoaminen eri tilanteissa oleville ihmisille voi saattaa tietyt ihmiset erityisen epäedulliseen asemaan. Tässä tapauksessa itse kohtelu ei ole erilaista vaan kohtelun vaikutukset, jotka ominaisuuksiltaan erilaiset ihmiset kokevat eri tavalla. Välillisen syrjinnän käsitteeseen kuuluu ajatus siitä, että erilaisia tilanteita olisi kohdeltava eri tavalla.

¹⁰⁵ Puola, Varsovan alueellinen tuomioistuin (toisen oikeusasteen tuomioistuin), *V Ca 3611/14*, 18. marraskuuta 2015. Ks. myös Tribunal du travail de Leuven, 10. joulukuuta 2013, *Jan V.H. v. BVBA*, nro 12/1064/A.

EU:n lainsäädännössä rotujen välistä tasa-arvoa koskevan direktiivin 2 artiklan 2 kohdan b alakohdassa todetaan, että ”välillisenä syrjintänä pidetään sitä, jos näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa tiettyä rotua tai etnistä alkuperää olevat henkilöt erityisen epäedulliseen asemaan muihin henkilöihin nähden”¹⁰⁶.

Ihmisoikeussopimuksen nojalla EIT on eräissä tuomioissaan nojautunut tähän välillisen syrjinnän määritelmään ja todennut, että syrjivinä voitii pitää myös yleisiä menettelytapoja tai toimenpiteitä, joista aiheutui suhteetonta haittaa jollekin ryhmälle, vaikka ne olivat sanamuodoltaan neutraaleja¹⁰⁷.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan nojalla Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi välillisen syrjinnän voivan johtua siitä, että vertailukelpoisessa tilanteessa olevien henkilöiden kaikkia asiaankuuluvia eroja ei oteta asianmukaisesti ja positiivisesti huomioon, tai siitä, että ei ryhdytä asianmukaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että kaikille kuuluvat oikeudet ja yhteiset edut ovat aidosti kaikkien saatavilla¹⁰⁸.

Välillisen syrjinnän osatekijät ovat seuraavat:

- puolueeton sääntö, peruste tai käytäntö
- joka vaikuttaa ”säännellyn syrjintäperusteen” avulla määriteltyyn ryhmään huomattavasti haitallisemmin
- kuin samankaltaisessa tilanteessa oleviin muihin henkilöihin.

Olisi kuitenkin pantava merkille, että molemmat syrjinnän lajit johtavat erilaiseen kohteluun toisiinsa rinnastettavissa tilanteissa. Naiselta voitaisiin esimerkiksi evätä työ joko siksi, että työnantaja ei halua ottaa naisia töihin (välitön syrjintä), tai siksi, että tehtävän vaatimukset on laadittu siten, että useimmat naiset eivät pysty täyttämään niitä (välillinen syrjintä). Joissakin tapauksissa jako on

106 Vastaavasti: yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 2 kohdan b alakohta; tasa-arvodirektiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 2 artiklan 1 kohdan b alakohta ja tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 2 artiklan b alakohta.

107 EIT, *Biao v. Tanska* [suuri jaosto], nro 38590/10, 24. toukokuuta 2016, 103 kohta; EIT, *D.H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007, 184 kohta.

108 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia*, kantelu nro 91/2013, 12. lokakuuta 2015, 237 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Confédération française démocratique du travail (CFDT) v. Ranska*, kantelu nro 50/2008, pääasiaratkaisu 9. syyskuuta 2009, 39 ja 41 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism-Europe v. Ranska*, kantelu nro 13/2002, 4. marraskuuta 2003, 52 kohta.

teoreettisempi ja voi olla ongelmallista selvittää, onko kyse välittömästä vai välillisestä syrjinnästä¹⁰⁹.

2.2.1 Puolueeton sääntö, peruste tai käytäntö

Välillisen syrjinnän ensimmäinen tunnistettava vaatimus on näennäisesti puolueeton sääntö, peruste tai käytäntö. Edellytyksenä on toisin sanoen tietynlainen vaatimus, jota sovelletaan kaikkiin. Jäljempänä kuvataan muutamia tapauksia asian havainnollistamiseksi. Muita esimerkkejä on [6 luvussa](#), joka koskee todisteisiin liittyviä kysymyksiä ja tilastojen merkitystä.

Esimerkki: Asiassa *Isabel Elbal Moreno vastaan Instituto Nacional de la Seguridad Social, Tesorería General de la Seguridad Social*¹¹⁰ oli kyse siitä, että kantaja oli työskennellyt 18 vuoden ajan osa-aikaisesti neljä tuntia viikossa. Asiaankuuluvassa säännöksessä edellytetään osa-aikaisilta työntekijöiltä pidempää eläkemaksujen maksukautta kuin kokopäiväisiltä työntekijöiltä, jotta he voisivat saada eläkkeen, joka on jo suhteellisesti pienempi. Ennakkoratkaisua hakenut tuomioistuim selitti, että kantajan, jolla on osa-aikainen työsopimus, jonka perusteella hän työskentelee 4 tuntia viikossa, pitäisi työskennellä 100 vuotta saadakseen 15 vuoden vähimmäisodotusajan, jonka perusteella hän voisi saada 112,93 euron suuruisen vanhuuseläkkeen kuukaudessa. Unionin tuomioistuin totesi, että asiaankuuluvat säännökset saattavat kauan osa-aikaista työtä tehneet osa-aikaiset työntekijät epäedulliseen asemaan. Käytännössä tällaisella lainsäädännöllä kyseisiltä työntekijöiltä evätään mahdollisuus saada eläkettä. Koska kuitenkin vähintään 80 prosenttia osa-aikatyöntekijöistä oli naisia, säännön vaikutus naisiin oli suhteettoman haitallinen miehiin verrattuna. Näin ollen se on välillistä syrjintää.

Esimerkki: Asiassa *D.H. ym. v. Tšekki*¹¹¹ oppilaiden älykkyyden ja soveltuvuuden toteamiseen käytettiin testejä, joiden perusteella päätettiin oppilaiden siirtämisestä yleisestä koulutusjärjestelmästä erityiskouluihin. Nämä erityiskoulut on tarkoitettu älyllisistä ongelmista ja muista oppimisvaikeuksista kärsiville. Samaa testiä sovellettiin kaikkiin niihin

109 Ks. esim. unionin tuomioistuin, C-267/06, *Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [suuri jaosto], 1. huhtikuuta 2008, jossa julkisasiamies Ruiz-Jarabo Colomer ja unionin tuomioistuin päätyivät tästä erilaisiin johtopäätöksiin.

110 Unionin tuomioistuin, C-385/11, *Isabel Elbal Moreno v. Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) ja Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*, 22. marraskuuta 2012.

111 EIT, *D.H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007.

oppilaisiin, joiden siirtämistä erityiskouluihin harkittiin. EIT katsoi, että vaarana oli, että testit olivat puolueellisia ja että tuloksia ei analysoitu niihin osallistuvien romanilasten erityispiirteet ja -ominaisuudet huomioon ottaen. Erityisesti ei otettu huomioon romanilasten koulutaustaa (esimerkiksi sitä, että he eivät olleet käyneet esikoulua), joidenkin lasten tšekin taidon puutetta ja sitä, että testitilanne oli heille vieras. Siksi oli todennäköistä, että romanioppilaat menestyivät niissä muita huonommin. Näin kävikin, ja 50–90 prosenttia romanilapsista joutui yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle. EIT katsoi, että tässä tapauksessa oli kyse välillisestä syrjinnästä.

Esimerkki: Asiassa *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*¹¹² (jota käsitellään [4.4 kohdassa](#)), Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että autististen lasten ja nuorten opetukseen tarkoitetun valtion sosiaaliasioiden talousarvion vähäisyys oli vammaisten välillistä syrjintää. Komitea selitti, että sosiaaliseen suojeluun osoitettu vähäinen julkinen rahoitus voi vaikuttaa samalla tavalla kaikkiin, joiden oli määrä saada tätä suojelua. Vammaisen henkilö on kuitenkin muita henkilöitä todennäköisemmin riippuvainen yhteisön hoivasta, jota rahoitetaan valtion talousarviosta, jotta hän voi elää itsenäisesti ja ihmisarvoisesti. Siksi talousarviorajoitukset sosiaalipoliittisissa asioissa saattavat todennäköisesti vammaiset henkilöt epäedulliseen asemaan, mikä johtaa erilaiseen kohteluun, joka perustuu välillisesti vammaisuuteen. Näin ollen Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että valtion sosiaaliasioiden talousarvion vähäisyys oli vammaisten henkilöiden välillistä syrjintää.

Esimerkki: Yhdistyneen kuningaskunnan työoikeuden muutoksenhakutuomioistuimessa¹¹³ käsitellyssä asiassa junankuljettajana työskennellyt kolmen alle 5-vuotiaan lapsen yksinhuoltajaäiti esitti pyynnön joustavasta työajasta. Hänen pyyntönsä evättiin sillä perusteella, että olisi epäoikeudenmukaista antaa hänen tehdä perheen kannalta suotuisia vuoroja, koska silloin muilta kuljettajilta evättäisiin mahdollisuus valita kyseisiä vuoroja. Tuomioistuimet totesivat, että vaadittu vuoromalli saattoi naiset yleisesti epäedulliseen asemaan, koska naisilla on hoivavelvollisuuksia miehiä useammin eivätkä he niin ollen pysty työskentelemään kyseisinä aikoina. Asia otettiin uudelleen käsiteltäväksi, jotta yleisiä perusteita koskevaa kysymystä voitiin pohtia uudelleen.

112 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*, kantelu nro 81/2012, 11. syyskuuta 2013.

113 Yhdistyneen kuningaskunnan työoikeuden muutoksenhakutuomioistuin, *XC Trains Ltd v. CD & Ors*, nro UKEAT/0331/15/LA, 28. heinäkuuta 2016.

2.2.2 Huomattavasti haitallisemmat vaikutukset suojattuun ryhmään

Toinen tunnistettava vaatimus on, että näennäisesti puolueeton sääntö, peruste tai käytäntö saattaa ”suojatun ryhmän” erityisen epäedulliseen asemaan. Välillinen syrjintä poikkeaa välittömästä syrjinnästä siten, että siinä huomio kiinnitetään erilaisen kohtelun sijasta erilaisiin vaikutuksiin.

Esimerkki: Asiassa *Odar vastaan Baxter Deutschland GmbH*¹¹⁴ unionin tuomioistuin käsitteli sosiaalisuunnitelmaa, jonka tuloksena yli 54-vuotiaat työntekijät saavat pienemmän irtisanomiskorvauksen kuin nuoremmat. Odar oli todettu vaikeavammaiseksi, ja hän sai sosiaalisuunnitelman mukaisen korvauksen, joka oli laskettu aikaisimman mahdollisen eläkkeellesiirtymispäivän perusteella. Jos hänen korvauksensa olisi laskettu vakiokaavan mukaisesti palvelusaika huomioon ottaen, hän olisi saanut kaksinkertaisen määrän. Tuomioistuin totesi, että kyse ei ollut ikään perustuvasta välittömästä syrjinnästä (tällainen erilainen kohtelu voidaan perustella direktiivin 2000/78/EY 6 artiklan 1 kohdan nojalla) vaan vammaisuuteen perustuvasta välillisestä syrjinnästä. Unionin tuomioistuin totesi, että erilaisessa kohtelussa jätettiin ottamatta huomioon sekä ne riskit, joita aiheutuu vaikeavammaisille henkilöille etenkin työmarkkinoille palaamisessa, että se, että nämä riskit kasvavat heidän lähestyessään eläkeikää. Kun vaikeavammaiselle työntekijälle maksetaan alhaisempaa korvausta kuin terveelle työntekijälle, erityiskaavalla loukataan vaikeavammaisten työntekijöiden legitiimejä intressejä kohtuuttomasti ja siten yllitetään se, mikä on tarpeen sosiaalipoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kun unionin tuomioistuin ja EIT tutkivat tilastollista näyttöä siitä, että suojattuun ryhmään kohdistuu huomattavasti haitallisempia vaikutuksia kuin muihin samankaltaisessa tilanteessa oleviin henkilöihin, ne etsivät todisteita siitä, että erityisen suuri osa haittavaikutuksista kärsivistä kuuluu kyseiseen ”suojaattuun ryhmään”. Esimerkiksi asiassa *Di Trizio v. Sveitsi*¹¹⁵ EIT nojautui tilastoihin, jotka osoittivat, että 97 prosenttia henkilöistä, joihin sovellettu vammaisetuksien laskentamenetelmä vaikutti, oli naisia, jotka halusivat lyhentää työaikaansa

¹¹⁴ Unionin tuomioistuin, C-152/11, *Johann Odar v. Baxter Deutschland GmbH*, 6. joulukuuta 2012.

¹¹⁵ EIT, *Di Trizio v. Sveitsi*, nro 7186/09, 2. helmikuuta 2016.

lapsen syntymän jälkeen. Tätä tarkastellaan yksityiskohtaisesti todisteisiin liittyviä kysymyksiä koskevassa [6 luvussa](#). Tässä yhteydessä viitataan ilmauksiin, joita unionin tuomioistuin on käyttänyt julkisasiamies Légerin asiassa *Nolte* esittämässä ratkaisuehdotuksessa sukupuoleen perustuvan syrjinnän yhteydessä:

”[T]oimenpiteen on kohdistuttava ‘paljon useampiin naisiin kuin miehiin’ [*Rinner-Kühn*¹¹⁶] tai ‘prosentuaalisesti huomattavasti harvempiin miehiin kuin naisiin’ [*Nimz*,¹¹⁷ *Kowalska*¹¹⁸] tai ‘prosentuaalisesti huomattavasti useampiin naisiin kuin miehiin’ [*De Weerd*¹¹⁹], jotta voitaisiin katsoa, että sillä syrjitään jotain henkilöryhmää.”¹²⁰

Esimerkki: Saksan tuomioistuimissa käsitelty asia¹²¹ koski naista, joka haki Lufthansan lentäjäkoulutukseen. Vaikka hän läpäisi kaikki testit, häntä ei hyväksytty, koska hän oli lyhyempi kuin 1,65 metriä, jota lentäjiltä vaaditaan. Hän valitti vällisestä syrjinnästä ja väitti, että vaatimus saattoi naiset erityisesti epäedulliseen asemaan, koska 44,3 prosenttia naisista mutta vain 2,8 prosenttia miehistä on alle 1,65 metriä pitkiä. Asia päättyi sovintoratkaisuun. Lufthansa suostui maksamaan korvausta epätasa-arvoisesta kohtelusta.

2.2.3 Vertailukohde

Kuten välittömään syrjintään liittyvissä asioissa, tuomioistuimen on löydettävä vertailukohde, jotta se voi päättää, onko tietyn säännön, perusteen tai käytännön vaikutus huomattavasti haitallisempi kuin muiden henkilöiden samankaltaisessa

116 Unionin tuomioistuin, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn v. FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 13. heinäkuuta 1989.

117 Unionin tuomioistuin, C-184/89, *Helga Nimz v. Freie und Hansestadt Hamburg*, 7. helmikuuta 1991.

118 Unionin tuomioistuin, C-33/89, *Maria Kowalska v. Freie und Hansestadt Hamburg*, 27. kesäkuuta 1990.

119 Unionin tuomioistuin, C-343/92, *M. A. De Weerd, o.s. Roks, ym. v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen ym.*, 24. helmikuuta 1994.

120 Julkisasiamies Légerin 31.5.1995 esittämä ratkaisuehdotus asiassa unionin tuomioistuin, C-317/93, *Inge Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover*, 14. joulukuuta 1995, ratkaisuehdotuksen 57 ja 58 kohta. Ihmisoikeussopimuksen nojalla on omaksuttu samanlainen lähestymistapa muun muassa asiassa *D. H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007 (jota käsitellään [6.2](#) ja [6.3 kohdassa](#)).

121 Saksa, liittovaltion työtuomioistuin, [8 AZR 638/14](#), 18. helmikuuta 2016.

tilanteessa kokema vaikutus. Sekä väitettyä välitöntä että välillistä syrjintää koskeissa tapauksissa tuomioistuimet vertaavat esimerkiksi miehiä naisiin, homopareja heteropareihin ja vammaisia henkilöitä vammattomiin henkilöihin.

Välillisen syrjinnän vahvistamiseksi on kuitenkin todistettava, että ryhmiä on kaksi: yksi, johon kiistanalainen toimenpide vaikuttaa edullisesti, ja toinen, johon se vaikuttaa epäedullisesti. Yleensä epäedullisessa asemassa oleva ryhmä ei koostu yksinomaan henkilöistä, joilla on suojattuja ominaisuuksia. Esimerkiksi osa-aikaiset työntekijät, jotka tietty sääntö on saattanut epäedulliseen asemaan, ovat pääosin naisia, mutta sääntö voi vaikuttaa myös miehiin. Toisaalta kaikki henkilöt, joilla on tietty ominaisuus, eivät ole epäedullisessa asemassa. Esimerkiksi tilanteissa, joissa jonkin kielen täydellinen taito on työpaikan saaminen edellytys, ulkomaiset hakijat joutuvat pääosin epäedulliseen asemaan, mutta jotkut ulkomaisista hakijoista voivat myös täyttää vaatimuksen. Tapauksissa, joissa muodollisesti puolueeton peruste onkin vaikuttanut koko ryhmään, unionin tuomioistuin on todennut, että kyse on suorasta syrjinnästä¹²².

Seuraavassa asiassa unionin tuomioistuin pystyi selkeyttämään useita näkökohtia, jotka liittyvät syrjinnän käsitteeseen, eroon välittömän ja välillisen syrjinnän välillä ja asianmukaiseen vertailukohteeseen.

Esimerkki: Asiassa *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD vastaan Komisija za zashtita ot diskriminatsia*¹²³ kantaja piti elintarvikemyymälää kaupunginosassa, jossa asuu pääosin henkilöitä, jotka ovat alkuperältään romaneja. Hän valitti siitä, että hän ei voinut tarkastella sähkömittariaan tarkastaakseen kulutuksensa, koska sähkömittarit oli asennettu korkealle pylväisiin toisin kuin muissa kaupunginosissa. Kantaja väitti kansallisissa tuomioistuimissa sen olevan etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää, vaikka hän ei ollut romani itse.

Unionin tuomioistuin totesi, että käsitettä ”etniseen alkuperään perustuva syrjintä” on sovellettava kaikkiin henkilöihin, joihin syrjivä toimenpide vaikuttaa, vaikka he eivät kuulu kyseiseen rotuun tai etniseen alkuperään. Näin ollen oli vahvistettava, että syrjivän toimenpiteen ja rodullisen

122 Ks. C-267/06, *Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [suuri jaosto], 1. huhtikuuta 2008, jota käsitellään tarkemmin 2.1.3 kohdassa, ja unionin tuomioistuin, C-267/12, *Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12. joulukuuta 2013, jota käsitellään tarkemmin 2.1.2 ja 4.1 kohdassa.

123 Unionin tuomioistuin, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [suuri jaosto], 16. heinäkuuta 2015.

tai etnisen alkuperän välillä oli yhteys. Vertailukohteen osalta unionin tuomioistuin totesi, että kaikkien sähkön loppukäyttäjien, joille sama jakelija toimittaa sähköä tietyssä kaupunginosassa, on siitä kaupunginosasta, jossa kyseiset loppukäyttäjät asuvat, riippumatta katsottava olevan vertailukelpoisessa tilanteessa.

Toinen tärkeä kysymys koskee sitä, kuuluiko kyseessä oleva käytäntö välittömän vai välillisen syrjinnän luokkaan. Jos käytännön syy perustuisi kaupunginosan asukkaiden enemmistön etniseen alkuperään, väitetty käytäntö olisi välitöntä syrjintää. Jos kansalliset tuomioistuimet katsoisivat, että käytäntö perustui ainoastaan objektiivisiin tekijöihin, jotka eivät millään tavoin liity rotuun tai etniseen alkuperään (esimerkiksi siksi, että sähkömittareihin kajotaan runsaasti laittomasti), käytäntö olisi välillistä syrjintää, jos toimenpide saattaisi epäedulliseen asemaan vain asukkaat, jotka asuvat kaupunginosissa, joissa on romanienemmistö. Tällainen toimenpide voitaisiin perustella puolueettomasti, jos ei olisi muuta asianmukaista ja vähemmän rajoittavaa keinoa saavuttaa toivotut tavoitteet (varmistaa sähkönsiirron turvallisuus ja sähkönkulutuksen asianmukainen kirjaaminen). Kun tällaista toimenpidettä ei ole, käytäntö ei olisi kohtuuton vain, jos kaupunginosan asukkaita estettäisiin saamasta sähköä olosuhteissa, joilla ei ole loukkaavaa tai leimaavaa vaikutusta ja joissa he pystyvät seuraamaan sähkönkulutustaan säännöllisesti.

2.3 Moniperusteinen ja risteävä syrjintä

Keskeiset kohdat

- Jos syrjintää käsitellään vain yhden syyn kannalta, siinä ei oteta riittävästi huomioon epäyhdenvertaisen kohtelun erilaisia ilmenemismuotoja.
- ”Moniperusteinen syrjintä” tarkoittaa syrjintää, jota tapahtuu monen erillisen syyn perusteella.
- ”Risteävä syrjintä” tarkoittaa tilannetta, jossa eri syyt vaikuttavat ja toimivat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa samaan aikaan siten, että niitä ei voida erottaa toisistaan ja ne saavat aikaan tietynlaista syrjintää.

Erilaisista taustoista tulevat ihmiset kohtaavat usein moniperusteista syrjintää, koska kaikilla on ikä, sukupuoli, etninen alkuperä, seksuaalinen suuntautuminen, uskomusjärjestelmä tai uskonto. Kaikilla on myös jokin terveydentila tai kuka

vain voi vammautua. Mikään ryhmä, jolle tietty ominaisuus on luonteenomainen, ei ole yhtenäinen. Kaikilla ihmisillä on ainutlaatuiset ominaisuutensa, jotka vaikuttavat heidän suhteisiinsa muihin ihmisiin ja joihin voi kuulua valtaa toisiin ihmisiin nähden.

Yhä yleisemmin tunnustetaan, että jos syrjintään puututaan vain yhden syyn kannalta, siinä ei pystytä käsittelemään ihmisten arkielämässään mahdollisesti kohtaaman epäyhdenvertaisen kohtelun monia erilaisia ilmenemismuotoja tai puuttumaan niihin asianmukaisesti.

Yhtä vakiintunutta termiä ei ole. ”Moniperusteista syrjintää”, ”moninkertaista syrjintää”, ”kumulatiivista syrjintää”, ”yhdistelmäsyrojintää”, ”yhdistettyä syrjintää” ja ”risteävää syrjintää” käytetään toistensa synonyymeina, vaikka käsitteillä onkin lieviä merkityseroja.

Useimmiten ”moniperusteisella syrjinnällä” kuvataan syrjintää, jota tapahtuu useiden erikseen vaikuttavien syiden perusteella, kun taas ”risteävällä syrjinnällä” tarkoitetaan tilannetta, jossa useat syyt vaikuttavat ja ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa samaan aikaan siten, että ne ovat erottamattomia¹²⁴ ja saavat aikaan tietynlaista syrjintää.

Sekä **ihmisoikeussopimuksen** 14 artiklassa että sen 12. lisäpöytäkirjassa kielletään moniin eri syihin perustuva syrjintä. Sen perusteella on teoreettisesti mahdollista esittää kanne useammasta kuin yhdestä syystä. Koska perusteiden luettelo ei ole tyhjentävä, EIT voi myös laajentaa sitä ja ottaa siihen mukaan syitä, joita ei ole nimenomaisesti mainittu. Tuomioistuimessa ei kuitenkaan käytetä moniperusteisen tai risteävän syrjinnän käsitteitä.

Esimerkki: *Asia N.B. v. Slovakia*¹²⁵, koski romaninaisen pakkosterilisaatiota julkisessa sairaalassa. Siinä kantaja valitti nimenomaisesti, että häntä oli syrjitty useamman kuin yhden syyn perusteella (rotu / etninen alkuperä ja sukupuoli). EIT ei viitannut nimenomaisesti syrjintään tai moniperusteiseen syrjintään. Se kuitenkin totesi, että naisten sterilisointi ilman näiden

124 Euroopan komissio (2007), ”Tackling Multiple Discrimination. Practices, policies and laws”.

125 EIT, *N. B. v. Slovakia*, nro 29518/10, 12. kesäkuuta 2012. Ks. myös EIT, *V.C. v. Slovakia*, nro 18968/07, 8. marraskuuta 2011.

etukäteen antamaa tietoon perustuvaa suostumusta vaikutti eri etnisiin ryhmiin kuuluviin epäedullisessa asemassa oleviin henkilöihin¹²⁶. Se katsoi, että ihmisoikeussopimuksen 3 ja 8 artiklaa oli rikottu.

Viimeaikaisemmissa asioissa EIT näyttää hiljaisesti tunnustaneen risteävää syrjintää koskevan ilmiön. Ulkopuoliset väliintulijat ovat myös toistuvasti kehottaneet sitä siihen. EIT ottaa selkeästi huomioon moniperusteisen lähestymistavan, vaikka ei edelleenkään käytä moniperusteisen tai risteävän syrjinnän käsitteitä.

Esimerkki: Asiassa *B.S. v. Espanja*¹²⁷ naispuolinen Nigeriasta peräisin oleva ja Espanjassa laillisesti oleskellut seksityöntekijä väitti, että Espanjan poliisi kaltoinkohteli häntä fyysisesti ja sanallisesti hänen rotunsa, sukupuolensa ja ammattinsa vuoksi. Hän väitti joutuvansa toistuvasti poliisin tarkastusten kohteeksi sekä rasististen ja seksististen solvausten uhriksi toisin kuin eurooppalaista alkuperää olevat seksityöntekijät. Tässä tapauksessa ulkopuoliset väliintulijat – AIRE-keskus ja Barcelonan yliopiston Euroopan sosiaalialan tutkimuksen yksikkö – pyysivät EIT:tä tunnustamaan risteävän syrjinnän, joka edellytti moniperusteista lähestymistapaa. Tuomioistuimien totesi 13 artiklan rikkomisen mutta meni tällä kertaa pidemmälle ja tutki erikseen, olisiko kyseessä myös poliisin väitettyjen rasististen asenteiden ja väkivallantekojen mahdollisen syy-yhteyden tutkimatta jättäminen. Näin ollen EIT totesi 14 artiklan rikkomisen, koska kotimaiset tuomioistuimet eivät olleet ottaneet huomioon kantajan erityistä haavoittuvuutta, joka johtui hänen asemastaan prostituoituna työskentelevänä afrikkalaisena naisena. Tuomioistuin käytti siten selkeästi risteävää lähestymistapaa käyttämättä kuitenkaan käsitettä ”risteävyyttä”.

Esimerkki: Asia *S.A.S. v. Ranska*¹²⁸ koskee kieltoa käyttää julkisesti uskonnollista kasvot peittävää vaatetta. Tässä asiassa ulkopuoliset väliintulijat (Amnesty International ja kansalaisjärjestö Article 19) ottivat myös esiin musliminaisiin kohdistuvan risteävän syrjinnän riskin, joka voi ilmetä erityisesti naisten alaryhmien stereotyyppisenä esittämisenä. EIT myönsi, että kiellolla oli tiettyjä kielteisiä vaikutuksia sellaisten musliminaisten

126 EIT, *N. B. v. Slovakia*, nro 29518/10, 12. kesäkuuta 2012, 121 kohta.

127 EIT, *B.S. v. Espanja*, nro 47159/08, 24. heinäkuuta 2012.

128 EIT, *S.A.S. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 43835/11, 1. heinäkuuta 2014 (kuvataan myös 5.8 kohdassa).

tilanteeseen, jotka halusivat uskonnollisista syistä käyttää kasvot kokonaan peittävää huntua julkisesti, mutta katsoi tämän toimenpiteen olevan objektiivisesti ja kohtuullisesti perusteltu.

Esimerkki: Asiassa *Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal*¹²⁹ kantaja esitti sairaalaa vastaan siviilikanteen lääketieteellisestä laiminlyönnistä hänen gynekologisessa leikkauksessaan. Hallintotuomioistuin teki häntä puoltavan päätöksen ja määräsi hänelle maksettavasta korvauksesta. Muutoksenhakumenettelyssä korkein hallintotuomioistuin säilytti ensimmäisen asteen tuomion mutta vähensi korvausmäärää. Kantaja valitti, että ylimmän hallintotuomioistuimen tuomio oli syrjivä hänen sukupuolensa ja ikänsä perusteella. Ylin hallintotuomioistuin oli käyttänyt perusteluna sitä, että kantaja oli jo 50-vuotias ja hänellä oli leikkauksen aikaan kaksi lasta. Se katsoi, että kyseisessä iässä seksuaalisuus ei ole niin tärkeää kuin nuorempana ja että sen merkitys vähenee iän myötä. Ylin hallintotuomioistuin totesi myös, että lasten ikä huomioon ottaen hänen ”tarvitsee luultavasti huolehtia vain aviomiehästään”. EIT huomautti, että kyse ei ollut niinkään iän tai sukupuolen huomioon ottamisesta vaan oletuksesta, että seksuaalisuus ei olisi yhtä tärkeää 50-vuotiaalle kahden lapsen äidille kuin jollekulle nuoremmalle. Oletus kuvasti perinteistä ajatusta siitä, että naisten seksuaalisuus liittyi olennaisesti lapsen hankkimiseen, ja siten siinä jätettiin huomiota sen fyysinen ja henkinen merkitys naisten itsensä toteuttamiselle. Tuomio oli arvottava eikä siinä otettu huomioon naisten seksuaalisuuden muita ulottuvuuksia kantajaa koskevassa konkreettisessa tapauksessa. Ylin hallintotuomioistuin oli toisin sanoen tehnyt yleisen oletuksen yrittämättä tarkastella sen paikkansapitävyyttä konkreettisessa tapauksessa. Ylimmän hallintotuomioistuimen tuomion sanamuotoa ei voitu katsoa vain epäonnistuneeksi muotoiluksi. Kantajan ikä ja sukupuoli näyttivät olleen ratkaisevia tekijöitä lopullisessa päätöksessä, mikä johti erilaiseen kohteluun kyseisten syiden perusteella. Näin ollen EIT totesi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa oli rikottu yhdessä 8 artiklan kanssa.

EU:n lainsäädännössä ainoa maininta moniperusteisesta syrjinnästä on tällä hetkellä¹³⁰ rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin (2000/43/EY) ja yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin (2000/78/

129 EIT, *Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal*, nro 17484/15, 25. heinäkuuta 2017.

130 Huhtikuussa 2017.

EY) johdanto-osan kappaleissa, joissa todetaan vain, että ”naiset ovat usein moninkertaisen syrjinnän kohteina”.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan tapaan EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa on avoin luettelo syrjinnän perusteista. **EU:n johdetussa oikeudessa** ei kuitenkaan voida laajentaa syrjinnän perusteita, koska yhdenvertaisuusdirektiivien kattamat perusteet on lueteltu tyhjentävästi. Unionin tuomioistuin on toistuvasti korostanut, että kyseisten perusteiden laajentaminen ei kuulu sen toimivaltaan¹³¹, ja tähän mennessä se ei ole vedonnut EU:n perusoikeuskirjan 20 ja 21 artiklaan tämän kannan kumoamiseksi. Tämä tarkoittaa, että ei ole mahdollista luoda uusia perusteita kuvaamaan tiettyjen ryhmien, kuten mustien naisten, kokemia erityisiä syrjintätilanteita.

Toinen mahdollisuus on nykyisessä luettelossa olevien perusteiden yhdistäminen katsomatta sitä uudeksi alaryhmäksi. Tässä lähestymistavassa on kuitenkin rajoituksensa, koska kunkin direktiivin soveltamisala on erilainen. On hankalaa selvittää, mahdollistaisiko 20 ja 21 artiklan avoin soveltamisala laajemman tulkinnan, koska unionin tuomioistuin ei ole vielä viitannut niihin kyseisissä tapauksissa.

Esimerkki: Asiassa *Parris vastaan Trinity College ynnä muut*¹³² unionin tuomioistuimen piti käsitellä moniperusteisen syrjinnän mahdollisuutta, koska ennakkoratkaisupyynnön tehnyt tuomioistuin esitti nimenomaisesti kysymyksen siitä. Parris pyysi, että hänen kuollessaan ammatillisen etuusjärjestelmän antama jälkeenjääneen eläke myönnettäisiin hänen samaa sukupuolta olevalle rekisteröidylle kumppanilleen. Pyyntö evättiin, koska he olivat solmineet rekisteröidyn parisuhteen vasta, kun Parris oli täyttänyt 60 vuotta, joten hän ei täyttänyt eläkejärjestelmän vaatimuksia. Rekisteröity parisuhde oli kuitenkin otettu käyttöön Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuonna 2009, jolloin Parris oli yli 60-vuotias, ja Irlannissa se tunnustettiin

131 Unionin tuomioistuin, C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA* [suuri jaosto], 11. heinäkuuta 2006, 56 kohta; C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law* [suuri jaosto], 17. heinäkuuta 2008, 46 kohta; C-310/10 *Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești v. Ștefan Agăiței ym.*, 7. heinäkuuta 2011; C-406/15, *Petya Milkova v. Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9. maaliskuuta 2017.

132 Unionin tuomioistuin, C-443/15, *David L. Parris v. Trinity College Dublin ynnä muut*, 24. marraskuuta 2016.

vasta vuodesta 2011 lähtien. Tämä tarkoitti, että kukaan ennen 1. tammikuuta 1951 syntynyt homoseksuaali ei olisi voinut tämän järjestelmän nojalla vaatia jälkeenyäänneen etuutta rekisteröidylle kumppanilleen tai puolisolleen.

Unionin tuomioistuin kuitenkin totesi, että jos toimenpide ei voi luoda syrjintää minkään direktiivissä 2000/78/EY kielletyn syyn perusteella, kun niitä tarkastellaan erikseen, sen ei voida katsoa luovan syrjintää, joka perustuu kyseisten syiden, eli tässä tapauksessa sukupuolisen suuntautumisen ja iän, yhteisvaikutukseen.

Näin ollen, vaikka **EU:n lainsäädännön mukaan** syrjintä voi todellakin perustua useaan säänneltyyn perusteeseen, unionin tuomioistuin katsoi, että ei voisi olla uutta syrjintäluokkaa, joka koostuisi useammasta kuin yhdestä mainitusta perusteesta.

Kansainvälisessä oikeudessa CEDAW-komitea on virallisesti tunnustanut risteävyyden olennaiseksi käsitteeksi sopimusosapuolina olevien valtioiden syrjinnän poistamista koskevan veloitteen soveltamisalan ymmärtämisessä. Komitea totesi, että sopimusosapuolina olevien valtioiden on oikeudellisesti tunnustettava ja kiellettävä kyseiset syrjinnän risteävät muodot ja niiden yhteinen kielteinen vaikutus kyseessä oleviin naisiin¹³³.

2.4 Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää

2.4.1 Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää EU:n syrjimättömyysdirektiiveissä

Keskeinen kohta

- Häirintä on välittömän syrjinnän erityinen ilmenemistapa, jota EU:n lainsäädännössä käsitellään erikseen.

¹³³ YK, CEDAW (2010), yleissuositus nro 28 ”Core Obligations of States Parties under Art. 2”, CEDAW/C/GC/28, 16. joulukuuta 2010, 18 kohta.

EU:n syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä kiellettiin häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää, jotta suojasta saatiin entistä kattavampi.

EU:n syrjimättömyysdirektiiveissä häirintä katsotaan yhdeksi syrjinnän erityismuodoksi. Sitä oli aiemmin käsitelty välittömän syrjinnän erityisenä ilmenemistapana. Se, että häirintä on nyt erikseen nimetty direktiiveissä, ei johdu käsitteellisen ajattelutavan muuttumisesta vaan siitä, että oli tarpeen korostaa tätä syrjivän kohtelun erityisen haitallista muotoa.

EU:n lainsäädännössä käytetään joustavaa objektiivista/subjektiivista lähestymistapaa. Uhrin käsitys kohtelusta otetaan ensinnäkin perustaksi sen määrittämiselle, onko kyse häirinnästä. Toiseksi, vaikka uhri ei varsinaisesti koe häirinnän vaikutuksia, voidaan kuitenkin todeta, että häirintää on ilmennyt, jos kyseessä oleva käytös on kohdistunut valittajaan.

Kuten Euroopan komissio totesi perusteluissa, jotka oli liitetty komission ehdotukseen rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumatonta yhtäläistä kohtelua koskevaksi direktiiviksi, häirintä voi olla eri muotoista; se "voi vaihdella puheesta ja eleistä kirjallisen tekstin, kuvien tai muun materiaalin tuottamiseen, esittämiseen tai jakeluun", edellyttäen, että se on vakavaa¹³⁵.

Syrjimättömyysdirektiivien mukaan häirintää on pidettävä syrjintänä, kun

- säänneltyyn syrjintäperusteeseen liittyvällä haitallisella käytöksellä
- tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön arvoa
- ja/tai luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri¹³⁴.

Asiassa *S. Coleman vastaan Attridge Law ja Steve Law*¹³⁶ unionin tuomioistuin totesi, että häirinnän kieltö ei rajoitu yksinomaan henkilöihin, joilla on tietty ominaisuus, ja siksi esimerkiksi myös vammaisen lapsen äitiä suojellaan. Häirinnän käsitettä on tulkittu Euroopan unionin virkamiestuomioistuimen

134 Ks. rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 2 artiklan 3 kohta; yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 3 kohta; tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 2 artiklan c alakohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 2 artiklan 1 kohdan a alakohta.

135 Ehdotus neuvoston direktiiviksi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhtäläisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, COM/99/0566 final - CNS 99/0253, 25.11.1999 ja ehdotus neuvoston direktiiviksi yhtäläistä kohtelua työssä ja ammatissa koskevista puitteista, COM/99/0565 final - CNS 99/0225.

136 Unionin tuomioistuin, C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law* [suuri jaosto], 17. heinäkuuta 2008.

oikeuskäytännössä¹³⁷. Tämä tuomioistuin vastaa Euroopan unionin virkamieskuntaa koskevien kiistojen ratkaisemisesta ensimmäisessä oikeusasteessa. EU:n virkamiestuomioistuin selitti, että järkevän, herkkyydeltään tavanomaisen ja samoissa olosuhteissa toimivan tarkkailijan on pidettävä käytöstä kohtuuttomana, jotta se katsotaan kiusaamiseksi¹³⁸. EU:n virkamiestuomioistuin viittasi lisäksi yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin (2000/78/EY) määritelmään ”häirinnästä” ja korosti, että ehdosta, jonka mukaan ”tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön arvoa”, seuraa, että kiusaajan aikomuksena ei ole tarvinnut olla uhrin ihmisarvon loukkaaminen tai hänen työolojensa tahallinen heikentäminen. Jo se riittää, että tällaisesta tuomittavasta käytöksestä on objektiivisesti aiheutunut tällaisia seurauksia, siltä osin kuin ne ovat olleet tahallisia.¹³⁹ Tuomioistuin totesi, että esimiehen esittämää kriittistäkin arviointia virkamiehen suorituksesta ei voida sellaisenaan luokitella kiusaamiseksi. Virkamiehelle osoitetuilla kielteisillä huomautuksilla ei näin ollen loukata hänen persoonaansa, ihmisarvoaan tai fyysistä tai henkistä koskemattomuuttaan, jos ne on ilmaistu maltillisesti eivätkä ne perustu väärinkäytöksenä esitettyihin syytöksiin, joilla ei ole mitään yhteyttä objektiivisiin tosiseikkoihin¹⁴⁰. Se totesi myös, että vuosiloman epäämistä yksikön asianmukaisen toiminnan varmistamiseksi ei voida sellaisenaan pitää merkinä työpaikkakiusaamisesta¹⁴¹.

Sukupuolten tasa-arvoa koskevissa direktiiveissä sukupuolinen häirintä määritetään häirinnän erityiseksi muodoksi, kun ”ei-toivottu sanallinen tai sanaton” käytös on luonteeltaan ”sukupuolista”¹⁴². Perusoikeusviraston EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta osoitti, että korkeaa koulutusta vaativissa ammateissa ja johtotehtävissä työskentelevistä naisista

137 Vuonna 2015 EU:n lainsäätäjät päätti unionin yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävien riita-asioiden määrän lisääntymisen ja niiden käsittelyn kohtuuttoman keston vuoksi lisätä asteittain yleisen tuomioistuimen tuomarien määrää 56:een ja siirtää sille lainkäyttövallan virkamiestuomioistuimelta, joka lakkautettiin 1. syyskuuta 2016.

138 Euroopan unionin virkamiestuomioistuin, F-42/10, *Carina Skareby v. Euroopan komissio*, 16. toukokuuta 2012, 65 kohta.

139 Virkamiestuomioistuin, F-52/05, *Q v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 9. joulukuuta 2008, 135 kohta.

140 Virkamiestuomioistuin, F-12/13, *CQ v. Euroopan parlamentti*, 17. syyskuuta 2014, 87 kohta.

141 *Ibid.*, 110 kohta.

142 Tavaroiden ja palveluiden koskevan tasa-arvodirektiivin 2 artiklan d alakohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 2 artiklan 1 kohdan d alakohta.

75 prosenttia oli kokenut seksuaalista häirintää¹⁴³ ja yksi kymmenestä naisesta oli kokenut vainoamista tai seksuaalista häirintää uuden teknologian avulla toteutettuna¹⁴⁴.

Häirinnän toteen näyttämiseen ei tämän määritelmän mukaisesti tarvita vertailukohtetta. Tämä johtuu pääasiassa siitä, että häirintä sinänsä on väärin jo ilmenemismuotonsa (sanallinen, sanaton tai fyysinen väkivalta) ja mahdollisen vaikutuksensa (ihmisarvon loukkaaminen) vuoksi.

Tosiasiakysymykset sen selvittämiseksi, merkitseekö käytös häirintää, ratkaistaan yleensä kansallisella tasolla, ennen kuin asia siirretään unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi. Seuraavat esimerkkitaapaukset ovat sen vuoksi kansallisesta oikeuskäytännöstä.

Esimerkki: Ranskalaisessa kassaatiotuomioistuimessa käsitellyssä asiassa¹⁴⁵ työntekijä valitti, että hänen esimiehensä arvosteli häntä jatkuvasti, käytti sopimatonta kieltä ja siirsi hänet pienempään toimistoon. Sisäisestä välitysmenettelystä huolimatta työntekijä käynnisti yritystä vastaan siviilimenettelyn, koska se oli laiminlyönyt työntekijöiden turvallisuuden takaamisen. Kassaatiotuomioistuin täsmensi, että työnantaja oli vastuussa häirintätapauksista työpaikalla, jos se ei ollut toteuttanut asianmukaisia toimenpiteitä, joilla ehkäistään kaikenlaista kiusaamista ja lopetetaan se, kun siitä on ilmoitettu virallisesti. Koska työnantaja ei ollut kyseisessä asiassa toteuttanut riittäviä ehkäiseviä toimenpiteitä, esimerkiksi siksi, että se ei ollut antanut asiaankuuluvaa tietoa ja koulutusta, ranskalainen tuomioistuin totesi työnantajan olleen vastuussa.

Esimerkki: Unkarin tasa-arvoviranomaisen käsittelemässä asiassa¹⁴⁶ tehtiin valitus opettajista, jotka kertoivat romanioppilaille, että heidän epäsovivasta käyttäytymisestään koulussa oli ilmoitettu niin sanotulle Unkarin kaartille. Tämä kansallismielinen järjestö on tunnettu romaneihin kohdistamastaan

143 Perusoikeusvirasto (2014), *EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta Tutkimustulokset lyhyesti*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, s. 13.

144 *Ibid.*, s. 104.

145 Ranska, kassaatiotuomioistuin, sosiaaliasioiden osasto, *Jean-François X... v. Serge Y... ym.*, nro 14-19.702, 1. kesäkuuta 2016.

146 Unkari, tasa-arvoviranomainen, päätös nro 654/2009, 20. joulukuuta 2009.

äärimmäisestä väkivallasta. Opettajien katsottiin epäsuorasti hyväksyneen kaartin rassistiset näkemykset ja luoneen pelottavan ja uhkaavan ilmapiirin, mikä merkitsi häirintää.

Lisäksi kaikissa syrjimättömyysdirektiiveissä todetaan, että ”käskyä tai ohjetta harjoittaa syrjintää” pidetään ”syrjintänä”¹⁴⁷. Direktiiveissä ei kuitenkaan määritellä kyseistä termiä. Jotta tätä termiä voitaisiin hyödyntää syrjivien käytäntöjen torjunnassa, sitä ei pitäisi tyytyä käyttämään vain luonteeltaan sitovien ohjeiden tai käskyjen yhteydessä, vaan sen käyttö olisi ulotettava tilanteisiin, joissa ilmaistaan, että olisi suotavaa kohdella, tai joissa kannustetaan kohtelemaan yksittäisiä henkilöitä epäsuotuisammin jonkin säännellyn syrjintäperusteen perusteella. Kyseinen ala saattaa kehittyä tuomioistuinten oikeuskäytännön myötä. Esimerkkinä käskystä tai ohjeesta syrjintään olisi tilanne, jossa vuokranantaja kieltää kiinteistönvälittäjää vuokraamasta asuntoaan homoparille.

Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää merkitsevät syrjintää. Lisäksi nämä teot ovat varsin todennäköisesti kansallisen rikoslainsäädännön piirissä etenkin silloin, kun ne liittyvät rotuun tai etniseen alkuperään¹⁴⁸.

2.4.2 Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää ihmisoikeussopimuksessa ja Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa

Ihmisoikeussopimuksessa ei nimenomaisesti kielletä häirintää tai syrjimään käskemistä tai ohjaamista, mutta se sisältää samaan asiaan liittyviä erityisiä oikeuksia. Häirintä voidaan katsoa kielletyksi yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamista koskevan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa suojatun oikeuden nojalla taikka 3 artiklassa määrätyn epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rankaisun kiellon nojalla. Käsky tai ohje harjoittaa syrjintää voi asiayhteyden mukaan kuulua myös muiden ihmisoikeussopimuksen säännösten soveltamisalaan, esimerkiksi 9 artiklan mukaisen uskonnonvapauden tai 11 artiklan mukaisen kokoontumisvapauden soveltamisalaan. Jos näiden tekojen

147 Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 4 kohta; tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 4 artiklan 1 kohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 2 artiklan 2 kohdan b alakohhta; rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 2 artiklan 4 kohta.

148 Ks. 2.6 ja 2.7 kohta.

taustalla on syrjintämotiivi, EIT tutkii ihmisoikeussopimuksen asiaankuuluvien säännösten väitetyr rikkomisen joko erikseen tai syrjinnän kieltävän 14 artiklan kanssa yhdessä.

Esimerkki: Asiassa *Bączkowski ym. v. Puola*¹⁴⁹ Varsovan pormestari esitti julkisesti homofobisia mielipiteitä ja ilmoitti epävänsä luvan mielenosoitukselta, jolla oli tarkoitus lisätä tietoisuutta seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvasta syrjinnästä. Kun päätös tuli asianmukaisen hallintoelimen käsiteltäväksi, lupa evättiin vetoamalla muihin perusteisiin, kuten tarpeeseen estää mielenosoittajien väliset yhteenotot. EIT katsoi, että pormestarin lausunnot olivat voineet vaikuttaa asiaa käsitelleiden viranomaisten päätökseen ja että päätöksen perusteena oli seksuaalinen suuntautuminen, joten sillä loukattiin ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 11 artiklan (oikeus rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen) kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Đorđević v. Kroatia*¹⁵⁰ psyykkisesti ja fyysisesti vammainen mies ja hänen äitinsä valittivat siitä, että viranomaiset eivät suojelleet heitä naapurustossa asuvien lasten aiheuttamalta häirinnältä ja väkivallalta. EIT huomautti, että valtaosa väitetyistä vastaajista oli alle 14-vuotiaita lapsia, joita ei voitu kansallisen lainsäädännön mukaan pitää rikosoikeudellisesti vastuussa. Viranomaiset olivat kuitenkin olleet tietoisia psyykkisesti ja fyysisesti vammaiseen henkilöön kohdistuneesta vakavasta häirinnästä, ja niiden velvollisuutena oli ryhtyä kohtuullisiksi katsottaviin toimenpiteisiin lisäkaltointkohtelun estämiseksi. Yksittäiset toimenpiteet tietyissä tilanteissa (kuten poliisin ripeä saapuminen, lasten puhuttelut ja poliisiraportit) eivät riittäneet tilanteessa, jossa häirintä ja väkivalta olivat kestäneet kauan. Viranomaisten olisi pitänyt ryhtyä yleisiin toimenpiteisiin ongelmaan puuttumiseksi. EIT totesi, että vammaisen miehen osalta oli rikottu 3 artiklaa. Äidin valituksen osalta EIT korosti, että hänen huollettavanaan olevan vammaisen pojan jatkuva häirintä sekä häntä itseään koskevat tapahtumat vaikuttivat kielteisesti hänen yksityis- ja perhe-elämäänsä. Koska viranomaiset eivät puuttuneet asianmukaisesti väkivaltatapauksiin eivätkä olleet toteuttaneet asiaankuuluvia toimenpiteitä hänen poikansa häirinnän

149 EIT, *Bączkowski ym. v. Puola*, nro 1543/06, 3. toukokuuta 2007.

150 EIT, *Đorđević v. Kroatia*, nro 41526/10, 24. heinäkuuta 2012.

estämiseksi jatkossa, ne eivät olleet suojelleet hänen oikeuttaan yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen ja rikkoivat siten ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa.

Esimerkki: Asiassa *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä*¹⁵¹ EIT käsitteli valitusta häirinnästä, joka liittyi ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa tarkoitettuun oikeuteen koulutukseen. Kantajat, Transnistrian moldovalaisyhteisöön kuuluvat lapset ja vanhemmat, valittivat koulujen pakkosulkemisesta ja sellaisten lasten häirinnästä, jotka halusivat saada opetusta kansalliskielellään. Häirintään kuului muun muassa opettajien pidätyksiä, latinalaisilla kirjaimilla laadittujen materiaalien tuhoamista sekä toistuvia vahingontekoja ja uhkailuja, muun muassa vanhempien työn menettämisestä. EIT katsoi, että kyseisillä toimilla puututtiin kantajina olevien lasten ”oikeuteen koulutukseen”, mutta se totesi myös, että niillä puututtiin kantajina olevien vanhempien oikeuteen varmistaa lastensa opetus omien vakaumustensa mukaisesti. Toimenpiteellä ei näyttänyt olevan puolueetonta tarkoitusta. Itse asiassa näissä koulussa käytössä olevan ”Transnistrian moldovalaisen tasavallan” kielipolitiikan tarkoituksena näyttää olevan moldovalaisyhteisön kielen ja kulttuurin venäläistymisen vahvistaminen. Näin ollen Venäjä on rikkonut ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklaa.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 26 artiklan 2 kohdassa vahvistetaan oikeus ihmisarvon suojeluun häirinnältä, jolla luodaan vihamielinen työskentelyympäristö henkilön erityisominaisuuden perusteella. Työnantajia on voitava pitää vastuussa, kun häirintää tapahtuu työn yhteydessä tai työnantajan vastuulla olevissa tiloissa, silloinkin, kun siihen liittyy vastaajana tai uhrina kolmas henkilö, joka ei ole työnantajalla töissä, kuten riippumaton alihankkija, itsenäisenä ammatinharjoittajana työskentelevä työntekijä, asiakas jne.¹⁵²

151 EIT, *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä* [suuri jaosto], 43370/04, 18454/06 ja 8252/05, 19. lokakuuta 2012.

152 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean päätelmät 2014, Suomi, päätelmät 2003, Ruotsi.

2.5 Erityistoimet tai erityistoimenpiteet

Keskeiset kohdat

- Jotta hallitukset, työnantajat ja palveluntarjoajat voivat turvata kaikille mahdollisuuden oikeuksien yhdenvertaiseen käyttämiseen, niiden on mahdollisesti käytettävä erityistoimia tai -toimenpiteitä voidakseen mukauttaa sääntönsä ja käytäntönsä niille henkilöille sopiviksi, joilla on muista poikkeavia ominaisuuksia
- Termien ”erityistoimet” ja ”erityistoimenpiteet” voidaan katsoa tarkoittavan sellaisen aiemman haitan korjaamista, joka on kohdistunut henkilöihin, joilla on suojattu ominaisuus. Silloin, kun toimenpiteet ovat oikeasuhteisia, ne voivat muodostaa hyväksyttävän syrjintäperusteen.

Syrjivästä kohtelusta pidättäytyminen ei aina riitä todellisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseen. Siksi joissakin tilanteissa hallitusten, työnantajien ja palveluntarjoajien on varmistettava, että ne toteuttavat toimenpiteitä, joilla mukautetaan niiden sääntöjä ja käytäntöjä siten, että asiaankuuluvat erot voidaan ottaa huomioon, eli niiden on tehtävä jotakin nykyisten toimintalinjojen ja toimenpiteiden mukauttamiseksi. Vaadittavia toimia nimitetään YK:n sopimuksissa ”erityistoimiksi”, kun taas EU:n lainsäädännössä käytetään nimitystä ”erityistoimenpiteet” tai ”positiiviset erityistoimet”. EIT:ssä puhutaan ”positiivisista velvoitteista”. Toteuttamalla erityistoimia valtiot voivat taata todellisen tasa-arvon muodollisen tasa-arvon sijaan eli taata mahdollisuuden yhteiskunnassa saatavilla olevien etujen yhdenvertaiseen käyttämiseen. Jos valtiot, työnantajat ja palveluntarjoajat eivät harkitse erityistoimien toteuttamisen tarvetta, riski siitä, että niiden säännöt ja käytännöt voivat aiheuttaa välillistä syrjintää, kasvaa.

Esimerkki: Yhdistyneessä kuningaskunnassa käsitellyssä asiassa¹⁵³ kaksi naispuolista matkustamotyöntekijää esitti työnantajaansa vastaan kanteen siitä, että se ei tarjonnut heidän asianmukaisiksi katsomiaan järjestelyjä, joiden avulla he voisivat jatkaa imettämistä palattuaan äitiysvapaalta töihin. Heidän piti tehdä yli kahdeksan tunnin työvuoroja, mikä ei ollut lääketieteellisesti hyväksyttävää (rintatulehduksen riski kasvaa, jos maitoa ei lypsetä pitkään aikaan). Työtuomioistuin totesi, että lentoyhtiö oli syrjinyt kantajia välillisesti heidän sukupuolensa perusteella. Se korosti,

¹⁵³ Yhdistynyt kuningaskunta, Bristolin työtuomioistuin, *McFarlane ym. v. easyjet Airline Company*, ET/1401496/15 ja ET/3401933/15, 29. syyskuuta 2016.

että lentoyhtiön olisi pitänyt vähentää imettävien äitien työaikaa, etsiä heille vaihtoehtoisia tehtäviä tai pidättää heidät väliaikaisesti työtehtävistä täydellä palkalla. Kieltäytymiselle ei ollut puolueettomia perusteluja, koska ei ollut vakuuttavaa näyttöä siitä, että erityisjärjestelyjen luominen kahdelle työntekijälle aiheuttaisi työnantajalle kohtuuttomia vaikeuksia.

Edellä esitetty esimerkki havainnollistaa tilannetta, jossa epäedullisessa asemassa oleva henkilö väitti, että työnantaja ei huolehtinut hänen tarpeistaan riittävästi. Vastaaja ei toiminut eikä toteuttanut positiivisia erityistoimia. Toisaalta silloin, kun toimintavelvoite täytetään, termin ”erityistoimet” katsotaan tarkoittavan tilannetta, jossa erilainen kohtelu suosii yksittäisiä henkilöitä säänneltyjen syrjintäperusteiden perusteella. Termi ”erityistoimenpiteet” voidaankin ymmärtää kahdesta eri näkökulmasta. Menettelystä hyötävän henkilön näkökulmasta suotuisampi kohtelu hyväksytään siksi, että hänellä on suojattu ominaisuus, jota jollakin muulla samankaltaisessa tilanteessa olevalla ei ole. Epäsuotuisampaa kohtelua saavan henkilön näkökulmasta epäsuotuisampi kohtelu perustuu siihen, että hänellä ei ole suojattua ominaisuutta. Tyypillisiä esimerkkejä ovat työpaikkojen varaaminen naisille miesvaltaisilla työpaikoilla tai etnisille vähemmistöille julkisten palvelujen alalla, kuten poliisissa, vastaamaan paremmin yhteiskunnan rakennetta. Toisena esimerkkinä ovat julkisessa liikenteessä ikääntyneille henkilöille annettavat alennukset, joilla tasoitetaan heidän ansioidensa alenemista.

Erityistoimenpiteillä voidaan näin ollen siirtyä pois pelkästä yksilöllisestä lähestymistavasta ja ottaa huomioon syrjinnän yhteisöllinen puoli.

Tässä yhteydessä käytetään varsin epäyhtenäistä terminologiaa, josta esimerkkeinä ovat termit ”positiiviset toimenpiteet”, ”positiivinen” tai ”käänteinen” syrjintä, ”erityiskohtelu”, ”väliaikaiset erityistoimet” tai

”positiivinen erityiskohtelu”¹⁵⁴. Tämä kuvastaa sitä, että ne on hyväksytty vain poikkeuksellisenä lyhyen aikavälin keinona torjua ennakkoluuloja sellaisia henkilöitä kohtaan, joihin kohdistettaisiin tavallisesti syrjintää, kannustamalla epäedullisessa asemassa olevaa ryhmää.

Tuomioistuimet eivät yleensä ole käsitelleet tässä yhteydessä ilmenevää erilaista kohtelua erillisenä syrjintämuotona vaan syrjintäkieltoa koskevana poikkeuksena. Toisin sanoen tuomioistuimet hyväksyvät, että on ilmennyt erilaista kohtelua, jota voidaan kuitenkin perustella sillä, että pyrkimyksenä on ollut poistaa aiemmin ilmenneitä epäkohtia, kuten tiettyjen ryhmien aliedustus työpaikalla.

Esimerkki: Saksalaisissa tuomioistuimissa käsitelty asia¹⁵⁵ koskee työpaikkailmoitusta, joka alkoi iskulauseella: ”Naiset valtaan!” Valitsematta jäänyt miespuolinen hakija valitti, että häntä oli syrjitty. Työtuomioistuin kuitenkin hylkäsi valituksen. Se hyväksyi vastaajana olleen yrityksen esittämät perustelut. Se totesi, että erilainen kohtelu oli perusteltua, koska yrityksellä (autokauppa) ei ollut naispuolisia työntekijöitä ja koska toimenpiteen tarkoituksensa oli saada molempia sukupuolia edustavia asiakaspalvelijoita.

Kansainvälisessä oikeudessa useiden YK:n ihmisoikeussopimusten tulkinnasta vastaavien valvontaelimien antamilla ohjeilla parannetaan mahdollisuuksia toteuttaa positiivisia erityistoimia epäedullisessa asemassa

154 Esimerkiksi rotusyrjinnän vastaisen sopimuksen 1.4 ja 2.2 artikla; CEDAW-sopimuksen 4 artikla; vammaisyleissopimuksen 5.4 artikla; YK, taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea (TSS-komitea) (2009) *yleishuomautus nro 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights*, 2. heinäkuuta 2009, E/C.12/GC/20; YK, lapsen oikeuksien komitea (2009), *yleishuomautus nro 11: Indigenous children and their rights under the Convention [on the Rights of the Child]*, 12. heinäkuuta 2009, CRC/C/GC/11; YK, rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD) (2009), *yleishuomautus nro 32: The Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, YK:n asiak. CERD/C/GC/32, 24. syyskuuta 2009; YK, CERD (2004), *yleishuomautus nro 30, Discrimination against non-citizens*, CERD/C/64/Misc.11/rev.3; YK, CERD (1994), *yleishuomautus nro 14, Definition of Racial Discrimination*, YK:n asiak. A/48/18 at 114; YK, TSS-komitea (1999), *yleishuomautus nro 13: The Right to Education*, YK:n asiak. E/C.12/1999/10, 8. joulukuuta 1999; YK, naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2004), *yleishuomautus nro 25: Art. 4, para. 1, of the Convention (temporary special measures)*, YK:n asiak. A/59/38(SUPP), 18. maaliskuuta 2004; YK, ihmisoikeuskomitea (1989), *yleishuomautus nro 18: Non-Discrimination*, YK:n asiak. A/45/40 (Vol. I.) (SUPP), 10. marraskuuta 1989; YK, CERD (2005), *yleishuomautus nro 30: Discrimination against Non-Citizens*, YK:n asiak. HRI/GEN/1/Rev.7/Add.1, 4. toukokuuta 2005.

155 Saksa, Kölnin työtuomioistuin, *Az. 9 Ca 4843/15*, 10. helmikuuta 2016.

olevien ryhmien hyväksi. Kyseisten toimenpiteiden pitäisi olla asianmukaisia korjattavaan tilanteeseen nähden, oikeutettuja ja tarpeellisia demokraattisessa yhteiskunnassa. Niissä olisi myös noudatettava oikeudenmukaisuuden ja oikeasuhteisuuden periaatteita, niiden olisi oltava luonteeltaan väliaikaisia¹⁵⁶, eikä niitä pitäisi jatkaa sen jälkeen, kun niiden tavoitteet on saavutettu.

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean mukaan tällaisten toimenpiteiden ainoana tavoitteena olisi oltava nykyisen eriarvoisuuden poistaminen ja tulevan epätasapainon ehkäiseminen¹⁵⁷. Sopimuspuolina olevien valtioiden olisi tiedotettava ja valistettava yleisöä sellaisten erityistoimenpiteiden merkityksestä, joilla puututaan rotusyrjinnän, erityisesti historiallisiin tekijöihin perustuvan syrjinnän, uhrien tilanteeseen¹⁵⁸. Komitea huomautti tämän osalta, että afrikkalaista alkuperää oleviin ihmisiin vaikuttavan rakenteellisen syrjinnän poistaminen edellyttää erityistoimenpiteiden kiireellistä käyttöönottoa.

YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea korosti, että sellaisten henkilöiden tai ryhmien samanlainen kohtelu, joiden tilanteet ovat puolueettomasti katsottuna erilaisia, on syrjintää. Se totesi lisäksi, että kyseisten toimenpiteiden on tärkeää perustua henkilöiden ja yhteisöjen kulloisenkin tilanteen realistiseen arviointiin, muun muassa tarkkoihin ja eriteltyihin tilastoihin ja kyseisten yhteisöjen ennakkokuulemisiin.¹⁵⁹

YK:n ihmisoikeuskomitea huomautti, että yhdenvertaisuuden periaate edellyttää sopimusosapuolina olevilta valtioilta joskus toimenpiteitä, joilla vähennetään edellytyksiä, jotka aiheuttavat tai jatkavat syrjintää, tai poistetaan ne. Mikäli väestön tiettyä osaa koskevat yleiset edellytykset estävät heitä nauttimasta ihmisoikeuksista tai haittaavat sitä, valtion olisi toteutettava erityistoimenpiteitä kyseisten edellytysten korjaamiseksi. Kyseisiin toimiin voi kuulua tiettyjä asioita koskevan etuuskohtelun myöntäminen väliaikaisesti kyseiselle väestönosalle muuhun väestöön verrattuna. Kyse on perustellusta poikkeamisesta

156 YK, rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2009), *yleissuositus nro 32: The Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, YK:n asiak. CERD/C/GC/32, 24. syyskuuta 2009, 16 kohta.

157 *Ibid.*, 21–26 kohta.

158 YK, rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2011), *yleissuositus nro 34: Racial discrimination against people of African descent*, 3. lokakuuta 2011, CERD/C/GC/34.

159 Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2009), *yleissuositus nro 32: The Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, YK:n asiak. CERD/C/GC/32, 24. syyskuuta 2009, 21–26 kohta.

yleissopimuksesta niin kauan kuin kyseistä toimea tarvitaan tosiasiallisen tilanteen korjaamiseen.¹⁶⁰

Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä YK:n komitea on täsmentänyt, että tällaisiin ”väliaikaisiin erityistoimiin” voisivat kuulua erityiskohtelu; kohdennettu työvoiman rekrytointi ja vuokraus sekä ylentäminen; aikataulutetut numeeriset tavoitteet; sekä kiintiöjärjestelmät¹⁶¹. Jäljempänä käsiteltävän unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan tällaisten toimenpiteiden oikeasuhteisuus arvioidaan huolellisesti.

EU:n lainsäädännössä EU:n syrjimättömyysdirektiiveissä säädetään nimenomaisesti positiivisen erityiskohtelun mahdollisuudesta seuraavasti: ”Täydellisen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi käytännössä, yhdenvertaisen kohtelun periaate ei estä jäsenvaltioita pitämästä voimassa tai toteuttamasta erityistoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on ehkäistä tai hyvittää henkilöiden rotuun tai etniseen alkuperään liittyviä haittoja.”¹⁶² Myös EU:n perusoikeuskirjassa vahvistetaan, että tietyt ryhmät tarvitsevat erityissuojelua, eli miehet ja naiset (23 artikla), lapset (24 artikla), ikääntyneet henkilöt (25 artikla) ja vammaiset (26 artikla).

EU:n oikeudessa erityistoimenpiteitä käytetään erilaisen kohtelun perusteluina syrjimättömyysdirektiivien mukaisesti ja unionin oikeuskäytännössä sekä ”todellista työhön liittyvää vaatimusta” koskevana poikkeuksena, jota käsitellään [3.3.1 kohdassa](#).

Tärkeimmät unionin tuomioistuimen käsittelemät erityistoimia koskevat tapaukset liittyvät sukupuolten tasa-arvoon. Ne ovat asiat *Kalanke*¹⁶³, *Marschall*¹⁶⁴

160 YK, ihmisoikeuskomitea (1989), *CCPR, yleishuomautus nro 18: Non-Discrimination*, YK:n asiak. HRI/GEN/1/Rev.1, 10. marraskuuta 1989.

161 YK, naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW-komitea) (2004), *yleissuositus nro 25: Art. 4, para. 1, of the Convention (temporary special measures)*, YK:n asiak. A/59/38 (SUPP), 18. maaliskuuta 2004, 22 kohta.

162 Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 5 artikla; yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 7 artikla; tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 6 artikla; sekä hieman eri tavalla muotoiltuna: miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 3 artikla.

163 Unionin tuomioistuin, C-450/93, *Eckhard Kalanke v. Freie Hansestadt Bremen*, 17. lokakuuta 1995.

164 Unionin tuomioistuin, C-409/95, *Hellmut Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen*, 11. marraskuuta 1997.

ja *Abrahamsson*¹⁶⁵. Edellä mainituissa asioissa määriteltiin yhteisesti rajat erityistoimien käytön laajuudelle tapauksissa, joissa pyritään korvaamaan aiempia haittoja, joista naispuoliset työntekijät olivat joutuneet kärsimään vuosikausia.

Esimerkki: Asiassa *Kalanke vastaan Freie Hansestadt Bremen* unionin tuomioistuin omaksui tiukan lähestymistavan suhteessa asiaan liittyvään erityiskohteluun, jolla pyrittiin korjaamaan naisten aliedustus tietyissä toimissa. Tässä asiassa oli kyse alueellisella tasolla annetusta lainsäädännöstä, jossa etusija annettiin automaattisesti naispuolisille työpaikkaa tai ylennystä hakeneille ehdokkaille. Jos mies- ja naispuoliset ehdokkaat olivat yhtä päteviä ja jos naispuolisten työntekijöiden katsottiin olevan aliedustettuina kyseisellä alalla, naispuolisille ehdokkaille oli annettava etusija. Aliedustuksen katsottiin olevan kyseessä, kun naispuolisten työntekijöiden osuus oli alle puolet kyseisiä tehtäviä hoitavista työntekijöistä. Tässä asiassa oli kantajana miespuolinen hakija Eckhard Kalanke, joka oli hakenut tointa, mutta ei tullut valituksi. Hän väitti kansallisissa tuomioistuimissa tulleen syrjityksi sukupuolen perusteella. Kansalliset tuomioistuimet veivät asian unionin tuomioistuimeen ja kysyivät, oliko tämä sääntö yhteensopiva tasa-arvoista kohtelua koskevan vuoden 1976 direktiivin 2 artiklan 4 kohdan (nykyisen miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin edeltäjän positiivisia erityistoimia koskevan 3 artiklan) kanssa. Kyseisen kohdan mukaan "[t]ämä direktiivi ei estä toteuttamasta miesten ja naisten yhtäläisiä mahdollisuuksia edistäviä toimenpiteitä erityisesti poistamalla eriarvoisuutta, joka vaikuttaa naisten mahdollisuuksiin"¹⁶⁶.

Unionin tuomioistuin totesi, että 2 artiklan 4 kohdan tavoitteena oli sallia sellaiset "syrjiviltä näyttävät toimenpiteet, joilla pyritään tehokkaasti poistamaan tai vähentämään yhteiskunnassa mahdollisesti vallitsevaa eriarvoisuutta"¹⁶⁷. Säännön oikeutetuksi tavoitteeksi hyväksyttiin työpaikalla vallitsevan eriarvoisuuden poistaminen. Näin ollen sallittiin

165 Unionin tuomioistuin, C-407/98, *Katarina Abrahamsson ja Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist*, 6. heinäkuuta 2000.

166 Tasa-arvoista kohtelua koskeva direktiivi 76/207/ETY, EYVL L 39, 14.2.1976, s. 40.

167 Tämä sanamuoto on pääosin sisällytetty syrjimättömyysdirektiivien johdanto-osiiin: miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 21 kappale; yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 26 kappale ja rotujen välistä tasa-arvoa koskevan direktiivin 17 kappale.

periaatteessa erityisesti naisia suosivat työpaikkoihin ja ylenemiseen liittyvät toimenpiteet, joiden tavoitteena on parantaa naisten kilpailumahdollisuuksia työmarkkinoilla ilman edellä kuvattua syrjintää. Lisäksi todettiin kuitenkin, että oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun koskevia poikkeuksia on tulkittava suppeasti. Sen, että kyseisessä säännössä ”työpaikkaan nimitettäessä tai ylennettäessä taataan naisille täydellinen ja ehdoton etusija”, katsottiin itse asiassa olevan suhteetonta, kun tavoitteena on oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun koskevan eriarvoisuuden poistaminen. Näin ollen erityiskohtelua ei voitu pitää perusteluna tässä tapauksessa.

Myöhemmistä asioista käy kuitenkin esille, että erityistoimenpiteet voidaan hyväksyä, jos niitä koskevassa säännössä ei vaadita automaattisen ja ehdottoman etusijan antamista.

Esimerkki: Asiassa *Marschall vastaan Land Nordrhein-Westfalen*¹⁶⁸ oli kyse sisällöltään samankaltaisesta lainsäädännöstä kuin asiassa *Kalanke*. Kyseessä olevassa säännössä todettiin kuitenkin, että yhtä päteville naisille on annettava etusija, ”jollei miespuoliselle hakijalle ole hänen henkilöönä liittyvistä syistä annettava etusijaa”. Hellmut Marschallia ei otettu toimeen, vaan paikan sai naispuolinen hakija. Marschall riitautti säännöksen laillisuuden kansallisissa tuomioistuimissa, jotka veivät asian unionin tuomioistuimeen ja kysyivät, onko sääntö tässä tapauksessa yhteensopiva tasa-arvoista kohtelua koskevan direktiivin kanssa. Unionin tuomioistuin katsoi, ettei tällainen sääntö ollut suhteeton oikeutettuna tavoitteena olevaan eriarvoisuuden poistamiseen nähden, ”jos kussakin yksittäistapauksessa naispuolisten hakijoiden kanssa yhtä päteville miespuolisille hakijoille taataan, että hakemuksia käsitellään objektiivisesti siten, että kaikki hakijoiden henkilöön liittyvät perusteet otetaan huomioon ja naisille annettava etusija sivuutetaan, jos yhden tai usean tällaisen perusteen vuoksi miespuoliselle hakijalle on annettava etusija”. Sääntöön sisällytetyn harkintavallan ansiosta etusija ei siis ollut ehdoton vaan oikeassa suhteessa työpaikalla esiintyvän eriarvoisuuden poistamisen tavoitteeseen nähden.

¹⁶⁸ Unionin tuomioistuin, C-409/95, *Hellmut Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen*, 11. marraskuuta 1997.

Esimerkki: Asiassa *Abrahamsson ja Leif Anderson vastaan Elisabet Fogelqvist*¹⁶⁹ oli kyse Ruotsin lainsäädännön pätevyydestä. Sääntö oli eräänlainen välimuoto asiaan *Kalanke* liittyneen säännön mukaisen ehdottoman etusijan ja asiaan *Marschall* liittyneen harkintavallan luomisen välillä. Säännön mukaan virkaan kelpoiselle aliedustettua sukupuolta olevalle hakijalle on annettava etusija, paitsi jos ”hakijoiden pätevyysero on niin suuri, että tällainen menettely olisi vastoin virantäytössä noudatettavaa asiallisuusvaatimusta”. Unionin tuomioistuin katsoi, että lainsäädännössä myönnettiin käytännössä automaattisesti etusija aliedustettua sukupuolta olevalle hakijalle. Vaikka säännössä estettiin edellä mainittu menettely sillä edellytyksellä, että hakijoiden pätevyysero oli merkittävä, säännön vaikutukset olivat silti suhteettomat.

Esimerkki: Asiassa *Maurice Leone ja Blandine Leone vastaan Garde des Sceaux, ministre de la Justice ja Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*¹⁷⁰ oli kyse siitä, että kantajalta oli evätty oikeus varhaiseläkkeeseen. Asiaankuuluvien kansallisten säännösten mukaan siihen on oikeus virkamiehillä, joilla on kolme lasta ja jotka ovat keskeyttäneet työnteon kunkin lapsen vuoksi. Kantaja oli kolmen lapsen isä, mutta hän ei ollut koskaan keskeyttänyt työnteokoaan. Hän valitti, että kyse oli sukupuoleen perustuvasta välillisestä syrjinnästä, koska lasten biologiset äidit saavat automaattisesti edun. Unionin tuomioistuin katsoi, että varhaiseläkkeen kaltaisella toimenpiteellä vain suositetaan työuran varhaista päättymistä, mutta sillä ei hyvitetä työuraan liittyviä haittoja, joita naispuolisille virkamiehille voi aiheutua heidän työuransa aikana. Näin ollen toimenpiteellä ei edistetä miesten ja naisten välisen tosiasiallisen tasa-arvon toteuttamista työelämässä. Se katsoi, että kiistanalaiset säännökset merkitsevät välillistä syrjintää, ellei niitä voida perustella objektiivisilla seikoilla, jotka eivät ole millään tavalla sukupuolen perusteella syrjiviä, ja ellei niillä voida taata tätä tavoitetta ja elleivät ne ole tarpeen tavoitteen saavuttamiseksi.

Näistä esimerkeistä käy ilmi, että unionin tuomioistuin on yleensä noudattanut varovaisuutta päättäessään, voidaanko erityistoimenpiteillä kumota

169 Unionin tuomioistuin, C-407/98, *Katarina Abrahamsson ja Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist*, 6. heinäkuuta 2000.

170 Unionin tuomioistuin, C-173/13, *Maurice Leone ja Blandine Leone v. Garde des Sceaux, ministre de la Justice ja Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 17. heinäkuuta 2014.

tasapuolisuuden periaate. Unionin tuomioistuin sallii, että kansallisissa säännöissä tehdään 2 artiklan 4 kohdan mukainen poikkeus vain harvoissa tapauksissa, joissa erityistoimenpiteet eivät ole täydellisiä ja ehdottomia.

Kun oikeusalan toimijat käsittelevät EU:n syrjimättömyysdirektiivien mukaisia erityistoimenpiteitä koskevaa kysymystä, heidän on kiinnitettävä erityistä huomiota tietyn henkilöryhmän hyväksi käyttöön otettuun ”erityistoimenpiteeseen”. Kuten edellä esitetty unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö osoittaa, erityistoimenpiteitä pidetään selvästi vasta viimeisenä keinona. Kun oikeusalan toimijat ja oikeuslaitoksen virkamiehet käsittelevät erityistoimenpiteisiin liittyvää tapausta, heidän on varmistettava, että kaikki asianomaisen työnantajan huomioon ottamat ja myös erityistoimenpidesäännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät hakijat arvioidaan objektiivisesti ja tasapuolisesti kyseessä olevaa tointa täytettäessä. Erityistoimenpiteitä voidaan käyttää vasta sen jälkeen, kun tällaisen objektiivisen arvioinnin tulokseksi saadulla hakijaryhmällä, johon kuuluu erityistoimenpiteiden kohderyhmän edustajia, arvioidaan olevan sama pätevyys avoimena olevan toimen täyttämiseen. Työpaikalla aiemmin esiintyneen syrjinnän perusteella valitun kohderyhmän jäsen voi vain edellä mainituin edellytyksin tulla valituksi toimeen kohderyhmään kuulumattoman henkilön sijaan.

Lisäksi yksi positiivinen erityiskohtelu on erotettu selkeästi muista. Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 5 artiklassa on erityinen ilmaus vammaisia varten toteutettavia erityistoimenpiteitä koskevasta yleissäännöstä, jonka mukaan työnantajien on tehtävä ”kohtuullisia mukautuksia”, joiden ansiosta fyysisesti tai henkisesti vammaisille annetaan yhtäläiset työllistymismahdollisuudet. Kohtuullisia mukautuksia ovat määritelmän mukaan ”asianmukaiset ja kulloistenkin tarpeiden mukaiset toimenpiteet, jotta vammaiset voivat päästä johonkin toimeen, harjoittaa sitä ja edetä urallaan tai saada koulutusta, jollei näistä toimenpiteistä aiheudu työnantajalle kohtuutonta rasitetta”. Näitä toimenpiteitä voivat olla hissien tai luiskan asentaminen taikka vammaisten saniteettitilojen rakentaminen työpaikalle, jotta pyörätuolilla olisi mahdollista liikkua.¹⁷¹

Näin ollen tietyt yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet olisi erotettava ”positiivisesta syrjinnästä”, koska niillä ei syrjitä muita ihmisiä (esimerkiksi

171 Lisätietoa kohtuullisesta mukauttamisesta on [5.4 kohdassa](#).

imettämisen salliminen työpaikalla) eikä niiden käyttämiselle väliaikaisesti tai viimeisenä keinona ole syytä.

Esimerkki: Asiassa *Euroopan komissio vastaan Italian tasavalta*¹⁷² unionin tuomioistuin korosti, että velvollisuus ottaa tarvittaessa käyttöön tehokkaita ja käytännöllisiä toimenpiteitä erityisesti yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 5 artiklassa tarkoitetuissa erityistapauksissa koskee kaikkia työntekijöitä. Italian lainsäädännön mukaisesti kaikkien työnantajaryhmien ei tarvinnut ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin, ja siksi unionin tuomioistuin katsoi, että Italia ei ollut täyttänyt velvollisuuttaan varmistaa direktiivin 5 artiklan asianmukainen ja täysimääräinen täytäntöönpano.

Valtiolla voi **ihmisoikeussopimuksen mukaan** olla positiivisia velvoitteita. Asiaankuuluvassa positiivista erityiskohtelua koskevassa EIT:n oikeuskäytännössä käsitellään pääosin sitä, onko valtio joissakin tapauksissa velvoitettu toteuttamaan positiivista erityiskohtelua sen sijaan, että se olisi vain sallittu sille.

Esimerkki: Asia *Çam v. Turkki*¹⁷³ koski sitä, että musiikkiopisto kieltäytyi hyväksymästä opiskelijaa tämän heikon näön vuoksi. EIT totesi, että valtio ei ollut toteuttanut positiivisia erityistoimia sen varmistamiseksi, että vammaiset opiskelijat voisivat opiskella syrjimättömästi. EIT huomautti, että vammaisuuteen perustuva syrjintä kattoi myös kohtuullisista mukautuksista kieltäytymisen (esimerkiksi opetusmenetelmien mukauttamisen siten, että sokeat opiskelijat voivat seurata niitä).¹⁷⁴

Esimerkki: Asia *Horváth ja Kiss v. Unkari*¹⁷⁵ koski romanilasten sijoittamista erityiskouluihin. EIT korosti, että valtiolla oli positiivisia velvoitteita lopettaa erityiskoulujen rotuerottelun historia¹⁷⁶. EIT myös huomautti, että valtiolla oli erityisiä positiivisia velvoitteita välttää aiemman syrjinnän tai väitetysti puolueettomiksi testeiksi naamioitujen syrjivien käytäntöjen jatkuminen¹⁷⁷.

172 Unionin tuomioistuin, C-312/11, *Euroopan komissio v. Italian tasavalta*, 4. heinäkuuta 2013.

173 EIT, *Çam v. Turkki*, nro 51500/08, 23. helmikuuta 2016, käsitellään 4.4.3 kohdassa.

174 *Ibid.*, 67 kohta.

175 EIT, *Horváth ja Kiss v. Unkari*, nro 11146/11, 29. tammikuuta 2013, ks. 4.4.3 kohta. Ks. myös EIT, *Oršuš ym. v. Kroatia* [suuri jaosto] nro 15766/03, 16. maaliskuuta 2010.

176 EIT, *Horváth ja Kiss v. Unkari*, nro 11146/11, 29. tammikuuta 2013, 127 kohta.

177 *Ibid.*, 116.

Esimerkki: Asiassa *Kurić ym. v. Slovenia*¹⁷⁸ kantajat olivat sellaisten maiden kansalaisia, jotka olivat aiemmin kuuluneet Jugoslavian sosialistiseen liittotasavaltaan. Yhdessä Slovenian itsenäiseksi julistautumisen jälkeen annetussa laissa kantajille annettiin kuusi kuukautta aikaa hakea Slovenian kansalaisuutta. He eivät tehneet sitä, ja kuuden kuukauden määräajan jälkeen heidän nimensä poistettiin väestörekisteristä, minkä vuoksi heistä tuli kansalaisuudettomia ja heidän oleskelustaan Sloveniassa laitonta. EIT totesi, että heidän oikeuteensa yksityis- ja/tai perhe-elämään puututtiin kieltäytymällä jatkuvasti ratkaisemasta heidän oleskelunsa tilaa ja että heitä oli syrjitty, koska he olivat epäedullisessa asemassa muihin Sloveniassa oleviin ulkomaalaisiin verrattuna. Tässä yhteydessä tuomioistuin korosti, että 14 artikla ei estä sopimosapuolia kohtelemasta ryhmiä eri tavalla, jotta niiden välinen todellinen epäyhdenvertaisuus voidaan korjata. Sen mukaan tietyissä olosuhteissa kyseistä artiklaa voidaan rikkoa, jos epäyhdenvertaisuutta ei yritetä korjata erilaisella kohtelulla ilman puolueetonta ja kohtuullista perustelua.¹⁷⁹

Euroopan sosiaalisen peruskirjan E artiklassa kielletään kaikki syrjinnän muodot, myös välillinen syrjintä. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean mukaan tällainen välillinen syrjintä voi johtua siitä, että kaikkia asiaankuuluvia eroja ei oteta asianmukaisesti ja positiivisesti huomioon, tai siitä, että ei ryhdytä asianmukaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että kaikille kuuluvat oikeudet ja yhteiset edut ovat aidosti kaikkien saatavilla¹⁸⁰. Monissa Euroopan sosiaalisen peruskirjan säännöksissä edellytetään sopimuspuolina olevilta valtioilta positiivisia toimenpiteitä. Esimerkiksi peruskirjan 23 artiklassa säädetään ikääntyneiden henkilöiden oikeudesta sosiaaliseen suojeluun. Säännöksen mukaan valtioiden on ryhdyttävä kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksen on erityisesti

- i) tehdä ikääntyville henkilöille mahdolliseksi pysyä yhteiskunnan täysipainoisina jäseninä mahdollisimman pitkään

¹⁷⁸ EIT, *Kurić ym. v. Slovenia* [suuri jaosto], nro 26828/06, 26. kesäkuuta 2012.

¹⁷⁹ *Ibid.*, 388 kohta.

¹⁸⁰ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia*, kantelu nro 91/2013, 12. lokakuuta 2015, 237 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism-Europe v. Ranska*, kantelu nro 13/2002, 4. marraskuuta 2003, 52 kohta.

- ii) antaa ikääntyneille henkilöille mahdollisuus valita vapaasti elämäntapansa ja viettää itsenäistä elämää tutussa ympäristössään niin kauan kuin he itse haluavat ja ovat siihen kykeneviä
- iii) taata laitoksissa asuville ikääntyneille henkilöille asianmukainen tuki, kunnioittaen heidän yksityisyyttään, ja mahdollisuus osallistua elinolosuhteitaan laitoksessa koskevaan päätöksentekoon.

Ilmaisuilla ”täysipainoiset jäsenet” tarkoitetaan, että ikääntyneitä henkilöitä ei pidä sulkea yhteiskunnan ulkopuolelle heidän ikänsä vuoksi. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on tulkinnut tätä artiklaa siten, että on otettava käyttöön lainsäädäntö, jolla ikääntyneitä henkilöitä suojellaan syrjinnältä. Euroopan sosiaalisen peruskirjan 15 artiklan 2 kohdassa edellytetään, että sopimusosapuolina olevat valtiot edistävät vammaisten henkilöiden yhdenvertaista ja tehokasta pääsyä avoimille työmarkkinoille¹⁸¹. Tätä varten lainsäädännössä on kiellettävä vammaisuuteen perustuva syrjintä¹⁸², jotta voidaan luoda aidosti yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä avoimille työmarkkinoille¹⁸³, kiellettävä irtisanominen vammaisuuden perusteella ja annettava tehokas oikeussuojakeino niille, joita on syrjitty laittomasti¹⁸⁴. Työskentelyolojen osalta työnantajalla on lisäksi velvollisuus ryhtyä kohtuullista mukauttamista koskevan vaatimuksen mukaisiin toimenpiteisiin, joilla taataan vammaisten henkilöiden tosiasiallinen pääseminen työhön ja pysyminen työssä. Tämä koskee erityisesti henkilöitä, jotka ovat vammautuneet työssä työtapaturman tai työperäisen sairauden vuoksi.¹⁸⁵

Esimerkki: Asia *The Central Association of Carers in Finland v. Suomi*¹⁸⁶ koski ikääntyneiden henkilöiden pitkäaikaishoivapalvelujen uudelleenjärjestämistä Suomessa. Aiempi laitoshoido korvattiin palveluasumisella. Suurin ero näiden kahden hoivapalvelutyypin välillä oli hinnoittelujärjestelmä. Pitkäaikaisen laitoshoidon maksut oli vahvistettu laissa, minkä ansiosta palvelu oli pienituloisten henkilöiden saatavilla. Sitä vastoin palveluasumisen tai

181 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät XX-1 (2012), Tšekki.

182 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät 2003, Slovenia.

183 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät 2012, Venäjä.

184 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät XIX-1 (2008), Tšekki.

185 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät 2007, [Statement of Interpretation on Article 15\(2\)](#).

186 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *The Central Association of Carers in Finland v. Suomi*, kantelu nro 71/2011, 4. joulukuuta 2012.

ympäri vuorokautista apua tarjoavan palveluasumisen hintoja ei säännelty, ei etenkin hintojen ylärajoilla. Siksi tällaisia palveluja tarvitsevilta henkilöiltä veloitettiin paljon suurempia maksuja kuin laitoshoidosta. Kanteen esittänyt järjestö väitti, että sääntelyn puuttuminen ja hinnoittelujärjestelmä loivat epävarmuutta ja estivät ikääntyneitä henkilöitä saamasta terveydentilansa edellyttämiä palveluja. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23 artiklaa oli rikottu. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi päätelmissään seuraavat perustelut ratkaiseviksi:

- i) Hintojen riittämätön sääntely ja se, että kyseisten palvelujen kysyntä ylitti tarjonnan, aiheutti oikeudellista epävarmuutta hoivaa tarvitseville ikääntyneille henkilöille moninaisten ja monimutkaisten maksukäytäntöjen vuoksi. Se korosti, että kunnat voivat mukauttaa hintoja, mutta ei ole tehokkaita takeita, joilla varmistetaan, että kaikille ikääntyneille henkilöille taataan tosiasiallinen pääsy heidän terveydentilansa edellyttämiin palveluihin.
- ii) Tilanne muodosti esteen Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23 artiklan b alakohdassa vahvistetulla oikeudelle antaa ”ikäntyneille henkilöille tietoa heidän käytettävissään olevista palveluista ja heidän mahdollisuuksistaan käyttää niitä”.

2.6 Viharikos

Keskeinen kohta

- Rikoksia, joiden motiivina ovat ennakkoluulot, sanotaan viharikoksiksi. Ne vaikuttavat sekä kohteena oleviin yksilöihin että heidän yhteisöihinsä ja yhteiskuntiin kokonaisuudessaan.

Uhkausten, fyysisten hyökkäysten, omaisuuden vahingoittamisen tai jopa murhien kaltaisia rikoksia, joiden motiivina on suvaitsemattomuus tiettyä yhteiskunnan ryhmää vastaan, sanotaan viharikoksiksi. Viharikos voi siis olla mikä tahansa rikos, jonka kohteena on henkilö tämän oletettujen ominaisuuksien vuoksi. Viharikokset erottaa muista rikoksista olennaisesti se, että niiden motiivina on ennakkoluulo.

Toinen viharikokselle luonteenomainen piirre on se, että rikos vaikuttaa muihinkin kuin tosiasiallisiin uhreihin. Se vaikuttaa koko ryhmään, johon uhri katsoo kuuluvansa, ja voi aiheuttaa sosiaalista jakoa uhrin ryhmän ja muun yhteiskunnan välillä. Siksi se on yhteiskunnalle erityisen vaarallista. Tämän vuoksi viharikoksia ei pitäisi käsitellä tavallisten rikosten tapaan. Viharikosten asianmukainen käsittely edellyttää, että väkivallanteon motiivina oleva ennakkoluulo paljastetaan. Viharikokset pitäisi siksi tunnustaa oikeusjärjestyksessä erityiseksi rikosluokaksi. Olisi tarjottava erityiskoulutusta, käsikirjoja, tietoa ja muita asianmukaisia työkaluja, joilla voidaan parantaa viharikoksia käsittelevien henkilöiden (poliisien, syyttäjien, tuomarien) valmiuksia tutkia niitä ja antaa niistä tuomio.

EU:n oikeudessa edellytetään periaatteessa, että viharikoksiin on puuttettava erityisin rikosoikeudellisin keinoin¹⁸⁷. Vaikka syrjimättömyysdirektiiveissä ei velvoiteta jäsenvaltioita käyttämään rikosoikeutta syrjintään puuttumiseksi, Eurooppa-neuvoston puitepäätöksessä velvoitetaan kaikki EU:n jäsenvaltiot säätämään rikosoikeudellisista seuraamuksista väkivaltaan tai vihaan yllyttämisestä rodun, ihonvärin, syntyperän, uskonnon tai vakaumuksen, kansalaisuuden tai etnisen alkuperän perusteella sekä rasistisen tai muukalaisvihamielisen aineiston levittämisestä ja kyseisiin ryhmiin kohdistuvien joukkotuhonnan, sotarikosten ja ihmisyyttä vastaan kohdistuvien rikosten puolustelusta, kieltämisestä tai vähättelystä¹⁸⁸. Jäsenvaltioiden on myös pidettävä rasistisia ja muukalaisvihamielisiä vaikuttimia raskauttavina asianhaaroina.

Tällä hetkellä ainoa EU:n säädös, joka suojelee viharikoksen uhreiksi joutuvia lesboja, homoja, biseksuaaleja, transsukupuolisia ja intersukupuolisia (hlbti) henkilöitä, on uhrien oikeuksia koskeva EU:n direktiivi¹⁸⁹. Se sisältää seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvät syyt uhrien oikeuksien tunnustamisessa. Se auttaa varmistamaan, että rikoksen uhrit saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojaa ja pystyvät osallistumaan

187 Euroopan parlamentin päätöslauselma 14. maaliskuuta 2013 rasismien, muukalaisvihan ja viharikosten torjunnan tehostamisesta (2013/2543(RSP)). Ks. myös FRA (2012), *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, Luxemburg, julkaisutoimisto, s. 15.

188 Neuvoston puitepäätös 2008/913/YOS, tehty 28 päivänä marraskuuta 2008, rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (*rasismia ja muukalaisvihaa koskeva puitepäätös*), EUVL L 328, 6.12.2008, s. 55.

189 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

rikosoikeudenkäyntimenettelyihin. Jäsenvaltioiden on myös tehtävä henkilökohtainen arviointi, jossa määritetään sellaisen rikoksen uhrien erityiset suojelutarpeet, jonka motiivina on ollut ennakkoluulo tai syrjintä (direktiivin 22 artikla).

Olisi korostettava, että uhrin ei tarvitse kuulua ryhmään, joka on vihamielisyyden kohteena. Kanssakäymiseen perustuvan syrjinnän käsitteen nojalla suojelua annetaan myös henkilöille, joilla vain oletetaan olevan tietty ominaisuus tai jotka muutoin liittyvät ryhmään, jolla on tietty ominaisuus.

Ihmisoikeussopimuksen syrjinnän kielto sisältää velvollisuuden torjua rikoksia, joiden motiivina on rasismi, ulkomaalaisviha, uskonnollinen suvaitsemattomuus tai henkilön vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti. Valtioilla on lisäksi positiivinen velvoite suojella ihmisiä väkivallalta erityisesti silloin, kun ne ovat tietoisia hengenvaarasta tai vakavan ruumiinvamman riskistä. EIT on todennut useissa asioissa¹⁹⁰, että syrjivistä asenteista kumpuavan väkivallan ja raakuuden käsittely samalla tavalla sellaisen väkivallan kanssa, johon kyseiset tekijät eivät vaikuta, tarkoittaisi perusoikeuksille erityisen tuhoisien tekojen erityisluonteen huomiotta jättämistä. Se on myös korostanut, että asianmukaisten pelotekeinojen valinta kuuluu periaatteessa valtion harkintavaltaan, mutta vakavien tekojen tehokas estäminen edellyttää vaikuttavia rikosoikeudellisia säännöksiä. EIT on myös todennut, että valtioilla on velvollisuus tutkia, onko väkivallanteolla mahdollisesti syrjivä motiivi, ja että rikoksen ennakkoluulosta johtuvan motiivin huomiotta jättäminen rikkoo ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa¹⁹¹. Tällä lähestymistavalla ihmisoikeussopimuksen tarjoama suoja ulotetaan haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien jäseniin, jotka ovat viharikoksen uhreja, riippumatta siitä, ovatko kaltoinkohteluun syyllistyneet valtion toimijoita vai kolmansia osapuolia¹⁹². Toisin sanoen väkivalta, jonka motiivina on syrjintä, on ihmisoikeusrikkomuksen törkeä muoto. Tämän pitäisi näkyä tavassa, jolla tutkimuksia tehdään ja uhreja tuetaan ja suojellaan.

190 Ks. EIT, *M.C. Ja A.C. v. Romania*, nro 12060/12, 12. huhtikuuta 2016, 113 kohta.

191 Ks. esim. EIT, *Abdu v. Bulgaria*, nro 26827/08, 11. maaliskuuta 2014, jota käsitellään 6.3 kohdassa.

192 Ks. esim. EIT, *R.B. v. Unkari*, 64602/12, 12. huhtikuuta 2016, 39 kohta.

Esimerkki: Asia *Identoba ym. v. Georgia*¹⁹³ koski homofobista hyökkäystä hlbt-yhdistysten rauhanomaisen kokoontumisen osallistujia vastaan. EIT vahvisti, että henkilöitä vastaan seksuaalisen suuntautumisen perusteella tehty viharikos rikkoi ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa yhdessä 14 artiklan kanssa. EIT korosti, että Georgian viranomaiset olivat tienneet tai niiden olisi pitänyt tietää mielenosoitukseen liittyvät riskit, koska lesbojen, homojen, biseksuaalien ja transsukupuolisten ihmisten tilanteesta Georgiassa oli useita raportteja. Koska poliisin suojelua ei ollut annettu ajoissa eikä riittävästi, viranomaiset eivät olleet täyttäneet velvollisuuttaan tarjota asianmukaista suojelua.

Esimerkki: Asia *M.C. ja A.C. v. Romania*¹⁹⁴ koski sitä, että kantajien kimppuun oli hyökännyt joukko ihmisiä heidän palatessaan kotiin vuotuisesta Gay Pride -mielenosoituksesta. He joutuivat homofobisen kohtelun kohteeksi, ja heitä lyötiin ja potkittiin. EIT huomautti, että viranomaiset eivät olleet ottaneet huomioon mahdollisia syrjiviä motiiveja homofobisen hyökkäyksen tutkinnassa, ja totesi, että siinä rikottiin ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa (menettelyllinen osa) luettuna yhdessä 14 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Virabyan v. Armenia*¹⁹⁵ kantaja, joka oli oppositio puolueen jäsen, pidätettiin hallituksen vastaisessa mielenosoituksessa. Hänet vietiin poliisiasemalle, jossa hän sai vakavia vammoja. Hän valitti, että häntä oli pahoinpidelty säilöön otossa poliittisten mielipiteidensä vuoksi. EIT totesi, että valtio ei ollut tutkinut mahdollista syy-yhteyttä väitettyjen poliittisten motiivien ja kantajan kärsimän pahoinpitelyn välillä. Näin ollen se totesi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa oli rikottu yhdessä 3 artiklan menettelyllisen osan kanssa.

Esimerkki: Asia *Nachova ym. v. Bulgaria*¹⁹⁶ koski kahta romanimiestä, jotka ammuttiin kuoliaaksi, kun he pakenivat heitä etsineitä sotilaspoliiseja, jotka aikoivat pidättää heidät luvattoman asepalveluksesta poissaolon vuoksi. Uhrin ampunut upseeri huusi tapahtumien yhteydessä naapurille ”kirotut mustalaiset”. EIT katsoi, että valtio oli loukannut uhrien (ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan mukaista) oikeutta elämään paitsi aineellisesti, myös menettelyllisesti, koska se ei ollut asianmukaisesti tutkinut

193 EIT, *Identoba ym. v. Georgia*, nro 73235/12, 12. toukokuuta 2015, ks. myös 4.7 kohta.

194 EIT, *M.C. ja A.C. v. Romania*, nro 12060/12, 12. huhtikuuta 2016.

195 EIT, *Virabyan v. Armenia*, nro 40094/05, 2. lokakuuta 2012.

196 EIT, *Nachova ym. v. Bulgaria* [suuri jaosto], nrot 43577/98 ja 43579/98, 6. heinäkuuta 2005.

kuolemia. EIT katsoi, että tutkinnan laiminlyönnillä rikottiin myös 2 artiklaa ja loukattiin oikeutta syrjimättömyyteen, koska valtiolla oli velvollisuus tutkia nimienomaisesti mahdollisia syrjiviä motiiveja.

Esimerkki: Asia *Škorjanec v. Kroatia*¹⁹⁷ koski väkivallantekoja, joiden motiivina on rasismi. EIT täsmensi, että viranomaisten velvollisuus tutkia mahdollisia rasisia motiiveja koskee sekä uhrien todelliseen tai oletettuun henkilökohtaiseen asemaan tai ominaisuuteen perustuvia väkivallantekoja että väkivallantekoja, jotka perustuvat uhrin todelliseen tai oletettuun kanssakäymiseen tai yhteyteen toisen sellaisen henkilön kanssa, jolla on tosiasiallisesti tai oletetusti tietty asema tai suojeltu ominaisuus. EIT huomautti syyttäjäviranomaisten luottaneen siihen, että kantaja ei itse ollut romaniakuperää, ja kieltäytyneen tutkimasta, olettivatko hyökkääjät hänen olevan romaniakuperää. Viranomaiset eivät ottaneet huomion eivätkä selvittäneet rasisien hyökkäyksen yhteyttä kantajan kanssakäymiseen tämän romaniakuperää olevan kumppanin kanssa. Näin ollen EIT katsoi, että ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan menettelyllistä osaa yhdessä 14 artiklan kanssa oli rikottu yhdessä.

EIT on katsonut useissa asioissa sukupuoleen perustuvan väkivallan naiseen kohdistuvan syrjinnän muodoksi¹⁹⁸.

Esimerkki: Asiassa *Eremia v. Moldova*¹⁹⁹ ensimmäinen kantaja oli poliisina toimineen aviomiehensä harjoittaman lähisuhdeväkivallan uhri. Heidän kaksi tyttärtään, jotka olivat toinen ja kolmas kantaja, joutuivat todistamaan säännöllisesti väkivaltaa, mikä vaikutti heidän henkiseen hyvinvointiinsa. EIT totesi, että viranomaiset eivät suojelleet kantajia, koska ne eivät suhtautuneet vakavasti naiseen kohdistuvaan väkivaltaan. Viranomaisten naiseen kohdistuvaa väkivaltaa Moldovassa koskevan ongelman laiminlyönti oli sukupuoleen perustuvaa syrjivää kohtelua, joka rikkoi ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 3 artiklan kanssa.

197 EIT, *Škorjanec v. Kroatia*, nro 25536/14, 28. maaliskuuta 2017.

198 Ks. myös EIT, *Opuz v. Turkki*, nro 33401/02, 9. kesäkuuta 2009, jota käsitellään 6.3 kohdassa.

199 EIT, *Eremia v. Moldova*, nro 3564/11, 28. toukokuuta 2013.

Esimerkki: *Asia M.G. v. Turkki*²⁰⁰ koski sitä, että kantajan aviomies pahoinpiteli kantajaa avioliiton aikana ja uhkaili häntä avioerotilanteessa. Kantaja valitti, että viranomaiset eivät suojelleet häntä kyseiseltä lähisuhdevallalta ja että Turkissa naiseen kohdistuu järjestelmällistä ja jatkuvaa väkivaltaa. EIT totesi, että kantaja oli eronnut vuonna 2007 ennen kuin uusi laki tuli voimaan vuonna 2012, mutta hän ei ollut saanut tehokasta suojelua entistä aviomiestään vastaan huolimatta useista kansallisiin tuomioistuimiin tehdyistä pyynnöistä. Näin ollen EIT katsoi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan menettelyllistä osaa oli rikottu yhdessä 3 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Halime Kılıç v. Turkki*²⁰¹ kantajan tytär oli saanut suojelumääräyksiä väkivaltaista aviomiestään vastaan. Viranomaiset eivät kuitenkaan ryhtyneet tehokkaisiin toimenpiteisiin hänen suojelemisekseen, ja hän sai kuolemaan johtaneita vammoja. EIT totesi, että koska kansalliset viranomaiset eivät olleet rangaisseet aviomiestä suojelumääräysten noudattamatta jättämisestä, niillä ei ollut vaikutusta, ja aviomies jatkoi kantajan loukkaamista rankaisemattomuutensa nojalla. Näin ollen EIT katsoi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan menettelyllistä osaa oli rikottu yhdessä 2 artiklan kanssa.

Sen lisäksi, että valtioilla on tutkimisvelvollisuus, niillä on myös velvollisuus estää yksityishenkilöiden harjoittama väkivalta, jonka motiivina on viha ja josta viranomaiset ovat olleet tai niiden olisi pitänyt olla tietoisia²⁰², tai puuttua asiaan rikosten uhrien suojelemiseksi yksityisten osapuolten tekojen osalta.

Esimerkki: Asiassa *Jehovan todistajien Gldanin seurakunnan jäsenet v. Georgia*²⁰³ ääriortodoksinen ryhmä oli hyökännyt Jehovan todistajien kimppuun. Poliisi ei ryhtynyt toimenpiteisiin väkivaltaisuuksien estämiseksi, vaikka sille ilmoitettiin hyökkäyksestä. Myöhemmin tehty tutkinta lopetettiin, kun poliisi väitti, ettei tekijöiden henkilöllisyyttä pystytty toteamaan. EIT:n mukaan se, että poliisi ei ollut ryhtynyt toimenpiteisiin uhrien suojaamiseksi rasistiselta väkivallalta ja että asianmukaista tutkintaa

200 EIT, *M.G. v. Turkki*, nro 646/10, 22. maaliskuuta 2016.

201 EIT, *Halime Kılıç v. Turkki*, nro 63034/11, 28. kesäkuuta 2016.

202 EIT, *Đorđević v. Kroatia*, nro 41526/10, 24. heinäkuuta 2012, 138 ja 149 kohta, jota käsitellään 2.4.2 kohdassa.

203 EIT, *Jehovan todistajien Gldanin seurakunnan jäsenet ym. v. Georgia*, nro 71156/01, 3. toukokuuta 2007.

ei ollut sen jälkeen tehty, merkitsi 3 artiklan (oikeus olla joutumatta epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rankaisemisen uhriksi) ja 9 artiklan (uskonnonvapaus) rikkomista yhdessä 14 artiklan kanssa, koska perusteena olivat uskonnolliset syyt.

Euroopan neuvoston lainsäädännössä naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyssä yleissopimuksessa (Istanbulin yleissopimus) tuomitaan kaikki naiseen kohdistuvan syrjinnän muodot²⁰⁴.

2.7 Vihapuhe

Keskeinen kohta

- Vihapuhe on johonkin säänneltyyn syrjintäperusteeseen perustuvan vihan tukemista.

Vihapuhe tarkoittaa kaikkia julkisia ilmaisumuotoja, jotka levittävät, lietsovat tai edistävät tiettyyn ryhmään kohdistuvaa vihaa, syrjintää tai vihamielisyyttä tai oikeuttavat ne. Se on vaarallista, koska se lisää suvaitsemattomuutta tiettyjä ryhmiä kohtaan. Sanalliset hyökkäykset voivat muuttua fyysisiksi hyökkäyksiksi.

Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission²⁰⁵ mukaan vihapuhe on ymmärrettävä kaikenlaisena henkilöön tai henkilöryhmään kohdistuvan halventamisen, vihan tai panettelun tukemisena tai edistämisenä tai siihen yllyttämisenä sekä tähän henkilöön tai henkilöryhmään kohdistuvana ahdisteluna, solvaamisena, kielteisenä stereotyyppittelyä, leimaamisena tai uhkailuna ja kaikkien edellä mainittujen ilmaisujen oikeuttamisena.

Vihapuhetta voi myös esiintyä tuomioistuinten tuomitsemien joukkotuhonnan, ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten ja sotarikosten julkisena kieltämisenä, vähättelynä, oikeuttamisena tai suvaitsemisena sekä tällaisista rikoksista tuomittujen henkilöiden ihannoitina²⁰⁶.

204 Euroopan neuvosto, Euroopan neuvoston yleissopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 210, 2011. Ks. [1.1.1 kohta](#).

205 Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI), yleinen politiikkasuositus nro 15 vihapuheen torjunnasta, 8. joulukuuta 2015.

206 *Ibid.*

Viharikoksen ja vihapuheen yhteisenä tavoitteena on heikentää tiettyyn ryhmään kuuluvan ihmisen ihmisarvoa ja arvokkuutta. Viharikoksesta poiketen vihapuhe ei kuitenkaan aina ole rikos.

Ihmisoikeussopimuksen perusteella kehitetään EIT:n oikeuskäytäntöä vihapuheesta, myös verkon vihapuheesta. Siinä on löydettävä tasapaino eri oikeuksien, kuten syrjinnän kiellon, yksityisyyttä koskevan oikeuden ja sananvapauden välillä. Seuraavissa esimerkeissä EIT vahvisti, että syrjimättömyysperiaatteella voidaan rajoittaa muista oikeuksista nauttimista.

Esimerkki: Asiassa *M'Bala M'Bala v. Ranska*²⁰⁷ kantaja oli näyttelijä, joka oli tuomittu holokaustin kieltävien ja antisemitististen näkemysten esittämisestä reaaliaikaisissa esiintymisissään. Hän väitti tämän tuomion loukanneen hänen sananvapauttaan. EIT katsoi, että vihan ja antisemitismin ilmaiseminen ja tuki holokaustin kieltämiselle eivät kuuluneet ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan tarjoamaan suojaan. Tuomioistuin katsoi myös, että kantaja oli yrittänyt hyödyntää 10 artiklaa sen todellisesta tarkoituksesta poiketen käyttämällä sananvapauttaan tarkoituksiin, jotka eivät olleet yhteensopivia yleissopimuksen kirjaimen ja hengen kanssa ja jotka, jos ne hyväksyttäisiin, edistäisivät sopimuksen oikeuksien ja vapauksien tuhoamista. Hänen kannettaan ei otettu käsiteltäväksi.

Esimerkki: Asiassa *Vejdeland ym. v. Ruotsi*²⁰⁸ kantajat oli tuomittu homofobisten lehtisten levittämisestä koulussa. EIT totesi, että puuttuminen heidän sananvapauteensa oli ollut demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä muiden maineen ja oikeuksien suojelemiseksi, ja siksi ihmisoikeussopimuksen 10 artiklaa ei ollut rikottu.

Esimerkki: Asiassa *Karahmed v. Bulgaria*²⁰⁹ oli kyse siitä, että kantaja oli osallistunut Sofian moskeijan säännöllisiin perjantairukouksiin. Samana päivänä noin 150 oikean laidan poliittisen puolueen kannattajaa tuli vastustamaan ääntä, joka moskeijan kovaäänisistä kuuluu rukouskutsussa. He huutelivat solvauksia moskeijalle kerääntyneille uskovoille ja heittivät munia ja kiviä. Sen jälkeen seurasi nujakointia useiden mielenosoittajien ja uskovien välillä, kun mielenosoittajat asensivat omat kovaäänisensä moskeijan katolle peittämään rukousäänet ja uskovat yrittivät poistaa

207 EIT, *M'Bala M'Bala v. Ranska* (päätös), nro 25239/13, 20. lokakuuta 2015.

208 EIT, *Vejdeland ym. v. Ruotsi*, nro 1813/07, 9. helmikuuta 2012.

209 EIT, *Karahmed v. Bulgaria*, nro 30587/13, 24. helmikuuta 2015.

ne. Maan viranomaiset eivät pystyneet saamaan aikaan asianmukaista tasapainoa toimenpiteissä, joilla olisi varmistettu, että mielenosoittajat voivat käyttää oikeuksiaan tehokkaasti ja rauhanomaisesti, ja toisaalta varmistettu kantajan ja muiden uskovien oikeus rukoilla yhdessä, eivätkä ne pystyneet myöhemmin reagoimaan asianmukaisesti kyseisiin tapahtumiin ja etenkin vihapuheeseen. Se tarkoitti, että valtio ei ollut noudattanut ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan (uskonnonvapaus) mukaisia positiivisia velvoitteitaan.

Jos kolmannen osapuolen käyttäjän kommentit ovat vihapuhetta ja suoria uhkauksia henkilöiden fyysistä koskemattomuutta kohtaan, jäsenvaltioilla voi olla oikeus edellyttää verkkouutisportaaleilta vastuuta, jos se ei ryhdy toimenpiteisiin selkeästi laittomien kommenttien poistamiseksi viipymättä, myös ilman, että olisi saatu ilmoitusta väitetyltä uhrilta tai kolmansilta osapuolilta.

Esimerkki: Asiassa *Delfi AS v. Viro*²¹⁰ kantajayritys omisti yhden Viron suurimmista verkkouutisportaaleista. Portaalissa julkaistiin laivayhtiötä koskeva artikkeli, johon nimettömät kolmannet osapuolet lähettivät useita kommentteja, joissa oli laivayhtiön omistajaan kohdistettuja henkilökohtaisia uhkauksia ja solvaavaa kielenkäyttöä. Portaali poisti kommentit viikkoja myöhemmin ja vasta hakijan pyynnöstä mutta kieltäytyi maksamasta vahingonkorvauksia. Kantajayhtiötä vastaan käynnistettiin kunnianloukkausmenettely, ja sen piti lopulta maksaa 320 euroa vahingonkorvauksia. EIT totesi, että velvollisuudella estää tai poistaa laittomat kommentit ja kantajayhtiölle määrätyllä 320 euron seuraamuksella ei rajoitettu kohtuuttomasti sen sananvapautta. Kommenttien sisällön osalta se totesi, että vihanilmaisut ja selkeät uhkailut olivat yksiselitteisesti laittomia – ja vihapuhetta – eivätkä ne siksi edellyttäneet muuta kielellistä analyysia.²¹¹

EIT katsoi, että suurten uutisportaalien velvollisuuden ryhtyä tehokkaiisiin toimenpiteisiin vihapuheen ja väkivaltaan yllyttävän puheen levittämisen rajoittamiseksi ei voitu katsoa olevan ”yksityistä sensuuria”. Tällaisen

210 EIT, *Delfi AS v. Viro* [suuri jaosto], nro 64569/09, 16. kesäkuuta 2015.

211 Vrt. EIT, *Magyar Tartalomsgátlatók Egyesülete ja Index.hu Zrt v. Unkari*, nro 22947/13, 2. helmikuuta 2016, jossa tuomioistuin totesi, että karkeiden ilmaisujen käyttö ei itsessään ollut ratkaisevaa vaan että piti tarkastella tiettyjen verkkoportaalien viestintätyylien erityispiirteitä. Vaikka kommentteissa käytetyt ilmaisut olivat alatyylisiä, ne olivat tavallisia monien verkkoportaalien viestinnässä, joten niistä johtuva vaikutus oli siten pienempi.

puheen mahdollisen uhrin mahdollisuudet seurata jatkuvasti verkkoa olivat pienemmät kuin suuren kaupallisen verkkouutisportaalin valmiudet estää tai poistaa laittomat kommentit.

EIT:n on jatkuvasti tasapainoteltava kilpailevien oikeuksien välillä. Seuraavat esimerkit ovat asioista, joissa mielipiteiden ilmaisemisen katsottiin olevan tärkeämpää kuin vihapuheesta rankaisemisen.

Esimerkki: Asiassa *Perinçek v. Sveitsi*²¹² kantaja oli turkkilainen tutkija, joka oli tuomittu siitä, että hän oli kieltänyt julkisesti ottomaani-imperiumin tekemän armenialaisten kansanmurhan. EIT otti erityisesti huomioon tilanteen, jossa lausunnot oli annettu, ja sen, että ne eivät olleet loukanneet armenialaisyhteisön jäsenten ihmisarvoa siinä määrin, että olisi edellytetty rikostuomiota, ja lisäksi sen, että kansainvälisessä oikeudessa ei velvoitettu Sveitsiä kriminalisoimaan kyseisiä lausuntoja. Näin ollen se totesi, että kantajan lausunnot olivat liittyneet yleisen edun mukaiseen asiaan eikä niissä kehoitettu vihaan tai suvaitsemattomuuteen. EIT totesi, että demokraattisessa yhteiskunnassa ei ollut tarpeen rangaista kantajaa rikosoikeudellisesti, jotta kyseessä olevan armenialaisyhteisön oikeuksia voitiin tässä asiassa suojata.

Esimerkki: Asiassa *Sousa Goucha v. Portugali*²¹³ oli kyse siitä, että kantajasta, joka on tunnettu homoseksuaalinen televisiojuontaja, esitettiin suorana lähetettävässä television viihdeohjelmassa vitsi, jossa häneen viitattiin naisena. EIT katsoi, että vitsi, jossa homomiehiä verrataan naisiin, ei ole homofobista vihapuhetta. Siksi viranomaisten syyttämättäjättämispäätös ei rikkonut ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

Kansainvälisessä oikeudessa KP-sopimuksen 20 artiklassa säädetään, että kaikki propaganda sodan puolesta ja kaikki kansallisen, rotu- tai uskonnollisen vihan puoltaminen, joka merkitsee yllytystä syrjintään, vihollisuuksiin tai väkivaltaan, on kiellettävä lailla.

Tämän osalta ihmisoikeuskomitea huomautti, että 20 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kielto ulottuu kaikkiin propagandan muotoihin, jotka ovat uhkaavia tai jotka johtavat aggressiiviseen tekoon tai rauhan rikkomiseen Yhdistyneiden

212 EIT, *Perinçek v. Sveitsi* [suuri jaosto], nro 27510/08, 15. lokakuuta 2015.

213 EIT, *Sousa Goucha v. Portugali*, nro 70434/12, 22. maaliskuuta 2016.

kansakuntien peruskirjan vastaisesti. Artiklan 2 kohta koskee kaikkea sellaisen kansallisen, rodullisen tai uskonnollisen vihan tukemista, jossa yllytetään syrjintään, vihamielisyyteen tai väkivaltaan, riippumatta siitä, ovatko kyseisen propagandan tai tuen tavoitteet kyseisen valtion sisäisiä vai sen ulkopuolisia.²¹⁴

Yllytys joukkotuhontaan on rikos kansainvälisen oikeuden mukaan, ja siitä voidaan rangaista, vaikka kyseessä oleva toimi ei olisi paikallisen lainsäädännön mukaan laitton kyseisenä aikana ja kyseisessä paikassa. Julius Streicheria koskevassa kuuluisassa tuomiossaan Nürnbergin kansainvälinen sotarikostuomioistuin totesi tämän puheillaan ja artikkeleillaan saastuttaneen saksalaisten mieliä viikosta ja kuukaudesta toiseen antisemitismin viruksella ja yllyttäneen Saksan kansaa aktiiviseen vainoon²¹⁵. Kansainvälinen sotarikostuomioistuin totesi hänet syylliseksi rikoksiin ihmisyyttä vastaan.

Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi tehdyn YK:n yleissopimuksen III artiklassa määrätään, että joukkotuhonta, salahanke joukkotuhonnan suorittamiseksi, välitön ja julkinen yllytys joukkotuhontaan, joukkotuhonnan yritykset ja osallisuus joukkotuhontaan ovat rangaistavia tekoja.

Vuonna 2003 Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin (ICTR) tuomitsi kolme entistä tiedotusvälineiden johtajaa siitä, että nämä olivat keskeisiä hahmoja tiedotusvälineekampanjassa, jossa etnisiä hutuja yllytettiin tappamaan tutseja Ruandassa vuonna 1994²¹⁶. Heidät tuomittiin joukkotuhonnasta, välittömästä ja julkisesta yllytyksestä joukkotuhontaan, salahankkeesta joukkotuhonnan suorittamiseksi ja tuhoamisesta ja vainosta rikoksina ihmisyyttä vastaan. Jaosto totesi, että vihapuhe on väkivallan syrjivä muoto, joka tuhoaa hyökkäyksen kohteena olevan ryhmän ihmisarvon. Se heikentää ryhmän asemaa sekä itse ryhmän jäsenten mielissä että muiden mielissä, ja he pitävät ja kohtelevat heitä ihmistä alempana. Ihmisen halventaminen hänen etnisen identiteettinsä tai muun ryhmään kuulumisen perusteella voi aiheuttaa peruuttamatonta haittaa sekä muita seuraamuksia.²¹⁷

214 Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 11.

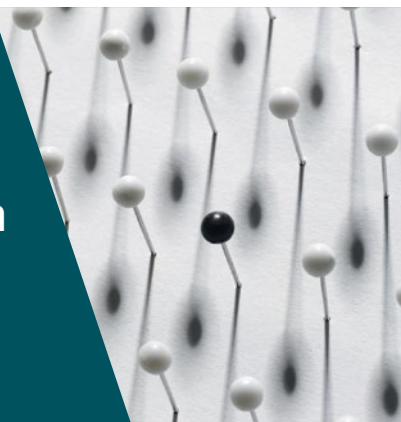
215 Kansainvälisen sotarikostuomioistuimen 1. lokakuuta 1946 antama tuomio asiassa *The Trial of German Major War Criminals*. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Saksa, osa 22, s. 501.

216 YK, Ruandan kansainvälinen rikostuomioistuin, *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze*, asia nro ICTR-99-52-T.

217 Ks. edellinen alaviite.

3

Epäsuotuisamman kohtelun perusteet Euroopan syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä

EU	Käsittävät asiat	EN:
<p>Yleinen peruste: Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 2 artiklan 2 kohdan b alakohta; yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 2 artiklan 2 kohdan b alakohta; tavarointa ja palveluita koskeva tasa-arvodirektiivi (2004/113/EY), 2 artiklan b alakohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) (2006/54/EY), 2 artiklan 1 kohdan b alakohta</p> <p>Erityiset perustelut: Todellinen työhön liittyvä vaatimus: Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) (2006/54/EY), 14 artiklan 2 kohta; rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 4 artikla; yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 4 artiklan 1 kohta Uskonnolliset instituutiot: Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 4 artiklan 2 kohta Ikä: Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 6 artikla Yleisen turvallisuuden takaaminen: Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 2 artiklan 5 kohta Unionin tuomioistuin, C-354/16, <i>Kleinsteuber v. Mars GmbH</i>, 2017</p>	<p>Epäsuotuisamman kohtelun perusteet Euroopan syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä</p>	<p>Ihmisoikeusoppimus, 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
Unionin tuomioistuin, C-188/15, <i>Bougnaoui ja ADDH v. Micropole SA</i> [suuri jaosto], 2017 Unionin tuomioistuin, C-416/13, <i>Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo</i> , 2014 Unionin tuomioistuin, C-285/98, <i>Kreil v. Bundesrepublik Deutschland</i> , 2000 Unionin tuomioistuin, C-207/98, <i>Mahlburg v. Land Mecklenburg-Vorpommern</i> , 2000 Unionin tuomioistuin, C-222/84, <i>Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , 1986		

Tietyissä oloissa tuomioistuimet voivat todeta, että erilaista kohtelua on ilmennyt mutta että se on hyväksyttävää. Lähestymistapa EU:n lainsäädännön mukaisiin perusteisiin poikkeaa muodoltaan EIT:n lähestymistavasta, mutta sisällöltään ne ovat hyvin samankaltaiset.

Ihmisoikeussopimuksen soveltamisessa EIT:n lähestymistapaan kuuluu yleisellä tasolla ilmaistun perusteen käyttäminen sekä välittömän että välillisen syrjinnän yhteydessä. **EU:n lainsäädännössä** on sitä vastoin vain tietyt tarkoin määritellyt poikkeukset välittömälle syrjinnälle ja yleisiä perusteita käsitellään vain välillisen syrjinnän yhteydessä. Toisin sanoen välitöntä syrjintää voidaan syrjimättömyysdirektiivien nojalla perustella vain, jos sillä pyritään saavuttamaan tietyt kyseisissä direktiiveissä määritellyt tavoitteet.

Kannattaa panna merkille, että ihmisoikeussopimuksen yleisten perusteiden ja syrjimättömyysdirektiivien poikkeusten mukaiset syrjinnän oikeuttamisperusteet ovat hyvin samanlaisia. Molemmissa tapauksissa arvioidaan tavoitteiden oikeutus ja tavoitteiden saavuttamisessa käytettävien keinojen oikeasuhteisuus.

3.1 Yleisen perusteen soveltaminen ihmisoikeussopimuksen mukaisesti

Keskeiset kohdat

- Ihmisoikeussopimuksen mukaisesti erilainen kohtelu väitetyssä välittömässä ja välillisessä syrjinnässä edellyttää yleistä perustetta.
- Erilainen kohtelu voi olla perusteltua, kun sillä on oikeutettu tavoite ja tavoitteen täyttämiseen valitut keinot ovat oikeassa suhteessa kyseiseen tavoitteeseen ja tarpeellisia sen saavuttamiseksi.

EIT:n mukaan yleistä perustetta voidaan käyttää sekä välittömän että välillisen syrjinnän yhteydessä **ihmisoikeussopimuksen nojalla**:

relevantisti samanlaisessa asemassa olevia henkilöitä kohdeltiin eri tavalla ja kohtelu oli syrjivää, ellei sille ollut objektiivisia ja hyväksyttäviä perusteita eli ellei sillä pyritty hyväksyttäviin tavoitteisiin taikka käytetyt keinot eivät olleet oikeassa suhteessa tavoitteisiinsa²¹⁸.

Näin ollen erilainen kohtelu ei ole syrjintää.

EIT:n oikeuskäytännöstä käy ilmi, että ihmisarvon kannalta keskeisiksi katsottaviin seikkoihin, kuten rotuun tai etniseen alkuperään, kotiin, yksityis- ja perhe-elämään, liittyvissä asioissa erilaista kohtelua on vaikeampi perustella

Erilaisen kohtelun perustelemiseksi on osoitettava, että

- kyseessä olevalla säännöllä tai käytännöllä on oikeutettu tavoite
- tavoitteen täyttämiseen valitut keinot (eli toimenpide, joka on johtanut erilaiseen kohteluun) ovat oikeassa suhteessa kyseiseen tavoitteeseen ja tarpeellisia sen saavuttamiseksi.

Jotta tuomioistuini voi ratkaista, onko erilainen kohtelu oikeasuhteista, sen varmistuttava siitä, että

- kyseistä tavoitetta ei voitaisi saavuttaa käyttämällä muita keinoja, joilla voitaisiin ottaa paremmin huomioon yhdenvertaisen kohtelun periaate. Toisin sanoen epäedulliset seuraukset ovat pienin mahdollinen haitta, joka on kärsittävä tavoitteen saavuttamiseksi
- saavutettava tavoite on niin tärkeä, että se oikeuttaa yhdenvertaisen kohtelun periaatteeseen puuttumisen.

218 EIT, *Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 13378/05, 29. huhtikuuta 2008, 60 kohta; EIT, *Guberina v. Kroatia*, nro 23682/13, 22. maaliskuuta 2016, 69 kohta

kuin sosiaalipoliittisiin näkökohtiin liittyvissä asioissa, varsinkin jos niillä on julkistaloudellisia vaikutuksia. EIT:n käyttämiin termeihin kuuluu esimerkiksi ”harkintamarginaali”, jolla tarkoitetaan harkintavalttaa, jota valtio käyttää päättäessään, voidaanko erilainen kohtelu perustella. Jos tämä marginaali katsotaan ”kapeaksi”, EIT:n on tutkittava oikeuttamisperusteet tarkemmin.

3.2 Yleisen perusteen soveltaminen EU:n lainsäädännön mukaisesti

Keskeinen kohta

- EU:n lainsäädännön mukaan yleistä perustetta voidaan käyttää välillisen syrjinnän yhteydessä.

EU:n lainsäädännön mukaisesti mahdollisesta yleisestä perusteesta voidaan käyttää vastaavaa sanamuotoa EU:n syrjimättömyysdirektiiveissä, kun on kyse välillisestä syrjinnästä. Rotujen välistä tasa-arvoa koskevan direktiivin mukaan

”välillisenä syrjintänä pidetään sitä, jos näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa tiettyä rotua tai etnistä alkuperää olevat henkilöt erityisen epäedulliseen asemaan muihin henkilöihin nähden, jollei kyseisellä säännöksellä, perusteella tai käytännöllä ole objektiivisesti perusteltavissa olevaa oikeutettua tavoitetta, ja jolleivät tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ole asianmukaisia ja tarpeellisia”²¹⁹.

Esimerkiksi asiassa, joka koski sähkömittarien sijoittamista saavuttamattomaan korkeuteen²²⁰, unionin tuomioistuin totesi, että kyseessä olevan käytännön perustelemiseksi ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tehtävänä on tarkastaa, onko olemassa muita asianmukaisia ja vähemmän rajoittavia keinoja, jotka mahdollistavat näiden tavoitteiden saavuttamisen (eli sähköverkon turvallisuuden varmistamisen ja sähkökulutuksen asianmukaisen mittaamisen).

219 Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 2 artiklan b alakohta; yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 2 kohdan b alakohta; tavaroiden ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 2 artiklan b alakohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 2 artiklan 1 kohdan b alakohta.

220 Unionin tuomioistuin, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia* [suuri jaosto], 16. heinäkuuta 2015 (jota käsitellään tarkemmin 2.2.3 kohdassa).

Jos tällaisia keinoja ei ole, käytäntö olisi suhteeton vain, jos kaupunginosan asukkaita estettäisiin saamasta sähköä olosuhteissa, joilla ei ole loukkaavaa tai leimaavaa vaikutusta ja joissa he pystyvät seuraamaan sähkönkulutustaan säännöllisesti.

Työelämään liittyvissä asioissa unionin tuomioistuin on suhtautunut vastahakoisesti erilaiseen kohteluun, jonka taustalla ovat työnantajan taloudellisiin etuihin perustuvat hallinnolliset syyt. Sen sijaan se on ollut halukkaampi hyväksymään erilaisen kohtelun sellaisten laajempien sosiaali- ja työllisyyspoliittisten tavoitteiden perusteella, joilla on julkistaloudellisia vaikutuksia. Viimeksi mainituissa tapauksissa unionin tuomioistuin antaa valtioille laajan harkintamarginaalin. Unionin tuomioistuin esimerkiksi totesi, että korkeakouluopintojen suorittamisen tukeminen²²¹ tai lasten kasvattamisen vuoksi keskeytetystä työstä johtuvien haittojen hyvittäminen²²² olivat hyväksyttäviä tavoitteita, joilla voidaan perustella välillinen syrjintä. Sitä vastoin unionin tuomioistuin totesi, että julkisten menojen rajoittamistavoitetta ei voida hyväksyä perusteeksi²²³.

Unionin tuomioistuin omaksui syrjimättömyysperiaatteen nojalla samanlaisia lähestymistapoja, jotka on taattu EU:n perusoikeuskirjalla. Unionin tuomioistuin totesi, että erilainen kohtelu on perusteltua, kun se perustuu objektiiviseen ja kohtuulliseen perusteeseen eli kun se vastaa asianomaisessa lainsäädännössä hyväksyttävästi tavoiteltua päämäärää ja kun tämä erilainen kohtelu on oikeassa suhteessa asianomaisella kohtelulla tavoiteltuun päämäärään²²⁴.

Esimerkki: Unionin tuomioistuin antoi perusteellisen selityksen objektiivisille perusteille asiassa *Bilka - Kaufhaus GmbH vastaan Weber Von Hartz*²²⁵. Tässä asiassa tavaratalon osa-aikatyöntekijät väittivät, että heidän sulkemisensa (tavarataloyhtiö) Bilkan yrityseläkejärjestelmän ulkopuolelle merkitsi naisiin

221 Unionin tuomioistuin, C-238/15, *Maria do Céu Bragança Linares Verruga ym. v. Ministre de l'Enseignement supérieur et de la recherche*, 14. joulukuuta 2016.

222 Unionin tuomioistuin, C-173/13, *Maurice Leone ja Blandine Leone v. Garde des Sceaux, ministre de la Justice ja Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 17. heinäkuuta 2014.

223 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-4/02 ja C-5/02, *Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main ja Silvia Becker v. Land Hessen*, 23. lokakuuta 2003.

224 Unionin tuomioistuin, C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22. toukokuuta 2014.

225 Unionin tuomioistuin, C-170/84, *Bilka - Kaufhaus GmbH v. Karin Weber Von Hartz*, 13. toukokuuta 1986.

kohdistuvaa välillistä syrjintää, koska valtaosa osa-aikatyöntekijöistä oli naisia. Unionin tuomioistuin katsoi, että toimenpide merkitsi välillistä syrjintää, jollei eroja etujen käyttämisessä voitu perustella. Erojen perustelemiseksi oli osoitettava, että ”Bilkan valitsemat keinot vastaavat yrityksen todellista tarvetta, että ne soveltuvat yrityksen asettaman tavoitteen saavuttamiseen ja ovat tämän tavoitteen saavuttamiseksi välttämättömiä”.

Bilka väitti, että erilaisen kohtelun tavoitteena oli vähentää osa-aikatyön tekemistä ja kannustaa kokopäivätyöhön, koska osa-aikaiset työntekijät olivat yleensä haluttomia työskentelemään iltaisin ja lauantaisin ja niihin vuoroihin oli vaikea järjestää riittävästi työntekijöitä. Unionin tuomioistuin katsoi tämän voivan olla oikeutettu tavoite. Se ei kuitenkaan vastannut kysymykseen siitä, oliko osa-aikatyöntekijöiden sulkeminen eläkejärjestelmän ulkopuolelle oikeassa suhteessa tavoitteen saavuttamiseen. Vaatimus, jonka mukaan toteutettavien toimenpiteiden on oltava ”välttämättömiä”, tarkoittaa, että on osoitettava, ettei yhdenvertaisen kohtelun periaatetta voitaisi ottaa paremmin huomioon muita kohtuullisia keinoja käyttämällä. Kansallisen tuomioistuimen asiaksi jätettiin lainsäädännön soveltaminen tosiseikkoihin.

3.3 EU:n lainsäädännön mukaiset erityiset perusteet

Keskeiset kohdat

- EU:n lainsäädännön nojalla välittömälle syrjinnälle on olemassa erityisiä perusteita, joita on muokattu suojelun alan mukaan.
- Erityisiä perusteita ovat
 - o todelliset työhön liittyvät vaatimukset;
 - o uskonnollisia instituutioita koskevat poikkeukset; ja
 - o ikäsyrjintään liittyvät poikkeukset.

Kuten edellä on esitetty, syrjimättömyysdirektiiveissä on erityisiä perusteita, joiden nojalla erilainen kohtelu voi joskus olla oikeutettua. ”Todellinen työhön liittyvä vaatimus” on otettu perusteeksi kaikkiin syrjimättömyysdirektiiveihin²²⁶ (päitsi tavaroita ja palveluita koskevaan tasa-arvodirektiiviin, joka ei liity työelämään). Tämän vaatimuksen ansiosta työnantajat voivat säännellyn syrjintäperusteiden perusteella kohdella yksittäisiä henkilöitä eri tavalla, jos kyseisellä perusteella on läheinen yhteys valmiuksiin tehdä tiettyä työtä tai työhön vaadittavaan pätevyyteen²²⁷. Muut kaksi perustetta ovat vain yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä (2000/78/EY)²²⁸. Ensimmäisessä niistä sallitaan uskonnollisille järjestöille työnantajina uskontoon tai vakaumukseen perustuva syrjintä²²⁹ ja toisessa sallitaan ikään perustuva syrjintä tietyissä tilanteissa²³⁰. Unionin tuomioistuin on omaksunut tiukan lähestymistavan erilaista kohtelua koskevien perusteiden tulkintaan, ja mahdollisia poikkeuksia tulkitaan suppeasti, koska unionin tuomioistuin korostaa EU:n lainsäädännössä yksittäisille henkilöille luotujen oikeuksien merkitystä²³¹.

Lisäksi yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 5 kohdalla otettiin käyttöön poikkeus syrjinnän kiellostä yleisen turvallisuuden takaamiseen liittyvistä syistä. Säännöksen tarkoituksena on estää ja sovittaa sitä konfliktia, joka syntyy yhtäältä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja toisaalta yleisen järjestyksen, turvallisuuden ja kansanterveyden suojaamisen, rikollisuuden estämisen sekä yksilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamisen tarpeiden välillä. Ne kaikki ovat välttämättömiä demokraattisen yhteiskunnan toiminnan kannalta. Koska mainittu 2 artiklan 5 kohta on poikkeus syrjintäkiellon periaatteesta, sitä on tulkittava suppeasti. Unionin tuomioistuin totesi esimerkiksi, että toimenpiteet, joilla pyritään välttämään lento-onnettomuuksia valvomalla lentäjien soveltuvuutta ja fyysisiä kykyjä, jotta inhimilliset virheet tai putteet eivät aiheuttaisi onnettomuuksia, kuuluvat direktiivin 2 artiklan 5 kohdan soveltamisalaan. Se kuitenkin katsoi, että säännös, jolla kielletään lentäjiä

226 Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 14 artiklan 2 kohta; rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 4 artikla, yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 4 artiklan 1 kohta.

227 *Ibid.*

228 Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, EYVL L 303, 2.12.2000, s. 16–22.

229 Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 4 artiklan 2 kohta.

230 Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 6 artikla.

231 Ks. esim. unionin tuomioistuin, C-222/84, *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 15. toukokuuta 1986, 36 kohta.

jatkamasta työtä 60 ikävuoden jälkeen, oli suhteeton²³². Se totesi myös, että siltä osin kuin 68 vuoden enimmäisiän asettaminen sopimushammaslääkärin toiminnan harjoittamiselle lakisääteisessä sairausvakuutusjärjestelmässä koskee sosiaaliturvajärjestelmän taloudellisen tasapainon vakavan järkkymisen vaaran torjumista, jotta saavutetaan terveyden suojelun korkea taso, sen voidaan katsoa olevan sopuosoinnussa direktiivin 2 artiklan 5 kohdan kanssa²³³.

3.3.1 Todellinen työhön liittyvä vaatimus

Siltä osin kuin syrjimättömyysdirektiiveissä on kyse työelämästä, niiden mukaan

jäsenvaltiot voivat säätää, että erilainen kohtelu, joka perustuu säänneltyyn syrjintäperusteeseen, ei ole syrjintää, jos tiettyjen työtehtävien luonteen tai niiden yhteyksien vuoksi, joissa tehtävät suoritetaan, kyseinen ominaisuus on todellinen ja ratkaiseva työhön liittyvä vaatimus, edellyttäen, että tavoite on oikeutettu ja että vaatimus on oikeasuhteinen²³⁴.

Tämän perusteen ansiosta työnantajat voivat suojatun ominaisuuden perusteella kohdella yksittäisiä henkilöitä eri tavalla, jos vaadittu ominaisuus liittyy suoraan tiettyssä toimessa suoritettavissa tehtävissä vaadittuun soveltuvuuteen tai pätevyYTEEN.

Esimerkki: Asiassa *Mario Vital Pérez vastaan Ayuntamiento de Oviedo*²³⁵ (jota käsitellään [5.5 kohdassa](#)) kiista koski paikallispoliisin poliisimiesten työhönoton 30 vuoden enimmäisikää. Unionin tuomioistuin vahvisti, että erityisten fyysisten kykyjen omaamisen voidaan katsoa olevan direktiivin 2000/78 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu ”todellinen ja ratkaiseva työhön

232 Unionin tuomioistuin, C-447/09, *Reinhard Prigge ynnä muut v. Deutsche Lufthansa AG* [suuri jaosto], 13. syyskuuta 2011, jota käsitellään [3.3.3 kohdassa](#).

233 Unionin tuomioistuin, C-341/08, *Domnica Petersen v. Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe* [suuri jaosto], 12. tammikuuta 2010, 60–64 kohta.

234 Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 14 artiklan 2 kohta; rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 4 artikla, yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 4 artiklan 1 kohta.

235 Unionin tuomioistuin, C-416/13, *Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo*, 13. marraskuuta 2014.

liittyvä vaatimus”. Se totesi myös, että ”erityisten fyysisten kykyjen omaaminen on ikään liittyvä ominaisuus”.²³⁶ Tässä asiassa unionin tuomioistuin kuitenkin totesi, että ikäraja oli suhteeton²³⁷.

Todellisen työhön liittyvän vaatimuksen piiriin kuuluu vakiintuneita ammatteja: asiassa *komissio vastaan Saksa* unionin tuomioistuin nojautui komission tutkimukseen sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellosta tehtävän poikkeuksen soveltamisalasta ja osoitti tiettyjä ammatteja, joissa tätä perustetta voidaan soveltaa²³⁸. Huomiota kiinnitettiin erityisesti taideammatteihin, joissa voidaan edellyttää tiettyjä luontaisina ominaispiirteinä olevia erityisominaisuuksia. Esimerkiksi voidaan edellyttää naispuolista laulajaa, joka sopii tiettyyn esiintymistyyliin, nuorta näyttelijää tiettyyn rooliin, fyysistä sopivuutta tanssijan työhön taikka miestä tai naista tiettyntyyppisiin mallintöihin. Edellä olevan luettelon ei ole tarkoitus olla tyhjentävä. Muita esimerkkejä voivat olla kiinalaisen henkilön palkkaaminen kiinalaiseen ravintolaan aidon vaikutelman luomiseksi tai naisten palkkaaminen vain naisille tarkoitettuihin kuntoklubeihin.

Esimerkki: Asiassa *komissio vastaan Ranska*²³⁹ unionin tuomioistuin katsoi, että tietyissä tilanteissa ei ole lainvastaista varata työpaikkoja ensisijaisesti miespuolisille hakijoille miesvankiloissa ja naispuolisille hakijoille naisvankiloissa. Tätä poikkeusta voitiin kuitenkin soveltaa vain sellaisiin toimiin, joihin kuuluvissa tehtävissä tiettyyn sukupuoleen kuulumisella oli merkitystä. Tässä asiassa Ranskan viranomaiset halusivat pitää kiinni siitä, että tietty osuus toimista varattaisiin mieshakijoille, koska vankiloissa voi olla tarvetta voimankäyttöön mahdollisen häiriköinnin estämiseksi sekä myös muita tehtäviä, joita vain miehet voivat suorittaa. Vaikka unionin tuomioistuin

236 *Ibid.*, 37 kohta.

237 Ks. unionin tuomioistuimen perustelut 5.5 kohdassa. Vrt. unionin tuomioistuin, C-229/08, *Colin Wolf v. Stadt Frankfurt am Main* [suuri jaosto], 12. tammikuuta 2010, 40 kohta, jossa unionin tuomioistuin säilytti 30 vuoden ikärajan paloteknisen yksikön palomiesten virkaan ottamisessa. Unionin tuomioistuin totesi, että fyysinen työkyky on ikään liittyvä ominaisuus ja esillä olevassa asiassa todellinen ja ratkaiseva työhön liittyvä vaatimus. Tämä johtui siitä, että paloteknisen yksikön palveluksessa toimiminen edellyttää erityisen hyvää fyysistä kuntoa. Vrt. myös unionin tuomioistuin, C-258/15, *Gorka Salaberria Sorondo v. Academia Vasca de Policía y Emergencias* [suuri jaosto], 15. marraskuuta 2016, jota käsitellään 5.5 kohdassa, jossa unionin tuomioistuin totesi, että poliisimiesten palvelukseen ottamisen rajaaminen hakijoihin, jotka eivät ole täyttäneet 35:tä vuotta, ei ollut syrjivää kohtelua.

238 Unionin tuomioistuin, C-248/83, *Euroopan yhteisöjen komissio v. Saksan liittotasavalta*, 21. toukokuuta 1985.

239 Unionin tuomioistuin, C-318/86, *Euroopan yhteisöjen komission v. Ranskan tasavalta*, 30. kesäkuuta 1988.

periaatteessa hyväksyi perustelut, Ranskan viranomaiset eivät täyttäneet vaatimusta, joka koski sen erityisen toiminnan avoimuutta, jonka olisivat pystyneet suorittamaan vain miespuoliset hakijat; sukupuolen soveltuvuutta koskevat yleistyksiset eivät ole riittäviä vaatimuksen täyttämiseksi.

Esimerkki: Asiassa *Johnston vastaan Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*²⁴⁰ Pohjois-Irlannissa työskennellyt naispuolinen poliisi teki valituksen siitä, ettei hänen työsopimustaan ollut uusittu. Poliisimestari (Chief Constable) perusteli tätä sillä, ettei naispoliiseille anneta koulutusta tuliaseiden käsittelyssä, koska ”vakavien sisäisten levottomuuksien aikana se, että naispuoliset poliisit kantavat aseita, saattaa lisätä heihin kohdistuvien hyökkäysten vaaraa ja olla näin ollen yleistä turvallisuutta koskevien vaatimusten vastaista”. Unionin tuomioistuin katsoi, että turvallisuusuhkat olisi otettava huomioon, mutta uhkat koskevat miehiä ja naisia samalla tavoin eivätkä naiset ole alttiina miehiä suuremmille riskeille. Erilaista kohtelua ei voitu oikeuttaa sillä perusteella, että yleisen mielipiteen mukaan naisia olisi suojeltava, paitsi siinä tapauksessa, että vedottiin naisille ominaisiin biologisiin tekijöihin, esimerkiksi lapsen suojaamiseen raskauden aikana.

Esimerkki: Asiassa *Mahlburg vastaan Land Mecklenburg-Vorpommern*²⁴¹ kantajaa, joka oli raskaana, ei otettu vakinaiseen sairaanhoitajan toimeen, jossa huomattava osa työstä oli tehtävä leikkaussalissa. Tätä perusteltiin sillä, että lapselle voisi aiheutua vahinkoa altistumisesta haitallisille aineille leikkaussalissa. Unionin tuomioistuin katsoi, että koska toimi oli vakinainen, oli suhteetonta olla ottamatta kantajaa toimeen, koska hän oli vain väliaikaisesti kykenemätön työskentelemään leikkaussalissa. Raskaana olevien naisten työoloja koskevat rajoitukset olivat hyväksyttäviä, mutta ne oli rajattava tiukasti tehtäviin, jotka voivat aiheuttaa heille haittaa. Rajoituksilla ei siis voitu saada aikaan yleistä estettä työnteolle.

Esimerkki: Asiassa *Asma Bougnaoui ja ADDH vastaan Micropole SA*,²⁴² (jota käsitellään [5.8 kohdassa](#)) unionin tuomioistuin totesi, että islamilaisen huivin pitäminen voitaisiin katsoa todelliseksi ja ratkaisevaksi työhön liittyväksi vaatimukseksi. Unionin tuomioistuin totesi, että yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin vaatimus syrjimättömyyssäännön

240 Unionin tuomioistuin, C-222/84, *Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 15. toukokuuta 1986.

241 Unionin tuomioistuin, C-207/98, *Mahlburg v. Land Mecklenburg-Vorpommern*, 3. helmikuuta 2000.

242 Unionin tuomioistuin, C-188/15, *Asma Bougnaoui ja Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v. Micropole SA* [suuri jaosto], 14. maaliskuuta 2017.

perustelemisesta täytetään vain, jos kyseessä olevien työtehtävien luonne tai yhteydet, joissa tehtävät suoritetaan, edellyttävät sitä objektiivisesti. Poikkeus ei siksi koske subjektiivisia näkökohtia, kuten sitä, että työnantaja ottaa huomioon asiakkaan erityistoivomukset siitä, ettei kyseisen työnantajan palveluita enää suorittaisi työntekijä, joka käyttää islamilaista huivia.

Esimerkki: Itävallassa käsitellyssä asiassa²⁴³ miespuolinen gynekologi valitti lakisääteisen sairausvakuutuksen piiriin kuuluvaa sopimuksentekoa koskevista menettelysäännöistä. Naispuolisille hakijoille annettiin valintamenettelyssä automaattisesti 10 prosenttia enemmän pisteitä. Kantaja valitti, että vaikka hän oli saanut enimmäispisteet kaikissa luokissa, hänet oli sijoitettu luettelon kolmannelle sijalle naislääkärien saamien lisäpisteiden vuoksi. Itävallan korkein oikeus totesi, että asian olosuhteissa sukupuoli oli todellinen työhön liittyvä vaatimus, koska naisgynekologeja ei ollut riittävästi (vain 23 % kaikista gynekologeista oli naisia), ja jotkut potilaat halusivat naislääkäriin.

Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin johdanto-osan 18 kappaleessa määritellään tarkemmin tiettyjen julkisen sektorin turvallisuusalan työpaikkojen osalta käytettävä todelliseen työhön liittyvään vaatimukseen pohjautuva peruste. Se ei sinänsä ole erillinen peruste, vaan se olisi katsottava yhdeksi todelliseen työhön liittyvään vaatimukseen pohjautuvan perusteen ilmentymäksi erityisissä olosuhteissa:

”Erityisesti tämän direktiivin seurauksena ei voi olla, että puolustusvoimat, poliisiviranomaiset, vankila- tai pelastusorganisaatiot olisivat velvollisia ottamaan palvelukseen tai pitämään palveluksessa henkilöitä, joilla ei ole vaadittavia valmiuksia suoriutua niistä tehtävistä, joita heiltä voidaan edellyttää ottaen huomioon oikeutettu tavoite säilyttää näiden organisaatioiden toiminnan ominaislaatu.”²⁴⁴

Näissä tilanteissa on usein kyse siitä, ettei tiettyjä fyysisesti raskaina pidettäviä tehtäviä anneta tietyn iän ylittäneille tai vammaisille. Direktiivin 3 artiklan 4 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat nimenomaisesti säätää, ettei säännöstä sovelleta puolustusvoimiin. Vaikka tämä säännös ei sisälly miesten ja naisten

243 Itävallalta, Itävallan korkein oikeus, V 54/2014-20, 9. joulukuuta 2014.

244 Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi 2000/78/EC, EYVL L 303, 2.12.2000, s. 17.

yhdenvertaisuutta koskevaan direktiiviin (uudelleenlaadittu toisinto), sen soveltamismahdollisuuksia voidaan arvioida tutkimalla kahta oikeustapausta, jotka liittyvät sukupuoleen perustuvaan syrjintään ja puolustusvoimiin. Näitä tapauksia käsiteltiin yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 2 artiklan 2 kohdan soveltamisalaan kuuluvina. Kyseiseen kohtaan sisältyy todelliseen työhön liittyvään vaatimukseen pohjautuva peruste, joka on nyt miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 14 artiklan 2 kohdassa.

Esimerkki: Asiassa *Sirdar vastaan The Army Board and Secretary of State for Defence*²⁴⁵ kantaja oli työskennellyt keittäjänä iskujoukoissa. Hänet irtisanottiin, kun iskujoukoissa otettiin sotilasmienojen leikkausten yhteydessä käyttöön ”yhteistoimintakyvyn” periaate. ”Yhteistoimintakyky” edellytti, että kaikkien oli pystyttävä suoriutumaan taistelutehtävistä miesvoiman puuttuessa. Unionin tuomioistuin hyväksyi, että vain miehistä koostuvat iskujoukot olivat oikeutettuja taistelukyvyn turvaamiseksi ja ettei naisia otettu joukkoihin yhteistoimintakyvyn periaatteen perusteella. Tämä johtui siitä, että iskujoukot on pieni erikoisyksikkö, jonka tehtäviin yleensä kuuluu taistella etulinjassa. Unionin tuomioistuin katsoi, että sääntö on välttämätön taistelukyvyn varmistamiseksi.

Esimerkki: Asiassa *Kreil vastaan Bundesrepublik Deutschland*²⁴⁶ kantaja haki sähköinsinöörin paikkaa asevoimissa. Hänen hakemuksensa kuitenkin hylättiin, koska naisten ottaminen sellaiseen armeijan työpaikkaan, johon kuuluu aseiden käyttämistä, oli kielletty. Naisia voitiin ottaa asevoimien palvelukseen vain terveydenhoito- ja sotilasmusiikkitehtäviin. Poikkeus koski lähes kaikkia sotilaallisia tehtäviä vain siitä syystä, että naiset olisivat niissä tehtävissä saattaneet joutua käyttämään aseita. Siksi unionin tuomioistuin piti poikkeusta liian laajana. Perustelujen olisi ollut liityttävä läheisemmin tietyissä tehtävissä yleensä suoritettaviin toimintoihin. Hallituksen perustelujen uskottavuus kyseenalaistettiin myös siitä syystä että, tehtävissä, joihin naisia voitiin ottaa, naisten velvollisuutena oli osallistua aseiden käytön perusteita koskevaan koulutukseen, jonka tarkoituksena on opettaa puolustautumista ja muiden puolustamista. Toimenpide ei sen vuoksi ollut oikeassa suhteessa sen tavoitteen saavuttamiseen. Lisäksi naisten

245 Unionin tuomioistuin, C-273/97, *Angela Maria Sirdar v. The Army Board and Secretary of State for Defence*, 26. lokakuuta 1999.

246 Unionin tuomioistuin, C-285/98, *Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland*, 11. tammikuuta 2000.

ja miesten välille ei pitäisi tehdä eroa sen perusteella, että naisia pitäisi suojella enemmän kuin miehiä, paitsi silloin, kun on kyse naisten olosuhteisiin liittyvistä tekijöistä, kuten suojelun tarpeesta raskauden aikana.

Sukupuoleen perustuvan syrjinnän oikeuttaminen viittaamalla tietyn turvallisuus- tai pelastuspalvelun tehokkuuteen saattaa varsin hyvin osoittautua ajan mittaan entistä vaikeammaksi, koska sukupuolten roolit ja yhteiskunnan suhtautuminen kehittyvät ja jäsenvaltioilla on velvollisuus harkita rajoittavia toimenpiteitä määräajoin uudelleen tämän kehityksen valossa²⁴⁷.

3.3.2 Uskonnolliset instituutiot

Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä säädetään nimenomaan, että ”uskontoon” tai ”vakaumukseen” perustuvat organisaatiot voivat asettaa työntekijöille tiettyjä ehtoja. Direktiivin 4 artiklan 2 kohdassa todetaan, ettei direktiivissä puututa ”kirkkojen tai muiden julkisten tai yksityisten organisaatioiden, joiden eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, oikeuteen vaatia palveluksessaan olevilta henkilöiltä vilpittömyyttä ja uskollisuutta suhteessa järjestön eetokseen”. Lisäksi uskonnollisiin järjestöihin liittyvät työnantajat voivat kuulua ”todelliseen työhön liittyvään vaatimukseen” pohjautuvan perusteen soveltamisalaan. Perusteella sallitaan kyseessä olevan järjestön uskonnollisiin oppeihin perustuva erilainen kohtelu.

Direktiivin 4 artiklan 1 ja 2 kohdassa sallitaan siis, että kirkot ja muut vastaavat organisaatiot voivat esimerkiksi kieltäytyä ottamasta palvelukseen naispappeja ja -pastoreita, jos heidän palkkaamisensa on ristiriidassa kyseisen uskonnon eetoksen kanssa. Unionin tuomioistuimella ei ole toistaiseksi ollut tilaisuutta tehdä ratkaisua tämän säännöksen tulkinnasta, mutta säännöstä on sovellettu kansallisella tasolla. Seuraavassa esitetään kaksi esimerkkitapausta, jotka koskevat vetoamista edellä kuvattuun perusteeseen uskontoon/vakaumukseen perustuvan erilaisen kohtelun oikeuttamiseksi

²⁴⁷ Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 31 artiklan 3 kohta.

Esimerkki: Saksalaisissa tuomioistuimissa käsitellyssä asiassa²⁴⁸ katolisen yhdistyksen ylläpitämän lastenhoitokeskuksen työntekijä irtisanottiin, koska hän erosi katolisesta kirkosta. Liittovaltion työtuomioistuin katsoi, että kantaja oli rikkonut uskollisuusveloitettaan. Vaikka työ ei itsessään ollut luonteeltaan uskonnollista, hänen uskonsa ja vakaumuksena olivat todellinen hyväksytyt ja perusteltu työhön liittyvä vaatimus.

Esimerkki: Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuimia pyydettiin ratkaisemaan uskonnollisiin työntajiin ja yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaan direktiiviin liittyneessä asiassa *Amicus*²⁴⁹, ovatko kansalliset säädökset, joilla todelliseen työhön liittyvään vaatimukseen pohjautuva peruste on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, yhteensopivia yhteisön lainsäädännön kanssa. Tässä yhteydessä korostettiin, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta koskevia poikkeuksia on tulkittava suppeasti. Kansallisten säädösten sanamuodossa sallittiin erilainen kohtelu, jos työ liittyy ”organisoiuun uskonnon harjoittamiseen”. Tämän sanamuodon korostettiin olevan paljon rajoittavampi kuin ”uskonnollisen järjestön”. Tuomioistuin oli samaa mieltä hallituksen esittämästä näkemyksestä, jonka mukaan tätä poikkeusta sovelletaan varsin harvoin, uskonnon edistämiseen tai edustamiseen liittyviin tehtäviin, kuten papin tehtäviin. Sen mukaan uskonnolliset järjestöt, kuten uskonnolliset koulut tai uskonnolliset hoitokodit, eivät voi perustella, että kasvatukseen liittyvä opettajan toimi tai terveydenhoitoon liittyvä sairaanhoitajan toimi liittyy ”organisoiuun uskonnon harjoittamiseen”.

3.3.3 Ikään perustuvat poikkeukset

Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin (2000/78/EY)²⁵⁰ 6 artiklassa on kaksi erillistä oikeutusta ikään perustuvalla syrjinnällä.

Direktiivin 6 artiklan 1 kohdassa sallitaan ikään perustuva syrjintä pyrittäessä saavuttamaan ”työllisyyspoliittinen, työmarkkinoita tai ammatillista koulutusta koskeva oikeutettu tavoite” edellyttäen, että noudatetaan oikeasuhteisuuden

248 Saksa, liittovaltion työtuomioistuin, 2 AZR 579/12, 25. huhtikuuta 2013.

249 Yhdistynyt kuningaskunta, Yhdistyneen kuningaskunnan High Court, *Amicus MSF Section, R. (hakemuksesta) v. Secretary of State for Trade and Industry* [2004] EWHC 860 (Admin), 26. huhtikuuta 2004.

250 Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, EYVL L 303, 2.12.2000, s. 16–22.

periaatetta. Direktiivissä esitetään muutamia esimerkkejä tapauksista, joissa erilainen kohtelu voi olla oikeutettua: 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan sallitaan ”ikään, ammatilliseen kokemukseen tai palveluajan pituuteen liittyvien vähimmäisehtojen asettaminen työhönpääsulle”. Tämän luettelon ei kuitenkaan ole tarkoitus olla tyhjentävä, ja sitä voidaan jatkua tapauskohtaisesti.

Unionin tuomioistuin on toistuvasti todennut, että jäsenvaltioilla on laaja harkintavalta päätettäessä pyrkimisestä johonkin tiettyyn tavoitteeseen, joka on yksi muiden sosiaali- ja työllisyyspolitiikan tavoitteiden joukossa, ja tämän lisäksi myös määriteltäessä toimenpiteet, joilla kyseinen tavoite voidaan toteuttaa²⁵¹. Unionin tuomioistuin hyväksyi erilaisia tavoitteita, joihin vastaajana olevat valtiot voivat vedota, mutta korosti kuitenkin, että oikeutettujen sosiaalipoliittisten tavoitteiden on oltava luonteeltaan yleiseen etuun liittyviä²⁵². Se esimerkiksi hyväksyi oikeutetuksi poliittiseksi tavoitteeksi ”tasapainoisen ikärakenteen luomisesta muodostuvan tavoitteen saavuttamisen palveluksesta poistumisten suunnittelemisen helpottamiseksi, virkamiesten ja etenkin heistä kaikkein nuorimpien uralla etenemisen varmistamiseksi sekä sellaisten oikeusriitojen välttämiseksi, jotka voivat mahdollisesti tulla esiin heidän eläkkeelle siirtymisensä yhteydessä”²⁵³. Asiassa, joka koski yliopiston professorien automaattista eläkkeelle siirtämistä, se totesi, että oikeutettuja tavoitteita voisivat olla korkeatasoisen opetuksen toteuttaminen ja professorin paikkojen mahdollisimman hyvä jakautuminen sukupolvien välillä²⁵⁴. Asiassa *Abercrombie & Fitch Italia Srl*²⁵⁵ unionin tuomioistuin pohti, ovatko alle 25-vuotiaiden työntekijöiden nollatuntisopimusten käyttö ja automaattinen irtisanominen työntekijän täytettyä 25 vuotta, laitonta ikäsyrjintää. Se totesi, että säännökselle ei ollut estettä, koska sillä oli oikeutettu työllisyyspoliittinen ja työmarkkinoita koskeva tavoite, ja tavoitteen saavuttamiseksi säädetyt keinot olivat asianmukaisia ja tarpeellisia. Asiassa *Kleinsteuber vastaan Mars GmbH*²⁵⁶

251 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12, *Thomas Specht ym. v. Land Berlin ja Bundesrepublik Deutschland*, 19. kesäkuuta 2014, 46 kohta.

252 Unionin tuomioistuin, C-388/07, *The Queen, seuraavien hakemuksesta The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 5. maaliskuuta 2009, 46 kohta.

253 Unionin tuomioistuin, C-159/10 ja C-160/10, *Gerhard Fuchs ja Peter Köhler v. Land Hessen*, 21. heinäkuuta 2011, 60 kohta.

254 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-250/09 ja C-268/09, *Vasil Ivanov Georgiev v. Tehnicheski universitet – Sofia, filial Plovdiv*, 18. marraskuuta 2010, 52 kohta.

255 Unionin tuomioistuin, C-143/16, *Abercrombie & Fitch Italia Srl v. Antonino Bordonaro*, 19. heinäkuuta 2017.

256 Unionin tuomioistuin, C-354/16, *Ute Kleinsteuber v. Mars GmbH*, 13. heinäkuuta 2017.

unionin tuomioistuin totesi, että osa-aikaisten työntekijöiden varhaiseläkkeen laskentamenetelmä ei ollut syrjintää. Unionin tuomioistuin huomautti myös, että olisi mahdollista kannustaa työntekijöitä pysymään työnantajan palveluksessa lakisääteiseen eläkeikään saakka myöntämättä sellaiselle työntekijälle, joka tekee tämän päätöksen, etua suhteessa työntekijään, joka lähtee työnantajan palveluksesta ennenaikaisesti. Se katsoi, että tällaisia tavoitteita, joilla pyritään luomaan tasapaino vallitsevien työllisyyspoliittisten ja sosiaalista suojelua koskevien eri intressien välille työeläke-etuuksien turvaamiseksi, voidaan pitää yleisen edun mukaisina.

Direktiivin 6 artiklan 2 kohdassa sallitaan ikään perustuva syrjintä, joka liittyy ammatillisten sosiaaliturvajärjestelmien saatavuuteen ja niistä saataviin etuuksiin. Tässä tapauksessa ei tarvitse noudattaa oikeasuhteisuuden periaatetta. Unionin tuomioistuin korosti, että 6 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua poikkeamaa on tulkittava suppeasti²⁵⁷, ja totesi, ettei eläkemaksujen porrastaminen iän mukaan kuulu säännöksen soveltamisalaan²⁵⁸.

Esimerkki: Asiassa *David Hütter vastaan Technische Universität Graz*²⁵⁹ unionin tuomioistuinta pyydettiin tutkimaan Itävallan lakia koskevaa ennakkoratkaisukysymystä. Laissa säädetään, että alle 18-vuotiaana hankittua työkokemusta ei voida ottaa huomioon määritettäessä palkkausta. Hütter ja hänen kollegansa olivat TUG:n oppisopimustyöntekijöitä, joille tarjottiin oppisopimuskoulutuksen suorittamisen jälkeen kolmen kuukauden työsopimusta. Kyseessä olevan lain perusteella vastikään 18 vuotta täyttäneen Hütterin palkka määritettiin hänen 6,5 kuukauden työkokemuksensa perusteella. Häntä 22 kuukautta vanhemman kollegan palkka määritettiin 28,5 kuukauden työkokemuksen perusteella. Tämän vuoksi he saivat erisuuruista kuukausipalkkaa, vaikka kummallakin oli yhtä pitkä työkokemus. Unionin tuomioistuin hyväksyi, että lainsäädännön ensisijaiset tavoitteet voitiin katsoa oikeutetuiksi sen vuoksi, ettei 1) yleissivistävän keskiasteen koulutuksen suorittaneita henkilöitä asetettaisi huonompaan asemaan ammattikoulutuksen suorittaneisiin nähden ja 2) ettei ammatillinen oppisopimuskoulutus rasittaisi liiaksi taloudellisesti ja että tuettaisiin näin nuorten oppisopimustyöntekijöiden pääsyä työmarkkinoille.

257 Unionin tuomioistuin, C-476/11, *HK Danmark, Glennie Kristensenin valtuuttamana, v. Experian A/S*, 26. syyskuuta 2013, 46 kohta.

258 *Ibid.*, 54 kohta.

259 Unionin tuomioistuin, C-88/08, *David Hütter v. Technische Universität Graz*, 18. kesäkuuta 2009.

Unionin tuomioistuin kuitenkin katsoi, ettei objektiivisia perusteluja ollut osoitettu moitteettomasti, koska vaikutus nuoriin työntekijöihin oli suhteeton etenkin tapauksissa, joissa työkokemus on sama, mutta hakijan ikä vaikutti palkan määrään, kuten tässä tapauksessa.

Esimerkki: Asia *Franz Lesar vastaan Telekom Austria AG*²⁶⁰ liittyy myös Itävallan lakiin, jonka mukaan eläkeoikeuksien laskennassa ei oteta huomioon virkamiehen palvelussuhteen alkamista edeltäviä oppisopimusta ja työskentelykausia, jotka ovat täyttyneet ennen 18 vuoden ikää. Unionin tuomioistuin totesi, että virkamiesten eläkejärjestelmä on järjestelmä, joka tarjoaa tiettyyn ammattialaan kuuluville jäsenille etuuksia, joiden tarkoituksena on korvata lakisääteisiin sosiaaliturvajärjestelmiin kuuluvat etuudet ja että sen tarkoituksena on taata direktiivin 2000/78/EY 6 artiklan 2 kohdassa tarkoitettulla tavalla ”ikärajojen vahvistami[nen] – [jäsenyyden tai] eläke- tai työkyvyttömyysetuuksien saamisen edellytykseksi”. Unionin tuomioistuin katsoi näin ollen, että tämä suoraan ikäkriteeriin perustuva erilainen kohtelu voidaan perustella siltä osin kuin tällaisen lainsäädännön tarkoituksena on taata, että virkamiesten eläkejärjestelmän osalta vahvistetaan yhtenäinen ikäraja kyseisen järjestelmän jäsenyyden ja järjestelmän tarjoamien eläke-etuuksien saamisen edellytykseksi.

Itävallan lakia muutettiin asiassa *Hütter* annetun tuomion perusteella. Siirtymätoimenpiteillä saatettiin kuitenkin edelleen epäedulliseen asemaan henkilöt, jotka olivat epäedullisessa asemassa aiemman järjestelmän nojalla, ja jatkettiin näin ikäsyrjintää²⁶¹. Itävallan hallitus totesi, että uusi laki oli ”perusteltu valtion talousarvioon liittyvien näkökantojen takia”. Unionin tuomioistuin totesi, että talousarvioon liittyvät seikat voivat vaikuttaa jäsenvaltion valitsemiin toimenpiteisiin, mutta ne eivät kuitenkaan yksin voi muodostaa yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua oikeutettua tavoitetta²⁶².

260 Unionin tuomioistuin, C-159/15, *Franz Lesar v. Beim Vorstand der Telekom Austria AG eingerichtetes Personalamt*, 16. kesäkuuta 2016.

261 Uuden lain mukaan otetaan huomioon ennen 18 vuoden ikää täyttyneet koulutus- ja palvelusajanjaksot mutta samanaikaisesti siinä pidennetään vain kyseisen syrjinnän kohteeksi joutuneiden virkamiesten osalta kolmella vuodella ylenemiseen vaadittua aikaa. Ks. unionin tuomioistuin, C-530/13, *Leopold Schmitzer v. Bundesministerin für Inneres* [suuri jaosto], 11. marraskuuta 2014, 9–15 kohta. Ks. myös C-417/13, *ÖBB Personenverkehr AG v. Gotthard Starjakob*, 28. tammikuuta 2015 ja unionin tuomioistuin, C-529/13, *Georg Felber v. Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur*, 2. tammikuuta 2015.

262 Unionin tuomioistuin, C-530/13, *Leopold Schmitzer v. Bundesministerin für Inneres* [suuri jaosto], 11. marraskuuta 2014, 41 kohta.

Direktiivin 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitettujen oikeutettujen tavoitteiden täytyy liittyä työllisyyspolitiikkaan, työmarkkinoihin ja ammatilliseen koulutukseen. Näin ollen erilaista kohtelua voidaan perustella vain harvoilla oikeutetuilla tavoitteilla.

Esimerkki: Asiassa *Hörnfeldt vastaan Posten Meddelande AB*²⁶³ unionin tuomioistuin tutki kansallista toimenpidettä, jonka nojalla työnantaja voi päättää työsopimuksen pelkästään siitä syystä, että työntekijä täyttää 67 vuotta ja jossa ei oteta huomioon työntekijän saaman vanhuuseläkkeen määrää. Unionin tuomioistuin totesi, että toimenpidettä voidaan perustella objektiivisesti ja asianmukaisesti työllisyyspoliittisella ja työmarkkinoita koskevalla oikeutetulla tavoitteella, mikäli se on tämän tavoitteen saavuttamiseksi asianmukainen ja tarpeellinen keino. Unionin tuomioistuin pani merkille, että tämä järjestely perustuu poliittisten, taloudellisten, sosiaalisten, väestörakenteeseen liittyvien ja/tai talousarvioon liittyvien seikkojen väliseen tasapainoon ja on riippuvainen sen päättämisestä, pidennetäänkö työntekijöiden työelämään osallistumisen kesto vai otetaanko sitä vastoin käyttöön säännökset aikaisemmasta työntekijöiden eläkkeelle lähtemisestä

Esimerkki: Asiassa *Reinhard Prigge ynnä muut vastaan Deutsche Lufthansa AG*²⁶⁴ unionin tuomioistuin käsitteli Lufthansalla työskentelevien lentäjien pakollista eläkkeelle jäämistä 60 vuoden iässä. Työehtosopimuslausekkeen mukaan työsopimukset lakkaavat automaattisesti sen kuukauden lopussa, jona työntekijä täyttää 60 vuotta. Työehtosopimuksen ikäraajat olivat matalampia kuin kansallisessa lainsäädännössä asetetut rajat. Unionin tuomioistuin huomautti, että direktiivissä vahvistettuja periaatteita sovelletaan lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lisäksi myös työehtosopimukseen. Unionin tuomioistuin totesi, että lentoliikenteen turvallisuus ei ole oikeutettu tavoite 6 artiklassa tarkoitettujen ikään perustuvan syrjinnän kiellon periaatetta koskevien poikkeusten osalta.

Unionin tuomioistuin totesi, että liikenteen turvallisuusnäkökohdat ovat yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 2 artiklan 5 kohdassa ja 4 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu oikeutettu tavoite. Asian olosuhteet huomioon ottaen työsopimuksen automaattinen päättäminen 60 vuoden iässä oli kuitenkin suhteetonta. Unionin tuomioistuin viittasi erityisesti

263 Unionin tuomioistuin, C-141/11, *Torsten Hörnfeldt v. Posten Meddelande AB*, 5. heinäkuuta 2012.

264 Unionin tuomioistuin, C-447/09, *Reinhard Prigge ynnä muut v. Deutsche Lufthansa AG* [suuri jaosto], 13. syyskuuta 2011.

kansallisiin ja kansainvälisiin säännöstöihin, joissa sallitaan tämän toiminnan harjoittaminen tietyin edellytyksin 65 vuoden ikään asti. Unionin tuomioistuin huomautti myös, että mistään ei käynyt ilmi, miksi näiden lentäjien ei katsottu enää omaavan lentäjänä toimimiseen tarvittavia fyysisiä kykyjä 60 ikävuodesta lähtien²⁶⁵.

Esimerkki: Asiassa *Euroopan komissio vastaan Unkari*²⁶⁶ unionin tuomioistuin tutki, onko laki, jonka mukaan 62 vuotta täyttäneiden tuomareiden, syyttäjien ja notaarien palvelussuhteen on päätyttävä, oikeasuhteinen. Unkari puolusti kiistanalaisia kansallisia säännöksillä sillä perusteella, että niillä pyritään saavuttamaan kaksi tavoitetta eli ensinnäkin palvelussuhteen pakollisen päättymisen ikärajan yhdenmukaistaminen julkishallinnon ammattien osalta ja toiseksi ”tasapainoisemman ikärakenteen” luominen, jolla helpotetaan nuorten lakimiesten pääsyä tuomarin, syyttäjän tai notaarin ammatteihin ja taataan heille nopeampi ura. Unionin tuomioistuin katsoi tavoitteiden olevan oikeutettuja. Unionin tuomioistuin kuitenkin totesi, että eläkeiän alentaminen ei ollut tarpeellinen eikä asianmukainen toimenpide tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämän päätelmän syynä oli eläkeiän äkillinen laskeminen 70 vuodesta 62 vuoteen vain yhdessä vuodessa. Unionin tuomioistuin totesi, että säännöksissä alennettiin ”yhtäkkiä ja huomattavasti” ikärajaa säätämättä siirtymäsäännöksistä. Se tarkoitti, että asianomaiset henkilöt eivät voineet valmistautua. Unionin tuomioistuin totesi, että muutoksilla ei saavuteta tasapainoista ikärakennetta keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Tuomioistuin selitti, että vaikka vuoden 2012 aikana henkilöstön uudistuminen kiihtyy merkittävästi sen vuoksi, että kahdeksan ikäluokkaa korvataan yhdellä ainoalla ikäluokalla, tämä vaihtuvuus hidastuu vuonna 2013, kun ainoastaan yksi ikäluokka on korvattava.²⁶⁷

265 Vrt. unionin tuomioistuin, C-45/09, *Gisela Rosenblatt v. Oellerking Gebäudereinigungsges.mBH* [suuri jaosto], 12. lokakuuta 2010, jossa unionin tuomioistuin totesi, että työehtosopimukset, joissa määrätään työsuhteen automaattisesta päättymisestä sillä perusteella, että työntekijä saavuttaa eläkeiän tai tietyn iän (kuten 65 vuotta), voivat olla oikeutettua ikäsyrijintää. Unionin tuomioistuin otti huomioon, että työntekijät saavat taloudellisen korvauksen eläkkeenä ja että pakollinen eläkkeelle siirtyminen perustuu sopimukseen, minkä ansiosta järjestelyn käyttö on huomattavan joustavaa ja työmarkkinaosapuolet voivat ottaa huomioon asianomaisten työmarkkinoiden kokonaistilanteen ja kyseessä olevan työpaikan ominaispiirteet. Unionin tuomioistuin totesi myös, että Saksan lainsäädännöllä ei pakoteta automaattisesti työntekijöitä vetäytymään työmarkkinoilta, koska sillä estetään työpaikan epääminen eläkeiän saavuttaneilta työntekijöiltä silloin, kun he haluavat pysyä työelämässä.

266 Unionin tuomioistuin, C-286/12, *Euroopan komissio v. Unkari*, 6. marraskuuta 2012.

267 Unkarin parlamentin 11. maaliskuuta 2013 antamalla uudella lailla tuomarien, syyttäjien ja notaarien eläkeikää alennettiin 65 ikävuoteen kymmenen vuoden aikana.

Unionin tuomioistuin totesi, että väitetyt välillisen syrjinnän yleisen perusteen tutkiminen on hyvin samanlainen kuin välittömän ikäsyrjinnän perusteen, mutta unionin tuomioistuin korosti, että ne eivät ole täysin yhteneväiset. Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 6 artiklan 1 kohdassa valtioille asetetaan velvoite osoittaa, että tavoiteltu tavoite on oikeutettu, minkä osalta näyttökynnys on korkea²⁶⁸.

Kannattaa panna merkitte, että unionin tuomioistuimen lähestymistapa on myös johdonmukainen EIT:n lähestymistavan kanssa. Se tutki eri eläkeikä koskevaa kysymystä ihmisoikeussopimuksen yhteydessä. Tätä käsitellään asiassa *Andrle v. Tšekki*²⁶⁹ 4.2 ja 5.1 kohdassa. Tässä mielessä ikään liittyvät poikkeukset ovat johdonmukaisia työllisyys- ja sosiaalipolitiikan perustelujen koskevien tuomioistuinten lähestymistapojen kanssa.

268 Unionin tuomioistuin, C-388/07, *The Queen, seuraavien hakemuksesta The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 5. maaliskuuta 2009, 65 kohta.

269 EIT, *Andrle v. Tšekki*, nro 6268/08, 17. helmikuuta 2011.

4

Erityiset suojelun alat

EU	Käsittävät asiat	EN:
SEUT-sopimuksen 157 artikla Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 3 artiklan 1 kohdan a alakohta Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 3 artiklan 1 kohdan a alakohta Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY, 14 artiklan 1 kohdan a alakohta Neuvoston direktiivi (2003/109/EY), 11 artiklan 1 kohdan a alakohta Unionin tuomioistuin, C-548/15, <i>de Lange v. Staatssecretaris van Financiën</i> , 2016 Unionin tuomioistuin, C-122/15, C., 2016 Unionin tuomioistuin, C-267/12, <i>Hay v. Crédit agricole mutuel</i> , 2013 Unionin tuomioistuin, C-81/12, <i>Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i> , 2013	Työelämä	EIT, 14 artikla (syrjinnän kielto) EIT, <i>I.B. v. Kreikka</i> , nro 552/10, 2013 EIT, <i>Danilenkov ym. v. Venäjä</i> , nro 67336/01, 2009

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
<p>Unionin tuomioistuin, C-7/12, <i>Riežniece v. Zemkopības ministrija ja Lauku atbalsta dienests</i>, 2013</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-147/08, <i>Römer v. Freie und Hansestadt Hamburg</i> [suuri jaosto], 2011</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-79/99, <i>Schnorbus v. Land Hessen</i>, 2000</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-116/94, <i>Meyers v. Adjudication Officer</i>, 1995</p>		
<p>SEUT-sopimuksen 18 artikla</p> <p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY)</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY</p> <p>Neuvoston direktiivi (2003/109/EY), 11 artiklan 1 kohdan d alakohta</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-299/14, <i>Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen v. García-Nieto</i>, 2016</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-318/13, <i>X.</i>, 2014</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-20/12, <i>Giersch v. État du Grand-Duché de Luxembourg</i>, 2013</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-32/75, <i>Cristini v. SNCF</i>, 1975</p>	<p>Hyvinvointijärjestelmä ja sosiaaliturva</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), 14 artikla (syrjinnän kieltö), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artikla (omaisuuden suoja)</p> <p>EIT, <i>Gouri v. Ranska</i> (päätös), nro 41069/11, 2017</p> <p>EIT, <i>Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 56328/07, 2011</p> <p>EIT, <i>Stummer v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 37452/02, 2011</p> <p>EIT, <i>Andrle v. Tšekki</i>, nro 6268/08, 2011</p>

EU	Käsittävät asiat	EN:
<p>SEUT-sopimuksen 18 artikla Asetus työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella (1612/68), 12 artikla Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 3 artiklan 1 kohdan g alakohta Neuvoston direktiivi (2003/109/EY), 11 artiklan 1 kohdan b alakohta Unionin tuomioistuin, C-491/13, <i>Ben Alaya v. Bundesrepublik Deutschland</i>, 2014 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-523/11 ja C-585/11, <i>Prinz v. Region Hannover ja Seeberger v. Studentenwerk Heidelberg</i>, 2013 Unionin tuomioistuin, C-147/03, <i>Euroopan yhteisöjen tuomioistuin v. Itävallan tasavalta</i>, 2005 Unionin tuomioistuin, C-9/74, <i>Casagrande v. Landeshauptstadt München</i>, 1974</p>	<p>Koulutus</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), 14 artikla (syrjinnän kieltö), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla (oikeus koulutukseen) EIT, <i>Çam v. Turkki</i>, nro 51500/08, 2016 EIT, <i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i>, nro 5335/05, 2011</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN:
<p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY)</p> <p>Tavaroita ja palveluita koskeva tasa-arvodirektiivi, johdanto-osan 13 kappale</p> <p>Sopimus Euroopan unionin toiminnasta, 57 artikla</p> <p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 3 artiklan 1 kohdan h alakohta</p> <p>Perusoikeuskirja, 7 artikla ja 34 artiklan 3 kohta</p> <p>Neuvoston direktiivi (2003/109/EY), 11 artiklan 1 kohdan f alakohta</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-83/14, <i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia</i> [suuri jaosto], 2015</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-571/10, <i>Kamberaj v. IPES</i> [suuri jaosto], 2012</p>	<p>Tavaroiden ja palvelujen saatavuus sekä asumismahdollisuudet</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 3 artikla (kidutuksen kielto), 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), 14 artikla (syrjinnän kielto), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artikla (omaisuuden suoja)</p> <p>Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kielto), 13 artiklan 4 kohta ja 31 artiklan 1 kohta</p> <p>EIT, <i>Moldovan ym. v. Romania (nro 2)</i>, nrot 41138/98 ja 64320/01, 2005</p> <p>EIT, <i>Vrontou v. Kypros</i>, nro 33631/06, 2015</p> <p>EIT, <i>Hunde v. Alankomaat</i> (päätös), nro 17931/16, 2016</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>CEC v. Alankomaat</i>, kantelu nro 90/2013, 2014</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>FEANTSA v. Alankomaat</i>, kantelu nro 86/2012, 2014</p>
<p>EU:n perusoikeuskirja, 47 artikla</p>	<p>Oikeussuojan saatavuus</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin)</p> <p>EIT, <i>Paraskeva Todorova v. Bulgaria</i>, nro 37193/07, 2010</p> <p>EIT, <i>Anakomba Yula v. Belgia</i>, nro 45413/07, 2009</p> <p>EIT, <i>Moldovan ym. v. Romania (nro 2)</i>, nrot 41138/98 ja 64320/01, 2005</p>

EU	Käsittävät asiat	EN:
<p>EU:n perusoikeuskirja, 7 artikla Unionin tuomioistuin, C-391/09, <i>Runevič-Vardyn ja Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija</i>, 2011</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-104/09, <i>Roca Álvarez v. Sesa Start España ETT SA</i>, 2010</p>	<p>Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), 12 artikla (oikeus avioliittoon) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Kacper Nowakowski v. Puola</i>, nro 32407/13, 2017</p> <p>EIT, <i>A.H. ym. v. Venäjä</i>, nrot 6033/13 ja 15 muuta valitusta, 2017</p> <p>EIT, <i>Pajić v. Kroatia</i>, nro 68453/13, 2016</p> <p>EIT, <i>Vallianatos ym. v. Kreikka</i> [suuri jaosto], nrot 29381/09 ja 32684/09, 2013</p> <p>EIT, <i>X ym. v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 19010/07, 2013</p>
<p>EU:n perusoikeuskirja, 12 artikla</p>	<p>Poliittinen osallistuminen</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 10 artikla (sanavapaus), 11 artikla (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 3 artikla (oikeus vapaisiin vaaleihin)</p> <p>EIT, <i>Pilav v. Bosnia ja Hertsegovina</i>, nro 41939/07, 2016</p> <p>EIT, <i>Partei Die Friesen v. Saksa</i>, nro 65480/10, 2016</p>
<p>EU:n perusoikeuskirja, 21 artikla SEUT-sopimus, 18 ja 21 artikla Unionin tuomioistuin, C-182/15, <i>Petruhhin v. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra</i> [suuri jaosto], 2016</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-42/11, <i>Joao Pedro Lopes Da Silva Jorgea koskevan eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpano</i>, [suuri jaosto], 2012</p>	<p>Rikosoikeudelliset asiat</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 2 artikla (oikeus elämään), 3 artikla (kidutuksen kieltö), 5 artikla (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen), 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin), 7 artikla (ei rangaistusta ilman lakia) ja seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artikla (kieltö syyttää ja rangaista kahdesti)</p> <p>EIT, <i>Martzaklis ym. v. Kreikka</i>, nro 20378/13, 2015</p> <p>EIT, <i>Stasi v. Ranska</i>, nro 25001/07, 2011</p> <p>EIT, <i>D.G. v. Irlanti</i>, nro 39474/98, 2002</p> <p>EIT, <i>Bouamar v. Belgia</i>, nro 9106/80, 1988</p>

Keskeinen kohta

- Ihmisoikeussopimuksen soveltamisala on paljon laajempi kuin EU:n syrjimättömyysdirektiivien sekä aineellisten oikeuksien osalta että sen osalta, miten niitä tulkitaan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan soveltamiseksi.

Euroopan syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä kielletään välitön ja välillinen syrjintä mutta vain tietyissä tilanteissa.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa sovelletaan kaikista ihmisoikeussopimuksella taatuista aineellisista oikeuksista nauttimiseen, ja ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirja kattaa kaikki kansallisella tasolla taatut oikeudet silloinkin, kun ne eivät kuulu ihmisoikeussopimukseen kuuluvan oikeuden soveltamisalaan. EU:n syrjimättömyysdirektiiveihin perustuvan syrjintäkiellon soveltamisala kattaa kolme aluetta: työelämän, hyvinvointijärjestelmän sekä tavarat ja palvelut. Kuten [1 luvussa](#) kerrottiin, tällä hetkellä vain rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevaa direktiiviä sovelletaan kaikkeen kolmeen alueeseen. Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaa direktiiviä sovelletaan nykyään yksinomaan työelämään liittyviin asioihin, mutta käynnissä on keskustelu lainsäädännöstä, jolla se ulotettaisiin koskemaan kaikkia kolmea edellä mainittua aluetta Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevaa direktiiviä (uudelleenlaadittu toisinto) sekä tavaroita ja palveluita koskevaa tasa-arvodirektiiviä sovelletaan työelämään liittyviin asioihin sekä tavaroiden ja palvelujen saatavuuteen, mutta ei hyvinvointijärjestelmään kuulumiseen.

Tässä luvussa esitetään Euroopan syrjinnänvastaisen lainsäädännön soveltamisala. Siinä käsitellään erityisesti kyseessä olevan suojelun aineellisia aloja.

4.1 Työelämä

EU:n lainsäädännön mukaan suoja työhön liittyvältä syrjinnältä kattaa kaikki syrjimättömyysdirektiivien mukaiset säännellyt syrjintäperusteet. Se kattaa työhönpääsyn, palvelussuhteen ehdot, myös irtisanomisen ja palkkauksen, ammatinvalinnanohjaukseen ja ammattikoulutukseen pääsyn sekä työntekijä- ja työnantajajärjestöt.

Unionin tuomioistuin on tulkinut laajasti ”työhönpääsyn” käsitettä syrjimättömyysdirektiivin nojalla. Sitä sovelletaan henkilöön, joka etsii työtä²⁷⁰, myös valinta²⁷¹ ja työhönottoperusteiden²⁷² osalta²⁷³.

Esimerkki: Asiassa *Meyers vastaan Adjudication Officer*²⁷⁴ unionin tuomioistuin katsoi, että käsite ”työhönpääsy” ”ei tarkoita ainoastaan ennen työsuhteen syntymistä vällinneita edellytyksiä” vaan myös kaikkia niitä asiaan vaikuttavia tekijöitä, joita on harkittava, ennen kuin henkilö tekee päätöksen työtajouksen hyväksymisestä. Siksi erityisen, tulojen perusteella maksettavan valtion etuuden myöntämisen voitiin katsoa kuuluvan tähän alueeseen. Tämä johtui siitä, että hakijan harkitessa työpaikan vastaanottamista häneen vaikutti se, oliko hänellä oikeus kyseiseen etuuteen. Näin ollen tällaisella harkinnalla oli vaikutus työhönpääsyyn.

Esimerkki: Asiassa *Schnorbus vastaan Land Hessen*²⁷⁵ kantaja haki harjoittelupaikkaa päästäkseen oikeuslaitoksen palvelukseen. Kansallisen lainsäädännön mukaan oli läpäistävä kansallinen tutkinto, jota seurasi harjoitteluaja ja toinen tutkinto. Kantaja oli suorittanut ensimmäisen tutkinnon, mutta häneltä evättiin harjoittelupaikka sillä perusteella, ettei avoimia harjoittelupaikkoja ollut. Hänen piti näin ollen odottaa harjoitteluun pääsyä, kunnes paikkoja vapautui seuraavalla hakukierroksella. Kantaja väitti, että häntä oli syrjitty, koska etusija annettiin miespuolisille hakijoille, jotka olivat suorittaneet asepalveluksen. Unionin tuomioistuin katsoi, että kansallinen lainsäädäntö, jossa säädettiin harjoittelun alkamisajankohdasta, kuului käsitteen ”työhönpääsy” soveltamisalaan, koska itse kyseinen harjoitteluaja katsottiin ”työksi” sekä itsenäisesti että osana oikeuslaitoksen palvelukseen pääsemistä.

270 Unionin tuomioistuin, C-415/10, *Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH*, 19. huhtikuuta 2012.

271 Unionin tuomioistuin, C-317/14, *Euroopan komissio v. Belgian kuningaskunta*, 5. helmikuuta 2015.

272 Unionin tuomioistuin, C-416/13, *Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo*, 13. marraskuuta 2014.

273 Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohta; yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 3 artiklan 1 kohdan a alakohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 1 artikla ja 14 artiklan 1 kohdan a alakohta.

274 Unionin tuomioistuin, C-116/94, *Jennifer Meyers v. Adjudication Officer*, 13. heinäkuuta 1995.

275 Unionin tuomioistuin, C-79/99, *Julia Schnorbus v. Land Hessen*, 7. joulukuuta 2000.

Esimerkki: Asia *Asociația Accept* vastaan *Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*²⁷⁶ koski jalkapalloseuran taloudellisen johtajan esittämiä homofobisia huomautuksia. Unionin tuomioistuin totesi, että yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaa direktiiviä sovelletaan seuran työhönottopolitiikkaan, vaikka erityistä työhönottomenettelyä ei olisi käynnissä eikä asiassa voitu yksilöidä henkilöä, joka olisi väittänyt joutuneensa tällaisen syrjinnän kohteeksi²⁷⁷.

Unionin tuomioistuin on soveltanut melko laajaa tulkintaa myös määrittäessään palvelussuhteen kattavuutta. Viime kädessä onkin päädytty katsomaan kaikki työsuhteeseen perustuvat olot ja ehdot tähän alueeseen kuuluviksi.

Esimerkki: Asiassa *Meyers* vastaan *Adjudication Officer*²⁷⁸ kantaja, joka oli yksinhuoltaja, nosti kanteen välillisestä sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä. Kanne koski menetelmää, jota käytettiin määrittäessä yksinhuoltajien kelpoisuutta family creditin saamiseen. Unionin tuomioistuimen tehtävänä oli selvittää, oliko family creditin antaminen (valtion maksamana etuutena) yksinomaan sosiaaliturvakysymys vai oliko siinä kyse palvelussuhteen ehdosta. Unionin tuomioistuin otti huomioon ratkaisevan tekijän, että kyseinen family credit maksettiin, kun seuraavat kolme edellytystä täyttyivät: hakijan tulot eivät ylittäneet tiettyä määrää; hakija tai hänen kumppaninsa oli ansiotyössä ja hakijalla tai hänen kumppanillaan oli lapsi huollettavanaan. Unionin tuomioistuin katsoi, ettei tätä etuutta pitänyt jättää (miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevalla direktiivillä (uudelleenlaadittu toisinto) korvatus) tasa-arvoista kohtelua koskevan direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle ainoastaan siitä syystä, että etuus oli osa kansallista sosiaaliturvajärjestelmää. Kysymystä oli sen sijaan tarkasteltava laajemmasta näkökulmasta tutkimalla, liittyikö etuuden myöntäminen työsuhteeseen. Tässä tapauksessa hakijan oli family credit -järjestelmän etuuden saadakseen osoitettava, että joko hän tai hänen kumppaninsa oli ansiotyössä. Tämän työsuhteen toteamista koskevan vaatimuksen vuoksi family credit -järjestelmä luokiteltiin työehtoihin kuuluvaksi.

276 Unionin tuomioistuin, C-81/12, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25. huhtikuuta 2013.

277 Ks. myös unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008.

278 Unionin tuomioistuin, C-116/94, *Jennifer Meyers v. Adjudication Officer*, 13. heinäkuuta 1995.

Soveltaessaan tällaista laajaa määritelmää käsitteeseen työolot ja -ehdot unionin tuomioistuin päätyi toteamaan, että myös työpaikkakohtainen päivähoito²⁷⁹, työajan lyhentäminen²⁸⁰ ja vanhempainvapaan myöntämisehdot²⁸¹ kuuluivat sen alaan.

Unionin tuomioistuin on soveltanut varsin kokonaisvaltaista lähestymistapaa myös irtisanomista ja palkkaa koskeviin kysymyksiin. Irtisanomisen piiriin kuuluvat lähes kaikki tilanteet, joissa työsuhde päätetään. Irtisanomiseksi katsotaan myös esimerkiksi työsuhteen vapaaehtoista päättämistä koskevan järjestelmän piirissä tapahtuva työsuhteen päättymisen²⁸² tai tilanne, jossa työsuhde on päättynyt pakolliseen eläkkeelle siirtymiseen²⁸³

Esimerkki: Asiassa *Riežniece vastaan Zemkopības ministrija ja Lauku atbalsta dienests*²⁸⁴ kantaja, joka työskenteli virkamiehenä, irtisanottiin hänen palattuaan vanhempainlomalta. Virallinen syy oli kantajan toimen lakkauttaminen. Unionin tuomioistuin katsoi, että arviointitapa tiettyä toimea lakkautettaessa ei saa olla sellainen, että sillä asetetaan vanhempainlomalla olevat työntekijät epäedullisempaan asemaan kuin ne työntekijät, jotka eivät ole tällaisella lomalla. Unionin tuomioistuin totesi, että kyse oli välillisestä syrjinnästä, koska naiset käyttävät miehiä useammin oikeuttaan vanhempainlomaan.

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 157 artiklan mukaan käsitteellä ”palkka” tarkoitetaan ”tavallista perus- tai vähimmäispalkkaa ja muuta korvausta, jonka työntekijä suoraan tai välillisesti saa työnantajaltaan työstä tai tehtävästä rahana tai luontoisetuna”. Se käsittää runsaasti erilaisia etuuksia, jotka työntekijä saa työsuhteen solmittuaan. Tämä määritelmä on otettu huomioon monissa unionin tuomioistuimissa käsitellyissä asioissa. Sen on katsottu kattavan kaikki

279 Unionin tuomioistuin, C-476/99, *H. Lommers v. Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 19. maaliskuuta 2002.

280 Unionin tuomioistuin, C-236/98, *Jämställdhetsombudsmannen v. Örebro läns landsting*, 30. maaliskuuta 2000.

281 Unionin tuomioistuin, C-222/14, *Konstantinos Maïstrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton*, 16. heinäkuuta 2015.

282 Unionin tuomioistuin, C-19/81, *Arthur Burton v. British Railways Board*, 16. helmikuuta 1982.

283 Unionin tuomioistuin, C-411/05, *Félix Palacios de la Villa v. Cortefiel Servicios SA* [suuri jaosto], 16. lokakuuta 2007.

284 Unionin tuomioistuin, C-7/12, *Nadežda Riežniece v. Zemkopības ministrija ja Lauku atbalsta dienests*, 20. kesäkuuta 2013.

työhön liittyvät etuudet, kuten alennetut junamatkat²⁸⁵, ulkomaankorvaukset²⁸⁶, joulubonukset²⁸⁷ ja ammatilliset lisäeläkkeet²⁸⁸, ja siinä otetaan huomioon asepalvelusjakso²⁸⁹ ja palkan maksun jatkaminen sairaustapauksessa²⁹⁰. Ratkaistaessa sitä, kuuluuko tietty kysymys käsitteen ”palkka” piiriin, selvitetään itse asiassa sitä, onko kyseessä työsuhteeseen perustuva etuus.

Esimerkki: Asiassa *Jürgen Römer vastaan Freie und Hansestadt Hamburg*²⁹¹ kantaja työskenteli Hampurin kaupungin palveluksessa hallinnollisena toimihenkilönä työkyvyttömyytensä ilmenemiseen asti. Rekisteröityään parisuhteensa pitkäaikaisen kumppaninsa kanssa hän pyysi lisäeläkkeensä määrän laskemista uudelleen soveltamalla avioparien saatavilla olevaa edullisempaa verovähennystä. Toimivaltainen viranomaisen epäsi sen, koska kantaja ei ollut naimisissa vaan rekisteröidyssä parisuhteessa. Unionin tuomioistuin vahvisti, että kantajalle maksettavien kaltaiset lisäeläkkeet ovat palkkaa. Jos siis jäsenvaltiossa on käytössä rekisteröity parisuhde, jonka myötä samaa sukupuolta olevat parit ovat oikeudellisesti aviopareihin rinnastettavassa tilanteessa, avioliittoon liittyvien etuuksien ulkopuolelle jättäminen on välitöntä syrjintää. Avioliiton ja perheen suojelulla sellaisenaan ei voida perustella pätevästi tällaista syrjintää. Unionin tuomioistuin totesi, että samaa sukupuolta olevien parien on saatava aviopareille myönnetty työsuhteeseen liittyvät etuudet, myös eläkeoikeudet.

Esimerkki: Asia C.²⁹² koski eläketulon lisäveroa. Unionin tuomioistuin huomautti, että yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä (2000/78/EY) olevaa palkan käsitettä on tulkittava laajasti. Unionin tuomioistuin korosti, että ”palkan” käsitteeseen kuuluvat kaikki edut,

285 Unionin tuomioistuin, C-12/81, *Eileen Garland v. British Rail Engineering Limited*, 9. helmikuuta 1982.

286 Unionin tuomioistuin, C-20/71, *Luisa Bertoni, Sereno Sabbatinin puoliso v. Euroopan parlamentti*, 7. kesäkuuta 1972.

287 Unionin tuomioistuin, C-333/97, *Susanne Lewen v. Lothar Denda*, 21. lokakuuta 1999.

288 Unionin tuomioistuin, C-262/88, *Douglas Harvey Barber v. Guardian Royal Exchange Assurance Group*, 17. toukokuuta 1990.

289 Unionin tuomioistuin, C-220/02, *Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft der Privatangestellten v. Wirtschaftskammer Österreich*, 8. kesäkuuta 2004.

290 Unionin tuomioistuin, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn v. FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 13. heinäkuuta 1989.

291 Unionin tuomioistuin, C-147/08, *Jürgen Römer v. Freie und Hansestadt Hamburg* [suuri jaosto], 10. toukokuuta 2011.

292 Unionin tuomioistuin, C-122/15, C., 2. kesäkuuta 2016.

jotka työntekijä saa työnsä perusteella. ”Palkan” käsite ei myöskään riipu siitä, suoritetaanko se työsopimuksen vai lain säännösten perusteella vai vapaaehtoisesti. Siihen voivat kuulua myös etuudet, jotka maksetaan työsuhteen päätyttyä ja joiden tarkoituksena on taata työntekijälle tulolähde, vaikkei tämä tekisikään työtä. Unionin tuomioistuin kuitenkin totesi, että eläketulon lisäverolla ei kuitenkaan ole mitään tekemistä työsuhteen kanssa, eikä se siten kuulu yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin eikä SEUT-sopimuksen 157 artiklan soveltamisalaan. Se perustuu suoraan ja yksinomaan kansalliseen verolainsäädäntöön, jota sovelletaan tiettyihin henkilöihin asiaan kuuluvien verosäännösten mukaisesti.

Esimerkki: Asiassa *Frédéric Hay vastaan Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*²⁹³ unionin tuomioistuin katsoi, että avioitumisen perusteella työntekijöille annettavat etuudet ovat osa työntekijän palkkaa. Kantaja oli toisen miehen kanssa suhteessa ollut homoseksuaalinen mies. Häneltä evättiin etuus, koska hän ei ollut täyttänyt sen saamiseen vaadittavaa ehtoa naimisiin menosta. Unionin tuomioistuin katsoi, että naimisissa olevien henkilöiden ja rekisteröidyssä parisuhteessa olevien henkilöiden erilainen kohtelu oli seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa syrjintää.

”AmmatINVALINNANOHJAUKSEN JA AMMATTIKOULUTUKSEN” MÄÄRITELMÄÄN ON UNIONIN TUOMIOISTUIMESSA KIINNITETTY HUOMIOTA HENKILÖIDEN VAPAAN LIIKKUVUUDEN YHTEYDESSÄ²⁹⁴. Unionin tuomioistuin on käyttänyt laajaa määritelmää.

Esimerkki: Asiassa *Gravier vastaan Liègen kaupunki*²⁹⁵ opiskelija, joka oli Ranskan kansalainen, halusi opiskella sarjakuvataidetta Académie Royale des Beaux-Artsissa Liègen kaupungissa. Häneltä vaadittiin kirjoittautumismaksu, jota kotimaisten opiskelijoiden ei tarvinnut maksaa. Unionin tuomioistuin totesi, että ”kaikenlainen koulutus, joka pätevöittää tiettyä ammattia tai työtä varten tai joka antaa erityisvalmiudet tällaisen ammatin harjoittamiseen tai

293 Unionin tuomioistuin, C-267/12, *Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12. joulukuuta 2013. Ks. 2.1.2 kohta.

294 Työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella annetun asetuksen (ETY) N:o 1612/68 (EYVL L 271, 19.10.1968, s. 2) 7 artiklan 3 kohdan mukaan työntekijällä on oltava oikeus ”osallistua koulutukseen ammatillisissa oppilaitoksissa sekä uudelleen- ja jatkokoulutuskeskuksissa” ilman, että häneen sovelletaan epäsuotuisampia ehtoja kuin kotimaisiin työntekijöihin.

295 Unionin tuomioistuin, C-293/83, *Françoise Gravier v. Liègen kaupunki*, 13. helmikuuta 1985.

tällaisen työn tekemiseen, on ammatillista koulutusta riippumatta oppilaiden tai opiskelijoiden iästä tai koulutustasosta; näin myös siinä tapauksessa, että koulutusohjelmaan kuuluu yleissivistävä osa”.

Esimerkki: Edellä olevaa määritelmää sovellettiin asiassa *Blaizot vastaan Liègen yliopisto ym.*²⁹⁶, jossa kantaja pyrki yliopistoon opiskelemaan eläinlääketiedettä. Unionin tuomioistuin katsoi, että yliopistotutkinto kuuluu yleensä ”ammatillisen koulutuksen” piiriin silloinkin, kun koulutuksen päätyttyä saatu lopullinen pätevyys ei merkitse tiettyä ammattia tai työtä varten vaadittavaa pätevyyttä. Unionin tuomioistuimen mukaan riitti, että kyseisessä koulutuksessa annetaan tietoja, opetusta tai valmiuksia tietyin ammatin harjoittamiseen tai työn tekemiseen. Näin ollen se, ettei tiettyihin ammatteihin vaadita muodollista kelpoisuutta tai ettei yliopistotutkinto sinänsä ole virallinen edellytys jonkin ammatin harjoittamiselle, ei estä koulutuksen pitämistä ”ammatillisena koulutuksena”. Poikkeuksen muodostavat ainoastaan ”tietyt erityiset opintojaksot, jotka ovat luonteeltaan sellaisia, että ne on tarkoitettu sellaisille henkilöille, jotka haluavat pikemminkin syventää yleistietojaan kuin valmistautua työelämään”.

Esimerkki: Asiassa *J.J. de Lange vastaan Staatssecretaris van Financiën*²⁹⁷ (jota käsitellään 5.5 kohdassa) unionin tuomioistuin totesi, että henkilölle ammatillisesta koulutuksesta johtuvien kustannusten verotuksellinen kohtelu voi vaikuttaa kyseiseen koulutukseen pääsyyn. Tässä asiassa oikeus vähentää ammatillisen koulutuksen kustannuksia veronalaisista tuloista oli erilainen iän mukaan. Unionin tuomioistuin jätti kansallisen tuomioistuimen harkittavaksi, oliko kansallinen lainsäädäntö tarpeen nuorten tilanteen tukemista työmarkkinoilla koskevan tavoitteen saavuttamiseksi.

EU:n lainsäädännössä syrjinnän kieltoa sovelletaan myös työntekijä- ja työnantajajärjestöihin. Se koskee paitsi työntekijä- tai työnantajajärjestöjen jäsenyyttä ja niihin liittymistä, myös niiden toimintaan osallistumista. Euroopan komission antamien ohjeiden mukaan tarkoituksena on varmistaa, että näiden järjestöjen jäsenyydestä tai siitä saatavista eduista ei seuraa syrjintää²⁹⁸.

296 Unionin tuomioistuin, C-24/86, *Vincent Blaizot v. Liègen yliopisto ym.*, 2. helmikuuta 1988.

297 Unionin tuomioistuin, C-548/15, *J.J. de Lange v. Staatssecretaris van Financiën*, 10. marraskuuta 2016.

298 Ehdotus neuvoston direktiiviksi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhtäläisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, COM (1999) 566 final, 25.11.1999.

Raskauteen ja äitiyteen liittyvää syrjintää käsitellään [5.1 kohdassa](#).

Myös kansalliset tuomioistuimet tulkitsevat työelämää koskevaa syrjinnän kieltoa laajasti.

Esimerkki: Entisessä Jugoslavian tasavallassa Makedoniassa käsitellyssä asiassa²⁹⁹ työnantaja päätti olla jatkamatta työntekijän työsopimusta ja tarjoamatta uutta työsopimusta saatuaan selville, että tämä oli raskaana. Kansallinen tuomioistuin katsoi, että tämä oli raskaudesta johtuvaa syrjintää.

Esimerkki: Puolassa käsitellyssä asiassa³⁰⁰ kantaja oli englannin kielen opettaja, joka oli Ukrainan kansalainen. Hän oli ollut puolalaisessa koulussa työssä yli 12 vuotta useiden määräaikaisten työsopimusten nojalla. Sitä vastoin jotkut muut opettajat olivat työssä toistaiseksi voimassa olevien työsopimusten nojalla. Kouluviranomaiset väittivät, että määräaikaisten työsopimusten tekeminen johtui muun muassa siitä, että hänen oleskelulupansa olivat määräaikaisia. Korkein oikeus huomautti, että syrjinnän kiello kattoi kaikki työelämän vaiheet, myös tällaiset työsopimukset. Se katsoi, että tällainen erilainen kohtelu oli kansalaisuuteen perustuvaa syrjintää, jos se johtui vain Ukrainan kansalaisuudesta ja oleskeluluvista.

Vaikka **ihmisoikeussopimukseen** ei varsinaisesti sisälly oikeutta työhön, 8 artiklan on tietyissä olosuhteissa tulkittu kattavan työelämään liittyvät asiat. Asiassa *Sidabras ja Džiautas v. Liettua*³⁰¹ valtio kielsi entisiltä KGB:n työntekijöiltä työskentelyn julkishallinnossa ja tietyillä yksityisen sektorin aloilla, minkä katsottiin kuuluvan 8 artiklan sekä 14 artiklan soveltamisalaan, koska se "rajoitti merkittävässä määrin heidän kykyään kehittää suhteita ulkopuolisen maailman kanssa ja vaikeutti vakavasti heidän toimeentulonsa hankkimista, millä oli ilmeisiä vaikutuksia heidän yksityiselämäänsä"³⁰². Asiassa *Bigaeva v. Kreikka* katsottiin

299 Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, ensimmäisen asteen tuomioistuin II Skopje, I RO nro 618/15, 3. maaliskuuta 2016, lähde *European Equality Law Review* (2016), osa 2, s. 97.

300 Puola, Puolan korkein oikeus, III PK 11/16, 7. marraskuuta 2016: tuomioistuin kumosi tuomion ja palautti asian käsiteltäväksi, jotta voitiin määrittää, olivatko määräaikaisten työsopimusten tekemisen syyt syrjiviä.

301 EIT, *Sidabras ja Džiautas v. Liettua*, nrot 55480/00 ja 59330/00, 27. heinäkuuta 2004, jota käsitellään [6.4 kohdassa](#).

302 *Ibid.*, 48 kohta.

vastaavasti, että 8 artikla voi sisältää myös työelämään liittyvät kysymykset, kuten oikeuden harjoittaa ammattia³⁰³.

Esimerkki: Asiassa *I.B. v. Kreikka*³⁰⁴ kantaja oli irtisanottu työstään sen perusteella, että muut työntekijät valittivat hänen olevan HIV-positiivinen. EIT huomautti, että työelämää koskevat kysymykset ja HIV-positiivisia henkilöitä koskevat tilanteet kuuluivat yksityiselämän piiriin, ja totesi, että kantajan irtisanominen oli rikkonut ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa. EIT perusti päätelmänsä siihen, että kassaatiotuomioistuimien ei ollut selittänyt asianmukaisesti, miten sopusointuisen työympäristön ylläpitämiseen liittyvät työnantajan edut olivat kantajan etuja tärkeämpiä. Se ei toisin sanoen ollut löytänyt tasapainoa kantajan ja työnantajan kilpailevien etujen välillä ihmisoikeussopimuksen edellyttämällä tavalla.

EIT on myös kieltänyt ammattijärjestön jäsenyyteen perustuvan syrjinnän. Ihmisoikeussopimuksessa taataan erillisenä oikeutena oikeus perustaa ammattijärjestöjä³⁰⁵.

Esimerkki: Asiassa *Danilenkov ym. v. Venäjä*³⁰⁶ kantajat olivat kokeneet syrjintää ja epäsuotuisampaa kohtelua työnantajansa taholta ammattijärjestöön kuulumisensa perusteella. Heidän kansallisissa tuomioistuimissa nostamansa yksityisoikeudelliset kanteet hylättiin, koska syrjintä voitiin todeta vain rikosoikeudenkäynneissä. Syyttäjät kieltäytyi kuitenkin ryhtymästä syytetoimenpiteisiin, koska valtion oli sovellettavan näyttökynnyksen mukaan osoitettava ”ilman varteenotettavaa epäilystä”, että joku yrityksen johtajista oli harjoittanut tarkoituksellista syrjintää. EIT katsoi, että 11 artiklaa yhdessä 14 artiklan kanssa rikottiin sillä, ettei ollut laadittu kansallista lainsäädäntöä, jolla ammattijärjestöille varmistetaan järjestäytymisvapauden tehokas oikeudellinen suoja.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 1 artiklan 2 kohdassa edellytetään, että kansallisessa lainsäädännössä kielletään työelämässä kaikki syrjintä, joka

303 EIT, *Bigaeva v. Kreikka*, nro 26713/05, 28. toukokuuta 2009.

304 EIT, *I.B. v. Kreikka*, nro 552/10, 3. lokakuuta 2013.

305 Esim. EIT, *Demir ja Baykara v. Turkki* [suuri jaosto], nro 34503/97, 12. marraskuuta 2008.

306 EIT, *Danilenkov ym. v. Venäjä*, nro 67336/01, 30. heinäkuuta 2009.

perustuu muun muassa sukupuoleen, rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon, vammaisuuteen, ikään³⁰⁷, seksuaaliseen suuntautumiseen ja poliittiseen vakaumukseen sekä kieltäytymiseen tai kieltäytymättä jättämiseen omantunnonsyistä³⁰⁸. Syrjintä kielletään yleisesti työhönottoa tai työtä koskevissa ehdoissa (erityisesti korvauksen, koulutuksen, ylennysten, siirtojen ja irtisanomisten tai muiden haitallisten toimien osalta)³⁰⁹. Osa-aikaisen työn osalta on oltava asianmukaiset suojalausekkeet syrjintää vastaan. Erityisesti on oltava säännöt, joilla estetään ylityönä tehtävä ilmoittamaton työ ja taataan osa- ja kokoaikaisille työntekijöille sama palkka kaikista näkökulmista.³¹⁰

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 4 artiklan 3 kohdassa taataan oikeus samaan palkkaan samanarvoisesta työstä sukupuolesta riippumatta. Myös perusoikeuskirjan 20 artikla koskee työhön ja ammattiin ja sukupuoleen perustuvaan syrjintään liittyviä kysymyksiä. Euroopan sosiaalisen peruskirjan 27 artiklan tarkoituksena on varmistaa, että perheelliset työntekijät voivat aloittaa työn ja pysyä työssä ilman syrjintää ja mahdollisuuksien mukaan sen aiheuttamatta ristiriitoja työn ja perhevelvollisuuksien välillä.

4.2 Mahdollisuudet hyvinvointijärjestelmään kuulumiseen ja sosiaaliturvan saantiin

EU:n lainsäädännössä vain rotujen välistä tasa-arvoa koskevassa direktiivissä säädetään laajasta syrjinnänvastaisesta suojasta hyvinvointijärjestelmään kuulumisen ja muiden sosiaaliturvan muotojen saannin yhteydessä. Tähän liittyy myös sellaisten luontoisetuksien saaminen, joita valtio ylläpitää ”yhteisesti”, kuten julkiset terveydenhuoltopalvelut, koulutus ja sosiaaliturvajärjestelmä.

Sosiaalisen suojelun, myös sosiaaliturvan ja hyvinvointijärjestelmän, soveltamisala on toistaiseksi määrittelemättä, koska sitä ei ole selitetty rotujen välistä

307 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja*, kantelu nro. 74/2011, pääasiasratkaisu 2. heinäkuuta 2013, 115–117 kohta.

308 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Confederazione Generale italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia*, kantelu nro 91/2013, pääasiasratkaisu 12. lokakuuta 2015, 238 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät 2006, Albania; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät 2012, Islanti, Moldova ja Turkki.

309 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät XVI-1 (2002), Itävalta.

310 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät XVI-1 (2002), Itävalta.

tasa-arvoa koskevassa direktiivissä eikä vielä tulkittu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Sosiaaliturvaa koskevassa tasa-arvodirektiivissä (79/7/ETY)³¹¹ säädetään sukupuolesta riippumattomasta yhdenvertaisesta kohtelusta vain ”lakisääteisten sosiaaliturvajärjestelmien” yhteydessä eikä ”ammattillisissa sosiaaliturvajärjestelmissä”, joita käsitellään miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevassa direktiivissä (uudelleenlaadittu toisinto). Sosiaaliturvaa koskevan tasa-arvodirektiivin 3 artiklassa ne määritellään järjestelmiksi, jotka antavat turvaa sairastumisen, työkyvyttömyyden, vanhuuden, työtapaturmien, ammattitautien ja työttömyyden varalta, sekä ”sosiaalihuolloksi niiltä osin kuin sillä täydennetään edellä mainittuja järjestelmiä tai korvataan ne”. Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) aineellinen soveltamisala määritellään sen 7 artiklassa. Se kattaa samat riskit kuin sosiaaliturvaa koskeva tasa-arvodirektiivi. Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 7 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan sitä sovelletaan myös ammatillisiin sosiaaliturvajärjestelmiin, jotka antavat muita sosiaalisia etuuksia joko rahana tai luontoisetuina, ja etenkin jälkeenjääneiden etuuksia ja perhe-etuuksia, jos ne ovat työnantajan työntekijälle työn tai tehtävän johdosta suorittamaa korvausta.

Lakisääteisten sosiaaliturvajärjestelmien ja ammatillisten sosiaaliturvajärjestelmien välinen ero on merkityksellinen, koska tietyt poikkeukset ovat sallittuja sosiaaliturvaa koskevan tasa-arvodirektiivin nojalla mutta eivät miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) nojalla.

Esimerkki: Asia X.³¹² koskee sellaisen pysyvistä vammasta maksettavan haittarahan myöntämisedellytyksiä, joka kuuluu sosiaaliturvaa koskevan tasa-arvodirektiivin soveltamisalan kuuluvaan lakisääteiseen järjestelmään. Kantajana ollut mies oli saanut korvausta työtapaturmasta. Myönnetty määrä oli pienempi kuin samanikäisen ja vastaavassa tilanteessa olevan naisen saama korvaus olisi ollut. Tuomioistuin hylkäsi hallituksen perustelun, jonka mukaan korvaustasojen ero on perusteltu naisten ja miesten erilaisen elinajanodotteen vuoksi.³¹³ Unionin tuomioistuin huomautti, että yleisistä

311 Neuvoston direktiivi 79/7/ETY miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä, EYVL 1979 L 6, s. 24.

312 Unionin tuomioistuin, C-318/13, X., 3. syyskuuta 2014.

313 *Ibid.* 37–40 kohta.

tilastotiedoista ei voida sukupuolen mukaan päätellä, että naispuolisen vakuutetun elinajanodote olisi aina korkeampi kuin samanikäisen, vastaavassa tilanteessa olevan miespuolisen vakuutetun.

”Sosiaalisten etuuksien” soveltamisalaa on käsitelty perusteellisesti unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä henkilöiden vapaata liikkuvuutta koskevan lainsäädännön yhteydessä ja nämä etuudet on määritelty varsin laajasti.

Esimerkki: Asiassa *Cristini*³¹⁴ kantaja oli Italian kansalainen, joka asui lastensa kanssa Ranskassa. Hänen edesmennyt puolisonsa oli ollut EU:n lainsäädännössä tarkoitettu työntekijä. Ranskan rautatiet tarjosi suurperheille näyttölippuja alennettuun hintaan. Cristini ei kuitenkaan saanut alennusta kansalaisuutensa perusteella. Perusteluna oli, että ”sosiaalisilla etuuksilla” tarkoitettiin EU:n lainsäädännössä yksinomaan työ sopimukseen perustuvia etuuksia. Unionin tuomioistuin oli eri mieltä ja katsoi, että näiden etuuksien olisi työ sopimuksesta riippumatta käsitettävä kaikki edut, myös alennettuun hintaan myönnettävät rautateiden näyttöliput.³¹⁵

Esimerkki: Asiassa *Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen vastaan Jovanna García-Nieto ym.*³¹⁶ saksalainen työvoimatoimisto kieltäytyi myöntämästä Espanjan kansalaiselle ja hänen pojalleen toimeentulotukietuuksia Saksassa oleskelun kolmen ensimmäisen kuukauden aikana. Saksan lainsäädännön mukaan ulkomaalaisilla ei ole oikeutta sosiaalietuuksiin Saksassa oleskelun kolmen ensimmäisen kuukauden aikana. Unionin tuomioistuin katsoi tämän säännön noudattavan EU:n lainsäädäntöä. Kansalaisuusdirektiivissä 2004/38/EY säädetään EU:n kansalaisten oikeudesta oleskella toisen jäsenvaltion alueella enintään kolmen kuukauden ajan ilman muita edellytyksiä tai muodollisuuksia kuin se, että heillä on oltava voimassa oleva henkilökortti tai passi. Näin ollen valtio voi direktiivin nojalla evätä sosiaaliavustuksen EU:n kansalaisilta sen alueella oleskelun kolmen ensimmäisen kuukauden aikana. Heillä olisi oltava käytettävissään riittävät varat toimeentuloaan varten ja henkilökohtainen

314 Unionin tuomioistuin, C-32/75, *Anita Cristini v. Société nationale des chemins de fer français*, 30. syyskuuta 1975.

315 Ks. myös unionin tuomioistuin, C-75/11, *Euroopan komissio v. Itävallan tasavalta*, 4. lokakuuta 2012, julkisen liikenteen alennuslippujärjestelmästä Itävallassa.

316 Unionin tuomioistuin, C-299/14, *Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen v. Jovanna García-Nieto ym.*, 25. helmikuuta 2016.

sairausvakuutusturva tämän ajanjakson aikana. Unionin tuomioistuin totesi, että tällainen epäminen ei edellytä kyseessä olevan henkilön tilanteen yksilöllistä tarkastelua.

Esimerkki: Asiassa *Elodie Giersch ym. vastaan État du Grand-Duché de Luxembourg*³¹⁷ kantajat olivat Luxemburgissa työskentelevien rajatyöntekijöiden lapsia, joilta evättiin taloudellinen tuki korkeakouluopintoihin, koska he eivät olleet oleskelleet Luxemburgissa. Unionin tuomioistuin huomautti, että jäsenvaltio voi varata tuen henkilöille, joilla on riittävän läheinen yhteys jäsenvaltioon. Oleskelu ei kuitenkaan ole ainoa edellytys, johon voidaan vedota valtioiden arvioidessa tosiasiallisen liittynnän astetta kyseisen henkilön ja kyseisen jäsenvaltion yhteiskunnan tai työmarkkinoiden välillä. Siinä on otettava huomioon myös muita seikkoja, kuten esimerkiksi se, että toinen vanhemmista, joka vastaa edelleen opiskelijan elatuksesta, on rajatyöntekijä, jolla on pysyvä työpaikka asianomaisessa jäsenvaltiossa, jossa hän on jo työskennellyt huomattavan pitkän ajan.

Unionin tuomioistuin määritteli ”sosiaaliset etuudet” asiassa *Even* eduiksi,

jotka – liittyivätpä ne työsopimukseen tai ei – yleisesti myönnetään kotimaisille työntekijöille pääasiallisesti sen objektiivisen tilanteen perusteella, että he ovat työntekijöitä, tai ainoastaan sen perusteella, että he asuvat kyseisessä jäsenvaltiossa, ja joiden myöntäminen myös sellaisille työntekijöille, jotka ovat muiden jäsenvaltioiden kansalaisia, on näin ollen omiaan helpottamaan heidän liikkuvuuttaan yhteisössä³¹⁸.

Käsitettä sovelletaan lähes kaikkiin asiassa *Even* annettua määritelmää vastaaviin oikeuksiin tekemättä eroa ehdottomasti myönnettävien ja harkinnanvaraisesti myönnettävien oikeuksien välille. Määritelmä ei myöskään sulje pois oikeuksia, jotka on myönnetty työsuhteen päättymisen jälkeen. Ne katsotaan sosiaalisiksi etuuksiksi samalla tavalla kuin oikeus eläkkeeseen.³¹⁹ Vapaan liikkuvuuden yhteydessä sosiaalisella etuudella tarkoitetaan periaatteessa kaikkia etuja,

317 Unionin tuomioistuin, C-20/12, *Elodie Giersch ym. v. État du Grand-Duché de Luxembourg*, 20. kesäkuuta 2013.

318 Unionin tuomioistuin, C-207/78, *rikosoikeudenkäynti v. Gilbert Even et Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS)*, 31. toukokuuta 1979, 22 kohta.

319 Unionin tuomioistuin, C-35/97, *Euroopan yhteisöjen komissio v. Ranskan tasavalta*, 24. syyskuuta 1998.

joiden avulla voidaan tukea siirtotyöläisten kotoutumista vastaanottavan valtion yhteiskuntaan. Tuomioistuimet ovat melko suurpiirteisesti katsoneet sosiaalisiksi etuuksiksi tiettyjä seikkoja, kuten

- syntymän johdosta myönnettävän korottoman lainan. Vaikka lainan myöntämisen tavoitteena on syntyvyyskehityksen edistäminen, unionin tuomioistuin katsoi lainan olevan sosiaalinen etuus. Laina katsottiin keinoksi keventää taloudellista taakkaa pienituloisissa perheissä;³²⁰
- kulttuurisopimuksen perusteella myönnettävä avustus, jolla tuetaan kotimaisten työntekijöiden opiskelua ulkomailta;³²¹
- oikeus yksityishenkilön vastaisen rikosoikeudellisen menettelyn toteuttamiseen kyseisen henkilön kotimaan kielellä;³²²
- vammaisuuksiin, joiden tarkoituksena on kompensoida vammasta aiheutuvia ylimääräisiä kustannuksia³²³.

Ihmisoikeussopimuksessa ei taata oikeutta sosiaaliturvaan, mutta EIT:n oikeuskäytännöstä käy ilmi, että eräät sosiaaliturvan muodot, kuten avustukset ja eläkkeet, voivat kuulua ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan³²⁴ tai 8 artiklan³²⁵ soveltamisalaan.

Esimerkki: Asiassa *Andrle v. Tšekki*³²⁶ kantaja valitti, että lapsia kasvattaneiden miesten eläkeikää ei laskettu toisin kuin naisten. EIT katsoi, että tätä miesten ja naisten erilaista kohtelua voitiin perustella objektiivisesti ja kohtuullisesti sillä, että naisille hyvitetään näiden kokema epätasa-arvo (kuten tavallisesti pienemmät palkat ja eläkkeet) sekä hankaluudet, joita

320 Unionin tuomioistuin, C-65/81, *Francesco Reina and Letizia Reina v. Landes Kreditbank Baden-Württemberg*, 14. tammikuuta 1982.

321 Unionin tuomioistuin, C-235/87, *Annunziata Matteucci v. Communauté française de Belgique ja Commissariat général aux relations internationales de la Communauté française de Belgique*, 27. syyskuuta 1988.

322 Unionin tuomioistuin, C-137/84, *rikosoikeudenkäynti Robert Heinrich Maria Mutschia v.*, 11. toukokuuta 1985.

323 Unionin tuomioistuin, C-206/10, *Euroopan komissio v. Saksan liittotasavalta*, 5. toukokuuta 2011.

324 Ks. esim. *Bélané Nagy v. Unkari* [suuri jaosto], nro 53080/13, 13. joulukuuta 2016, joka koskee oikeutta vammaisuuksiin.

325 Ks. erityisesti seuraavat asiat: EIT, *Andrejeva v. Latvia* [suuri jaosto], nro 55707/00, 18. helmikuuta 2009; EIT, *Gaygusuz v. Itävalta*, nro 17371/90, 16. syyskuuta 1996; ja EIT, *Koua Poirrez v. Ranska*, nro 40892/98, 30. syyskuuta 2003. Näitä käsitellään 5.7 kohdassa.

326 EIT, *Andrle v. Tšekki*, nro 6268/08, 17. helmikuuta 2011.

johtuu odotuksista, joiden mukaan heidän pitäisi työskennellä kokoaikaisesti ja huolehtia lapsista ja kodista. Näin ollen kyseessä olevan epätasa-arvon korjaamiseksi toteutettujen toimien ajoitus ja laajuus eivät olleet selkeästi kohtuuttomia eikä niillä rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan kanssa.³²⁷

Esimerkki: Asiassa *Stummer v. Itävalta*³²⁸ kantaja oli viettänyt noin 28 vuotta elämästään vankilassa ja oli sinä aikana työskennellyt pitkiä jaksoja. Kansallisessa eläkejärjestelmässä ei otettu vankilassa tehtyä työtä huomioon hänen eläke-etuksiensa laskemisessa. EIT totesi, että työtä tekevien vankien liittäminen vanhuuseläkejärjestelmään oli edelleen sosiaali- ja talouspolitiikassa päätettävä asia, jossa valtiolla oli laaja harkintavalta. Se katsoi, että asiassa ei ollut rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Fábián v. Unkari*³²⁹ kantajana oli virkamiehenä työskennellyt eläkeläinen. Hän valitti lainsäädännön muutoksesta, jolla lopetettiin vanhuuseläkkeiden maksaminen henkilöille, jotka työskentelivät samanaikaisesti tietyillä julkisen sektorin aloilla, kun taas yksityisellä sektorilla työskentelevillä oikeus eläkkeeseen säilyi. EIT katsoi, että kantaja ei osoittanut, että virkamiehenä työskennelleenä eläkeläisenä hän olisi olennaisesti samanlaisessa tilanteessa kuin yksityisellä sektorilla työskennelleet eläkeläiset vanhuuseläkkeiden maksamista koskevan oikeutensa osalta. Näin ollen asiassa ei ollut rikottu 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan kanssa. EIT totesi, että muutoksen perusteella kantajan eläkemaksut lakkautettiin sen vuoksi, että hän työskenteli eläkkeelle jäämisen jälkeen virkamiehenä. Juuri virkamiehenä hän sai valtiolta palkan, joka ei ollut yhteensopiva samasta lähteestä peräisin olevan vanhuuseläkkeen maksamisen kanssa. Kiistanalainen kielto saada samanaikaisesti eläkettä ja palkkaa valtion varoista oli otettu talous-, sosiaali- ja työllisyyspolitiikassa käyttöön osana lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, joilla pyrittiin korjaamaan vastaajana olevan valtion eläkejärjestelmän taloudellisesti kestäättömiä tekijöitä. Se ei estänyt sitä, että yksityisellä sektorilla työskentelevät henkilöt saivat sekä eläkettä että palkkaa, koska

327 Ks. 2.5 kohta erityistoimenpiteistä.

328 EIT, *Stummer v. Itävalta* [suuri jaosto], nro 37452/02, 7. heinäkuuta 2011.

329 EIT, *Fábián v. Unkari* [suuri jaosto], nro 78117/13, 5. syyskuuta 2017.

heidän palkkojaan ei virkamiehenä työskentelevien henkilöiden palkoista poiketen rahoittanut valtio, vaan ne maksettiin yksityisistä varoista, jotka eivät ole valtion suorassa ohjauksessa.

Vaikka ihmisoikeussopimuksessa ei taata oikeutta terveydenhuoltoon, EIT on katsonut, että terveydenhoitoon liittyvät seikat³³⁰, kuten potilasasiakirjojen saanti³³¹, kuuluvat 8 artiklan soveltamisalaan³³² tai 3 artiklan soveltamisalaan, jos terveydenhoitopalvelujen puute on niin vakava, että se voi merkitä epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua³³³. Sen vuoksi voidaan perustella, että terveydenhuoltopalvelujen saannissa koettua syrjintää koskevat valitukset kuuluvat 14 artiklan soveltamisalaan.

Esimerkki: Asiassa *Durisotto v. Italia*³³⁴ kantaja valitti siitä, että hänen tyttärelleen ei ollut annettu lupaa kokeelliseen hoitoon, vaikka joillekin muille potilaille lupa oli annettu. Kansallinen tuomioistuin totesi, että kyseessä oleva kliinisen kokeen menetelmä oli käytettävissä tietyn ajan eikä kantajan tytär ollut aloittanut hoitoa kyseisenä ajanjaksona. Näin ollen asiaan kuuluvassa laissa edellytetyt lupavaatimukset eivät täyttyneet kantajan tyttären tapauksessa. EIT katsoi, että vaikka olennaisesti samankaltaisessa tilanteessa olevien henkilöiden hoito oli erilaista, ero oli oikeutettu. Kansallisen tuomioistuimen päätös oli perusteltu asianmukaisesti eikä se ollut mielivaltainen. Sillä oli myös oikeutettu tavoite terveyden suojelusta, ja se oli oikeassa suhteessa kyseiseen tavoitteeseen. Kokeellisen hoidon terapeutista arvoa ei myöskään ollut todistettu tieteellisesti kyseessä olevana aikana. Näin ollen EIT hylkäsi kantelun tämän osan selkeästi perusteettomana.

Muiden sosiaalietuuksien saaminen voi myös kuulua ihmisoikeuksien 8 artiklan soveltamisalaan etenkin, jos nämä etuudet on tarkoitettu hyödyttämään perheyhteisöä. Valtioiden harkintavalta on kuitenkin tällä alalla melko laaja. EIT

330 Ks. EN, EIT (2015), *Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights*, aihekohtainen raportti.

331 EIT, *K.H. ym. v. Slovakia*, nro 32881/04, 28. huhtikuuta 2009.

332 *Ibid.*

333 EIT, *Murray v. Alankomaat* [suuri jaosto], 10511/10, 26. huhtikuuta 2016; EIT, *Slawomir Musiał v. Puola*, nro 28300/06, 20. tammikuuta 2009.

334 EIT, *Durisotto v. Italia*, 62804/13, 6. toukokuuta 2014.

on korostanut, että valtioilla on periaatteessa parhaat mahdollisuudet arvioida, mikä on yleisen edun mukaista sosiaalisin tai taloudellisin perustein, koska niillä on välitöntä tietoa yhteiskunnasta ja sen tarpeista. Näin ollen EIT kunnioittaa tavallisesti lainsäätäjän poliittista päätöstä, ellei se ole selkeästi vailla kohtuullista perustaa.³³⁵

Esimerkki: Asiassa *Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta*³³⁶ kantajalle, joka oli Sierra Leonen kansalainen, myönnettiin pysyvä oleskelulupa Yhdistyneeseen kuningaskuntaan. Viranomaiset antoivat hänen alaikäiselle pojalleen luvan tulla hänen luokseen sillä edellytyksellä, että pojalla ei olisi oikeutta sosiaalipalveluihin ja sosiaaliturvaetuuksiin. Pian pojan saapumisen jälkeen kantajan piti lähteä asunnostaan ja etsiä uusi asunto. Hän haki paikallisviranomaiselta apua asunnon etsintään. Tavallisesti hänelle olisi annettu etusija tahattomasti asunnottomana henkilönä, jolla on alaikäinen lapsi, mutta maahanmuuttoa koskevien sääntöjen ja hänen poikansa maahanmuuttaja-aseman vuoksi se evättiin. EIT katsoi, että kantajan erilainen kohtelu oli johtunut hänen poikansa ehdollisesta maahanmuuttaja-asemasta eikä tämän kansallisesta alkuperästä. Kantaja oli päättänyt tuoda poikansa maahan täysin tietoisena ehdosta, joka liittyi tämän lupaan saapua maahan. Lainsäädännön oikeutettuna tavoitteena oli niukkojen resurssien jakaminen oikeudenmukaisesti eri tarvitsijaryhmien välillä. Paikallisviranomaiset olivat auttaneet kantajaa löytämään vuokra-asunnon yksityisiltä markkinoilta ja olivat tarjonneet hänelle sosiaalista vuokra-asuntoa 17 kuukauden kuluessa. Erilainen kohtelu oli kantajan asiassa kohtuullisesti ja puolueettomasti perusteltu.

Esimerkki: Asiassa *Gouri v. Ranska*³³⁷ kantaja oli Algeriassa asuva Algerian kansalainen. Häneltä evättiin Ranskassa työkyvyttömyyttä koskeva lisäetuus, koska hän ei täyttänyt vaatimusta oleskelusta Ranskassa. Hän valitti, että etuuden epääminen ulkomailla asuvalta henkilöltä, kun se myönnetään Ranskassa asuvalle henkilölle, on asuinpaikkaan perustuvaa syrjivää kohtelua. EIT totesi, että kantaja sai leskeneläkettä vastaajana olevasta valtiosta ja vain työkyvyttömyyttä koskeva lisäetuus oli lakkautettu. Koska etuuden tavoitteena oli taata vähimmäistulotaso Ranskassa asuville

335 Ks. esim. EIT, *Stummer v. Itävalta* [suuri jaosto], nro 37452/02, 7. heinäkuuta 2011, 89 kohta.

336 EIT, *Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 56328/07, 27. syyskuuta 2011.

337 EIT, *Gouri v. Ranska* (päätos), nro 41069/11, 28. helmikuuta 2017.

ihmisille, ja siinä otettiin huomioon kustannukset kyseisessä maassa asumisesta, hänen tilanteensa ei ollut rinnastettavissa Ranskassa asuviin ihmisiin. Kantajaa ei näin ollen kohdeltu syrjivästi.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan useat artikkelit liittyvät sosiaaliturvaan, hyvinvointijärjestelmään ja terveydenhoitoon. Niitä ovat seuraavat: 11 artikla (oikeus terveyden suojeluun), 12 artikla (oikeus sosiaaliturvaan), 13 artikla (oikeus sosiaali- ja lääkintäapuun) ja 14 artikla (oikeus sosiaalipalveluihin).

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on esimerkiksi käsitellyt alueelliseen ja/tai sosioekonomiseen asemaan perustuvaa syrjintää niiden naisten välillä, joilla aborttimahdollisuudet ovat melko esteettömästi käytettävissä, ja niiden, joilla ne eivät ole. Se käsiteli samassa asiassa myös sukupuoleen ja/tai terveydentilaan perustuvaa syrjintää niiden naisten välillä, jotka hakevat raskauden keskeyttämistä oikeudenkäyntimenettelyissä, ja niiden miesten ja naisten välillä, jotka käyttävät muita lääketieteellisten toimenpiteiden laillisia muotoja, joita ei tarjota samalla tavalla rajoitetusti. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että koska Italiassa on puutetta lääkäreistä ja muista terveydenhoitoalan työntekijöistä, jotka eivät kieltäydy abortin tekemisestä omantunnon syistä, joissakin tapauksissa naisten pitää siirtyä sairaalasta toiseen maan sisällä tai matkustaa ulkomaille, mikä on syrjintää.³³⁸

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi myös, että jäsenvaltioiden on osana terveydensuojelua koskevasta oikeudesta johtuvia positiivisia velvoitteita annettava asianmukaista ja oikea-aikaista hoitoa syrjimättömästi, myös seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyviä palveluja. Siksi terveydenhoitojärjestelmä, jolla ei vastata naisten erityisiin terveyttä koskeviin tarpeisiin, ei ole yhdenmukainen sosiaalisen peruskirjan 11 artiklan tai E artiklan kanssa tulkittuna yhdessä 11 artiklan kanssa.³³⁹

4.3 Koulutus

EU:n lainsäädännössä suojaa syrjinnältä koulutukseen pääsyssä kehitettiin alun perin henkilöiden vapaan liikkuvuuden yhteydessä asetuksen (ETY) N:o 1612/68

338 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Planned Parenthood Federation – European Network (IPPF EN) v. Italia*, kantelu nro 87/2012, 10. syyskuuta 2013, 189–194 kohta.

339 *Ibid.* 66 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Confederazione Generale italiana de Lavoro (CGIL) v. Italia*, kantelu nro 91/2013, 12. lokakuuta 2015, 162 ja 190 kohta.

12 artiklan nojalla, ja sen kohteena olivat erityisesti työntekijöiden lapset. EU:n perusoikeuskirjan 14 artiklalla taataan oikeus koulutukseen ja oikeus saada ammatillista koulutusta ja jatko- ja täydennyskoulutusta. Unionin tuomioistuimen koulutukseen liittyvä oikeuskäytäntö koskee erityisesti yhdenvertaista päästyä oppilaitoksiin toisessa jäsenvaltiossa ja koulutuksen rahoituksen yhdenvertaista saatavuutta.

Esimerkki: Asiassa *komissio vastaan Itävalta*³⁴⁰ opiskelijat, jotka halusivat jatkaa korkeakouluopintoja itävaltalaisessa korkeakoulussa ja joilla oli toisen asteen tutkintotodistus muusta jäsenvaltiosta kuin Itävallasta, piti esittää kyseinen todistus ja osoittaa, että he täyttävät siinä valtiossa, jossa todistus on annettu, erityiset pääsyvaatimukset tietyn opintoalan osalta. Unionin tuomioistuin huomautti, että yliopistokoulutukseen pääsyn edellytykset olivat erilaiset muissa jäsenvaltioissa toisen asteen tutkinnon suorittaneille henkilöille ja Itävallassa toisen asteen tutkinnon suorittaneille henkilöille ja että se saattoi muissa jäsenvaltioissa tutkinnon suorittaneet henkilöt epäedulliseen asemaan ja oli välillistä syrjintää.

Esimerkki: Asiassa *Casagrande vastaan Landeshauptstadt München* kantaja oli Saksassa työskentelevän Italian kansalaisen tytär³⁴¹. Saksan viranomaiset maksoivat kouluikäisille oppilaille kuukausittain koulutustukea, jonka tarkoituksena oli ”helpottaa opetukseen osallistumista”. Unionin tuomioistuin katsoi, että kaikki yleiset toimenpiteet, joiden oli määrä helpottaa opetukseen osallistumista, kuuluivat koulutuksen alaan.

Esimerkki: Asiassa *Laurence Prinz vastaan Region Hannover* ja *Philipp Seeberger vastaan Studentenwerk Heidelberg*³⁴² unionin tuomioistuin katsoi, että oleskelu ainoana edellytyksenä opintotuen myöntämiselle toisessa jäsenvaltiossa suoritettavia opintoja varten, oli kohtuuton.

Esimerkki: Asiassa *Mohamed Ali Ben Alaya vastaan Saksan valtio*³⁴³ Tunisian kansalainen oli hakenut useasti saksalaisiin yliopistoihin opiskelemaan matematiikkaa (sekä valmistaville kielikursseille), ja hänet oli hyväksytty.

340 Unionin tuomioistuin, C-147/03, *Euroopan yhteisöjen komissio v. Itävallan tasavalta*, 7. heinäkuuta 2005.

341 Unionin tuomioistuin, C-9/74, *Donato Casagrande v. Landeshauptstadt München*, 3. heinäkuuta 1974.

342 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-523/11 ja C-585/11, *Laurence Prinz v. Region Hannover ja Philipp Seeberger v. Studentenwerk Heidelberg*, 18. heinäkuuta 2013.

343 Unionin tuomioistuin, C-491/13, *Mohamed Ali Ben Alaya v. Saksan valtio*, 10. syyskuuta 2014

Saksan viranomaiset kieltäytyivät myöntämästä hänelle oleskelulupaa ja väittivät, että hänen motivaatiostaan opiskella Saksassa oli epäilyjä, hänen saksan kielen taitonsa oli heikko ja hänen suunnitellun koulutuksensa ja hänen ammatillisen tulevaisuudensuunnitelmansa välillä ei ollut mitään yhteyttä. Unionin tuomioistuin totesi, että jos kolmannen maan opiskelija täyttää maahanpääsyn edellytykset, hänellä on oikeus tulla maahan.

Ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla sisältää itsenäisen oikeuden koulutukseen³⁴⁴, joten EIT katsoo koulutuksen alaan liittyvästä syrjinnästä tehtävät valitukset 14 artiklan soveltamisalaan kuuluviksi.³⁴⁵

Esimerkki: *Asia Horváth ja Kiss v. Unkari*³⁴⁶ koski sitä, että romanilapsia sijoitettiin vammaisille tarkoitettuihin kouluihin. EIT totesi, että se oli epäedullisessa asemassa olevan ryhmän jäsenten syrjivää kohtelua. Valtio ei ollut toteuttanut riittäviä järjestelyjä, joiden avulla romanilapset voisivat osallistua tavallisten koulujen ohjelmaan.³⁴⁷

Esimerkki: Asiassa *Ponometryovi v. Bulgaria*³⁴⁸ oli kantajina kaksi venäläistä koululaista, jotka asuivat laillisesti äitinsä luona Bulgariassa mutta joilla ei ollut pysyvää oleskelulupaa. Siksi heitä oli vaadittu maksamaan ylemmän perusasteen koulutuksestaan toisin kuin Bulgarian kansalaisia ja ulkomaalaisia, joilla on pysyvät oleskeluluvat, jotka on vapautettu maksusta. EIT totesi, että kantajien kohtelu oli syrjivää, koska heitä vaadittiin maksamaan koulumaksuja yksinomaan kansalaisuutensa ja maahanmuuttaja-asemansa vuoksi. Kansalliset viranomaiset eivät olleet esittäneet mitään syytä erilaisen kohtelun perustelemiseksi, ja EIT totesi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa.

344 Ks. EN, EIT (2017), *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education*.

345 Ihmisoikeussopimuksen soveltamisalaan kuuluvaa koulutukseen perustuvaa syrjintää käsitellään asiassa *D.H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007, 2.2.1 kohdassa ja asiassa *Oršuš ym. v. Kroatia* [suuri jaosto], nro 15766/03, 16. maaliskuuta 2010, 6.3 kohdassa.

346 EIT, *Horváth ja Kiss v. Unkari*, nro 11146/11, 29. tammikuuta 2013.

347 Ks. myös EIT, *Lavida ym. v. Kreikka*, nro 7973/10, 30. toukokuuta 2013.

348 EIT, *Ponometryovi v. Bulgaria*, nro 5335/05, 21. kesäkuuta 2011.

EIT on käsitellyt syrjintää koskevia asioita, jotka liittyvät kohtuullisen mukauttamisen tarjoamiseen vammaisille henkilöille.

Esimerkki: Asia *Çam v. Turkki*³⁴⁹ koski sitä, että musiikkiopisto kieltäytyi hyväksymästä opiskelijaa tämän heikon näön vuoksi, vaikka tämä oli läpäissyt kilpailun perustuvan pääsykokeen. EIT totesi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa. EIT korosti, että 14 artiklaa oli tulkittava Euroopan sosiaalisen peruskirjan ja YK:n vammaisyleissopimuksen perusteella sen osalta, mitä vammaisilla henkilöillä on oikeus odottaa kohtuulliselta mukauttamiselta. EIT korosti, että toimivaltaiset kansalliset viranomaiset eivät olleet ryhtyneet toimenpiteisiin määrittääkseen kantajan tarpeita eivätkä olleet selittäneet, miten ja miksi hänen sokeutensa esti hänen pääsynsä musiikin opetukseen. Musiikkikoulu ei myöskään ollut yrittänyt mukauttaa opetusmalliaan siten, että sokeat opiskelijat voisivat osallistua siihen.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 15 artiklan 1 kohdassa säädetään vammaisten lasten ja aikuisten yhdenvertaisesta ja tehokkaasta pääsystä koulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Lisäksi 17 artiklan molemmissa kohdissa taataan kaikkien lasten oikeus koulutukseen.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean mukaan kaikille lapsille on taattava yhdenvertainen pääsy koulutukseen. Tässä olisi kiinnitettävä erityistä huomiota epäedullisessa asemassa oleviin ryhmiin, kuten vähemmistöihin kuuluviin lapsiin, turvapaikkaa hakeviin lapsiin, pakolaislapsiin, sairaalassa oleviin lapsiin, huollettavana oleviin lapsiin, raskaana oleviin teini-ikäisiin, teiniäiteihin, lapsiin, joilta on riistetty vapaus jne. Näihin ryhmiin kuuluvat lapset on otettava yleisiin oppilaitoksiin ja yleisopetuksen ohjelmiin. Tarvittaessa on ryhdyttävä erityistoimenpiteisiin, jotta näille lapsille voidaan taata yhdenvertainen pääsy opetukseen.³⁵⁰

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea korosti, että syrjimättömyysperiaate koski terveysopetuksen yhteydessä opetustavan lisäksi myös opetusmateriaalien sisältöä. Syrjimättömyysperiaatteella on tämän osalta siten kaksi tavoitetta:

349 EIT, *Çam v. Turkki*, nro 51500/08, 23. helmikuuta 2016.

350 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, pääasiaratkaisu, 3. kesäkuuta 2008, 34 kohta.

lapsia ei pidä syrjiä kyseisen opetuksen saamisessa, ja opetusta ei saa käyttää vahvistamaan halventavia stereotyyppioita ja ennakkoluuloja tietyistä ryhmistä.³⁵¹

4.4 Tavaroiden ja palvelujen saatavuus sekä asumismahdollisuudet

EU:n lainsäädännössä syrjinnältä suojaaminen tavaroiden ja palvelujen saatavuuden sekä asumismahdollisuuksien alalla liittyy syrjintäperusteeseen ”rotu” rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä ja syrjintäperusteeseen ”sukupuoli” tavaroita ja palveluita koskevassa tasa-arvodirektiivissä. Tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin johdanto-osan 13 kappaleessa tarkennetaan syrjinnän kieltoa ja todetaan, että se koskee kaikkia ”yleisesti saatavilla olevia tavaroita tai palveluja yksityis- ja perhe-elämän ja niiden yhteydessä tehtävien liiketoimien ulkopuolella”. Siinä nimenomaisesti suljetaan soveltamisalan ulkopuolelle ”tiedotusvälineiden ja mainonnan sisältö” sekä ”julkinen tai yksityinen koulutus”. Viimeksi mainitulla ei kuitenkaan rajoiteta rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin soveltamisalaa, johon nimenomaisesti kuuluu koulutus. Tavaroita ja palveluita koskevassa tasa-arvodirektiivissä viitataan myös Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 57 artiklaan, jonka mukaan

”Tässä sopimuksessa palveluilla tarkoitetaan suorituksia, joista tavallisesti maksetaan korvaus...

Palveluihin kuuluu erityisesti:

- a) teollinen toiminta;
- b) kaupallinen toiminta;
- c) käsityöläistoiminta;
- d) vapaiden ammattien harjoittamiseen kuuluva toiminta.”

Tähän alueeseen kuuluvat ilmeisesti siis kaikki tilanteet, joissa tavaroita tai palveluja yleensä tarjotaan korvausta vastaan, edellyttäen, että niitä ei tarjota puhtaasti yksityiselämään liittyvissä yhteyksissä ja että kyseessä ei ole julkinen tai yksityinen koulutus. Esimerkiksi asiassa *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD*

351 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kroatia*, kantelu nro 45/2007, 30. maaliskuuta 2009, 48 kohta.

vastaan *Komisija za zashtita ot diskriminatsia*³⁵² unionin tuomioistuin vahvisti, että sähkönjakelu kuuluu direktiivin 2000/43 3 artiklan 1 kohdan h alakohdan piiriin³⁵³.

Kansallisten oikeusistuinten oikeuskäytännöstä käy ilmi, että tähän alueeseen luetaan kuuluvaksi sellaiset tilanteet kuin sisäänpääsy baareihin³⁵⁴, ravintoloihin ja yökerhoihin³⁵⁵ sekä kauppoihin³⁵⁶ taikka niissä saadun palvelun taso, vakuutuksen hankkiminen³⁵⁷ sekä ”yksityisten” myyjien, kuten koirankasvattajien³⁵⁸ toiminta. Vaikka terveydenhuolto kuuluu nimenomaisesti rotujen välistä tasa-arvoa koskevan direktiivin piiriin, se voi kuulua myös palvelujen alaan etenkin silloin, kun kyse on yksityisestä terveydenhuollosta tai kun henkilöiden on hankittava pakollinen sairausvakuutus terveydenhoitokustannusten kattamiseksi. Unionin tuomioistuin on tältä osin tulkinut palvelujen vapaan liikkuvuuden yhteydessä, että palvelujen alaan kuuluu terveydenhuolto, jota voittoa tavoitteleva yritys tarjoaa korvausta vastaan.³⁵⁹

Rotujen välistä tasa-arvoa koskevassa direktiivissä ei määritellä asumista. On kuitenkin ehdotettu, että käsitettä ”asuminen” olisi tulkittava kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön valossa. Se sisältyy erityisesti Euroopan unionin

352 Unionin tuomioistuin, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [suuri jaosto], 16. heinäkuuta 2015.

353 *Ibid.*, 43 kohta.

354 Tasa-arvoviranomainen (Unkari), *asia nro 72*, huhtikuu 2008. Englanninkielinen yhteenveto, ks. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), ‘Hungary’, *European Anti-Discrimination Law Review*, nro 8, heinäkuu 2009, s. 49.

355 Ruotsi, Högsta domstolen, *Escape Bar and Restaurant v. Ombudsman against Ethnic Discrimination* T-2224-07, 1. lokakuuta 2008. Englanninkielinen yhteenveto, ks. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), ‘Sweden’, *European Anti-Discrimination Law Review*, nro 8, heinäkuu 2009, s. 68.

356 Itävalta, Bezirksgericht Döbling, *GZ 17 C 1597/05f-17*, 23. tammikuuta 2006.

357 Ranska, Cour d’appel de Nîmes, *Lenormand v. Balenci*, nro 08/00907, 6. marraskuuta 2008; Ranska, Cour de cassation (chambre criminelle), *nro M 08-88.017* ja nro 2074, 7. huhtikuuta 2009. Englanninkielinen yhteenveto, ks. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), ‘France’, *European Anti-Discrimination Law Review*, nro. 9, joulukuu 2009, s. 59.

358 Ruotsi, Svea hovrätt, *Ombudsman v. Discrimination on Grounds of Sexual Orientation v. A.S.*, T-3562-06, 11. helmikuuta 2008. Englanninkielinen yhteenveto, ks. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), ‘Sweden’, *European Anti-Discrimination Law Review*, nro 8, heinäkuu 2009, s. 69.

359 Unionin tuomioistuin, C-158/96, *Raymond Kohll v. Union des caisses de maladie*, 28. huhtikuuta 1998; unionin tuomioistuin, C-157/99, *B.S.M. Geraets-Smits v. Stichting Ziekenfonds VGZ ja H.T.M. Peerbooms v. Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen*, 12. heinäkuuta 2001; ja unionin tuomioistuin, C-385/99, *V.G. Müller-Fauré v. Onderlinge Waarborgmaatschappij OZ Zorgverzekeringen UA ja E.E.M. van Riet v. Onderlinge Waarborgmaatschappij ZAO Zorgverzekeringen*, 13. toukokuuta 2003.

perusoikeuskirjan 7 artiklaan ja ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan, joiden mukaan jokaisella on oikeus nauttia kotiinsa kohdistuvaa kunnioitusta. (Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat osapuolina ihmisoikeussopimuksessa.) Lisäksi asuminen otetaan huomioon taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälinen yleissopimuksen 11 artiklassa, johon sisältyy oikeus asianmukaiseen asumiseen. (Kaikki jäsenvaltiot ovat yleissopimuksen osapuolina.) Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevän YK:n komitean mukaan asianmukaisen asumisen on täytettävä monia vaatimuksia. Erityisesti seuraavien vaatimusten on täytyttävä: asumisen laadun on oltava riittävän hyvä suojan takaamiseksi huonolta säältä, asumisen on vastattava asukkaiden kulttuuriin liittyviä vaatimuksia (jolloin asumisen piiriin on luettava ajoneuvot, asuntovaunut, leirit ja muut väliaikaiset rakenteet), sillä on oltava yhteys julkisiin laitoksiin ja jätevesihuoltoon sekä yhteys julkisiin palveluihin ja työnsaantimahdollisuuksiin asianmukaisen infrastruktuurin kautta. Asumisen olisi taattava myös asianmukainen suoja hädältä tai pikahädältä, ja sen olisi oltava kohtuuhintaista.³⁶⁰ Asuminen tulkitaan tällä tavalla myös lähestymistavassa, jota Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) soveltaa yhteenvetoraportissaan *The state of Roma and Traveller housing in the European Union – Steps towards equality*³⁶¹.

Tämän lähestymistavan mukaan asuntojen saatavuuteen kuuluisi yhtäältä yhdenvertaisen kohtelun varmistaminen tilanteessa, jossa julkiset tai yksityiset vuokranantajat taikka kiinteistönvälittäjät päättävät asuntojen vuokraamisesta tai myymisestä. Toisaalta asuntojen saatavuuteen kuuluisi myös se, että oikeus yhdenvertaiseen kohteluun toteutuisi menettelyissä, joilla asuntoja jaetaan (estettäisiin heikkolaatuisten tai sijainniltaan syrjäisten asuntojen antaminen tietyille etnisille ryhmille), pidetään kunnossa (ei sallittaisi kunnossapidon laiminlyömistä kiinteistöissä, joissa asuu tiettyjä ryhmiä) ja annetaan vuokralle (ei sallittaisi vuokralaisten aseman turvaamatta jättämistä tai korotettujen vuokrien tai vuokratokuiden vaatimista tiettyihin ryhmiin kuuluvilta henkilöiltä). Lisäksi EU:n perusoikeuskirjan 34 artiklan 3 kohdassa säädetään seuraavaa: ”Yhteiskunnallisen syrjäytymisen ja köyhyyden torjumiseksi unioni tunnustaa oikeuden sosiaalitukeen ja asumistukeen tai sosiaalisesti tuettuun asuntoon ihmisarvoisen elämän varmistamiseksi jokaiselle, jolla ei ole riittäviä varoja, yhteisön oikeuden ja kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisesti, sekä kunnioittaa tätä oikeutta.”

360 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä YK:n komitea, yleishuomautus nro 4: *The right to adequate housing (Art. 11 (1))*, YK:n asiak. E/1992/23, 13. joulukuuta 1991.

361 FRA (2010), *The state of Roma and Traveller housing in the European Union – Steps towards equality*, yhteenvetoraportti, Wien, FRA.

Esimerkki: Asiassa *Servet Kamberaj vastaan IPES ym.*³⁶² Albanian kansalaisen, jolla oli pysyvä oleskelulupa Italiassa, asumistukihakemus hylättiin sillä perusteella, että määrärahat, jotka oli varattu tuen myöntämiseen kolmansien maiden kansalaisille, oli käytetty loppuun. Unionin tuomioistuin totesi, että pitkään oleskelleita kolmannen maan kansalaisia ei voida kohdella asumistukien osalta epäedullisemmin kuin unionin kansalaisia. Jos tuki ei kuitenkaan kuulu neuvoston direktiivin 2003/109/EY 11 artiklan 1 kohdan d alakohdassa tarkoitetun sosiaaliturvan ja sosiaalisen suojelun käsitteen piiriin, kyseisen direktiivin 11 artiklan 4 kohtaa ei sovelleta (mahdollisuus rajoittaa yhdenvertainen kohtelu perusetuuksiin).

EIT:n tulkinnan mukaan **ihmisoikeussopimuksen** 8 artikla kattaa tapauksia, joihin liittyvillä toimilla voi olla seurauksia yksityiselämään sekä luonteeltaan taloudellisiin ja sosiaalisiin suhteisiin. EIT on myös tulkinnut laaja-alaisesti 8 artiklan mukaista oikeutta nauttia kotiin kohdistuvaa kunnioitusta. EIT on tulkinnut oikeutta asumiseen laajasti siten, että se käsittää matkailuajoneuvot, kuten asuntoautot tai asuntovaunut silloinkin, kun ne on sijoitettu laittomasti³⁶³. Jos valtion järjestämät asunnot ovat olleet erityisen huonossa kunnossa ja asukkaat ovat joutuneet kärsimään pitkän aikaa, EIT on myös katsonut, että kyseessä saattaa olla epäinhimillinen kohtelu.

Esimerkki: Asiassa *Moldovan ym. v. Romania (nro 2)*³⁶⁴ kantajat oli karkotettu kodeistaan, jotka sen jälkeen tuhottiin erityisen järkyttävällä tavalla. Talojen uudelleenrakentaminen edistyi todella hitaasti, ja väliaikaiset asunnot olivat erittäin heikkolaatuisia. EIT totesi, että

kantajille on täytynyt aiheutua huomattavaa henkistä kärsimystä ja ihmisarvon loukkaamista sekä nöyryytyksen ja huonommuuden tunteita, kun otetaan huomioon valittajien asuinolot kymmenen viime vuoden aikana, erityisesti tilojen liiallinen ahtausta ja epähygieenisuus, niiden haitallinen vaikutus valittajien terveyteen ja hyvinvointiin sekä pitkä aika, jona valittajien on täytynyt asua kyseisissä olosuhteissa, ja viranomaisten yleinen asenne³⁶⁵.

362 Unionin tuomioistuin, C-571/10, *Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym.* [suuri jaosto], 24. huhtikuuta 2012.

363 EIT, *Buckley v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 20348/92, 25. syyskuuta 1996.

364 EIT, *Moldovan ym. v. Romania (nro 2)*, nrot 41138/98 ja 64320/01, 12. heinäkuuta 2005.

365 *Ibid.*, 110 kohta.

EIT katsoi tämän arvioinnin ja muiden tekijöiden perusteella, että kyse oli ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan vastaisesta kohtelusta halventavalla tavalla³⁶⁶.

Esimerkki: Asiassa *Vrountou v. Kypros*³⁶⁷ kantajalta oli evätty pakolaiskortti, jonka nojalla hän olisi saanut viranomaisilta useita etuuksia, myös asumisetuuden. Päätös perustui siihen, että hän oli siirtymään joutuneen naisen eikä siirtymään joutuneen miehen lapsi. EIT katsoi, että tätä erilaista kohtelua ei ollut perusteltu puolueettomasti ja kohtuullisesti ja että epäyhdenvertaisella kohtelulla oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Hunde v. Alankomaat*³⁶⁸ kantajana oli turvapaikanhakija, jonka hakemusta ei ollut hyväksytty. Hän valitti, että suojan ja sosiaaliavun epääminen heikensi hänen ihmisarvoaan tavalla, joka ei ollut yhteensopiva ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan kanssa. EIT huomautti, että kantajalle oli tämän turvapaikkamenettelyn päättymisen jälkeen myönnetty neljän viikon armonaika, jonka ajan hän säilytti oikeutensa valtion kustantamaan hoitoon ja majoitukseen. Sen jälkeen hänellä oli mahdollisuus hakea ilman huoltajaa oleville alaikäisille myönnettävää oleskelulupaa ja/tai pyrkiä keskuksen, jossa hänen vapauttaansa olisi rajoitettu. EIT totesi näin ollen, että viranomaiset eivät olleet lyöneet laimin 3 artiklan mukaista velvoitettaan, koska nämä eivät olleet toteuttaneet toimenpiteitä kantajan tilanteen osalta, ja hylkäsi asian selkeästi perusteettomana.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa taataan oikeus kohtuutasoiseen asuntoon 31 artiklan 1 kohdassa ja oikeus kohtuutasoiseen perheasuntoon 16 artiklassa. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea tarkensi tämän säännöksen tarkoittavan asuntoa, jossa on kaikki perusmukavuudet, kuten vesi, lämmitys, jätehuolto, saniteettitilat ja sähkö. Siellä ei saa olla liikaa asukkaita, ja sen on oltava turvallinen. Näin säädetty asiaankuuluvat oikeudet on taattava syrjimättä, erityisesti romanien ja kiertolaisten osalta.³⁶⁹

366 EIT:n oikeuskäytännöstä käy ilmi, että syrjivä kohtelu voi tietyissä olosuhteissa merkitä kohtelua halventavalla tavalla. Ks. esim. EIT, *Smith ja Grady v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 33985/96 ja 33986/96, 27. syyskuuta 1999, 121 kohta.

367 EIT, *Vrountou v. Kypros*, nro 33631/06, 13. lokakuuta 2015.

368 EIT, *Hunde v. Alankomaat* (päätös), nro 17931/16, 5. heinäkuuta 2016.

369 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Movement ATD Fourth World v. Ranska*, kantelu nro 33/2006, 5. joulukuuta 2007, 149–155 kohta. Ks. myös EIT, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kreikka*, kantelu nro 49/2008, 11. joulukuuta 2009; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Roma Rights Centre (ERRC) v. Ranska*, kantelu nro 51/2008, 10. lokakuuta 2010.

Esimerkki: Ranskaa vastaan nostetussa kanteessa *FEANTSA*³⁷⁰ väitti, että asumiseen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanotapa johti tilanteeseen, joka oli ristiriidassa Euroopan sosiaalisen peruskirjan 31 artiklassa tarkoitettun asuntoa koskevan oikeuden ja E artiklan syrjinnän kiellon kanssa. Se väitti erityisesti, että vaikka Ranskassa väestön valtaosan asumisen laatu oli parantunut edellisen 30 vuoden aikana, maassa ei ollut toteutettu tehokkaasti kaikkien oikeutta asuntoon, erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien asumistarpeiden täyttämisen osalta. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea havaitsi kuusi Ranskan tekemää 31 artiklan rikkomusta. Niissä oli kyse siitä, että

- ala-arvoisten asuntojen poistamisessa ei ollut edistytty riittävästi ja monilta kotitalouksilta puuttuivat asianmukaiset mukavuudet
- häätöjen estämistä koskevaa lainsäädäntöä ei ollut pantu tyydyttävästi täytäntöön eikä hädettyjen perheiden uudelleen asuttamiseksi ollut toimenpiteitä
- toimenpiteet asunnottomien määrän vähentämiseksi olivat riittämättömiä sekä määrällisesti että laadullisesti
- pienituloisten ryhmien saatavilla ei ollut riittävästi sosiaalisia vuokra-asuntoja
- sosiaalisten vuokra-asuntojen jakamisjärjestelmä ja siihen liittyvät oikaisutoimet toimivat huonosti
- liikkuvan väestön pysähtymispaikkoja koskeva lainsäädäntö oli pantu puutteellisesti täytäntöön (liittyy E artiklaan).

Esimerkki: Asiassa *FEANTSA v. Alankomaat*³⁷¹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että Alankomaat ei ollut noudattanut Euroopan sosiaalista peruskirjaa, koska se ei ollut taannut asianmukaista pääsyä hätäapuun (ruoka, vaatteet ja suoja) sääntöjenvastaisesti maahan tulleille aikuisille maahanmuuttajille.

370 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. Ranska*, kantelu nro 39/2006, 5. joulukuuta 2007.

371 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. Alankomaat*, kantelu nro 86/2012, 2. heinäkuuta 2007. Ks. myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Conference of European Churches (CEC) v. Alankomaat*, kantelu nro 90/2013, 1. heinäkuuta 2014.

Kansainvälisessä oikeudessa vammaisyleissopimuksen 9 artiklassa määrätään velvoitteesta toteuttaa asianmukaisia toimia, joilla varmistetaan vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertainen pääsy tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin, sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut mukaan lukien. Tämä velvoite voidaan täyttää määrittämällä ja poistamalla saavutettavuuden esteet.³⁷²

Esimerkki: Romaniassa käsitelty asia³⁷³ koski sosiaalisten vuokra-asuntojen saamisperusteita. Arviointi siitä, onko kantajalla oikeus sosiaaliseen vuokra-asuntoon, perustui pistejärjestelmään. Eri ryhmille annettiin tietty määrä pisteitä, muun muassa neljä pistettä vammaisille ihmisille. Korkeakoulutetuille henkilöille puolestaan annettiin kymmenen pistettä ja veteraaneille ja sotaleskillle sekä vallankumouksellisille ja entisille poliittisille vangeille 15 pistettä. Kansallinen syrjinnänvastainen neuvosto katsoi, että näillä säännöillä rajoitettiin vammaisten henkilöiden pääsyä sosiaalisiin vuokra-asuntoihin, ja ne olivat siten vammaisuuteen perustuvaa välitöntä syrjintää.

4.5 Oikeussuojan saatavuus

EU:n lainsäädännössä ja ihmisoikeussopimuksessa³⁷⁴ oikeussuojan saatavuutta koskevan oikeuden suhdetta syrjinnän kieltoon voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta:

- i) Oikeussuojan saatavuus syrjintää koskevissa asioissa: tämä liittyy mahdollisuuteen tehdä oikaisu tilanteissa, joissa henkilöitä on syrjitty. Tätä tilannetta käsitellään [6.4 kohdassa](#).³⁷⁵
- ii) Syrjimätön oikeussuojan saatavuus: tämä liittyy oikeuden saatavuuden esteisiin, joita tietyillä henkilöillä on, riippumatta siitä, ovatko he olleet

372 Ks. YK, vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea (2010), *tiedonanto nro 1/2010*, CRPD/C/9/D/1/2010, 16. huhtikuuta 2013 yksityisten rahoituslaitosten tarjoamien pankkikorttipalvelujen saavutettavuudesta heikkonäköisille ihmisille yhdenvertaisesti muiden kanssa.

373 Romania, kansallinen syrjinnänvastainen neuvosto, [päätos 349](#), 4. Toukokuuta 2016; European network of legal experts in gender equality and non-discrimination (2016), [National equality body decision on social housing criteria in Bucharest](#), uutisraportti, Romania, 20. syyskuuta 2016.

374 Lisätietoa on perusoikeusviraston ja Euroopan neuvoston asiakirjassa (2016), [Handbook on European law relating to access to justice](#), Luxemburg, julkaisutoimisto

375 Ks. myös FRA (2012), [Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality](#), Luxemburg, julkaisutoimisto.

syrjinnän uhreja. Se tarkoittaa, että tehokas oikeussuojan saatavuus kaikille edellyttää oikeusjärjestelmän järjestämistä siten, että ketään ei estetä saamasta oikeutta fyysisistä, kielellisistä, taloudellisista tai muista syistä. Esimerkiksi sellaisten henkilöiden taloudellisiin esteisiin, joilla ei ole riittävästi varoja oikeusmenettelyjen käynnistämiseen, voidaan puuttua oikeusapujärjestelmän avulla.³⁷⁶

EU:n lainsäädännössä oikeudesta oikeussuojakeinoihin säädetään EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Lisäksi 20 artiklassa vahvistetaan, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja 21 artiklassa kielletään syrjintä.

EU:n lainsäädännössä vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea korosti oikeussuojan saatavuudesta, että EU:n olisi ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin vammaisten henkilöiden oikeussuojan saatavuudessa kohtaaman syrjinnän torjumiseksi varmistamalla, että sen jäsenvaltioissa taataan menettelyjen täydellinen mukauttaminen ja rahoitus oikeusalan henkilöstön koulutukselle ihmisoikeussopimuksesta³⁷⁷.

Oikeus oikeussuojaan taataan ihmisoikeussopimuksessa 13 artiklassa ja 6 artiklan mukaisen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden yhteydessä. EIT on käsitellyt useita oikeussuojaan liittyvää syrjintää koskevia tapauksia.

Esimerkki: *Asiassa Paraskeva Todorova v. Bulgaria*³⁷⁸ katsottiin, että kansallisen tuomioistuimen kieltäytyminen antamasta valittajalle ehdollista vankeusrangaistusta sekä huomautukset, joiden mukaan etnisten vähemmistöjen keskuudessa vallitsevaan rankaisemattomuuden käytäntöön oli puututtava, merkitsivät oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ja syrjinnän kiellon rikkomista.

376 Euroopan neuvosto, parlamentaarinen yleiskokous (2015), *Equality and non-discrimination in the access to justice*, päätöslauselma 2054, 24. huhtikuuta 2015. Ks. myös YK, CEDAW-komitea (2015), *yleissuositus nro 33 "On women's access to justice"*, CEDAW/C/GC/33, 23. heinäkuuta 2015.

377 YK, vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea (2015), *Concluding observations on the initial report of the European Union*, CRPD/C/EU/CO/1, 2. lokakuuta 2015, 39 kohta.

378 EIT, *Paraskeva Todorova v. Bulgaria*, nro 37193/07, 25. maaliskuuta 2010.

Esimerkki: Asiassa *Moldovan ym. v. Romania (nro 2)*,³⁷⁹ katsottiin, että rikosoikeudellisten ja siviilioikeudellisten oikeudenkäyntien liiallinen viivästyminen (ensimmäisen tuomion antaminen kesti seitsemän vuotta) merkitsi 6 artiklan rikkomista. Viivästymisen katsottiin johtuvan monista oikeudenkäyntivirheistä, ja kun otettiin huomioon myös viranomaisten yhä yleisempi syrjivä asenne romanitaustaisia kantajia kohtaan, sen katsottiin merkitsevän 14 artiklan sekä myös 6 artiklan (ja 8 artiklan) rikkomista.

Esimerkki: Asiassa *Anakomba Yula v. Belgia*³⁸⁰ kantaja ei voinut saada kansallisen lainsäädännön perusteella julkista avustusta isyyskannetta varten, koska hän ei ollut Belgian kansalainen. Tässä katsottiin olevan kyseessä 6 artiklan ja 14 artiklan rikkominen. Muiden maiden kansalaisilla ei tämän perusteella kuitenkaan ole ehdotonta oikeutta julkisiin avustuksiin. Tässä tapauksessa EIT:n ratkaisuun vaikutti monia tekijöitä, kuten se, että valittajalle annettiin kielteinen päätös, koska hänellä ei ollut parhaillaan voimassa olevaa oleskelulupaa, vaikka hän oli uusimassa lupaa. Lisäksi EIT:n ratkaisuun vaikutti myös se, että isyysasioihin sovellettiin yhden vuoden määräaikaa, mikä tarkoitti, ettei kantajan voitu kohtuudella edellyttää odottavan oleskeluluvan uusimista ennen avustuksen hakemista.

4.6 ”Yksityiselämän” ala: yksityis- ja perhe-elämä, adoptio, koti ja avioliitto

Sekä EU:n lainsäädännössä että ihmisoikeussopimuksessa taataan oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen (ihmisoikeussopimuksen 8 artikla³⁸¹ ja EU:n perusoikeuskirjan 7 artikla).

EIT on **ihmisoikeussopimuksen nojalla** kehittänyt vuosien mittaan 8 artiklaa koskevaa oikeuskäytäntöään, joka kattaa useita yksityis- ja perhe-elämään liittyviä kysymyksiä. EIT on määritellyt 8 artiklan yleisen ulottuvuuden:

379 EIT, *Moldovan ym. v. Romania (nro 2)*, nrot 41138/98 ja 64320/01, 12. heinäkuuta 2005.

380 EIT, *Anakomba Yula v. Belgia*, nro 45413/07, 10. maaliskuuta 2009, jota käsitellään 4.5 ja 5.7 kohdassa.

381 EIT:n verkkosivustolla selitetään ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan soveltamisala. Roagna, I. (2012), *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights*.

Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitettu yksityiselämän käsite on alaltaan laaja ja käsittää mm. oikeuden perustaa ja kehittää suhteita muiden ihmisten kanssa ...oikeuden persoonan kehittämiseen ... ja varsinaisen itsemääräämisoikeuden. Se käsittää sellaisia seikkoja kuten nimet ... sukupuoli identiteetti, seksuaalinen taipumus ja seksuaalielämä, jotka kuuluvat 8 artiklan suojaamaan yksityiselämän alaan ... sekä oikeuden nauttia lapsen hankkimista tai hankkimatta jättämistä koskevan päätöksen kunnioittamista.³⁸²

Esimerkki: Asiassa *Cusan ja Fazzo v. Italia*³⁸³ aviopari ei voinut antaa lapselleen äidin sukunimeä, koska kansallisen lainsäädännön mukaan aviolapsille annetaan syntymässä automaattisesti isän sukunimi. EIT katsoi, että aviolasten sukunimen valinta määritettiin ainoastaan vanhempien sukupuolesta johtuvan syrjinnän perusteella. Sääntö, jonka mukaan aviomiehen sukunimi oli määrä antaa aviolapsille, voi olla tarpeen perheyhteisön perinteen kunnioittamisessa siten, että kaikilla sen jäsenillä on isän sukunimi, mutta se, että säännöstä ei voinut poiketa uuden lapsen syntyessä oli kohtuuttoman jäykkää ja syrjivää naisia kohtaan.

EIT on käsitellyt useita erilaista kohtelua koskevia asioista perintöä, avioerolasten tapaamisoikeuksia ja isyyttä koskevien sääntöjen yhteydessä³⁸⁴.

Asioissa *Mazurek v. Ranska*³⁸⁵, *Sommerfeld v. Saksa*³⁸⁶ ja *Rasmussen v. Tanska*³⁸⁷ tutkittiin erilaista kohtelua perintöä, avioerolasten tapaamisoikeuksia ja isyyttä koskevien sääntöjen yhteydessä. Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan soveltamisala käsittää myös adoptioasiat. Useissa asioissa, kuten asiassa *E.B. v. Ranska* (jota käsitellään [5.3 kohdassa](#)), osoitetaan, että adoptio voi kuulua ihmisoikeussopimuksen soveltamisalaan, vaikka ihmisoikeussopimukseen ei sisällykään varsinaista oikeutta lapseksiottamiseen.

382 EIT, *E.B. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 43546/02, 22. tammikuuta 2008, 43 kohta.

383 EIT, *Cusan ja Fazzo v. Italia*, nro 77/07, 7. tammikuuta 2014.

384 Ks. myös perusoikeusviraston ja Euroopan neuvoston julkaisu (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, Luxemburg, julkaisutoimisto.

385 EIT, *Mazurek v. Ranska*, nro 34406/97, 1. helmikuuta 2000.

386 EIT, *Sommerfeld v. Saksa* [suuri jaosto], nro 31871/96, 8. heinäkuuta 2003.

387 EIT, *Rasmussen v. Tanska*, nro 8777/79, 28. marraskuuta 1984.

Esimerkki: Asiassa *Gas ja Dubois v. Ranska*³⁸⁸ biologisen äidin homo-seksuaaliselta rekisteröidyltä kumppanilta evättiin kumppanin lapsen heikko adoptio. Ranskan lainsäädännön mukaan heikon adoption myötä kaikki vanhempainvastuuseen liittyvät oikeudet poistetaan lapsen isältä tai äidiltä adoptiovanhemman hyväksi paitsi, jos henkilö adoptoi puolisonsa lapsen. EIT totesi, että kantajien tilanne ei ollut rinnastettavissa aviopareihin, koska Ranskan lainsäädännön mukaan parit saivat avioliiton solmimisen myötä erityisaseman, eikä EIT mennyt niin pitkälle, että olisi pakottanut valtion säätämään samaa sukupuolta olevien välisestä avioliitosta. EIT huomautti, että rekisteröidyssä parisuhteessa olevan heteroseksuaalisen parin kanne hylättäisiin myös asianomaisten säännösten nojalla. Näin ollen kantajat olivat vertailukelpoisessa oikeudellisessa tilanteessa, mutta kohtelu ei ollut erilaista seksuaalisen suuntautumisen perusteella, eikä ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa rikottu.

Esimerkki: Asiassa *X ym. v. Itävalta*³⁸⁹ kantajat olivat myös naimaton samaa sukupuolta oleva pari, jossa toinen kumppani halusi adoptoida kumppaninsa lapsen. Toisin kuin asiassa *Gas ja Dubois v. Ranska*, Itävallan lain asiaa koskevilla säännöksillä sallittiin perheensisäinen adoptio naimattomille heteroseksuaaleille pareille. Koska laissa kiellettiin ehdottomasti samaa sukupuolta olevien pariin perheensisäinen adoptio, kansalliset tuomioistuimet eivät tutkineet adoptiopyynnön aiheellisuutta, eikä isän kieltäytymisellä antaa suostumusta adoption oluttu merkitystä, kun kansalliset tuomioistuimet pohtivat kantajan asiaa. EIT katsoi, että tämä oli kantajien erilaista kohtelua verrattuna heteroseksuaaleihin naimattomiin pariin, eikä sitä ollut perusteltu kohtuullisesti ja puolueettomasti.

Esimerkki: Asiassa *A.H. ym. v. Venäjä*³⁹⁰ kantajat olivat Yhdysvaltain kansalaisia ja pareja, jotka olivat venäläislapsen adoption viimeisessä vaiheessa, kun Venäjän duuma säätöi uuden lain, jolla Yhdysvaltain kansalaisia kiellettiin adoptoimasta venäläislapsia. Käynnissä olleet menettelyt pysäytettiin. Kantajat valittivat, että kiellolla loukattiin heidän oikeuttaan perhe-elämään ja että se oli syrjintää kansalaisuuden perusteella. EIT totesi, että venäläislapsen adoptoimista koskeva lainsäädännöllinen kieltö oli määrätty vain yhdysvaltalaisille tuleville vanhemmille. Hallitus ei pystynyt osoittamaan pakottavia syitä sille, että yleistä kieltöä sovelletaan

388 EIT, *Gas ja Dubois v. Ranska*, nro 25951/07, 15. maaliskuuta 2012.

389 EIT, *X ym. v. Itävalta* [suuri jaosto], nro 19010/07, 19. helmikuuta 2013.

390 EIT, *A.H. ym. v. Venäjä*, nrot 6033/13 ja 15 muuta kannetta, 17. tammikuuta 2017.

takautuvasti ja erotuksetta kaikkiin Yhdysvalloista peräisin oleviin tuleviin adoptiovanhempiin riippumatta adoptiomenettelyjen vaiheesta ja heidän henkilökohtaisista olosuhteistaan. EIT totesi näin ollen, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

Valtioilla on melko laaja harkintamarginaali maahanmuuttopolitiikkansa järjestämisessä. Ihmisoikeussopimuksessa ei taata ”ulkomaalaisen” oikeutta päästä tiettyyn maahan tai oleskella siellä, mutta joissakin tapauksissa perheenyhdistämisen epääminen voi rikkoa 8 artiklassa taattuja oikeuksia.

Esimerkki: Asiassa *Pajić v. Kroatia*³⁹¹ kantaja oli hakenut oleskelulupaa sillä perusteella, että hän yhdistää perheen kumppaninsa kanssa. Kansalliset viranomaiset olivat evänneet pyynnön, koska asiaa koskevassa kansallisessa lainsäädännössä kyseisestä mahdollisuudesta ei säädetty samaa sukupuolta oleville pareille. Samassa tilanteessa oleville naimattomille eri sukupuolta oleville pareille olisi kuitenkin myönnetty oleskelulupa. EIT totesi, että kansalliset viranomaiset eivät olleet esittäneet perusteluita tai vakuuttavia ja painavia syitä, jotka oikeuttaisivat samaa sukupuolta ja eri sukupuolta olevien pariin erilaisen kohtelun perheenyhdistämisessä. Yksinomaan tai ratkaisevasti kantajan seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva erilainen kohtelu oli erottelua, jota ei voitu hyväksyä ihmisoikeussopimuksen nojalla.³⁹²

Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan soveltamisala on erittäin laaja. Ihmisoikeussopimuksella on vaikutuksia myös muilla aloilla, kuten rekisteröity parisuhde ja avioliitto, jota suojataan erityisesti 12 artiklan nojalla.

Esimerkki: Asiassa *Muñoz Díaz v. Espanja*³⁹³ viranomaiset eivät tunnustaneet kantajan romanitapojen mukaisesti solmiman avioliiton pätevyyttä määrittäessään oikeuksia leskeneläkkeeseen, vaikka häntä oli aiemmin kohdeltu naimisissa olevana. EIT katsoi, että koska valtio oli kohdellut valittajaa aivan kuin hänen avioliittonsa olisi ollut pätevä, hän oli vertailukelpoisessa tilanteessa muihin ”vilpittömässä mielessä” avioliittonsa pätevyyteen uskoneisiin henkilöihin nähden (eli henkilöihin, joiden avioliitto

391 EIT, *Pajić v. Kroatia*, nro 68453/13, 23. helmikuuta 2016.

392 Ks. myös EIT, *Taddeucci ja McCall v. Italia*, nro 51362/09, 30. kesäkuuta 2016.

393 EIT, *Muñoz Díaz v. Espanja*, nro 49151/07, 8. joulukuuta 2009.

ei teknisistä syistä ollut pätevä, mutta jotka uskoivat sen olevan pätevä), joilla olisi ollut oikeus leskeneläkkeeseen. EIT katsoi, ettei avioliiton pätevyys tunnustamisesta kieltäytyminen merkinnyt (12 artiklaan ja 14 artiklaan perustuvaa) syrjintää. EIT totesi kuitenkin (ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan sekä 14 artiklan perusteella) syrjinnäksi sen, ettei valittajaa kohdeltu samalla tavalla kuin muita avioliittonsa pätevyys vilpittömässä mielessä uskoneita henkilöitä, kun hänelle ei myönnetty eläkettä.

Esimerkki: Asiassa *Vallianatos ym. v. Kreikka*³⁹⁴ kyseenalaistettiin Kreikan laki, jolla otettiin vuonna 2008 käyttöön eri sukupuolta olevien parien mahdollisuus solmia rekisteröity parisuhde, joka oli epävirallisempi ja joustavampi kuin avioliitto mutta jonka soveltamisalan ulkopuolelle jätettiin samaa sukupuolta olevat parit. EIT huomautti, että Euroopan neuvoston 47 jäsenvaltiosta 19:ssä oli sallittu rekisteröity parisuhde ja näistä 19 valtiosta 17:ssä oli tunnustettu sekä hetero- että homoseksuaaliset parit. Se totesi myös, että samaa sukupuolta olevien parien rekisteröidyn parisuhteen kieltämiselle ei ollut vakuuttavia ja painavia syitä. Toisin sanoen, kun valtio ottaa käyttöön rekisteröidyn parisuhteen muodon, sen on oltava kaikkien parien saatavilla riippumatta heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan. Asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

Jatkossa EIT:n piti määrittellä, sisälsikö 8 artiklan valtioiden positiivisen velvoitteen ottaa käyttöön lainsäädäntökehyks, jolla säädetään samaa sukupuolta olevien parien tunnustamisesta ja suojelusta.

Esimerkki: Asiassa *Oliari ym. v. Italia*³⁹⁵ kolme homoseksuaalista paria valitti siitä, että he eivät voineet Italian lainsäädännön nojalla solmia avioliittoa tai mitään muunlaista rekisteröityä parisuhdetta. EIT pani merkille, että Euroopassa ja kansainvälisesti samaa sukupuolta olevia pareja tunnustetaan oikeudellisesti jatkuvasti enemmän. Se huomautti myös, että Italian perustuslakituomioistuimien oli toistuvasti kehottanut tunnustamaan lainsäädännössä homoseksuaalisten parien asiaankuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. EIT totesi näin ollen, että näissä olosuhteissa Italiassa oli positiivinen velvoite varmistaa kantajan yksityis- ja perhe-elämän tosiasiallinen kunnioittaminen tunnustamalla virallisesti samaa

394 EIT, *Vallianatos ym. v. Kreikka* [suuri jaosto], nrot 29381/09 ja 32684/09, 7. marraskuuta 2013.

395 EIT, *Oliari ym. v. Italia*, nrot 18766/11 ja 36030/11, 21. heinäkuuta 2015.

sukupuolta olevat parit. Samaa sukupuolta olevien pariin tunnustamista koskevassa oikeudellisessa kehityksessä on säädettävä vähintään vakaassa ja sitoutuneessa suhteessa olevan parin kannalta merkityksellisistä perusoikeuksista³⁹⁶. EIT totesi lopuksi, että jos Italia ei pane täytäntöön kyseistä lainsäädäntöä, se ylittää harkintamarginaalinsa eikä täytä positiivista velvoitettaan, mikä rikkoo ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

EIT:n tavallista kapeampi harkintamarginaali ihmisarvoon liittyvissä keskeisissä asioissa oli suhteutettava sellaisten epäedullisessa asemassa olevien henkilöiden suojeluun, joiden oikeuksia saatetaan loukata.

Esimerkki: Asiassa *Kacper Nowakowski v. Puola*³⁹⁷ kantaja oli kuuromykkä isä, jonka yhteydenpitoa kuulovammaiseen poikaansa rajoitettiin. Kantaja valitti erityisesti siitä, että kansalliset tuomioistuimet olivat kieltäytyneet laajentamasta tätä yhteydenpitoa. EIT totesi, että kansalliset tuomioistuimet eivät olleet pohtineet keinoja, joilla olisi voitu auttaa kantaja voittamaan hänen vammastaan johtuvat esteet, eivätkä olleet siten toteuttaneet kaikkia asianmukaisia toimenpiteitä, joita olisi voitu kohtuullisesti vaatia yhteydenpidon helpottamiseksi. EIT totesi näin ollen, että ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa oli rikottu, ja katsoi, että oli tarpeetonta tutkia kantelua erikseen ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan nojalla yhdessä 8 artiklan kanssa.

Edellä olevassa tapauksessa EIT katsoi, että isän etu oli sama kuin lapsen etu eli yhteydenpito isään oli lapsen eduksi. Jos kuitenkin lapsen edut ovat ristiriidassa isän etujen kanssa, valtiolla on väljempi harkintamarginaali sen päättäessä parhaista keinoista lapsen suojaamiseksi.

Esimerkki: Asiassa *Rasmussen v. Tanska*³⁹⁸ isä valitti vanhentumislainsäädännöstä, jonka nojalla häneltä kiellettiin isyyden kumoaminen. EIT katsoi, että tämä merkitsi sukupuoleen perustuvaa erilaista kohtelua, joka kuitenkin oli oikeutettua. Tällä pyrittiin oikeutettuun

³⁹⁶ *Ibid.*, 174 kohta.

³⁹⁷ EIT, *Kacper Nowakowski v. Puola*, nro 32407/13, 10. tammikuuta 2017.

³⁹⁸ EIT, *Rasmussen v. Tanska* nro 8777/79, 28. marraskuuta 1984.

tavoitteeseen eli antamaan lapselle turvallisuutta ja varmuus hänen omasta asemastaan siten, että isää estettiin käyttämästä väärin isyyden kumoamisen mahdollisuutta myöhemmin elämässään. Koska lähestymistapa tähän asiaan vaihtelee huomattavasti ihmisoikeussopimuksen osapuolina olevissa valtioissa, EIT antoi valtiolle väljän harkintamarginaalin ja katsoi, että erilainen kohtelu oli oikeutettua.³⁹⁹

EU:n lainsäädännön mukaan aineellinen perheoikeus kuuluu edelleen EU:n jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan. EU:n lainsäädäntö kattaa kuitenkin joitakin asioita, joilla on rajatylittäviä vaikutuksia. Oikeutta perhe-elämään koskeva unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö on kehittynyt pääasiassa EU:n kansalaisten perheenjäseniä koskevan henkilöiden vapaan liikkuvuuden myötä⁴⁰⁰. Unionin tuomioistuin totesi, että ”jos unionin kansalaiset eivät saisi viettää normaalia perhe-elämää vastaanottavassa jäsenvaltiossa, heille perustamissopimuksessa taattujen vapauksien käyttämistä estettäisiin vakavasti”⁴⁰¹. Toinen alue, jolla perhettä koskevilla näkökohdilla ja syrjimättömyysperiaatteella voi olla merkitystä, on turvapaikka- ja maahanmuuttolainsäädäntö. Valtioiden on taattava perhe-elämän suojelu esimerkiksi määrittäessään, kuka saa kansainvälistä suojelua⁴⁰². Lisäksi perheoikeuksia koskeva unionin tuomioistuimen merkityksellinen oikeuskäytäntö koskee miesten ja naisten välistä syrjintää vanhempainoikeuksissa. Asiassa, joka koski isän oikeutta vanhempainvapaaseen, unionin tuomioistuin totesi, että vanhempainvapaata koskevaan oikeuteen liittyvä erilainen ehto ”myötävaikuttaa miesten ja naisten välisen perinteisen työnjaon ylläpitämiseen, kun miehet pidetään toissijaisessa roolissa naiseen nähden vanhemmuuteen liittyvien tehtävien hoitamisessa”, ja totesi, että se on sukupuoleen perustuvaa syrjintää⁴⁰³.

399 *Ibid.*, 40–42 kohta.

400 Ks. esim. unionin tuomioistuin C-165/14, *Alfredo Rendón Marín v. Administración del Estado* [suuri jaosto], 13. syyskuuta 2016, jota käsitellään 5.7 kohdassa.

401 Unionin tuomioistuin, C-127/08, *Blaise Baheten Metock ynnä muut v. Minister for Justice, Equality and Law Reform* [suuri jaosto], 25. heinäkuuta 2008, 62 kohta.

402 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuusdettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle, EUVL L 337, 22.12.2011, s. 9–26.

403 Unionin tuomioistuin, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthroponin Dikaiomaton*, 16. heinäkuuta 2015, jota käsitellään 5.1 kohdassa.

Esimerkki: Asiassa *Pedro Manuel Roca Álvarez vastaan Sesa Start España ETT SA*⁴⁰⁴ kantajalta evättiin niin sanottu imetysvapaa, koska hänen lapsensa äiti oli itsenäinen ammatinharjoittaja. Unionin tuomioistuin totesi sen olevan syrjintää miehiä vastaan.

Esimerkki: Asiassa *Malgożata Runevič-Vardyn ja Łukasz Paweł Wardyn vastaan Vilniaus miestosavivaldybės administracija ym.*⁴⁰⁵ kantajat olivat puolalaisvähemmistöön kuuluva Liettuan kansalainen ja Puolan kansalainen. He valittivat, että heidän nimensä oli kirjoitettu väärin Vilnan väestörekisteriyksikön antamassa vihkitodistuksessa. Kantajien mukaan kirjoitusasu ei ollut kantajan virallisen kansalliskielen mukainen. Unionin tuomioistuin totesi, että SEUT-sopimuksen 21 artikla ei ole esteenä henkilötietoja osoittavissa asiakirjoissa olevien etu- ja sukunimien muuttamisesta kieltäytymiselle edellyttäen, että tämä kieltäytyminen ei aiheuta kyseisille unionin kansalaisille vakavaa haittaa.⁴⁰⁶

Esimerkki: Asiassa *Mircea Florian Freitag*⁴⁰⁷ kantaja Mircea Florian on mies, jolla on Romanian kansalaisuus. Hän syntyi Romaniassa ja sai sukunimen Pavel. Hänen äitinsä ja isänsä erosivat, ja äiti avioitui Freitag-nimisen Saksan kansalaisen kanssa. Mircea Florin sai siten kaksoiskansalaisuuden, ja hänen sukunimekseen muutettiin Freitag. Vuosia myöhemmin Mircea Florian, joka asui edelleen vakinaisesti Saksassa, meni Romaniaan muuttamaan sukunimensä takaisin alkuperäiseksi Paveliksi. Sen jälkeen hän pyysi Saksan väestörekisteritoimistoa muuttamaan hänen nimensä ja päivittämään väestörekisteriä siten, että hänen nimensä tunnustettaisiin Saksan oikeuden mukaan. Saksan oikeuden mukaan se oli kuitenkin mahdollista vain, jos kyseinen nimi on otettu aikana, jolloin asianomaisen vakinainen asuinpaikka oli toisessa jäsenvaltiossa. Unionin tuomioistuin korosti, että

404 Unionin tuomioistuin, C-104/09, *Pedro Manuel Roca Álvarez v. Sesa Start España ETT SA*, 30. syyskuuta 2010.

405 Unionin tuomioistuin, C-391/09, *Malgożata Runevič-Vardyn ja Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija ym.*, 12. toukokuuta 2011.

406 Vrt. unionin tuomioistuin, C-438/14 *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff v. Standesamt der Stadt Karlsruhe and Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe*, 2. kesäkuuta 2016, jossa unionin tuomioistuin totesi, että Saksalla ei ole velvollisuutta tunnustaa saksalaisen nimeä, kun tämä on myös toisen sellaisen jäsenvaltion kansalainen, jossa hän on saanut tämän vapaasti valitsemansa nimen, joka sisältää useita aateluutta osoittavia osatekijöitä, jos sen tunnustamisesta kieltäytyminen on oikeutettua yleiseen järjestykseen liittyvistä syistä, koska se on asianmukainen ja tarpeen kaikkien mainitun jäsenvaltion kansalaisten oikeudellisen yhdenvertaisuuden periaatteen noudattamisen takaamiseksi.

407 Unionin tuomioistuin, C-541/15, *asia, jonka on pannut vireille Mircea Florian Freitag*, 8. kesäkuuta 2017.

- i. säännöt, jotka koskevat henkilön sukunimen kirjoittamista henkilötietoja osoittaviin asiakirjoihin, kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan
- ii. kansallinen lainsäädäntö, jolla tietyt oman maan kansalaiset asetetaan huonompaan asemaan pelkästään siksi, että he ovat käyttäneet vapauttaan liikkua ja oleskella toisessa jäsenvaltiossa, on SEUT-sopimuksen 21 artiklan 1 kohdassa tunnustettuja vapauksia koskeva rajoitus
- iii. toimivaltaisten viranomaisten harkintavaltaa on käytettävä siten, että varmistetaan SEUT-sopimuksen 21 artiklan täysi vaikutus.

Näin ollen unionin tuomioistuin totesi, että kieltäytyminen tunnustamasta laillisesti tietyssä jäsenvaltiossa saatua nimeä, joka vastaa syntymänimeä, sillä perusteella, että nimeä ei otettu aikana, jolloin vakinainen asuinpaikka oli kyseisessä toisessa jäsenvaltiossa, rajoittaa SEUT-sopimuksen 21 artiklassa vahvistettua oikeutta vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella.

4.7 Poliittinen osallistuminen: sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus sekä oikeus vapaisiin vaaleihin

EU:n lainsäädännössä vahvistetaan vain vähäinen määrä tähän alaan liittyviä oikeuksia. SEU-sopimuksen 10 artiklan 3 kohdan mukaan kaikilla kansalaisilla on oikeus osallistua demokratian toteuttamiseen unionissa ja EU:n päätökset on tehtävä mahdollisimman avoimesti ja mahdollisimman lähellä kansalaisia. SEU-sopimuksen 11 artiklassa⁴⁰⁸ veloitetaan toimielimet antamaan kansalaisille ja etujärjestöille mahdollisuus esittää ja vaihtaa julkisesti mielipiteitä kaikilla unionin toiminta-aloilla. SEUT-sopimuksen 20 artiklassa säädetään erityisesti unionin kansalaisten äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta Euroopan parlamentin vaaleissa ja kunnallisvaaleissa. EU:n perusoikeuskirjassa taataan sananvapaus

408 Ks. Esim. unionin tuomioistuin, T-754/14, *Michael Efler ym. v. Euroopan komissio*, 10. toukokuuta 2017, jossa unionin tuomioistuin totesi, että komissio rikkoi muun muassa SEU-sopimuksen 11 artiklan 4 kohtaa kieltäytymällä rekisteröimästä ”Stop TTIP” -nimistä eurooppalaista kansalaisaloitetta.

ja tiedonvälityksen vapaus (11 artikla)⁴⁰⁹, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (12 artikla) ja äänioikeus ja vaalikelpoisuus Euroopan parlamentin vaaleissa ja kunnallisvaaleissa (39 ja 40 artikla).

Esimerkki: Asiassa *Espanja vastaan Yhdistynyt kuningaskunta*⁴¹⁰ unionin tuomioistuin totesi, SEUT-sopimuksen 20 artiklan 2 kohdan b alakohdan osalta, että kyseisessä säännöksessä kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltä sovelletaan vain tämän oikeuden käyttöön, kun siinä määrätään, että jokaisella unionin kansalaisella on äänioikeus ja vaalikelpoisuus Euroopan parlamentin vaaleissa jäsenvaltiossa, jossa hän asuu mutta jonka kansalainen hän ei ole, samoin edellytyksin kuin tuon jäsenvaltion omilla kansalaisilla.

Esimerkki: Asiassa *Delvigne*⁴¹¹ Ranskan kansalainen kyseenalaisti kansalliset säännökset, joiden nojalla hän menetti automaattisesti ja pysyvästi vaaleihin liittyvät oikeudet, muun muassa äänestyoikeuden ja vaalikelpoisuuden Euroopan parlamentin vaaleissa, koska hänet oli tuomittu murhasta 12 vuoden vankeusrangaistukseen. Lakiin myöhemmin tehtyjä muutoksia ei sovellettu Delvigneeseen, joten hänellä ei edelleenkään ollut kansalaisluottamusta, koska sen menettäminen johtui tuomiosta, josta oli tullut lainvoimainen ennen kuin uusi rikoslaki tuli voimaan. Hän väitti näin ollen, että kyse oli epäyhdenvertaisesta kohtelusta. Unionin tuomioistuin totesi, että Ranskan laki oli sallittu rajoitus perusoikeuskirjan oikeuksiin: kyseessä olevan kaltainen rajoitus on suhteellisuusperiaatteen mukainen, koska siinä otetaan huomioon tehdyn rikoksen laatu ja vakavuus sekä rangaistuksen pituus. Uudessa lainsäädännössä annetaan lisäksi Delvignen asemassa oleville henkilöille mahdollisuus saada hakemuksestaan palautetuksi äänioikeutensa.

Yksi **Euroopan neuvoston** tärkeimmistä päämääristä on demokratian edistäminen. Tämä päämäärä heijastuu monista **ihmisoikeussopimuksessa** taatuista oikeuksista, jotka edistävät poliittista osallistumista. Ihmisoikeussopimus sisältää kattavat takeet. Se kattaa paitsi äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden (ensimmäisen

409 Ks. esim. unionin tuomioistuin, C-547/14, *Philip Morris Brands SARL ym. v. Secretary of State for Health*, 4. toukokuuta 2016.

410 Unionin tuomioistuin, C-145/04, *Espanjan kuningaskunta v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], 12. syyskuuta 2006.

411 Unionin tuomioistuin, C-650/13, *Thierry Delvigne v. Commune de Lesparre Médoc ja Préfet de la Gironde* [suuri jaosto], 6. lokakuuta 2015.

lisäpöytäkirjan 3 artikla)⁴¹², myös rinnakkaisoikeudet: sananvapauden (10 artikla) sekä kokoontumis- ja yhdistymisvapauden (11 artikla).

Esimerkki: Asiassa *Pilav v. Bosnia ja Hertsegovina*,⁴¹³ bosnialainen poliitikko menetti vaalikelpoisuutensa presidentinvaaleissa asuinpaikkansa vuoksi. Bosnia ja Hertsegovinan valtiossa on kaksi poliittista kokonaisuutta: Bosnia ja Hertsegovinan liittovaltio ja Republika Srpska. Kantajaa vaadittiin muuttamaan Republika Srpskasta Bosnia ja Hertsegovinan liittovaltioon, jotta hän voi tosiasiallisesti käyttää oikeuttaan osallistua presidentinvaaleihin. Hän oli näin ollen teoriassa vaalikelpoinen presidentinvaaleissa, mutta käytännössä hän ei voinut käyttää kyseistä oikeutta niin kauan kuin hän asui Republika Srpskassa. EIT katsoi, että kansalliset viranomaiset olivat kohdelleet kantajaa syrjivästi hänen asuinpaikkansa ja hänen etnisen alkuperänsä vuoksi. Näin ollen se katsoi, että asiassa on rikottu ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklaa.

Esimerkki: Asiassa *Identoba ym. v. Georgia*⁴¹⁴ kantajat olivat järjestäneet Tbilisissä rauhanomaisen mielenosoituksen kansainvälisen homo- ja transfobian vastaisen päivän kunniaksi. Väkivaltaiset vastamielenosoittajat olivat keskeyttäneet mielenosoituksen, ja kantajat olivat joutuneet sanallisten ja fyysisten hyökkäysten kohteeksi. Koska kansalliset viranomaiset eivät olleet varmistaneet, että mielenosoitus sujuu rauhallisesti, EIT katsoi, että asiassa oli rikottu 14 artiklaa yhdessä 11 artiklan kanssa.⁴¹⁵

Esimerkki: Asiassa *Partei Die Friesen v. Saksa*⁴¹⁶ kantajana oleva puolue ei ollut onnistunut saamaan parlamenttipaikkaan tarvittavaa vähintään 5:tä prosenttia äänistä. EIT:n piti päättää, rikkoiko 5 prosentin kynnyksen vähemmistöä edustavien puolueiden oikeutta osallistua vaaleihin. Se huomautti, että kantajan epäedullinen asema vaalimenettelyssä johtui ainoastaan siitä, että se edusti hyvin pienen väestönosan etuja. EIT tutki olisiko kantajana olevan puolueen pitänyt saada erityistä kohtelua kansallista vähemmistöä edustavana puolueena. Se totesi, että vaikka ihmisoikeussopimusta tulkittaisiin kansallisten vähemmistöjen suojelua

412 EN, EIT (2016), *Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to free elections*.

413 EIT, *Pilav v. Bosnia ja Hertsegovina*, nro 41939/07, 9. kesäkuuta 2016.

414 EIT, *Identoba ym. v. Georgia*, nro 73235/12, 12. toukokuuta 2015.

415 Ks. myös EIT, *Bączkowski ym. v. Puola*, nro 1543/06, 3. toukokuuta 2007.

416 EIT, *Partei Die Friesen v. Saksa*, nro 65480/10, 28. tammikuuta 2016.

koskevan puiteyleissopimuksen vallossakin, siinä ei edellytetä, että valtio vapauttaa kansallisia vähemmistöjä edustavat puolueet äänikynnyksestä. Kyseisen puitesopimuksen tavoitteena oli edistää kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tosiasiallista osallistumista julkisiin asioihin. Siinä säädetään kynnystä koskevasta vapautuksesta välineenä, jolla edistetään kansallisen vähemmistön osallistumista vaaleilla valittaviin elimiin, mutta siinä ei vahvisteta velvollisuutta vapauttaa kansallisia vähemmistöjä edustavat puolueet äänikynnyksistä. Näin ollen asiassa ei ollut rikottu 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 3 artiklan kanssa.

Kokoontumisvapauden on katsottu kattavan myös suojan poliittisten puolueiden perustamiselle, johon puuttumiselta EIT on antanut erityisen vahvan suojan⁴¹⁷. Kuten 5.11 kohdassa todetaan, kaikki puuttuminen ilmaisunvapauteen poliittisen keskustelun yhteydessä tutkitaan erittäin tarkasti⁴¹⁸.

Kansainvälisessä oikeudessa vammaisyleissopimuksen 29 artiklan nojalla jäsenvaltioiden on varmistettava, että vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa myös siten, että heillä on oikeus ja mahdollisuus äänestää. Vammaisyleissopimuksen 12 artiklan 2 kohdan mukaisesti jäsenvaltioiden on tunnustettava ja varmistettava, että vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänsäaloilla, myös politiikassa. Komitea vahvisti, että äänioikeuden rajoittaminen psykososiaalisen tai älyllisen vamman perusteella on vammaisuuteen perustuvaa syrjintää⁴¹⁹.

4.8 Rikosoikeudelliset asiat

Ihmisoikeussopimuksen mukaisesti syrjinnän kieltö voi liittyä rikosoikeudellisiin asioihin, joissa on kyse monista erilaisista oikeuksista. Niitä ovat muun muassa oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 artikla), oikeus vapauteen ja turvallisuuteen (5 artikla), takautuvan rangaistuksen kieltö (7 artikla), kaksinkertaisten rangaistusten kieltäminen (seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artikla), oikeus elämään (2 artikla) ja oikeus olla joutumatta epäinhimillisen tai

417 Ks. esim. EIT, *Party for a Democratic Society (DTP) ym. v. Turkki*, nrot 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 ja 37272/10, 12. tammikuuta 2016.

418 EIT, *Karácsony ym. v. Unkari* [suuri jaosto], nrot 42461/13 ja 44357/13, 17. toukokuuta 2016.

419 Ks. esim., YK, vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea (2013), *tiedonanto nro 4/2011*, CRPD/C/10/D/4/2011, 9. syyskuuta 2013, 9.2 kohta ja seuraavat kohdat.

halventavan kohtelun tai rankaisemisen uhriksi (3 artikla). Lisäksi on olemassa huomattava oikeuskäytäntö naisiin ja muihin haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, kuten romaneihin tai hlbt-ihmisiin, kohdistuvasta väkivallasta. EIT on korostanut siinä valtioiden velvollisuutta tutkia väkivallan syrjintään liittyvät syyt. EIT on monissa tuomioissa todennut, että väkivaltaan reagoimatta jättäminen rikkoo 14 artiklaa⁴²⁰.

Muulla jo käsiteltyjen aikaisempien aiheiden lisäksi EIT suojelee myös oikeutta olla tulematta mielivaltaisesti pidätetyksi syrjivien syiden perusteella ja oikeutta olla joutumatta epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rankaisemisen uhriksi syrjivien syiden perusteella säilöönoton aikana⁴²¹.

Esimerkki: Asiassa *Martzaklis ym. v. Kreikka*⁴²² vankilasairaalassa pidätettyinä olleet HIV-positiiviset vangit valittivat erityisesti heikosta hygieniasta ja asianmukaisen lääkehoidon puuttumisesta, pitämisestä ylikansoitetuissa ja heikosti lämmitetyissä huoneissa, ravintoarvoltaan heikosta ruoasta ja epäsäännöllisesti ja muuten kuin henkilökohtaisesti määrätystä lääkehoidosta. Vankilaviranomaiset perustelivat, että heidän eristämisenä oli välttämätöntä valvonnan parantamisen ja heidän sairautensa hoitamisen vuoksi. EIT katsoi, että eristäminen sairauden leviämisen ehkäisemiseksi ei ollut tarpeen, koska vangit olivat HIV-positiivisia eivätkä AIDS-vaiheessa. Heidän fyysiset ja henkiset kärsimyksensä olivat suuremmat kuin säilöönottoon luontaisesti kuuluvat. EIT totesi näin ollen, että epäasianmukaiset fyysiset ja hygieniaan liittyvät olot, asianmukaisen hoidon epäsäännöllinen antaminen ja HIV-positiivisten vankien eristämistä koskevien puolueettomien ja kohtuullisten perustelujen puuttuminen rikkoivat ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa yhdessä 14 artiklan kanssa.

420 Ks. muun muassa EIT, *Opuz v. Turkki*, nro 33401/02, 9. kesäkuuta 2009, naisiin kohdistuvasta väkivallasta; EIT, *Boacă ym. v. Romania*, nro 40355/11, 12. tammikuuta 2016, romaneihin kohdistuvasta väkivallasta, EIT, *M.C. ja A.C. v. Romania*, nro 12060/12, 12. huhtikuuta 2016, hlbt-ihmisiin kohdistuvasta väkivallasta. Lisätietoa ja esimerkkejä on viharikosta käsittelevässä 2.6 kohdassa.

421 Ks. *Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä* [suuri jaosto], nrot 60367/08 ja 961/11, 24. tammikuuta 2017.

422 EIT, *Martzaklis ym. v. Kreikka*, nro 20378/13, 9. heinäkuuta 2015.

Esimerkki: Asiassa *D.G. v. Irlanti* ja *Bouamar v. Belgia*⁴²³ (joita käsitellään [5.5 kohdassa](#)) kansalliset viranomaiset olivat pidättäneet kantajat, jotka olivat alaikäisiä. EIT katsoi tässä yhteydessä, että vaikka oikeutta vapauteen oli loukattu, ei ollut kyse syrjinnästä, koska erilainen kohtelu oli ollut oikeutettua alaikäisten suojeluun liittyvistä syistä.

Esimerkki: Asiassa *Stasi v. Ranska*⁴²⁴ kantaja valitti, että häntä oli kaltoinkohdeltu vankilassa hänen homoseksuaalisuutensa vuoksi ja että viranomaiset eivät olleet ryhtyneet tarvittaviin toimenpiteisiin hänen suojelemisekseen. Kantaja esimerkiksi väitti, että hänet oli pakotettu pitämään vaaleanpunaista tähteä ja että toiset vangit olivat lyöneet häntä ja polttaneet häntä savukkeilla. EIT pani merkille, että viranomaiset olivat reagoineet jokaiseen väitteeseen ryhtymällä toimenpiteisiin hänen suojelemisekseen: kantaja oli erotettu muista vangeista ja rakennuksen johtaja, lääkäri ja psykiatri olivat käyneet hänen luonaan. EIT totesi, että viranomaiset olivat toteuttaneet kaikki tehokkaat toimenpiteet hänen suojelemisekseen fyysiseltä haitalta säilöönoton aikana ja että 3 artiklaa ei ollut rikottu. Kannetta ei tutkittu erikseen 14 artiklan nojalla.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa voidaan soveltaa myös silloin, kun rikosoikeuden säännösten katsotaan olevien syrjiviä⁴²⁵ tai kun kyseisiin syrjiviin säännöksiin perustuvat rangaistukset säilyvät henkilön rikosrekisterissä⁴²⁶.

EU:n oikeudessa unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön⁴²⁷ mukaan on niin, että vaikka alueet, joilla rikoslainsäädäntö ja rikosoikeudellisten menettelyjen säännöt ovat asioita, joista jäsenvaltiot ovat vastuussa, kansallisilla säädöksillä ei saa syrjiä henkilöitä, joille EU:n lainsäädäntö antaa oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun. Seuraavassa asiassa syrjimättömyysperiaate otettiin esiin menettelyissä, jotka liittyivät eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöpanoon⁴²⁸

423 EIT, *D.G. v. Irlanti*, nro 39474/98, 16. toukokuuta 2002; EIT, *Bouamar v. Belgia*, nro 9106/80, 29. helmikuuta 1988.

424 EIT, *Stasi v. Ranska*, nro 25001/07, 20. lokakuuta 2011.

425 EIT, *S.L. v. Itävalta*, nro 45330/99, 9. tammikuuta 2003.

426 EIT, *E.B. ym. v. Itävalta*, nrot 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 ja 48779/07, 7. marraskuuta 2013.

427 Unionin tuomioistuin, C-186/87, *Ian William Cowan v. Trésor public*, 2. helmikuuta 1989.

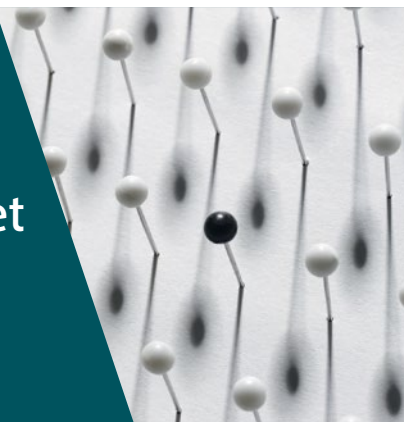
428 Vrt. unionin tuomioistuin, C-182/15, *Aleksei Petruhhin v. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra* [suuri jaosto], 6. syyskuuta 2016, vapaata liikkuvuutta koskevaa oikeuttaan käyttäneen EU:n kansalaisen luovuttamisesta.

Esimerkki: Asiassa *João Pedro Lopes Da Silva Jorge*⁴²⁹ Portugalin kansalainen tuomittiin Portugalissa viiden vuoden vankeusrangaistukseen huumekaupasta. Sittemmin hän avioitui Ranskan kansalaisen kanssa ja asui hänen kanssaan Ranskassa. Hän myös työskenteli ranskalaisessa yrityksessä toistaiseksi voimassa olevan työsopimuksen perusteella. Koska hän ei halunnut tulla luovutetuksi Portugalin viranomaisille, hän pyysi vangitsemista Ranskassa. Ranskan säädöksen mukaan eurooppalaisen pidätysmääräyksen harkinnanvarainen kieltäytymisperuste on kuitenkin rajoitettu yksinomaan Ranskan kansalaisiin. Unionin tuomioistuin totesi, että jäsenvaltiot eivät voi rajoittaa tätä kieltäytymisperustetta ainoastaan omiin kansalaisiinsa ja jättää soveltamisalan ulkopuolelle ehdottomasti ja automaattisesti sellaisia muiden jäsenvaltioiden kansalaisia, jotka oleskelevat tai asuvat vakinaisesti täytäntöönpanojäsenvaltion alueella, heidät tähän jäsenvaltioon yhdistävistä siteistä riippumatta. Tämä olisi SEUT-sopimuksen 18 artiklassa tarkoitettua kansallisuuteen perustuvaa syrjintää.

429 Unionin tuomioistuin, C-42/11, *João Pedro Lopes Da Silva Jorgea koskevan eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta* [suuri jaosto], 5. syyskuuta 2012.

5

Säännelty syrjintäperusteet

EU	Käsiteltävät asiat	EN
SEUT-sopimus, 8 artikla ja 157 artikla EU:n perusoikeuskirja, 21 ja 23 artikla Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY) Unionin tuomioistuin, C-222/14, <i>Maïstrellis v. Ypourgos Dikaïosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaïomaton</i> , 2015 Unionin tuomioistuin, C-363/12, <i>Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School</i> [suuri jaosto], 2014 Unionin tuomioistuin, C-167/12, <i>C. D. v. S. T.</i> [suuri jaosto], 2014 Unionin tuomioistuin, C-427/11, <i>Kenny v. Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance ja Commissioner of An Garda Síochána</i> , 2013 Unionin tuomioistuin, C-243/95, <i>Hill ja Stapleton v. The Revenue Commissioners ja Department of Finance</i> , 1998 Unionin tuomioistuin, C-43/75, <i>Defrenne v. Sabena</i> , 1976	Sukupuoli	Ihmisoikeussopimus, 2 artikla (oikeus elämään), 3 artikla (kidutuksen kielto), 14 artikla (syrjinnän kielto) EIT, <i>Emel Boyraz v. Turkki</i> , nro 61960/08, 2014 EIT, <i>Konstantin Markin v. Venäjä</i> [suuri jaosto], 30078/06, 2012 EIT, <i>Andrle v. Tšekki</i> , nro 6268/08, 2011 EIT, <i>Ünal Tekeli v. Turkki</i> , nro 29865/96, 2004

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY), 4 artiklan 1 kohta</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-423/04, <i>Richards v. Secretary of State for Work and Pensions</i>, 27. huhtikuuta 2006</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-117/01, <i>K.B. v. NHS Pensions Agency ja Secretary of State for Health</i>, 7. tammikuuta 2004</p>	<p>Sukupuoli-identiteetti</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Y.Y. v. Turkki</i>, 14793/08, 2015</p> <p>EIT, <i>Hämäläinen v. Suomi</i> [suuri jaosto], nro 37359/09, 2014</p> <p>EIT, <i>Van Kück v. Saksa</i>, nro 35968/97, 2003</p>
<p>EU:n perusoikeuskirja, 21 artikla</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY)</p> <p>EIT, C-528/13, <i>Léger v. Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ja Etablissement français du sang</i>, 2015</p> <p>Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-148/13– C-150/13, <i>A ym. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> [suuri jaosto], 2014</p> <p>Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-199/12, C-200/12, C-201/12, <i>X ja Y ja Z v. Minister voor Imigratie en Asiel</i>, 2013</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-81/12, <i>Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013</p>	<p>Seksuaalinen suuntautuminen</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 5 artikla (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen), 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), 12 artikla (oikeus avioliittoon) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Taddeucci ja McCall v. Italia</i>, nro 51362/09, 2016</p> <p>EIT, <i>O.M. v. Unkari</i>, nro 9912/15, 2016</p> <p>EIT, <i>E.B. ym. v. Itävalta</i>, nrot 31913/07 ja 4 muuta, 2013</p> <p>EIT, <i>Schalk ja Kopf v. Itävalta</i>, nro 30141/04, 2010</p> <p>EIT, <i>E.B. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43546/02, 2008</p> <p>EIT, <i>S.L. v. Itävalta</i>, nro 45330/99, 2003</p> <p>EIT, <i>Karner v. Itävalta</i>, nro 40016/98, 2003</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>INTERIGHTS v. Kroatia</i>, kantelu nro 45/2007, 2009</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (vammaisyleissopimus)</p> <p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY)</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-363/12, <i>Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School</i> [suuri jaosto], 2014</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-354/13, <i>FOA v. KL</i>, 2014</p> <p>Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-335/11 ja C-337/11, <i>HK Danmark</i>, 2013</p>	<p>Vammaisuus</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Guberina v. Kroatia</i>, nro 23682/13, 2016</p> <p>Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>AEH v. Ranska</i>, kantelu nro 81/2012, 2013</p> <p>EIT, <i>Glor v. Sveitsi</i>, nro 13444/04, 2009</p> <p>EIT, <i>Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 2346/02, 2002</p> <p>EIT, <i>Price v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 33394/96, 2001</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>EU:n perusoikeuskirja, 21 artikla Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY) Unionin tuomioistuin, C-548/15, <i>de Lange v. Staatssecretaris van Financiën</i>, 2016 Unionin tuomioistuin, C-441/14, <i>DI, Ajos A/S:n puolesta, v. Karsten Eigil Rasmussenin kuolinpesä</i> [suuri jaosto], C-441/14, 2016 Unionin tuomioistuin, C-258/15, <i>Salaberria Sorondo v. Academia Vasca de Policía y Emergencias</i> [suuri jaosto], 2016 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-501/12 ym., <i>Specht v. Land Berlin and Bundesrepublik Deutschland</i>, 2014 Unionin tuomioistuin, C-416/13, <i>Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo</i>, 2014 Unionin tuomioistuin, C-144/04, <i>Mangold v. Helm</i> [suuri jaosto], 2005</p>	<p>Ikä</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 5 artikla (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen), 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) ja 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) Euroopan sosiaalinen peruskirja, 12 artiklan 1 kohdan 2 alakohta, 23 artikla ja 24 artikla EIT, <i>D.G. v. Irlanti</i>, nro 39474/98, 2002 EIT, <i>Schwizgebel v. Sveitsi</i>, nro 25762/07, 2010 EIT, <i>V. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 24888/94, 1999 EIT, <i>T. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 24724/94, 1999 EIT, <i>Bouamar v. Belgia</i>, nro 9106/80, 1988 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja</i>, kantelu nro 74/2011, 2013.</p>
<p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY) Neuvoston puitepäättös rasismien ja muukalaisvihan torjumisesta Unionin tuomioistuin, C-83/14, <i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashchita ot diskriminatsia</i> [suuri jaosto], 2015 Unionin tuomioistuin, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV</i>, 2008.</p>	<p>Rotu, etninen alkuperä, ihonväri ja kansalliseen vähemmistöön kuuluminen</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 14 artikla (syrjinnän kieltö), 12. lisäpöytäkirjan 1 artikla (kaikkinaisen syrjinnän kieltö) EIT, <i>Boacă ym. v. Romania</i>, nro 40355/11, 2016 EIT, <i>Biao v. Tanska</i> [suuri jaosto], 38590/10, 2016 EIT, <i>Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina</i> [suuri jaosto], nrot 27996/06 ja 34836/06, 2009 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>ERRC v. Irlanti</i>, kantelu nro 100/2013, 2015</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>SEUT-sopimuksen 18 artikla EU:n perusoikeuskirja, 45 artikla Kansalaisuusdirektiivi 2004/38/EC Neuvoston direktiivin pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta (2003/109/EY) Unionin tuomioistuin, C-392/15, <i>Euroopan komissio v. Unkari</i>, 2017 Unionin tuomioistuin, C-165/14, <i>Alfredo Rendón Marín v. Administración del Estado</i> [suuri jaosto], 2016 Unionin tuomioistuin, C-571/10, <i>Kamberaj v. IPES</i> [suuri jaosto], 2012 Unionin tuomioistuin, C-508/10, <i>Euroopan komissio v. Alankomaat</i>, 2012 Unionin tuomioistuin, C-200/02, <i>Chen v. Secretary of State for the Home Department</i>, 2004 Unionin tuomioistuin, C-281/98, <i>Angonese v. Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i>, 2000 Unionin tuomioistuin, C-186/87, <i>Cowan v. Trésor public</i>, 1989</p>	<p>Kansalaisuus tai kansallinen alkuperä</p>	<p>Euroopan neuvoston yleissopimus kansalaisuudesta Ihmisoikeussopimus, 3 artikla (kidutuksen kieltö), 5 artikla (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen), 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), neljännen lisäpöytäkirjan 3 artikla (kieltö karkottaa kansalaisia), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla (oikeus koulutukseen) EIT, <i>Dhahbi v. Italia</i>, nro 17120/09, 2014 EIT, <i>Rangelov v. Saksa</i>, nro 5123/07, 2012 EIT, <i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i>, nro 5335/05, 2011 EIT, <i>Andrejeva v. Latvia</i> [suuri jaosto], nro 55707/00, 2009 EIT, <i>Zeibek v. Kreikka</i>, nro 46368/06, 2009 EIT, <i>Anakomba Yula v. Belgia</i>, nro 45413/07, 2009 EIT, <i>Koua Poirrez v. Ranska</i>, nro 40892/98, 2003 EIT, <i>C. v. Belgia</i>, nro 21794/93, 1996 EIT, <i>Moustaquim v. Belgia</i>, nro 12313/86, 1991</p>
<p>EU:n perusoikeuskirja, 10 ja 21 artikla Unionin tuomioistuin, C-188/15, <i>Bouagnaoui ja ADDH v. Micropole SA</i> [suuri jaosto], 2017 Unionin tuomioistuin, C-157/15, <i>Achbita ja Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. G4S Secure Solutions NV</i> [suuri jaosto], 2017</p>	<p>Uskonto tai vakaumus</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 3 artikla (kidutuksen kieltö), 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), 9 artikla (uskonnonvapaus), 10 artikla (sananvapaus), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artikla (oikeus koulutukseen) EIT, <i>İzzettin Doğan ym. v. Turkki</i> [suuri jaosto], nro 62649/10, 2016 EIT, <i>Ebrahimian v. Ranska</i>, nro 64846/11, 2015</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
		<p>EIT, <i>S.A.S. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43835/11, 2014</p> <p>EIT, <i>Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 48420/10 ja 3 muuta, 2013</p> <p>EIT, <i>Vojnity v. Unkari</i>, nro 29617/07, 2013</p> <p>EIT, <i>Milanović v. Serbia</i>, nro 44614/07, 2010</p> <p>EIT, <i>O'Donoghue ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 34848/07, 2010</p> <p>EIT, <i>Alujer Fernandez ja Caballero García v. Espanja</i> (päätös), nro 53072/99, 2001</p> <p>EIT, <i>Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 27417/95, 2000</p>
<p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY)</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-317/14, <i>Euroopan komissio v. Belgia</i>, 2015</p>	<p>Kieli</p>	<p>Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kansallisten vähemmistöjen suojelusta</p> <p>Ihmisoikeussopimus, 6 artiklan 3 kohta ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Macalin Moxamed Sed Dahir v. Sveitsi</i> (päätös), nro 12209/10, 2015</p> <p>EIT, <i>Asia "Opetuskielten käyttöä Belgiassa koskevan lainsäädännön erinäiset näkökohdat" v. Belgia</i>, nro 1474/62 ja 5 muuta, 1968</p>
<p>EU:n perusoikeuskirja, 21 artikla</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-149/10, <i>Chatzi v. Ypourgos Oikonomikon</i>, 2010</p>	<p>Yhteiskunnallinen alkuperä, syntyperä ja varallisuus</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 14 artikla (syrjinnän kieltö), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artikla (omaisuuden suoja)</p> <p>EIT, <i>Wolter ja Sarfert v. Saksa</i>, nrot 59752/13 ja 66277/13, 2017</p> <p>EIT, <i>Chassagnou ym. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nrot 25088/94 ja 2 muuta, 1999</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
EU:n perusoikeuskirja, 21 artikla	Poliittiset tai muut mielipiteet	Ihmisoikeussopimus, 3 artikla (kidutuksen kielto), 10 artikla (ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus), 11 artikla (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus), 14 artikla (syrjinnän kielto) <i>EIT, Redfearn v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 47335/06, 2012 <i>EIT, Virabyan v. Armenia</i> , nro 40094/05, 2012
Unionin tuomioistuin, C-406/15, <i>Milkova v. Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol</i> , 2017	Muu asema	<i>EIT</i> , 14 artikla (syrjinnän kielto) Euroopan sosiaalinen peruskirja, E artikla (syrjinnän kielto) Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia</i> , kantelu nro 102/2013, 2016. <i>EIT, Varnas v. Liettua</i> , nro 42615/06, 2013

Keskeiset kohdat

- Syrjimättömyysperiaate ei kiellä kaikkia kohtelun eroja vaan vain säänneltyihin syrjintäperusteisiin perustuvat erot.
- Säännelty syrjintäperuste on määritettävissä oleva, puolueeton tai henkilökohtainen ominaisuus tai asema, jonka perusteella henkilöt tai ryhmät voidaan erottaa toisistaan.
- EU:n syrjimättömyysdirektiivien mukaiset säännellyt syrjintäperusteet ovat nimenomaisesti ja yksinomaan: sukupuoli, rotu tai etninen alkuperä, ikä, vammaisuus, uskonto tai vakaumus ja sukupuolinen suuntautuminen.
- Ihmisoikeussopimuksen mukaan säännellyt syrjintäperusteet ovat täydennettävissä ja niitä voidaan vahvistaa tapauskohtaisesti.

EU:n lainsäädännössä syrjimättömyysdirektiiveissä kielletään tiettyihin ”säänneltyihin syrjintäperusteisiin” perustuva erilainen kohtelu. Näitä perusteita ovat sukupuoli (tavaroita ja palveluita koskeva tasa-arvodirektiivi

(2004/113/EY)⁴³⁰, miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) (2006/54/EY)),⁴³¹ seksuaalista suuntautumista, vammaisuutta, ikää ja uskontoa tai vakaumusta (yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY)⁴³²) sekä rotua tai etnistä alkuperää (rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY)⁴³³). Myös EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään syrjintä ja esitetään perusteista luettelo, joka ei ole tyhjentyvä. Se ilmaistaan ilmaisulla ”tai muuhun sellaiseen seikkaan”⁴³⁴. EU:n perusoikeuskirja sitoo EU:n toimielimiä, mutta sitä sovelletaan myös jäsenvaltioihin, kun ne tulkitsevat ja soveltavat EU:n oikeutta.

”Säännellyllä syrjintäperusteella” tarkoitetaan henkilön jotain sellaista ominaisuutta, jonka ei voida katsoa oikeuttavan erilaisen kohteluun tai tietyn etuuden saamiseen.

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa on täydennettävissä oleva luettelo, joka sisältää direktiiveissä mainittujen lisäksi myös muita syrjintäperusteita. Sopimuksen 14 artiklassa kielletään ”sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin

mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan” perustuva syrjintä. Käsitteeseen ”muu asema” kuuluviksi EIT on pystynyt luokittelemaan (muun muassa) ne syrjintäperusteet, jotka on nimenomaisesti

430 Neuvoston direktiivi 2004/113/EY, annettu 13 päivänä joulukuuta 2004, miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla, EUVL L 373, 21.12.2004, s. 37–43.

431 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/54/EY, annettu 5 päivänä heinäkuuta 2006, miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammatin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto), EUVL L 204, 26.7.2006, s. 23–36.

432 Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, EYVL L 303, 2.12.2000, s. 16–22.

433 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, EYVL L 180, 19.7.2000, s. 22–26.

434 EU:n perusoikeuskirjan ja direktiivien välistä suhdetta on käsitelty unionin tuomioistuimen asiassa C-529/13, *Georg Felber v. Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur*, josta tuomio annettiin 21. tammikuuta 2015 ja jossa unionin tuomioistuinta pyydettiin tulkitsemaan ikään perustuvan syrjinnän kiellon periaatetta, sellaisena kuin se on vahvistettu perusoikeuskirjan 21 artiklassa ja sellaisena kuin siitä on nimenomaisesti säädetty direktiivissä 2000/78. Unionin tuomioistuin muistutti, että kun jäsenvaltiot toteuttavat toimenpiteitä, joihin sovelletaan direktiiviä 2000/78, jolla konkretisoidaan työssä ja ammatissa esiintyvän ikään perustuvan syrjinnän kiellon periaate, niiden on noudatettava tätä direktiiviä. Näin ollen unionin tuomioistuin päätti tarkastella esitettyjä kysymyksiä yksinomaan direktiivin 2000/78 kannalta.

suojattu syrjimättömyysdirektiiveissä, eli vammaisuuden, iän ja sukupuolisen suuntautumisen.

5.1 Sukupuoli

Käsite ”sukupuoleen perustuva syrjintä” on helppo ymmärtää. Sillä tarkoitetaan syrjintää sen perusteella, että henkilö on joko nainen tai mies. **EU:n lainsäädännössä** tämä on EU:n sosiaalipolitiikan kehittynein osatekijä, jonka on jo kauan katsottu kuuluvan keskeisimpiin oikeuksiin. Tähän perusteeseen liittyvän suojan kehittämisenä on ollut kaksi tarkoitusta. Ensinnäkin sillä on ollut taloudellinen tarkoitus pyrittäessä torjumaan kilpailun vääristymistä yhä vahvemmin yhdyntyvillä markkinoilla. Toinen tarkoitus on ollut poliittinen: se on merkinnyt yhteisölle politiikan osa-aluetta, jonka tavoitteena on ollut sosiaalinen edistys sekä elin- ja työolojen parantaminen. Näin ollen suojele sukupuoleen perustuvalta syrjinnältä on ollut ja on edelleen yksi Euroopan unionin perustehtävistä: sukupuolten tasa-arvo on unionin ”perustana oleva arvo” (SEU-sopimuksen 2 artikla) ja ”päämäärä” (SEU-sopimuksen 3 artikla). Yhdenvertaisen kohtelun varmistamiselle annettiin perusoikeuskirjassa keskeinen asema, jolloin sen sosiaalisen ja taloudellisen merkityksen hyväksyminen korostui entistä vahvemmin.

Sukupuoleen perustuvassa syrjinnässä on yleensä kyse siitä, että naisia tai miehiä kohdellaan epäsuotuisammin kuin vastakkaista sukupuolta.

Esimerkki: Asiassa *Konstantinos Maïstrellis vastaan Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaiomaton*⁴³⁵ kantaja työskenteli virkamiehenä. Hän haki vanhempainvapaata, kun hänen vaimonsa oli työtön. Unionin tuomioistuin totesi, että miesten ja naisten yhtäläisiä mahdollisuuksia ja yhdenvertaista kohtelua työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa koskevan periaatteen mukaisesti miespuolisella virkamiehellä on oikeus vanhempainvapaaseen, vaikka hänen vaimonsa on työtön.

435 Unionin tuomioistuin, C-222/14, *Konstantinos Maïstrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaiomaton*, 16. heinäkuuta 2015.

Esimerkki: Asiassa *Defrenne vastaan Sabena*⁴³⁶ kantaja väitti saavansa samasta työstä huonompaa palkkaa kuin miespuoliset työtoverinsa. Unionin tuomioistuin katsoi, että tässä asiassa oli selvästi kyse sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä. Tämän päätöksen yhteydessä unionin tuomioistuin korosti niin unionin taloudellista kuin sosiaalistakin ulottuvuutta ja sitä, että torjumalla syrjintää autetaan EU:ta saavuttamaan näihin ulottuvuuksiin liittyvät tavoitteet.

Esimerkki: Asiassa *Margaret Kenny ym. v. Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance ja Commissioner of An Garda Síochána*⁴³⁷ kantajat olivat ministeriön palveluksessa olevia naispuolisia virkamiehiä, jotka oli sijoitettu toimistotehtäviin. Kyseiset kantajat valittivat, että heidän palkkansa olivat pienempiä kuin heidän miespuolisten kollegoidensa, jotka tekivät myös toimistotyötä poliisin virkamiehille varatuissa tietyissä viroissa. Kansalliset viranomaiset perustelivat palkkaeroa sillä, että poliisin työntekijöiden on aina tyydytettävä toiminnalliset tarpeet. Unionin tuomioistuin selitti, että kahden eri ryhmän tekemän työn samankaltaisuuden toteaminen ei riitä määrittämään, tekevätkö ryhmät samaa työtä. Siinä on otettava huomioon työntekijöiden työn luonne, koulutus ja työolot. Ammatillinen koulutus on näin ollen yksi kriteeteistä, joilla määritetään, onko kyse toisiinsa rinnastettavissa olevasta työstä.

Esimerkki: Asia *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut vastaan Conseil des ministres*⁴³⁸ koskee miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatetta tavaroiden ja palvelujen saatavuudessa ja tarjonnassa. Se liittyy erityisesti tavaroita ja palveluita koskevaan tasa-arvodirektiiviin, jonka nojalla EU:n jäsenvaltiot voivat soveltaa sukupuolikohtaisia riskikertoimia vakuutusmaksujen ja -etuuksien laskemisessa. Sen vuoksi naisilla ja miehillä on yksityisissä vakuutussovimuksissa erisuuruisia vakuutusmaksuja. Unionin tuomioistuin vetosi EU:n perusoikeuskirjaan ja totesi, että vakuutettavan henkilön sukupuolen huomioon ottaminen riskikertoimena vakuutussovimuksissa on syrjintää ja julisti tavaroita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 5 artikla 2 kohdan pätemättömäksi.

436 Unionin tuomioistuin, C-43/75, *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 8. huhtikuuta 1976.

437 Unionin tuomioistuin, C-427/11, *Margaret Kenny ym. v. Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance ja Commissioner of An Garda Síochána*, 28. helmikuuta 2013.

438 Unionin tuomioistuin, C-236/09, *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut v. Conseil des ministres* [suuri jaosto], 1. maaliskuuta 2011.

Näin ollen 21. joulukuuta 2012 lukien ei enää sallita suhteellisia eroja yksilöiden maksuissa ja etuuksissa, jos sukupuolen käyttäminen on määräävä tekijä.

Unionin tuomioistuimien korosti, että miesten ja naisten välisen erilaisen kohtelun oikeuttamiseksi on osoitettava, että kyseinen kohtelu on perusteltavissa seikoilla, jotka ovat objektiivisia ja jotka eivät ole millään tavalla sukupuolen perusteella syrjiviä. Asia on näin, jos toimenpiteillä toteutetaan sosiaalipolitiikan hyväksyttävää tavoitetta, jos toimenpiteet ovat soveliaita tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi ja jos ne ovat sitä varten tarpeellisia.⁴³⁹ Näin ollen ei voida hyväksyä perustelua toimenpiteelle, joka on toteutettu ainoastaan naisten vahingoksi tai joka perustuu vain työnantajan taloudellisiin tai hallinnollisiin näkökohtiin.

Raskauteen ja äitiyteen liittyvä syrjintä on sukupuoleen perustuvan syrjinnän erityinen muoto. EU on kehittänyt raskauden, äitiyden ja vanhemmuuden suojelemiseksi asteittain monipuolisen valikoiman primaari- ja sekundaarilainsäädäntöä⁴⁴⁰. SEUT-sopimuksen 157 artiklassa määrätään veloitteesta maksaa miehille ja naisille sama palkka, ja annetaan yleinen oikeusperusta sukupuolten tasa-arvon alalla toteutettaville toimenpiteille, joihin kuuluu yhdenvertaisuus ja raskauteen tai äitiyteen perustuvan syrjinnän kieltö työpaikalla. EU:n perusoikeuskirjan 33 artiklan 2 kohdassa todetaan, että "[v]oidakseen sovittaa yhteen perhe- ja työelämänsä jokaisella on oikeus suojaan irtisanomiselta raskauteen ja synnytykseen liittyvän syyn vuoksi sekä oikeus vanhempainlomaan ja palkalliseen äitiyslomaan lapsen syntymän tai lapseksiottamisen yhteydessä". Uudelleenlaaditun miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin lisäksi muun muassa raskaana olevia työntekijöitä koskevan direktiivin⁴⁴¹ ensisijaisena tavoitteena on parantaa raskaana olevien, äskettäin synnyttäneiden ja imettävien työntekijöiden työterveyttä ja työturvallisuutta. Sitä täydennetään vanhempainvapaata

439 Unionin tuomioistuin, C-173/13, *Maurice Leone ja Blandine Leone v. Garde des Sceaux, ministre de la Justice ja Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 17. heinäkuuta 2014, 79 kohta

440 Lisätietoa saa esimerkiksi Euroopan komission sukupuolten tasa-arvon lainoillisten asiantuntijoiden eurooppalaisen verkoston asiakirjasta (2012), *Fighting Discrimination on the Grounds of Pregnancy, Maternity and Parenthood - The application of EU and national law in practice in 33 European countries*.

441 Neuvoston direktiivi 92/85/ETY, annettu 19 päivänä lokakuuta 1992, toimenpiteistä raskaana olevien ja äskettäin synnyttäneiden tai imettävien työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden parantamisen kannustamiseksi työssä, EYVL L 348, 28.11.1992.

koskevalla direktiivillä⁴⁴², jossa asetetaan vähimmäisvaatimukset, joiden tarkoituksena on helpottaa työn ja perhe-elämän yhteensovittamista.

Myös unionin tuomioistuin on edistänyt huomattavasti tämän lainsäädännön alan kehitystä selkeyttämällä entisestään ja soveltamalla lainsäädännössä esitettyjä periaatteita ja antamalla laajoja tulkintoja asiaa koskevista oikeuksista. Unionin tuomioistuimen mukaan raskauteen ja äitiyteen liittyvien oikeuksien suojele toteutuu aineellisen sukupuolten tasa-arvon edistämisenä ja lisäksi sillä edistetään äidin terveyttä synnyttämisen jälkeen sekä äidin ja vastasyntyneen välistä sidettä. Varhaisissa asioissa *Dekker*⁴⁴³ ja *Hertz*⁴⁴⁴ unionin tuomioistuin totesi, että koska vain naiset voivat tulla raskaiksi, raskaana olevan naisen työhön ottamisesta kieltäytymisessä tai irtisanomisessa raskauden tai äitiyden perusteella on kyse sukupuoleen perustuvasta välittömästä syrjinnästä, jota ei voida perustella muilla eduilla, muun muassa työnantajan taloudellisilla menetyksillä. Esimerkiksi asiassa *Melgar*⁴⁴⁵ todettiin selkeästi, että "[j]os määräaikaisen työsopimuksen uudistamatta jättämisen perusteena on ... työntekijän raskaus, kyse on [EU:n lainsäädännön] vastaisesta sukupuoleen perustuvasta välittömästä syrjinnästä". Naisen ei myöskään tarvitse kertoa raskaudestaan työnantajalle työhönottomenettelyn aikana tai missään työsuhteen vaiheessa⁴⁴⁶. Unionin tuomioistuin katsoi lisäksi, että kaikki raskauteen tai äitiyteen suoraan tai epäsuorasti liittyvä epäedullinen kohtelu on välitöntä sukupuoleen perustuvaa syrjintää⁴⁴⁷.

Voimassa olevalla lainsäädännöllä ei kuitenkaan säännellä muita kuin perinteisiä äidiksi/vanhemmaksi tulemisen tapoja. Etenkin sijaissynnytystä koskeva

442 Neuvoston direktiivi 2010/18/EU, annettu 8 päivänä maaliskuuta 2010, BUSINESSEUROPEN, UEAPME:n, CEEP:n ja EAY:n tekemän vanhempainvapaata koskevan tarkistetun puitesopimuksen täytäntöönpanosta ja direktiivin 96/34/EY kumoamisesta, EUVL L 68, 18. maaliskuuta 2010.

443 Unionin tuomioistuin, C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*, 8. marraskuuta 1990.

444 Unionin tuomioistuin, C-179/88, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v. Dansk Arbejdsgiverforening*, 8. marraskuuta 1990. On huomattava, että *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark* toimi Birthe Vibeke Hertzin puolesta.

445 Unionin tuomioistuin, C-438/99, *Maria Luisa Jiménez Melgar v. Ayuntamiento de Los Barrios*, 4. lokakuuta 2001.

446 Unionin tuomioistuin, C-32/93, *Carole Louise Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 14. heinäkuuta 1994; unionin tuomioistuin, C-320/01, *Wiebke Busch v. Klinikum Neustadt GmbH & Co. Betriebs-KG*, 27. helmikuuta 2003.

447 Unionin tuomioistuin, C-32/93, *Carole Louise Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 14. heinäkuuta 1994; unionin tuomioistuin, C-421/92, *Gabriele Habermann-Beltermann v. Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V.*, 5. toukokuuta 1994.

käytäntö on yleistymässä Euroopassa, mikä saa aikaan kuilun yhteiskunnan todellisuuden ja lainsäädännön välillä. Tätä kysymystä käsiteltiin kahdessa unionin tuomioistuimen vuonna 2014 päättämässä asiassa.

Esimerkki: Asioissa *C. D. vastaan S. T*⁴⁴⁸ ja *Z. vastaan A Government Department ja the Board of Management of a Community School*⁴⁴⁹ tuomioistuin katsoi, että EU:n oikeudessa ei vaadita, että äidillä, joka on saanut lapsen sijaissyntytystä koskevan sopimuksen perusteella, olisi oikeus äitiys- tai adoptiovapaata vastaavaan palkalliseen vapaaseen. D., joka työskenteli sairaalassa Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ja Z., joka työskenteli opettajana Irlannissa, käyttivät sijaissyntyttäjiä lapsen saamiseen. Molemmat naiset hakivat äitiys- tai adoptiovapaata vastaavaa palkallista vapaata. Hakemus hylättiin, koska D. ja Z. eivät olleet olleet raskaana eivätkä vanhemmat olleet adoptoineet lapsia. Unionin tuomioistuin katsoi molemmissa tapauksissa, että tuleva äiti ei voi vedota miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevaan direktiiviin (uudelleenlaadittu toisinto), raskaana olevia työntekijöitä koskevaan direktiiviin eikä yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaan direktiiviin, joissa kielletään vammaisuuteen perustuva syrjintä.

Raskaana olevia työntekijöitä koskevan direktiivin osalta unionin tuomioistuin katsoi, että äitiysvapaan myöntäminen edellyttää, että kyseinen työntekijä on ollut raskaana ja synnyttänyt lapsen. Näin ollen aiottu äiti⁴⁵⁰ ei kuulu direktiivin soveltamisalaan silloinkaan, kun hän saattaa imettää tätä lasta syntymän jälkeen tai imettää tätä lasta.

Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin osalta unionin tuomioistuin katsoi, että se, että aiotulle äidille ei myönnetä äitiyslomaa, ei merkitse sukupuoleen perustuvaa syrjintää, koska aiotulla isälläkään ei ole oikeutta kyseiseen vapaaseen eikä epääminen aseta naispuolisia työntekijöitä erityisen epäedulliseen asemaan miespuolisiin työntekijöihin verrattuna. Kyseisen direktiivin soveltamisalaan ei kuulu myöskään adoptiovapaata vastaavan palkallisen vapaan epääminen aiotulta äidiltä.

448 Unionin tuomioistuin, C-167/12, *C. D. v. S. T.* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014.

449 Unionin tuomioistuin, C-363/12, *Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014.

450 Äiti, joka on käyttänyt sijaissyntyttäjiä lapsen saamiseen.

Lopuksi unionin tuomioistuin totesi, että kyvyttömyys saada lasta ei ole yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä tarkoitettu ”vamman”.⁴⁵¹

Esimerkki: Asiassa *De Weerd*⁴⁵² oli kyse työkyvyttömyysetuutta koskevasta kansallisesta lainsäädännöstä. Kansallisella lainsäädännöllä oli vuonna 1975 otettu käyttöön miehille ja naimattomille naisille myönnettävä työkyvyttömyysetuus, joka ei perustunut heidän työkyvyttömyyttä edeltäviin tuloihinsa. Lakia muutettiin vuonna 1979 ja etuus myönnettiin myös naimisissa oleville naisille. Samalla kuitenkin otettiin käyttöön myös vaatimus, jonka mukaan etuuden saaminen edellytti tiettyä tulotasoa työkyvyttömyyttä edeltäneenä vuotena. Laki riitautettiin muun muassa sen perusteella, että tuloja koskevalla vaatimuksella syrjittiin välillisesti naisia, joiden mahdollisuudet vaadittujen tulojen ansaitsemiseen olivat heikommalla kuin miesten. Valtio väitti, että erilainen kohtelu etuuden saamisessa oli oikeutettua budjettiin liittyvistä syistä kansallisten menojen hillitsemiseksi. Unionin tuomioistuin katsoi, että vaikka EU:n lainsäädännössä ei estetä valtiota säättämästä, mitkä henkilöryhmät saavat sosiaaliturvaetuuksia, valtio ei kuitenkaan voi päättää niiden myöntämisestä syrjivällä tavalla.

Esimerkki: Asiassa *Hill ja Stapleton vastaan The Revenue Commissioners ja Department of Finance*⁴⁵³ unionin tuomioistuin teki selväksi, että työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen periaate perustuu yhdenvertaisuuden periaatteeseen. Hallitus otti julkishallinnossa käyttöön työn jakamisen järjestelmän, jossa yksi työpaikka voitiin määräaikaaisesti jakaa kahdelle henkilölle, joista kumpikin työskenteli 50 prosenttia täydestä työajasta ja sai palkkaa 50 prosenttia tavanomaisesta palkasta. Työntekijöillä oli oikeus sen jälkeen palata kokopäiväiseen virkaan, jos virkoja oli saatavilla. Sääntöjen mukaan kokopäiväiset työntekijät saivat yhden vuosittaisen palkka-asteikossa määrätyn ikälisän. Jaetussa toimessa työskentelevien työntekijöiden ikälisät kuitenkin puolitettiin, jolloin he saivat yhden ikälisän kahta jaetussa toimessa vietettyä vuotta kohti. Tämän asian molemmat kantajat palasivat kokopäiväisiin toimiinsa ja nostivat kanteen tavasta, jolla ikälisää sovellettiin heihin. Unionin tuomioistuin katsoi, että kyseessä oli

451 Ks. 5.4 kohta.

452 Unionin tuomioistuin, C-343/92, *M. A. De Weerd, o.s. Roks, ym. V. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen ym.*, 24. helmikuuta 1994.

453 Unionin tuomioistuin, C-243/95, *Kathleen Hill ja Ann Stapleton v. The Revenue Commissioners ja Department of Finance*, 17. kesäkuuta 1998.

sukupuoleen perustuva välillinen syrjintä, koska valtaosa työn jakamiseen osallistuneista oli naisia. Hallitus väitti, että erilainen kohtelu oli oikeutettua, koska ikälisän laskeminen perustui tosiasialliseen palvelusaikaan. Unionin tuomioistuin katsoi, että tämä merkitsi vain toteamusta, jota ei voida perustella objektiivisilla syillä (koska ei ollut todisteita siitä, että muiden henkilöiden palvelusaika olisi laskettu tosiasiallisten työtuntien perusteella). Unionin tuomioistuin totesi lisäksi, että ”työnantaja ei voi perustella toimen osa-aikaisuuteen perustuvaa syrjintää vain sillä, että tällaisen syrjinnän välttäminen lisäisi työnantajan kustannuksia”.

Myös **ihmisoikeussopimuksen** mukainen suoja sukupuoleen perustuvalla syrjinnällä on pitkälle kehittynyt. EIT on todennut, että sukupuolten tasa-arvo on Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden tärkeä tavoite⁴⁵⁴. Sukupuolten tasa-arvoon liittyvä oikeuskäytäntö sisältää monia oikeudellisia kysymyksiä.

EIT:n oikeuskäytännön erittäin tärkeä sukupuolten tasa-arvoon liittyvä osa koskee asioita, joissa naiset ovat väkivallan uhreja (tätä käsitellään [2.6 kohdassa](#)). EIT katsoi, että sukupuoleen perustuva väkivalta oli naisiin kohdistuvan syrjinnän muoto, joka rikkoo ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklaa yhdessä 14 artiklan kanssa⁴⁵⁵.

EIT on todennut miesten ja naisten välistä tasa-arvoa koskevan periaatteen perusteella rikkomuksia myös työelämässä ja vanhempainvapaassa.

Esimerkki: Asiassa *Emel Boyraz v. Turkki*⁴⁵⁶ kantaja irtisanottiin toimestaan vartijana, koska vartijoiden tehtäviin liittyi riskejä ja vastuita, joita naiset eivät pystyneet omaksumaankuten työskentelyä öisin maaseutualueilla tai aseiden ja fyysisen voiman käyttöä. EIT katsoi, että viranomaisen ei ollut antanut riittäviä perusteluja selitykseksi tälle naisten väitetyille kyvyttömyydelle työskennellä vartijoina miehiin verrattuna. EIT huomautti myös, että kantaja oli työskennellyt vartijana neljä vuotta eikä ollut mitään merkkejä siitä, että hän ei olisi pystynyt täyttämään tehtäviään sukupuolensa takia. Näin ollen 14 artiklaa oli rikottu.

454 EIT, *Konstantin Markin v. Venäjä* [suuri jaosto], nro 30078/06, 22. maaliskuuta 2012, 127 kohta.

455 Ks. esim. EIT, *Opuz v. Turkki*, nro 33401/02, 9. kesäkuuta 2009, EIT, *Halime Kılıç v. Turkki*, nro 63034/11, 28. kesäkuuta 2016 ja EIT, *M.G. v. Turkki*, nro 646/10, 22. maaliskuuta 2016, joita käsitellään [2.6 kohdassa](#).

456 EIT, *Emel Boyraz v. Turkki*, nro 61960/08, 2. joulukuuta 2014.

Esimerkki: Asiassa *Konstantin Markin v. Venäjä*⁴⁵⁷ kantaja oli puolustusvoimien radiotiedustelussa työskentelevä eronnut mies, joka haki kolmen vuoden vanhempainvapaata kolmen lapsensa kasvattamista varten. Hakemus hylättiin, koska sille ei ollut perusteita kansallisessa lainsäädännössä. Hänen esimiehensä kuitenkin myönsivät hänelle sittemmin kahden vuoden vanhempainvapaan ja taloudellista apua hänen vaikean henkilökohtaisen tilanteensa vuoksi. Kantaja valitti, että armeijan miespuolisilla työntekijöillä ei ollut naisista poiketen oikeutta kolmen vuoden vanhempainvapaaseen alaikäisistä lapsista huolehtimista varten. Hän katsoi, että tällainen erilainen kohtelu oli sukupuoleen perustuvaa syrjintää. EIT katsoi, että miehet ovat vanhempainvapaan osalta naisia vastaavassa tilanteessa. EIT katsoi, että erilaista kohtelua ei voi perustella kohtuullisesti ja puolueettomasti sukupuoliroolien perinteisellä jakautumisella yhteiskunnassa eikä väitteellä siitä, että palveluksessa olevien miesten vanhempainvapaalla olisi kielteinen vaikutus puolustusvoimien taisteluvoimaan ja toiminnan tehokkuuteen. Näin ollen yhteen ihmisryhmään sen sukupuolen perusteella sovellettu automaattinen rajoitus ei kuulunut hyväksyttävissä olevaan harkintamarginaaliin, ja EIT totesi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

Toinen sukupuolten tasa-arvoa koskevien asioiden luokka koskee erilaisiin ikävaatimuksiin liittyviä kanteita sosiaalietuuksista nauttimisen osalta. Sosiaaliturvan ja veroasioiden alalla EIT sallii kansallisille viranomaisille laajan harkintamarginaalin. Asiassa *Andrle v. Tšekki* EIT vahvisti, että sukupuolten tasa-arvon nojalla voidaan toteuttaa erityistoimenpiteitä, joilla tasoitetaan miesten ja naisten välistä tosiasiallista epäyhtenäisyyttä.

Esimerkki: Asiassa *Andrle v. Tšekki*⁴⁵⁸ kantaja valitti, että lapsia kasvattaneiden miesten eläkeikää ei alennettu toisin kuin vastaavassa asemassa olevien naisten. Tšekin hallitus väitti, että erilainen kohtelu johtui vanhan kommunistisen järjestelmän mukaisesti tilanteesta, jossa perheellisten naisten piti työskennellä kokoaikaisesti ja pitää samalla huolta lapsista ja kodista. Toimenpiteen tarkoituksena oli tasoittaa naisten kaksinkertaista taakkaa. Viranomaiset olivat jo aloittaneet eläkejärjestelmän asteittaisen uudistamisen, jotta eläkeistä saadaan tasa-arvoinen. Vanhaa

457 EIT, *Konstantin Markin v. Venäjä* [suuri jaosto], nro 30078/06, 22. maaliskuuta 2012.

458 EIT, *Andrle v. Tšekki*, nro 6268/08, 17. helmikuuta 2011.

järjestelmää sovellettiin kuitenkin edelleen kantajan ikäisiin ihmisiin. EIT hyväksyi, että toimenpide johtui näistä erityisistä historiallisista oloista ja siitä, että naiset tarvitsivat erityiskohtelua. Tuomioistuin katsoi, että se oli edelleen kohtuullisesti ja puolueettomasti perusteltu. EIT katsoi myös, että kyseessä olevan epätasa-arvon korjaamistoimenpiteiden aikataulu ja laajuus eivät olleet ilmeisen kohtuuttomia eivätkä ylittäneet valtioille tällä alalla myönnettyä laajaa harkintamarginaalia. Näin ollen valtio ei loukannut syrjimättömyysperiaatetta.

Asiassa *Andrle* EIT erotti selkeästi vanhempainvapaata koskevan miesten ja naisten erilaisen kohtelun eläkkeiden alasta. Sen mukaan sukupuoli ei voisi olla riittävä perustelu isien sulkemiselle vanhempainvapaata koskevan oikeuden ulkopuolelle, sillä se on lyhytaikainen toimenpide eikä sen uudistuksesta aiheutuisi vakavia taloudellisia seurauksia, kuten eläkejärjestelmän uudistuksessa voisi käydä. Näin ollen valtioilla on laaja harkintamarginaali eläkejärjestelmien osalta. Esimerkiksi asiassa *Di Trizio v. Sveitsi*⁴⁵⁹ (jota käsitellään tarkemmin [6.3 kohdassa](#)) EIT katsoi, että vammaisetuuksien laskentamenetelmä, joka saattoi epäedulliseen asemaan naiset, jotka vähensivät työaikaansa lapsen syntymän jälkeen, oli syrjintää.

Asiassa *Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä*⁴⁶⁰ (jota käsitellään [1.3.2 kohdassa](#)) EIT tutki miesten ja naisten erilaista kohtelua elinkautistuomioissa. Naiset oli vapautettu elinkautisista vankeusrangaistuksista. Se totesi tilastojen ja sen perusteella, että naiset tarvitsevat vankilaympäristössä suojaa sukupuoleen perustuvalta väkivallalta, hyväksikäytöltä ja seksuaaliselta häirinnältä sekä raskauden ja äitiyden suojelua, että on yleisen edun mukaista vapauttaa naispuoliset rikoksenteikijät yleisesti elinkautisesta vankeusrangaistuksesta.

Sukupuolten tasa-arvon yhteydessä EIT tutki myös kansallisia säännöksiä, jotka koskivat lasten nimen valintaa ja vanhempien sukunimen periytymistä lapsille. Esimerkiksi asiassa *Cusan ja Fazzo v. Italia*⁴⁶¹ (jota käsitellään tarkemmin [4.6 kohdassa](#)) se katsoi, että sääntö, jonka mukaan aviopari ei voinut antaa lapselle äidin sukunimeä, syrji naisia.

459 EIT, *Di Trizio v. Sveitsi*, nro 7186/09, 2. helmikuuta 2016.

460 EIT, *Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä* [suuri jaosto], nrot 60367/08 ja 961/11, 24. tammikuuta 2017.

461 EIT, *Cusan ja Fazzo v. Italia*, nro 77/07, 7. tammikuuta 2014.

Esimerkki: Asiassa *Ünal Tekeli v. Turkki*⁴⁶² kantaja valitti, että naisten oli solmiessaan avioliiton otettava kansallisen lain mukaan miehen sukunimi. Vaikka nainen voi lain mukaan säilyttää oman tyttönimensä aviomiehen sukunimen rinnalla, EIT katsoi, että kyseessä oli sukupuoleen perustuva syrjintä, koska kansallisessa laissa ei velvoitettu aviomiestä muuttamaan sukunimeään.

Myös **kansainvälisessä oikeudessa** sukupuolten tasa-arvo tunnustetaan keskeiseksi osaksi ihmisoikeuksia. Yhdistyneiden kansakuntien eri elimet ovat käsitelleet erityisesti naisiin kohdistuvaa sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Ne ovat myös korostaneet, että naiset ovat usein moniperusteisen syrjinnän (kun he kokevat kahteen tai useampaan syyhyn perustuvaa syrjintää) ja risteävän syrjinnän (kun useat syyt vaikuttavat ja ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa samaan aikaan siten, että ne ovat erottamattomia) uhreja⁴⁶³. Monet YK:n kansainvälisellä sopimuksella perustetut elimet ovat myös painottaneet sukupuolistereotyypioiden aiheuttamaa haittaa⁴⁶⁴ ja sitä, että haitallisiin sukupuolistereotyyppioihin on puututtava sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi⁴⁶⁵. Sukupuolistereotyyppioihin perustuva erilainen kohtelu voi olla syrjintää naisia vastaan. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä YK:n komitea totesi, että sukupuoleen perustuvat oletukset ja odotukset saattavat yleisesti naiset epäedulliseen asemaan oikeuksien aineellisen nauttimisen osalta. Sukupuoleen perustuvat oletukset taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista rooleista estävät tasa-arvon kannalta välttämättömän vastuun jakamisen miesten ja naisten välillä kaikilla aloilla.⁴⁶⁶ Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea puolestaan korosti, että sukupuolistereotyypiat ovat sukupuoleen

462 EIT, *Ünal Tekeli v. Turkki*, nro 29865/96, 16. marraskuuta 2004.

463 Ks. esim. YK, vammaisten henkilöiden oikeuksia käsittelevä komitea (2016), *yleiskommentti nro 3 (2016) Women and girls with disabilities*, CRPD/C/GC/3, 2. syyskuuta 2016; YK, CEDAW-komitea (2010), *yleissuositus nro 28 "Core Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women"*, CEDAW/C/2010/47/GC.2, 19. lokakuuta 2010, 18 kohta.

464 Yleiskatsaus siitä, miten YK:n kansainvälisellä sopimuksella perustetut elimet ovat soveltaneet kyseisiä sopimuksia sukupuolistereotyypioiden/-stereotyypittelyn osalta naisten ihmisoikeuksien edistämiseksi on YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston tilaamassa raportissa (2013), *Gender Stereotyping as a Human Rights Violation*, s. 20–43.

465 YK, vammaisten henkilöiden oikeuksia käsittelevä komitea (2016), *yleiskommentti nro 3 (2016) Women and girls with disabilities*, CRPD/C/GC/3, 2. syyskuuta 2016.

466 YK, TSS-komitea (2005), *yleiskommentti nro 16: The Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of All Economic, Social and Cultural Rights (Art. 3 of the Covenant)*, E/C.12/2005/4, 11. elokuuta 2005, 11 kohta.

perustuvan syrjinnän perussyy ja seuraus⁴⁶⁷. Esimerkiksi asiassa, joka koski syrjintää työelämässä, komitea katsoi, että ihmisoikeussopimusta oli rikottu siinä, että stereotyyppiset ennakkoluulot, joiden mukaan avioliiton ulkopuoliset suhteet olivat hyväksyttäviä miehille mutta eivät naisille, vaikuttivat kansallisiin tuomioistuihin.

5.2 Sukupuoli-identiteetti

Keskeiset kohdat

- Ihmissoikeussopimuksessa sukupuoli-identiteettiä suojellaan luokan "muu asema" perusteella.
- EU:n oikeudessa sukupuoli-identiteettiä suojellaan rajoitetusti säännellyn syrjintäperusteen "sukupuoli" perusteella. Se kattaa henkilöt, joille aiotaan tehdä tai joille on tehty sukupuolenkorjaus.

Laajalti hyväksytty sukupuoli-identiteetin määritelmä käsittää siis myös sukupuolenkorjausleikkauksen teettäneet (transsukupuoliset) henkilöt sekä henkilöt, jotka ilmaisevat sukupuoltaan muilla tavoin, kuten transvestismilla tai ristiinpukeutumisella taikka vain omaksumalla tavallisesti vastakkaisen sukupuolen edustajien käyttämän tavan puhua tai käyttää ehostusta.

On kuitenkin korostettava, että tällä hetkellä **EU:n** syrjinnänvastaisessa oikeudessa ei ole nimenomaista säännöstä henkilön sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun

Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa kunkin henkilön omaa sisäistä ja yksilöllistä kokemusta sosiaalisesta sukupuolesta. Se voi vastata tai olla vastaamatta syntymässä määriteltyä biologista sukupuolta, ja se tarkoittaa myös henkilökohtaista tunnetta kehosta (jos tämä on vapaasti valittavissa, se voi sisältää kehonkuvan tai kehontoimintojen muuttamista lääketieteellisin, kirurgisin tai muin keinoin) ja muita sosiaalisen sukupuolen ilmaisemisen muotoja, muun muassa vaateetusta, puhetta ja tapoja.

Lähde: Yogyakarta periaatteet (2007), Yogyakarta Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, maaliskuu 2007. Periaatteet on hyväksynyt kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön asiantuntijoista koottu riippumaton työryhmä.

⁴⁶⁷ YK, CEDAW-komitea (2010), tiedonanto nro 28/2010, CEDAW/C/51/D/28/2010, 24. helmikuuta 2012, 88 kohta.

perustuvalta syrjinnältä suojelemisesta⁴⁶⁸. Asian *P vastaan S ja Cornwall County Council*⁴⁶⁹ ratkaisemisen jälkeen miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaate kattaa vain osittain sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän kiellon. Unionin tuomioistuin katsoi, että miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltamisalaa ei voitaisi rajoittaa syrjinnän kieltoon sillä perusteella, että henkilö on jotakin sukupuolta. Syrjintäperuste ”sukupuoli” käsittää siis myös henkilöön kohdistuvan syrjinnän sillä perusteella, että hän ”aikoo vaihtaa sukupuoltaan tai on vaihtanut sitä”. Näin ollen vaikuttaa siltä, että EU:n lainsäädännön mukaisesti tulkitulla syrjintäperusteella ”sukupuoli” suojataan sukupuoli-identiteettiä nykyään vain suppeassa merkityksessä. Tämä lähestymistapa vahvistetaan miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevassa direktiivissä (uudelleenlaadittu toisinto) (2006/54/EY)⁴⁷⁰. Tämän alan kansallista lainsäädäntöä koskevista tutkimuksista käy ilmi, ettei Euroopassa ole yhtenäistä lähestymistapaa. Jotkin valtiot käsittelevät ”sukupuoli-identiteettiä” osana ”sukupuolista suuntautumista” ja jotkin taas osana ”sukupuoleen perustuvaa syrjintää”.

Esimerkki: Asia *K.B. vastaan NHS Pensions Agency*⁴⁷¹ koski leskeneläkkeen epäämistä K.B:n transsukupuoliselta kumppanilta. Eläke evättiin, koska transsukupuolinen pari ei voinut täyttää naimisissaolovaatimusta. Transsukupuoliset eivät Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädännön mukaan voineet mennä naimisiin kanteen nostamisen aikaan. Tutkiessaan syrjintää koskevaa kysymystä unionin tuomioistuin katsoi, että ei ollut kyse sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä, koska päätettäessä oikeudesta perhe-eläkkeeseen ei ollut ilmennyt epäsuotuisampaa kohtelua sen perusteella, että hakija oli mies tai nainen. Unionin tuomioistuin muutti sen jälkeen tutkintasuuntaa ja keskittyi avioliittoon liittyviin kysymyksiin. Tässä yhteydessä korostettiin, etteivät transsukupuoliset voineet solmia avioliittoa eivätkä voineet saada perhe-eläkettä, kuten heteroseksuaaliset

468 Sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän yksiselitteisestä kiellosta säädetään Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL L 315, 14.11.2012, s. 57–73, johdanto-osan 9 kappale.

469 Unionin tuomioistuin, C-13/94, *P v. S ja Cornwall County Council*, 30. huhtikuuta 1996.

470 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/54/EY miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto), EUVL L 204, 26.7.2006, s. 23–36.

471 Unionin tuomioistuin, C-117/01, *K.B. v. National Health Service Pensions Agency ja Secretary of State for Health*, 7. tammikuuta 2004.

parit. Myös EIT:n käsittelemä asia *Christine Goodwin*⁴⁷² otettiin huomioon. Näiden näkökohtien perusteella unionin tuomioistuin katsoi, että kyseessä oleva Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädäntö oli yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastainen, koska se esti transsukupuolisia henkilöitä saamasta osaa kumppaninsa palkkaan kuuluvasta korvauksesta.

Esimerkki: Vastaavia näkökohtia tuli esille asiassa *Richards vastaan Secretary of State for Work and Pensions*⁴⁷³. Richards, joka oli syntynyt mieheksi, teetti sukupuolenkorjausleikkauksen. Asiassa oli kyse oikeudesta valtion vanhuuseläkkeeseen Yhdistyneessä kuningaskunnassa aikana, jolloin naiset alkoivat saada valtion vanhuuseläkettä 60 vuoden ja miehet 65 vuoden iässä. Kun Richards haki valtion eläkettä 60-vuotiaana, se evättiin, koska hän oli oikeudellisesti edelleen mies eikä sen vuoksi voinut hakea valtion eläkettä ennen 65 vuoden ikää. Unionin tuomioistuin katsoi, että kyseessä oli sukupuolenkorjauksen perustuva erilainen kohtelu, joka oli katsottava miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä annetun direktiivin 4 artiklan 1 kohdan vastaiseksi syrjinnäksi.⁴⁷⁴

Ihmisoikeussopimuksessa sukupuoli-identiteetin käsitettä tulkitaan laajemmin. EIT on katsonut että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa tarkoitettu syrjinnän kieltö kattaa myös sukupuoli-identiteettiin liittyvät kysymykset⁴⁷⁵. EIT korosti, että sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen ovat kaksi erillistä ja henkilökohtaista ominaisuutta. Niiden välinen sekaannus on siten henkilön maineeseen kohdistuva hyökkäys, joka voi saavuttaa riittävän vakavuuden tason koskemalla henkilön niin henkilökohtaista ominaisuutta.⁴⁷⁶

”Sukupuoli-identiteettiin” perustuva syrjintä voi johtua transseksuaaliseen henkilöön liittyvistä perinteisistä yhteiskunnallisista näkemyksistä ja

472 EIT, *Christine Goodwin v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 28957/95, 11. heinäkuuta 2002.

473 Unionin tuomioistuin, C-423/04, *Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*, 27. huhtikuuta 2006.

474 Neuvoston direktiivi 79/7/ETY, annettu 19 päivänä joulukuuta 1978, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä, EYVL 1979 L 6, s. 24.

475 EIT, *Identoba ym. v. Georgia*, nro 73235/12, 12. toukokuuta 2015, 96 kohta.

476 EIT, *Sousa Goucha v. Portugal*, nro 70434/12, 22. maaliskuuta 2016, 27 kohta.

transseksuaalisuuteen liittyvästä oikeudellisesta taustasta⁴⁷⁷. Sukupuoli-identiteettiin perustuvassa syrjinnässä on kaksi keskeistä oikeudellista kysymystä. Ensimmäinen liittyy sukupuolenkorjaukseen pääsemiseen. Toinen liittyy oikeudellista tunnustamista koskeviin menettelyihin, joiden nojalla transihminen voi elää haluamansa sukupuoli-identiteetin mukaisesti.

Esimerkki: Asiassa *Hämäläinen v. Suomi*⁴⁷⁸ oli kyse siitä, että kantajan miehelle kuulunutta henkilötunnusta kieltäydyttiin muuttamalla sukupuolenkorjausleikkauksen jälkeen naisen henkilötunnukseksi, ellei kantajan avioliittoa muutettaisi rekisteröidyksi parisuhteeksi. EIT vahvisti, että valtioiden on tunnustettava sukupuolensa korjanneiden transseksuaalinen sukupuolen muuttuminen muun maussa mahdollisuudella muuttaa kaikki henkilötietoihin liittyvät tiedot. Kantajan asiassa EIT kuitenkin hylkäsi 14 artiklaa koskevan kanteen. Tuomioistuimien katsoi, että ongelmat, joita hänellä oli naisen henkilötunnusta koskevan pyynnön osalta, eivät johtuneet syrjinnästä, koska hänen tilanteensa ja cis-sukupuolisten tilanne eivät olleet riittävän samanlaisia, jotta niitä voitaisiin verrata toisiinsa. EIT hylkäsi myös 8 artiklaa koskevan kanteen ja katsoi, että kantajan avioliiton muuttamisella rekisteröidyksi parisuhteeksi ei olisi vaikutuksia hänen perhe-elämäänsä. Avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen oikeudelliset käsitteet olivat Suomessa lähes samanlaiset eikä muuttamisella olisi ollut mitään vaikutusta hänen biologisen lapsensa isyyteen tai lapsen hoivaa, huoltajuutta ja elatusta koskeviin velvollisuuksiin.

Edellä mainittu tuomio vahvisti valtioiden velvoitteen tehdä sukupuolen oikeudellisesta vahvistamisesta mahdollista. Sitä vastoin oikeudellinen vaatimus, jonka mukaan henkilön on ensin muutettava siviilisäätynsä edellytyksenä sukupuolen lailliselle vaihtamiselle, ei ole ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen kanssa, jos se vaikuttaa kyseisen henkilön perhe-elämään (esimerkiksi hänen lasta koskeviin oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa).

477 FRA (2015), *Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU – Comparative legal analysis – Update 2015*, Luxemburg, julkaisuautoimisto, s. 15.

478 EIT, *Hämäläinen v. Suomi* [suuri jaosto], nro 37359/09, 16. heinäkuuta 2014.

Esimerkki: Asiassa *Y.Y. v. Turkki*⁴⁷⁹ kantajalta oli evätty sukupuolenkorjausleikkaus, koska hän ei ollut pysyvästi lisääntymiskyvytön, kuten kansallisessa lainsäädännössä edellytettiin. Hän valitti, että Turkin viranomaiset syrjivät häntä, koska hänelle ei myönnetty lupaa sukupuolenkorjausleikkaukseen (ilman lupaa ei olisi mahdollista saada oikeudellista vahvistusta halutulle sukupuolelle). EIT korosti sukupuoli-identiteetin määrittämistä koskevan vapauden merkitystä ja katsoi, että kantajan ruumiillisen koskemattomuuden kunnioittamisen periaate sulki pois kaikki velvoitteet, joiden mukaan hänen olisi pitänyt käydä hoidossa, jonka tarkoituksena oli pysyvä sterilisaatio.

Esimerkki: Asiassa *Van Kück v. Saksa*⁴⁸⁰ kantajalle oli tehty sukupuolenkorjaus ja annettu hormonihoitoa. Yksityinen sairausvakuutusyhtiö ei korvannut hänelle näistä toimenpiteistä aiheutuneita kustannuksia. Saksalainen muutoksenhakutuomioistuin, joka käsitteli valittajan vakuutusyhtiötä vastaan nostaman kanteen, päätti, etteivät lääketieteelliset toimenpiteet olleet sopimuksen mukaisia ”tarpeellisia” toimenpiteitä eikä valittajalla sen vuoksi ollut oikeutta saada korvausta kustannuksista. EIT katsoi, että kun otetaan huomioon sukupuoli-identiteetin luonne ja peruuttamattomia lääketieteellisiä toimenpiteitä koskevan päätöksen painoarvo, kansallisen tuomioistuimen lähestymistavassa paitsi jätettiin ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastaisesti varmistamatta valittajan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, myös loukattiin ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa taattua valittajan oikeutta yksityiselämän kunnioituksen nauttimiseen.

Esimerkki: Ateenan rauhantuomioistuin vahvisti tuomiossaan⁴⁸¹ oikeuden saada sukupuoli-identiteetti vahvistetuksi ilman sukupuolenkorjausleikkausta. Kantaja oli rekisteröity syntymässä väestörekisteriin ”tytöksi”. Kantajalla oli kuitenkin jo pienestä pitäen oireita sukupuoli-identiteetin häiriöstä. Hän sai hormonihoitoa (testosteroniruiskeita) ja häneltä poistettiin rinnat. Tuomioistuin katsoi, että vaatimus sukupuolenkorjausleikkauksesta väestörekisterissä olevien tietojen muuttamiseksi olisi kohtuutonta ja rikkoisi ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa sekä KP-sopimuksen 2 ja 26 artiklaa. Tuomioistuin totesi, että miessukupuoli oli kantajalla hallitseva. Lisäksi, koska

479 EIT, *Y.Y. v. Turkki*, 14793/08, 10. maaliskuuta 2015.

480 EIT, *Van Kück v. Saksa*, nro 35968/97, 12. heinäkuuta 2003, 30 ja 90–91 kohta.

481 Kreikka, Ateenan rauhantuomioistuimen päätös [nro 418/2016](#), 23. syyskuuta 2016, ks. Euroopan sukupuolten tasa-arvon ja syrjimättömyyden oikeudellisten asiantuntijoiden verkoston asiakirja (2016), *Recognition of gender identity without gender reassignment surgery*.

miessukupuoli ja miehen nimi ovat kantajan persoonallisuuden peruspiirteitä, niiden pitää näkyä väestörekisterissä. Näin ollen väestörekisterin tietoja on muutettava vastaamaan niitä.

Euroopan neuvoston lainsäädännössä Istanbulin yleissopimuksessa kielletään seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuva syrjintä. Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio on alkanut seurata hltbi-ihmisiin liittyviä kysymyksiä Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa⁴⁸².

Edellä käsiteltyjen kysymysten lisäksi sukupuoli-identiteettiin perustuvaan syrjintään liittyy muita oikeudellisia kysymyksiä. Yhtä ongelmalliseksi katsotaan esimerkiksi se, että monissa valtioissa vaaditaan vauvan sukupuolen rekisteröintiä syntymässä mieheksi tai naiseksi⁴⁸³. Toinen suuresti arvosteltu seikka koskee vauvoille tehtäviä lääketieteellisiä toimenpiteitä, joilla määrätään vauvalle tietty sukupuoli, kun vastasyntyneen sukupuoli ei ole selvä⁴⁸⁴.

5.3 Seksuaalinen suuntautuminen

Seksuaalinen suuntautuminen tarkoittaa henkilön kykyä tuntea syvää emotionaalista, affektiivista ja seksuaalista viihtymystä eri sukupuolta tai samaa sukupuolta taikka useampaa kuin yhtä sukupuolta oleviin henkilöihin ja halua olla heihin intiimeissä suhteissa.

Lähde: Yogyakarta periaatteet (2007), Yogyakarta Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, maaliskuu 2007. Periaatteet on hyväksynyt kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön asiantuntijoista koottu riippumaton työryhmä.

Seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa syrjintää koskevista oikeustapauksista on tavallisesti kyse henkilöistä, joita kohdellaan epäedullisesti, koska he ovat homoja, lesboja tai biseksuaaleja. Tämän syrjintäperusteen perusteella kielletään kuitenkin myös heteroseksuaalisuuteen perustuva syrjintä.

Seuraavissa esimerkeissä havainnollistetaan, miten unionin tuomioistuin tulkitsee seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän kieltoa.

482 Ks. Euroopan neuvosto, Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) (2012), Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission viidennen seurantakierroksen tietoasiakirja, 28. syyskuuta 2012, 9 kohta.

483 FRA (2015), *The fundamental rights situation of intersex people*, Luxemburg, julkaisutoimisto; Euroopan neuvosto, ihmisoikeusvaltuutettu (2011), *Study on Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in Europe*.

484 Useissa Euroopan neuvoston asiakirjoissa on tuomittu tämä kiistanalainen käytäntö, ks. esim. päätöslauselma 1952 (2013) lasten oikeudesta ruumiilliseen koskemattomuuteen.

Esimerkki: Asiassa *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁴⁸⁵ hbt-ihmisten oikeuksia Romaniassa edistävä ja puolustava kansalaisjärjestö Accept valitti, että yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä määritettyä yhdenvertaisen kohtelun periaatetta oli rikottu ammattijalkapalloseuran työhönottoasioissa. Se viittasi erityisesti seuran rahoittajan antamiin homofobisiin lausuntoihin. Tämä oli todennut haastattelussa, ettei hän ottaisi työhön homoseksuaalia pelaajaa. Unionin tuomioistuin totesi, että olisi riittänyt, jos seura olisi sanoutunut irti syrjinnän taustalla olevista julkisista lausunnoista ja ryhtynyt työhönottopolitiikassaan nimenomaisesti toimenpiteisiin varmistaakseen yhdenvertaisen kohtelun periaatteen noudattamisen.

Esimerkki: Asiassa *Geoffrey Léger vastaan Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ja Etablissement français du sang*⁴⁸⁶ oli kyse siitä, että toisen miehen kanssa sukupuolisuhteessa olleen miehen ei annettu luovuttaa vertaan. Kansalliset viranomaiset katsoivat, että kantaja oli suuressa vaarassa saada vakavia tartuntatauteja, jotka voivat levitä veren välityksellä. Unionin tuomioistuin katsoi, että vaikka kyseinen homoseksuaalisten miesten pysyvä verenluovutuskielto oli yhteensopiva EU:n lainsäädännön (EU:n perusoikeuskirjan 21 artikla) ja myös syrjinnän kiellon kanssa, se oli pätevä vain silloin, kun terveyden korkeatasoisen suojelun varmistamiseen ei ollut muita vähemmän rajoittavia menetelmiä. Unionin tuomioistuin jätti kansallisten tuomioistuinten asiaksi selvittää, oliko olemassa tehokkaita tartuntatautien, erityisesti HI-viruksen, havaitsemistekniikoita. Tällaisten tekniikoiden puuttuessa tuomioistuinten on selvitettävä, voitaisiinko kirjallisella kyselyllä ja terveydenhoitoalan ammattilaisen tekemällä henkilökohtaisella haastattelulla tunnistaa vastaanottajien terveydelle koitua riski.

Unionin oikeuskäytännössä on käsitelty menetelmiä, joilla arvioidaan turvapaikanhakijoiden sukupuolisesta suuntautumisestaan esittämien lausumien uskottavuutta⁴⁸⁷.

485 Unionin tuomioistuin, C-81/12, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25. huhtikuuta 2013.

486 Unionin tuomioistuin, C-528/13, *Geoffrey Léger v. Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ja Etablissement français du sang*, 29. huhtikuuta 2015.

487 Lisätietoa on asiakirjassa FRA (2017), *Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers*, Luxemburg, julkaisutoimisto.

Esimerkki: Asiassa *A ym. vastaan Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*⁴⁸⁸ unionin tuomioistuin selvitti, miten kansalliset viranomaiset voisivat todentaa EU:n vaatimusten mukaisesti turvapaikanhakijoiden sukupuolisen suuntautumisen. Direktiiveissä 2004/83/EY ja 2005/85/EY säädetään vähimmäisvaatimuksista, jotka kolmannen maan kansalaisen on täytettävä voidakseen hakea pakolaisasemaa. Niissä säädetään vähimmäisvaatimukset menettelyille, joissa tutkitaan turvapaikkahakemuksia, sekä turvapaikanhakijoiden oikeuksille. Kansalliset viranomaiset eivät saa kuulustella turvapaikanhakijaa yksityiskohtaisesti tämän seksuaalisista tottumuksista tai tehdä ”testejä” heidän homoseksuaalisuutensa selvittämiseksi, koska tällaisilla seikoilla loukataan ihmisarvoa, jonka kunnioitus taataan perusoikeuskirjan 1 artiklassa. Unionin tuomioistuin katsoi myös, että kun henkilön yksityiselämän piiriin ja erityisesti hänen seksuaalisuuteensa liittyvien kysymysten arkaluonteisuus otetaan huomioon, henkilön lausumaa ei voida pitää epäuskottavana vain sillä perusteella, ettei hän ole heti turvapaikkamenettelyn alussa kertonut homoseksuaalisuudestaan.

Esimerkki: Asiassa *X, Y ja Z vastaan Minister voor Imigratie en Asiel*⁴⁸⁹ unionin tuomioistuin katsoi, että homoseksuaalisia henkilöitä voidaan pitää erityisenä yhteiskunnallisena ryhmänä, joka voi olla pakolaisen määritelmän sisällä, jos voimassa oleva rikoslainsäädäntö koskee erityisesti heitä. Turvapaikkaoikeutta voidaan perustella, kun henkilö on vaarassa joutua vainotuksi. Vankeusrangaistus homoseksuaalisista teoista katsotaan riittävän vakavaksi vainon vaaraksi, jos rangaistus määrätään tosiasiallisesti. Henkilön sukupuolinen suuntautuminen on sellainen ominaisuus, joka on niin keskeinen osa hänen identiteettiään, ettei häntä pitäisi vaatia luopumaan siitä tai salaamaan sitä alkuperämaassa vainon välttämiseksi.⁴⁹⁰

Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa oleva säänneltyjen syrjintäperusteiden luettelo ei nimenomaisesti sisällä ”sukupuolista suuntautumista”. EIT on useissa

488 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-148/13–C-150/13, *A ym. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [suuri jaosto], 2. joulukuuta 2014.

489 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-199/12–C-201/12, *Minister voor Immigratie en Asiel v. X ja Y ja Z v. Minister voor Immigratie en Asiel*, 7. marraskuuta 2013.

490 Muuta oikeuskäytäntöä, jossa käsitellään seksuaalista suuntautumista, ovat erityisesti C-267/06, *Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [suuri jaosto], 1. huhtikuuta 2008, jota käsitellään tarkemmin 2.2.3 kohdassa, ja unionin tuomioistuin, C-267/12, *Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12. joulukuuta 2013, jota käsitellään tarkemmin 2.1.2 kohdassa.

eri tapauksissa kuitenkin nimenomaisesti todennut, että se sisältyy 14 artiklassa suojattuihin ”muihin” syrjintäperusteisiin.⁴⁹¹

Esimerkki: Asiassa *S.L. v. Itävalta*⁴⁹² oli kyse kantelusta, jonka mukaan miesten väliset vapaaehtoisuuteen perustuvat sukupuolisuhteet, joissa toinen osapuolista oli alle kahdeksantoistavuotias, olivat voimassa olleen kansallisen lain nojalla rangaistavia. Sen sijaan naisilla sukupuolisuhteet (sekä lesbo- että heteroseksuaaliset suhteet) olivat sallittuja 14 vuoden iästä alkaen. EIT katsoi, että kyse oli sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvasta syrjinnästä.

Itävallan parlamentti kumosi myöhemmin rikosoikeudellisen säännöksen, joka oli edellä mainitun asian kohteena. Kumottuun säännökseen perustuvia rikostuomioita ei kuitenkaan poistettu tuomittujen henkilöiden rikosrekisteristä.

Esimerkki: Asiassa *E.B. ym. v. Itävalta*⁴⁹³ kantajat valittivat siitä, että Itävallan viranomaiset olivat kieltäytyneet poistamasta yhteisymmärrykseen perustuvia homoseksuaalisia suhteita koskevat rikostuomiot heidän rikosrekisteristään, vaikka kyseessä oleva rikos oli kumottu. EIT huomautti, että oikeusvaikutuksensa menettävä säädös ei itsessään ollut riittävä syy tuomion poistamiselle henkilön rikosrekisteristä. Itävallan perustuslakituomioistuimien kuitenkin katsoi, että kiistanalainen säännös rikkoi Itävallan perustuslakia, ja EIT katsoi, että se rikkoi ihmisoikeussopimusta. Molemmat katsoivat, että säännös oli kumottu, jotta tilanne saadaan lain ja yhdenvertaisuusperiaatteen mukaiseksi ja että rikosrekisterimerkintöjen säilyttämisellä voi olla vakava kielteinen vaikutus kyseessä olevan henkilön yksityiselämäään. Koska kansalliset viranomaiset eivät olleet antaneet perusteluja sille, miksi rikosrekisterimerkintöjen säilyttäminen oli tarpeen, EIT katsoi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

EIT on myös käsitellyt useita asioita, jotka koskevat seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa syrjintää adoption ja avioliiton yhteydessä.

491 Ks. esim. EIT, *Fretté v. Ranska*, nro 36515/97, 26. helmikuuta 2002, 32 kohta.

492 EIT, *S.L. v. Itävalta*, nro 45330/99, 9. tammikuuta 2003.

493 EIT, *E.B. ym. v. Itävalta*, nrot 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 ja 48779/07, 7. marraskuuta 2013.

Esimerkki: Asiassa *E.B. v. Ranska*⁴⁹⁴ kantajan esittämä lapseksiottamista koskeva hakemus hylättiin sillä perusteella, ettei hänen taloudessaan ollut miehen roolimallia. Kansallisen lain mukaan naimattomalla henkilöllä oli oikeus lapseksiottamiseen, ja EIT katsoi, että viranomaisten päätös perustui pääasiassa siihen, että valittajalla oli suhde toiseen naiseen ja hän asui tämän kanssa. EIT totesi näin ollen, että kyseessä oli sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä.

Esimerkki: Asiassa *Taddeucci ja McCall v. Italia*⁴⁹⁵ kantajina olleet Italian kansalainen ja Uuden-Seelannin kansalainen olivat eläneet yhdessä homoseksuaalisena parina vuodesta 1999 lähtien. Kun he päättivät asettua Italiaan, toisen kantajan perhesyiden perusteella tekemä oleskelulupahakemus hylättiin, koska kantajat eivät olleet naimisissa eikä Italian kansalaisen kumppania näin ollen katsottu perheenjäseneksi. Tuohon aikaan vain heteroseksuaaliset parit pystyivät menemään naimisiin. Näin ollen kantajien tapauksessa avioitumisehto ei voitu täyttää. EIT katsoi, että samaa sukupuolta olevien pariin avioliiton solmimista, joka oli edellytys oleskeluluvan saamiselle, koskevan oikeuden puuttuminen rikkoi ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa.

Ihmisoikeussopimus suojelee myös valtion puuttumiselta seksuaaliseen suuntautumiseen yksinomaan 8 artiklan perusteella. Näin ollen, jos tähän syyhyn perustuvaa syrjivää kohtelua on ilmennyt, voi olla mahdollista vedota yksinkertaisesti 8 artiklan rikkomiseen eikä syrjivän kohtelun olemassaoloa tarvitse perustella.

Esimerkki: Asiassa *Karner v. Itävalta*⁴⁹⁶ kantaja oli asunut päävuokralaisena olleen kumppaninsa kanssa tämän kuolemaan saakka. Kansalliset tuomioistuimet tulkitsivat asiaa koskevaa lakia siten, että homoseksuaalisille pareille ei annettu automaattisesti oikeutta jatkaa vuokrasuhdetta päävuokralaisen kuoltua. Hallitus väitti, että erilainen kohtelu oli oikeutettua perinteisten perheiden suojelemiseksi asunnon menettämiseltä. EIT katsoi, että vaikka perinteisen perheen suojeleminen voisi olla hyväksyttävä syy, harkintamarginaali on kapea silloin, kun erilainen kohtelu perustuu sukupuoleen tai seksuaaliseen taipumukseen. EIT jatkoi toteamalla, että

494 EIT, *E.B. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 43546/02, 22. tammikuuta 2008.

495 EIT, *Taddeucci ja McCall v. Italia*, nro 51362/09, 30. kesäkuuta 2016.

496 EIT, *Karner v. Itävalta*, nro 40016/98, 24. heinäkuuta 2003, 34–43 kohta.

suhteellisuusperiaate ei edellytä pelkästään, että valittu toimenpide sopii tavoitteen toteuttamiseen. On myös osoitettava, että tavoitteen toteuttamisen vuoksi oli välttämätöntä jättää tietyt ihmisryhmät – tässä tapauksessa homoseksuaalisessa suhteessa asuvat parit – vuokratilain 14 §:n soveltamisalan ulkopuolelle. Näin ollen EIT katsoi, että kyseessä oli syrjintä, koska valtio olisi voinut käyttää toimenpiteitä perinteisen perheen suojelemiseksi kohtelematta homoseksuaalisia pareja epäedullisemmin.

Esimerkki: Asiassa *Schalk ja Kopf v. Itävalta*⁴⁹⁷ kantajana oli samaa sukupuolta oleva pari, joka oli pyytänyt toimivaltaiselta viranomaiselta vihkilupaa. Heidän pyyntönsä evättiin, koska kansallisen lainsäädännön nojalla vain vastakkaista sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton. Lainsäädäntöä muutettiin myöhemmin, ja mekanismi samaa sukupuolta olevien parien tunnustamiselle ja laillistamiselle toteutettiin rekisteröitynä parisuhteena. EIT katsoi ensimmäisen kerran, että pysyvässä suhteessa yhdessä asuva samaa sukupuolta oleva pari tarkoitti ”perhe-elämää” mutta että se, että he eivät voineet mennä naimisiin, ei rikkonut ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa. Tuomioistuimien huomautti, että kansalliset viranomaiset pystyvät arvioimaan paremmin yhteiskunnan tätä alaa koskevia tarpeita ja reagoimaan niihin sekä ottamaan huomioon yhteiskunnalliset ja kulttuuriset merkitykset. Ihmisoikeussopimuksen 12 artiklassa ei määrätä velvoitteesta antaa samaa sukupuolta oleville pareille avioitumisoikeutta eikä säännöstä siten rikottu.

Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklalla suojellaan henkilöiden oikeutta vapautteen heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan riippumatta. Tähän oikeuteen puuttumisia käsitellään 5 artiklan nojalla.

Esimerkki: Asiassa *O.M. v. Unkari*⁴⁹⁸ kantajana oli Iranin kansalainen, joka haki turvapaikkaa homoseksuaalisuutensa perusteella. Viranomaiset määräisivät hänet otettavaksi säilöön erityisesti siksi, että hän ei pystynyt todistamaan henkilöllisyyttään tai oikeuttaan oleskella maassa. EIT katsoi, että kansalliset viranomaiset eivät olleet tehneet riittävän yksilöllistä arviointia, kuten kansallisessa lainsäädännössä edellytetään. Kun turvapaikanhakijoita, jotka väittävät kuuluvansa haavoittuvassa asemassa olevaan ryhmään, sijoitetaan maahan, josta heidän on pitänyt lähteä, viranomaisten pitäisi

497 EIT, *Schalk and Kopf v. Itävalta*, nro 30141/04, 24. kesäkuuta 2010.

498 EIT, *O.M. v. Unkari*, nro 9912/15, 5. heinäkuuta 2016.

olla erityisen varovaisia, jotta ahdinko, jonka vuoksi heidän piti paeta, ei toistu. Kun viranomaiset määräisivät kantajan otettavaksi säilöön, ne eivät olleet ottaneet huomioon, olisiko hän säilöönnotossa turvassa muiden säilöönottettujen henkilöiden joukossa, koska monet heistä tulivat maista, joissa tällaisia henkilöitä kohtaan oli paljon kulttuurisia tai uskonnollisia ennakkoluuloja. EIT totesi, että ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kohta oli rikottu

Myös Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa seksuaalinen suuntautuminen sisältyy ”muihin” syrjintäperusteisiin.

Esimerkki: Asia *Interights v. Kroatia*⁴⁹⁹ koskee homofobisen kielen käyttämistä opetusmateriaalissa. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että valtioilla on laaja harkintamarginaali niiden päättäessä maansa koulujen opetusohjelmista, mutta niiden on varmistettava koko kansallisessa oikeusjärjestelmässä, että valtion hyväksymä seksuaali- ja lisääntymisterveyttä koskeva opetus on puolueetonta ja syrjimätöntä. Komitea katsoi, että yleisessä opetusohjelmassa käytetyssä opetusmateriaalissa homoseksuaalinen suuntautuminen kuvattiin ja esitettiin selkeästi ennakkoluuloisesti, syrjivästi ja alentavasti. Se katsoi, että syrjivillä lausunnoilla rikottiin oikeutta terveyttä koskevaan neuvontaan (Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklan 2 kohta) syrjimättömyyslausekkeen perusteella.

5.4 Vammaisuus

Vammaisuutta ei määritellä ihmisoikeussopimuksessa eikä myöskään yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä. Unionin tuomioistuimen tehtävän luonteeseen perustuvana käytäntönä on, että kansalliset tuomioistuimet määrittelevät vammaisuuden ja sisällyttävät nämä määritelmät unionin tuomioistuimen käsiteltäviksi annettavien oikeustapausten tosiseikkoihin.

⁴⁹⁹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (Interights) v. Kroatia*, kantelu nro 45/2007, 30. maaliskuuta 2009.

Asiassa *Chacón Navas*⁵⁰⁰ unionin tuomioistuin tulkitsi vammaisuuden käsitettä direktiivin 2000/78/EY mukaisesti tavalla, joka oli lähellä vammaisuuden lääketieteellistä mallia. Kuten **1 luvussa** esitettiin, EU on liittynyt vammaisyleissopimukseen⁵⁰¹, joka on nyt lähtökohta EU:n lainsäädännön tulkinnalle vammaisuuteen perustuvan syrjinnän yhteydessä⁵⁰². Unionin tuomioistuin totesi, että ”direktiiviä 2000/78 on tulkittava niin pitkälle kuin mahdollista yleissopimuksen mukaisesti”⁵⁰³. Näin ollen unionin tuomioistuin viittaa vammaisyleissopimuksen vammaisuuden määritelmään, joka perustuu vammaisuuden yhteiskunnalliseen malliin. Vammaisyleissopimuksen 1 artiklan mukaan:

”Vammaisilla tarkoitetaan henkilöitä, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka yhdessä erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”

Vammaisyleissopimuksen 2 artiklan 3 kohdan mukaan syrjintä vammaisuuden perusteella tarkoittaa vammaisuuteen perustuvaa erottelua, syrjäyttämistä tai rajoittamista, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on heikentää tai mitätöidä kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai käyttämistä yhdenvertaisesti muiden kanssa politiikan, talouden, sosiaaliturvan, kulttuurin tai yksilön oikeuksien alalla tai muulla alalla.

Vammaisyleissopimuksen 2 artiklan 4 kohdassa täsmennetään, että

”kohtuullinen mukauttaminen’ tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta

500 Unionin tuomioistuin, C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eures Colectividades SA* [suuri jaosto], 11. heinäkuuta 2006.

501 Vammaisyleissopimus tuli EU:ssa voimaan 22. tammikuuta 2011.

502 Unionin tuomioistuin, C-312/11, *Euroopan komissio v. Italian tasavalta*, 4. heinäkuuta 2013; unionin tuomioistuin, C-363/12, *Z v. A Government department ja The Board of management of a community school* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014; unionin tuomioistuin, C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22. toukokuuta 2014; unionin tuomioistuin, C-395/15, *Mohamed Daouidi v. Bootes Plus SL ym.*, 1. joulukuuta 2016; unionin tuomioistuin, C-406/15, *Petya Milkova v. Izpālnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9. maaliskuuta 2017.

503 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-335/11 ja C-337/11, *HK Danmark, Jette Ringin puolesta v. Dansk almennyttigt Boligselskab (C-335/11) ja HK Danmark, Lone Skouboe Wergen puolesta v. Dansk Arbejdsgiverforening, Pro Display A/S:n puolesta*, 11. huhtikuuta 2013.

ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa”.

Lisäksi 2 artiklan 3 kohdassa tunnustetaan nimenomaisesti, että syrjinnän määritelmä kattaa kohtuullisen mukauttamisen epäämisen. Kohtuullisen mukauttamisen epäämisestä on esimerkki asiassa, joka koskee vammaisen henkilön kuntoutustarpeet täyttävän vesihoidoltaan rakennuslupahakemuksen hylkäämistä⁵⁰⁴. Vammaisten henkilöiden oikeuksia käsittelevä komitea korosti, että puolueettomasti sovellettavalla lailla voi olla syrjivä vaikutus, kun otetaan huomioon niiden henkilöiden erityisolosuhteet, joihin lakia sovelletaan. Se katsoi, että poikkeamisella kaavasta voitaisiin mukautua vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin ja varmistaa, että he voivat nauttia tai käyttää kaikki ihmisoikeuksia yhdenvertaisesti muiden kanssa ilman syrjintää. Koska viranomaiset eivät käsitelleet kantajan tapauksen erityisiä olosuhteita ja hänen erityisiä vammaisuuteen liittyviä tarpeitaan, komitea katsoi, että vammaisyleissopimuksen useita säännöksiä oli rikottu.

Sekä EU:n että Euroopan neuvoston lainsäädännössä tunnustetaan, että valtioiden tehtävänä on varmistaa kohtuullinen mukautus, jotta vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeuksiaan täysimääräisesti. Sen laiminlyönti on näin ollen syrjintää.⁵⁰⁵

Esimerkki: Asiassa *HK Danmark*⁵⁰⁶ kaksi työntekijää irtisanottiin lyhennetyllä irtisanomisajalla terveysongelmista johtuneiden työstä poissaolojen vuoksi. Työnantajat kiistivät, että kantajien terveydentilaa voitaisiin pitää vammaisuutena. Työnantajat väittivät, että ainoa vajavuus muodostuu ainoastaan kyvyttömyydestä tehdä työtä kokoaikaisesti. Unionin tuomioistuin totesi, että ”direktiiviä 2000/78 on tulkittava niin pitkälle kuin mahdollista yleissopimuksen mukaisesti”. Siksi unionin tuomioistuin katsoi, että ”vammaisuuden käsitteen on ymmärrettävä tarkoittavan muun muassa fyysisistä, henkisistä tai psyykkisistä vaurioista johtuvaa rajoitetta,

504 YK, vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea, tiedonanto nro 3/2011, CRPD/C/7/D/3/2011, 21. toukokuuta 2012.

505 EIT, *Çam v. Turkki*, nro 51500/08, 23. helmikuuta 2016; EIT, *Horváth ja Kiss v. Unkari*, 11146/11, 29. tammikuuta 2013.

506 Unionin tuomioistuin, C-335/11 ja C-337/11, *HK Danmark, Jette Ringin puolesta v. Dansk almennyttigt Boligselskab (C-335/11) ja HK Danmark, Lone Skouboe Wergen puolesta v. Dansk Arbejdsgiverforening, Pro Display A/S:n puolesta*, 11. huhtikuuta 2013.

joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää asianomaisen henkilön täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen työelämään yhdenvertaisesti muiden työntekijöiden kanssa”. Tämä tarkoittaa, että vammaisuus ei merkitse välttämättä sitä, että henkilö on täysin työkyvytön tai työelämän ulkopuolella.

Unionin tuomioistuin tulkitsi lisäksi yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 5 artiklan tarkoittavan, että työnantajien on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet muun muassa sen takaamiseksi, että vammaisen henkilö voi päästä johonkin toimeen, työskennellä ja edetä siinä. Unionin tuomioistuin viittasi vammaisyleissopimuksen 2 artiklan laajaan määritelmään kohtuullisesta mukauttamisesta. Unionin tuomioistuin huomautti, että yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin johdanto-osan 20 perustelukappaleen ja kohtuullista mukauttamista koskevasta 2 artiklan toisen kohdan mukaan toimenpiteitä ei rajata koskemaan ainoastaan aineellisia, vaan ne voivat sisältää myös organisatorisia toimenpiteitä. Se katsoi näin ollen, että työajan lyhentämistä voidaan pitää mukauttavana toimenpiteenä tilanteessa, jossa työajan lyhentäminen antaa työntekijälle mahdollisuuden jatkaa toimessaan. Unionin tuomioistuin jätti kansallisten tuomioistuinten arvioitavaksi, onko työajan lyhentäminen mukautus, josta aiheutuu työnantajille kohtuuton rasite.

EU:n oikeudessa direktiivissä 2000/78/EY tarkoitettu vammaisuuden käsite ei kata kaikkia terveydentiloja (edes vakavia) vaan vain ne, jotka estävät häntä ”pääsemästä johonkin **toimeen**, harjoittamasta sitä ja etenemästä **urallaan**”⁵⁰⁷.

Esimerkki: Asioissa *C. D*⁵⁰⁸. ja *Z.*⁵⁰⁹ kantaja ei pystynyt tulemaan raskaaksi. Hän käytti lapsen saamiseen sijaissynnyttäjä. Hän haki äitiys- tai adoptiovapaata vastaavaa palkallista vapaata. Hänen hakemuksensa kuitenkin evättiin, koska hän ei ollut ollut raskaana eikä adoptoinut lasta. Unionin tuomioistuin huomautti, että hänen kyvyttömyytensä saada lasta tavanomaisin keinoin ei estänyt häntä pääsemästä toimeen, harjoittamasta sitä tai etenemästä

507 Unionin tuomioistuin, C-363/12, *Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014, 81 kohta (korostus lisätty).

508 Unionin tuomioistuin, C-167/12, *C. D. v. S. T.* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014.

509 Unionin tuomioistuin, C-363/12, *Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School* [suuri jaosto], 18. maaliskuuta 2014.

urallaan. Näin ollen se katsoi, että hänen tilansa ei ollut direktiivissä tarkoitettua vammaisuutta. EU:n oikeudessa ei siten edellytetä, että äidille olisi tällaisessa tilanteessa myönnettävä äitiysvapaa tai sitä vastaava vapaa.

Terveydentilan vaikutukset olisi otettava huomioon, jotta voidaan selvittää, kuuluvatko henkilön terveysongelmat vammaisuuden määritelmään. Erityisen tärkeää on tutkia, voiko tämä terveydentila estää asianomaisen henkilön täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen työelämään yhdenvertaisesti muiden työntekijöiden kanssa.

Esimerkki: Asiassa *FOA vastaan Kommunernes Landsforening*⁵¹⁰ unionin tuomioistuimen piti määrittää, sovelletaanko vammaisuuden käsitettä lihavaan työntekijään, joka on irtisanottu. Unionin tuomioistuin katsoi, että lihavuus sellaisenaan ei ole direktiivissä 2000/78/EY tarkoitettua vammaisuutta, mutta joissakin tapauksissa se voi olla vammaisuutta. Unionin tuomioistuin katsoi, että lihavuus voidaan katsoa vammaisuudeksi sen lääketieteellisistä luokituksista huolimatta⁵¹¹ kun se esimerkiksi rajoittaa liikuntakykyä tai aiheuttaa sairauksia, jotka estävät työtehtävien suorittamisen tai haittaavat työntekeä.

Asiassa *Mohamed Daouidi*⁵¹² unionin tuomioistuin pohti, voisiko sellaisen työntekijän irtisanominen, joka on toistaiseksi tilapäisesti työkyvytön, olla vammaisuuteen perustuvaa välitöntä syrjintää. Tuomioistuin totesi, että irtisanominen voitaisiin periaatteessa katsoa välittömästi syrjiväksi vammaisuuden perusteella edellyttäen, että työkyvyttömyys olisi ”pitkäaikaista”⁵¹³. Kansallisten tuomioistuinten on puolestaan päätettävä kaikkien käytettävissä olevien objektiivisten seikkojen perusteella, onko se ”pitkäaikaista”. Tällaisia seikkoja voivat olla sairaanhoitoa ja lääketiedettä koskevat tiedot ja kyseisen henkilön terveydentilaa koskeva tietämys. Niihin voi kuulua myös se, että hetkellä, jolloin syrjiväksi väitetty toimenpide toteutettiin, asianomaisen

510 Unionin tuomioistuin, C-354/13, *Fag og Arbejde (FOA) v. Kommunernes Landsforening (KL)*, 18. joulukuuta 2014, ks. erityisesti 53–64 kohta.

511 Unionin tuomioistuin ei noudattanut julkisasiamiehen ehdottamaa lähestymistapaa, jossa viitattiin WHO:n lihavuusluokitukseen ja todettiin, että vain lihavuusluokka III voi merkitä vammaisuutta.

512 Unionin tuomioistuin, C-395/15, *Mohamed Daouidi v. Bootes Plus SL ym.*, 1. joulukuuta 2016.

513 Vammaisyleissopimuksessa tai direktiivissä 2000/78/EY ei määritellä ”pitkäaikaisuutta” ruumiillisen, henkisen, älyllisen tai aisteihin liittyvän vamman osalta.

henkilön työkyvyttömyyden päättymishetkeä ei voitu lyhyellä aikavälillä selvästi ennakoida, tai se, että työkyvyttömyys saattaa pitkittyä huomattavasti ennen asianomaisen henkilön toipumista.

Vaikka vammaisuutta ei nimenomaisesti mainitakaan **ihmisoikeussopimuksen** säänneltyjen syrjintäperusteiden luettelossa, EIT on ihmisoikeussopimusta tulkittessaan lukenut sen 14 artiklan mukaisesti ”muihin” syrjintäperusteisiin kuuluvaksi.

Esimerkki: EIT katsoi asiassa *Glor v. Sveitsi*⁵¹⁴ että kantajaa, joka oli diabeetikko, voitiin pitää vammaisena henkilönä riippumatta siitä, että kansallinen laki luokitteli diabeteksen ”lieväksi” sairaudeksi. Kantajan oli suoritettava maksu, koska hän ei suorittanut asepalvelusta. Kyseisen maksun joutuivat suorittamaan kaikki, jotka olivat kelpoisia asepalvelukseen. Tästä maksusta tehtiin poikkeus niiden kohdalla, joilla oli (yhden raajan toimintakyvyn menetystä vastaava) 40 prosentin invaliditeetti tai jotka olivat aseistakiellettyjä. Aseistakiellettyjen oli suoritettava siviilipalvelus. Kantaja katsottiin vammaisuuden perusteella asepalvelukseen kelpaamattomaksi, mutta vammaisuus ei vastannut kansallisessa laissa vaadittua vakavuusastetta, jonka perusteella hänet olisi vapautettu maksun suorittamisesta. Hän tarjoutui suorittamaan siviilipalveluksen, mutta häntä ei hyväksytty siihen. EIT katsoi, että valtio oli kohdellut valittajaa niihin henkilöihin verrattavalla tavalla, jotka olivat jättäneet asepalveluksen suorittamatta ilman pätevää perustelua. Tämä merkitsi syrjivää kohtelua, koska kantaja oli viimeksi mainittuihin nähden eri asemassa (sillä häntä ei ollut kelpuutettu asepalvelukseen mutta hän oli valmis ja kykenevä suorittamaan siviilipalveluksen) ja valtion olisi sen vuoksi tullut tehdä poikkeus voimassa olevista säännöksistä.

Esimerkki: Asiassa *Guberina v. Kroatia*⁵¹⁵ kantaja haki verovähennystä hänen vaikeavammaisen lapsensa tarpeisiin mukautetun uuden asunnon hankinnan yhteydessä. Viranomaiset eivät ottaneet huomioon hänen poikansa erityistarpeita ja katsoivat, että tämä ei täyttänyt verovapautuksen ehtoja, koska hänellä oli jo sopiva asuinpaikka. EIT korosti, että vammaisyleissopimuksen ratifioiminen velvoitti Kroatian noudattamaan kohtuullisia mukauttamisen, vammaisten henkilöiden

514 EIT, *Glor v. Sveitsi*, nro 13444/04, 30. huhtikuuta 2009.

515 EIT, *Guberina v. Kroatia*, nro 23682/13, 22. maaliskuuta 2016.

saavutettavuuden ja syrjimättömyyden kaltaisia periaatteita ja että se oli rikkonut ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklaa yhdessä 14 artiklan kanssa, koska se oli jättänyt huomiotta kantajan perheen erityistarpeet, jotka liittyivät hänen lapsensa vammaisuuteen. EIT tunnusti tässä asiassa ensimmäisen kerran, että kantajan syrjivä kohtelu tämän lapsen vammaisuuden perusteella oli 14 artiklan piiriin kuuluvaa vammaisuuteen perustuvaa syrjintää⁵¹⁶.

Yleisenä käytäntönä vammaisuuden osalta, kuten muidenkin ihmisoikeussopimuksen mukaisten säänneltyjen syrjintäperusteiden osalta on, että tapauksia käsitellään muiden aineellisten oikeuksien nojalla 14 artiklan sijaan.

Esimerkki: Asiassa *Price v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁵¹⁷ kantajalle oli annettu seitsemän päivän vankeusrangaistus. Hänelle oli aiheutunut hänen äitinsä raskauden aikana käyttämästä talidomidista fyysisinä vammoina raajojen puuttuminen tai niiden huomattava lyhyys sekä munuaisten vajaatoimintaa. Tämän vuoksi hänen oli käytettävä pyörätuolia liikkumiseen ja hän tarvitsi apua WC:ssä käymiseen ja siivoukseen. Lisäksi hän tarvitsi erityisiä nukkumisjärjestelyjä. Ensimmäiseksi pidätysyöksi hänet sijoitettiin selliin, joka oli sopimatonta fyysisesti vammaisille henkilöille. Hän ei pystynyt nukkumaan riittävästi ja joutui kärsimään voimakkaista kivuista ja vajaalämpöisyydestä. Vankilaan siirron yhteydessä hänet sijoitettiin sairaalaosastolle, jossa olosuhteita voitiin jossain määrin mukauttaa, mutta hänellä oli edelleen vastaavanlaisia ongelmia. Hänen ei myöskään annettu ladata sähkökäyttöistä pyörätuoliaan, josta oli loppumassa virta. EIT katsoi, että kantaja oli vastoin 3 artiklaa joutunut halventavan kohtelun uhriksi. Ihmisoikeussopimuksen mukaiseen aineelliseen oikeuteen perustuvaa 14 artiklan mukaista syrjintää ei tässä asiassa tuotu esille.

Esimerkki: Asiassa *Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁵¹⁸ rappeutumissairaudesta kärsinyt kantaja halusi hallitukselta sitoumuksen siitä, että hän voisi tulevaisuudessa, kun hänen sairautensa olisi edistynyt niin pitkälle, ettei hän pystyisi itse tekemään itsemurhaa, tehdä avustetun itsemurhan eikä avustaja joutuisi syytteeseen. Kansallisen lain mukaan avustaminen

516 *Ibid.*, 79 kohta. Se on esimerkki niin sanotusta kanssakäymiseen perustuvasta syrjinnästä. Katso 2.1.4 kohta.

517 EIT, *Price v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 33394/96, 10. heinäkuuta 2001.

518 EIT, *Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 2346/02, 29. huhtikuuta 2002.

itsemurhan tekemisessä on sinänsä rikos ja voidaan katsoa murhaksi tai tapoksi. Kantaja väitti muun muassa, että hänen omasta kehosta päättämistä koskevaa oikeuttaan, jota suojataan (2 artiklan nojalla) yksityiselämää koskevan oikeuden yhteydessä, oli loukattu syrjivällä tavalla, koska valtio oli soveltanut avunantoa itsemurhaan koskevaa yhdenmukaista kieltä. Tällä oli kantajan mukaan suhteettoman epäedullinen vaikutus toimintakyvyttömiin henkilöihin, jotka eivät enää itse pystyneet päättämään elämäänsä. EIT katsoi, että oli oikeutettua kieltäytyä erottamasta ”itsemurhaan fyysisesti kykeneviä siihen kykenemättömistä henkilöistä”, koska lakia koskevien poikkeusten käyttöönotto olisi käytännössä lisännyt väärinkäytön mahdollisuuksia ja heikentänyt suojaa, joka annetaan oikeudelle elämään.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa uudistetun sosiaalisen peruskirjan E artiklan sanamuoto on hyvin samanlainen kuin ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa. Vaikka siis vammaisuutta ei ole nimenomaisesti kielletty E artiklassa syrjinnän perusteena, se kuuluu viittaukseen ”muuhun asemaan”⁵¹⁹. Toinen vammaisten henkilöiden oikeuksiin viittaava säännös on (uudistetun) Euroopan sosiaalisen peruskirjan 15 artikla, jossa säädetään muun muassa oikeudesta koulutukseen.

Esimerkki: Asiassa *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*⁵²⁰ kantajana ollut organisaatio valitti, että autistisia lapsia syrjittiin opetuksessa. Se väitti, että Ranskan riittämättömien tilojen ja palvelujen vuoksi lasten piti mennä erityislaitoksiin Belgiaan. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea tunnusti opetuksen merkityksen edellytyksenä itsenäiselle elämälle, yhteiskunnalliselle sopeutumiselle ja yhteiskuntaelämään osallistumiselle⁵²¹. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että Ranskan viranomaiset eivät olleet ottaneet huomioon autististen lasten erityisiä oppimistarpeita alueellaan sijaitsevilla kouluilla. Siksi perheiden, jotka halusivat saada autistisille lapsilleen opetusta erityiskouluissa, piti mennä ulkomaille. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi sen olevan syrjintää heitä vastaan. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi myös, että

519 Ks. esimerkiksi Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*, kantelu nro 81/2012, 11. syyskuuta 2013, 132 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism-Europe v. Ranska*, kantelu nro 13/2002, 4. marraskuuta 2003, 51 kohta.

520 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*, kantelu nro 81/2012, 11. syyskuuta 2013.

521 *Ibid.*, 75 kohta.

autististen lasten ja nuorten opetukseen tarkoitetun valtion sosiaaliasioiden talousarvion vähäisyys oli vammaisten kohtelemista epäedullisesti. Tämä oli välillistä syrjintää.

Seuraavassa esimerkissä kansallisesta oikeuskäytännöstä havainnollistetaan yhteyttä tiettyjen palvelujen epäämisen ja palveluntarjoajien vammaisia henkilöitä koskevan velvoitteen välillä.

Esimerkki: Ranskalaisissa tuomioistuimissa käsitellyssä asiassa⁵²² kolme ilman huoltajaa ollutta vammaista kantajaa nosti rangaistuskanteen easyJetiä vastaan, koska lentoyhtiö ei ollut päästänyt heitä lentokoneeseen Pariisiin lentoasemalla. EasyJet selitti, että he olivat omaksuneet tällaisen toimintatavan ilman huoltajaa olevien vammaisten matkustajien osalta, koska lentohenkilöstöä ei ollut koulutettu huolehtimaan vammaisista henkilöistä ja avustamaan heitä. Kassaatiotuomioistuin vahvisti, että easyJetin kuljetuskäytännön mukaan vammaiset henkilöt eivät päässeet lentokoneeseen ilman henkilökohtaisen matkustuskyvyn todentamista. Tuomioistuin totesi myös, että asetuksen (EY) N:o 1107/2006⁵²³ 4 artiklan nojalla lentoyhtiöt voivat evätä vammaiselta henkilöltä pääsyn lennolle vain, jos se on välttämätöntä kansainvälisten tai kansallisten säädösten tai toimivaltaisen viranomaisen turvallisuusvaatimusten noudattamiseksi. EasyJet ei kuitenkaan osoittanut, että tällainen turvallisuusvaatimus olisi olemassa. Kassaatiotuomioistuin huomautti, että easyJetin piti kouluttaa henkilöstönsä EU:n asetuksen ja Ranskan kansallisen lainsäädännön mukaan. Alemman oikeusasteen tuomioistuin määräsi tuomiossaan easyJetille hallinnollisen sakon sen syrjivästä käytännöstä vammaisia henkilöitä kohtaan, ja kassaatiotuomioistuin ei ottanut yrityksen valitusta käsiteltäväksi.

5.5 Ikä

Säännelty syrjintäperuste ”ikä” koskee ikään perustuvaa syrjivää kohtelua tai etuuden saamista. Vaikka ikään perustuva syrjintä ei sinänsä kuulu **ihmisoikeussopimuksen** mukaisen tietyn oikeuden soveltamisalaan (kuten

522 Ranska, kassaatiotuomioistuin, rikosoikeuden jaosto, *Easyjet v. Gianmartini ym.* nro 13-81586, 15. joulukuuta 2015.

523 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1107/2006, annettu 5 päivänä heinäkuuta 2006, vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista lentoliikenteessä.

uskonto tai sukupuolinen suuntautuminen), ikäsyrjintään liittyviä kysymyksiä voi tulla esille eri oikeuksien käsittelyn yhteydessä. EIT on ratkaissut moniin eri aloihin liittyviä tapauksia, joiden tosiseikoista on käynyt ilmi ikäsyrjintä, tutkimatta varsinaisesti itse ikäsyrjintää. Käsiteltävänä on erityisesti ollut lasten kohtelu rikosoikeudellisessa järjestelmässä. EIT on katsonut, että ”ikä” kuuluu käsitteen ”muu asema” piiriin.⁵²⁴

Esimerkki: Asiassa *Schwizgebel v. Sveitsi*⁵²⁵ 47-vuotias yksinhuoltajaäiti teki valituksen siitä, että hänen lapseksiottamishakemuksensa oli hylätty. Kansalliset viranomaiset perustelivat päätöstään kantajan ja lapsen välisellä ikäerolla sekä sillä, että lapseksiottamisesta aiheutuisi merkittävä taloudellinen taakka, koska kantajalla oli ennestään jo yksi lapsi. EIT katsoi, että valittajaa kohdeltiin hänen ikänsä perusteella eri tavalla kuin lapseksiottamishakemuksen esittäneitä nuorempia naisia. Lapseksiottajalle asetetut ikäraajat olivat erilaiset eri valtioissa, joten valtiolle oli jäänyt jäljää harkintamarginaalia. Se, että kansallinen viranomainen käytti perusteluna ikäeroa, ei ollut mielivaltaista vaan perustui lapsen edun huomioon ottamiseen sekä siihen taloudelliseen taakkaan, jonka toinen lapsi voisi aiheuttaa kantajalle ja joka puolestaan voisi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. EIT katsoi näin ollen, että erilainen kohtelu oli oikeutettua.

Esimerkki: Asiat *T. v. Yhdistynyt kuningaskunta* ja *V. v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁵²⁶ koskivat kahta poikaa, jotka todettiin oikeudenkäynnin perusteella syyllisiksi heidän kymmenvuotiaina tekemäänsä murhaan. Kantajat väittivät muun muassa, etteivät he olleet saaneet oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, koska he eivät ikänsä ja kypsyttömyytensä vuoksi täysin kyenneet osallistumaan puolustukseensa. EIT katsoi, että valtion pitäisi oikeudenkäynnissä alaikäistä vastaan ottaa ”täysin huomioon hänen ikänsä, kypsyyden asteensa sekä älylliset ja emotionaaliset kykynsä” ja ryhtyä toimenpiteisiin, joilla ”edistettiin hänen kykyään ymmärtää oikeudenkäyntiä ja osallistua siihen”. Tutkimatta asiaa 14 artiklan näkökulmasta EIT katsoi, ettei valtio ollut toiminut edellä kuvatulla tavalla ja oli näin ollen rikkonut ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

524 EIT, *Schwizgebel v. Sveitsi*, nro 25762/07, 10. kesäkuuta 2010.

525 *Ibid.*

526 EIT, *T. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 24724/94, 16. joulukuuta 1999; EIT, *V. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 24888/94, 16. joulukuuta 1999.

Esimerkki: Asioissa *D.G. v. Irlanti* ja *Bouamar v. Belgia*⁵²⁷ kansalliset viranomaiset olivat pidättäneet kantajat odottaessa sijoittamista sopivaan laitokseen. EIT katsoi, että asiaan liittyvät olosuhteet huomioon ottaen tässä rikottiin oikeutta olla tulematta mielivaltaisesti pidätetyksi (ihmis-oikeussopimuksen 5 artikla). Kummassakin tapauksessa valittajat väittivät myös, että kohtelu oli syrjivää verrattuna aikuisten kohteluun, koska kansallisessa lainsäädännössä ei kyseisissä olosuhteissa sallittu vapauden riistämistä aikuisilta. EIT totesi, että rajoittamista ja koulutusta tarvitsevien alaikäisten ja samassa tilanteessa olevien aikuisten välinen erilainen kohtelu ei olisi syrjivää, koska se johtuu siitä, että nuoria halutaan suojella – ei rangaista. Näin ollen EIT katsoi, että tällainen erilainen kohtelu oli puolueettomasti ja kohtuullisesti perusteltua.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa on myös säännöksiä ikäsyrjinnästä. Merkityksellisiä ovat erityisesti 23 artikla, joka koskee ikääntyneiden henkilöiden oikeutta sosiaaliseen suojeluun, sekä 1 artiklan 2 kohta ja 24 artikla ikäsyrjinnästä.

Esimerkki: Asiassa *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja*⁵²⁸ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea käsitteli kansallista säännöstä, jonka nojalla merenkulkijoiden työsopimus voidaan päättää ennen kuin nämä täyttävät 62 vuotta. Kantaja väitti, että kiistanalainen säännös oli ikään perustuvaa syrjintää.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea tutki kantelua Euroopan sosiaalisen peruskirjan 24 artiklan nojalla. Siinä säädetään oikeudesta suojeluun työsuhteen päättämisen yhteydessä. Se korosti, että työsuhteen päättäminen pelkästään iän perusteella voi rajoittaa kyseistä oikeutta suojeluun. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea vahvisti periaatteen, jonka mukaan työsuhteen päättäminen iän perusteella ei ole oikeutettu syy irtisanomiselle, ellei kyseistä päättämistä voida perustella objektiivisesti ja asianmukaisesti oikeutetulla tavoitteella ja jolleivät tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ole asianmukaisia ja tarpeellisia. Komitea toisti myös, että Euroopan sosiaalisen peruskirjan 24 artiklassa esitetään tyhjentyvästi pätevät syyt, joiden perusteella työnantaja voi päättää työsuhteen. Näitä syitä on vain

527 EIT, *D.G. v. Irlanti*, nro 39474/98, 16. toukokuuta 2002; EIT, *Bouamar v. Belgia*, nro 9106/80, 29. helmikuuta 1988.

528 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja*, kantelu nro 74/2011, 2. heinäkuuta 2013.

kahta tyyppiä, eli syyt, jotka liittyvät työntekijän työkykyyn tai käytökseen tai jotka perustuvat yrityksen toimintaedellytyksiin (tuotannolliset syyt). Näin ollen olisi Euroopan sosiaalisen peruskirjan vastaista, jos työnantaja irtisanoo työntekijän tietyn iän täyttämisen jälkeen, koska kyseinen irtisanominen ei perustuisi kumpaankaan kahdesta pätevästä syytä.

Hallitus puolusti kiistanalaisia säännöksiä toteamalla, että ne perustuivat työllisyyspolitiikan ja toimintaedellytysten huomioon ottamiseen sekä tavoitteeseen varmistaa merellä työskentelevien terveys ja turvallisuus. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi kyseiset näkökohdat oikeutetuiksi. Tutkiessaan toteutettujen toimenpiteiden oikeasuhteisuutta, tarpeellisuutta ja asianmukaisuutta Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea kuitenkin katsoi, että hallitus ei ollut osoittanut, miksi se katsoi terveyden heikkenevän siinä määrin, että merenkulkijat eivät voisi jatkaa työtään 62 ikävuoden jälkeen. Erityisesti kävi selväksi, että turvallisuuden ja liikenteen toimintaedellytysten varmistamiseksi oli muita vaihtoehtoja, esimerkiksi merenkulkijoiden säännölliset ja riittävän kokonaisvaltaiset lääkärintarkastukset. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että kyseessä olevilla säännöksillä vietiin kyseisiltä henkilöiltä suoja ja että niillä rikottiin Euroopan sosiaalisen peruskirjan 24 artiklaa.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi myös, että ikäraja koskeva säännös vaikutti merenkulkijoiden nimenomaiseen ammattiryhmään suhteettomasti. Tällainen erilainen kohtelu oli siten syrjintää, joka oli vastoin Euroopan sosiaalisen peruskirjan 1 artiklan 2 kohdassa taattua työtä koskevaa oikeutta (suojellaan tehokkaasti työntekijän oikeutta ansaita elantonsa vapaasti valitsemassaan ammatissa).

EU:n oikeudessa perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään syrjintä eri syiden, myös iän, perusteella. Unionin tuomioistuimen asiassa *Mangold*⁵²⁹ ilmaisema kanta vahvisti ikää koskevan syrjimättömyyden EU:n oikeuden yleiseksi periaatteeksi. Ikään perustuvan syrjinnän kieltö sisältyy myös yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaan direktiiviin (2000/78/EY). Unionin tuomioistuin korosti, että itse direktiivissä ei vahvisteta tätä periaatetta vaan ”siinä ainoastaan konkretisoidaan”

529 Unionin tuomioistuin, C-144/04, *Werner Mangold v. Rüdiger Helm* [suuri jaosto], 22. marraskuuta 2005. Asia koski Mangoldin ja hänen työnantajansa kiistaa siitä, että työnantaja sovelsi saksalaista säädöstä, joka salli ikään perustuvan syrjinnän tietyn muodon. Se tapahtui ennen kuin direktiivi 2000/78/EY piti panna täytäntöön Saksassa.

tämä periaate⁵³⁰. Tämä periaate pohjautuu ”erilaisiin kansainvälisiin asiakirjoihin ja jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen”⁵³¹. Asiassa *Kücükdeveci*⁵³² unionin tuomioistuin katsoi yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin ikäsyrjintää koskevien säännösten konkretisoivan sekä yhdenvertaisen kohtelun yleiset periaatteet (jotka esitetään EU:n perusoikeuskirjan 20 artiklassa) että syrjimättömyysperiaatteen (joka esitetään EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa).

Esimerkki: Asiassa *Dansk Industri (DI), Ajos A/S:n puolesta, vastaan Karsten Eigil Rasmussenin kuolinpesä*⁵³³ kiista liittyi kansalliseen sääntöön, jonka nojalla työntekijällä ei ollut oikeutta saada irtisanomiskorvausta, kun hän voi saada vanhuuseläkettä. Koska asia koski yksityishenkilöiden välistä kiistaa, direktiivillä ei sellaisenaan voitu luoda velvoitteita yksityiselle oikeussubjektille eikä siihen voitu sellaisenaan vedota tällaista henkilöä vastaan. Unionin tuomioistuin kuitenkin vetosi yleisen ikään perustuvan syrjinnän kiellon periaatteeseen ja katsoi, että kiistanalainen kansallinen säännös oli tällä perusteella syrjintää. Se totesi myös, että kansallisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta kyseessä olevaa kansallista säännöstä, jos se katsoo, että sen on mahdoton tulkita säännöstä EU:n lainsäädännön mukaisesti⁵³⁴.

Syrjinnän perusteena ikä eroaa muista syrjimättömyysperusteista. Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä (2000/78/EY) esitetään useita ikää

530 Unionin tuomioistuin, C-441/14, *Dansk Industri (DI), Ajos A/S:n puolesta, v. Karsten Eigil Rasmussenin kuolinpesä* [suuri jaosto], 19. huhtikuuta 2016, 23 kohta.

531 *Ibid.*, 22 kohta.

532 Unionin tuomioistuin, C-555/07, *Seda Küçükdeveci v. Swedex GmbH & Co. KG* [suuri jaosto], 19. tammikuuta 2010.

533 Unionin tuomioistuin, C-441/14, *Dansk Industri (DI), Ajos A/S:n puolesta, v. Karsten Eigil Rasmussenin kuolinpesä* [suuri jaosto], 19. huhtikuuta 2016. Vrt. unionin tuomioistuin, C-499/08, *Ingeniørforeningen i Danmark v. Region Syddanmark* [suuri jaosto], 12. lokakuuta 2010.

534 *Ibid.*, 37 kohta. Unionin tuomioistuimen antaman tuomion jälkeen Tanskan korkein oikeus antoi oman tuomionsa 6. joulukuuta 2016 (asia nro 15/2014). Se katsoi, ettei ollut mahdollista tulkita kansallisen lainsäädännön säännöstä EU:n lainsäädännön mukaisesti eikä jättää kansallista säännöstä soveltamatta, koska se tarkoittaisi toimimista sen toimivallan ulkopuolella. Näin ollen korkein oikeus antoi työnantajaa puoltavan tuomion. Se huomautti, että ainoa mahdollinen ratkaisu on parlamentin säädös, jolla muutetaan kansallisia sääntöjä ja varmistetaan EU:n lainsäädännön noudattaminen. Ks. Tanska, korkein oikeus (2016), *The relationship between EU law and Danish law in a case concerning a salaried employee* sekä kansallista tuomiota koskeva kommentti, Klinge, S. (2016), *Dialogue or disobedience between the European Court of Justice and the Danish Constitutional Court? The Danish Supreme Court challenges the Mangold-principle, EU:n lainsäädännön analyysi* (verkkosivusto).

koskevia poikkeuksia (6 artikla). Jos siis voidaan osoittaa, että ikään perustuva erilainen kohtelu on objektiivisesti perusteltu asianmukaiseksi ja tarpeelliseksi keinoksi oikeutetun tavoitteen saavuttamiseksi, se voidaan sallia kansallisen lainsäädännön nojalla. Näin ollen ikään perustuva erilainen kohtelu voidaan sallia tietyissä olosuhteissa.

Esimerkki: Asiassa *J.J. de Lange vastaan Staatssecretaris van Financiën*⁵³⁵ kiista koskee kansallisia säännöksiä, joiden nojalla alle 30-vuotiaat henkilöt voivat vähentää ammatillisen koulutuksen kustannukset kokonaisuudessaan veronalaisista tuloistaan. Tämä vähennysoikeus on sitä vastoin rajoitettu niiden henkilöiden osalta, jotka ovat saavuttaneet tämän iän. Unionin tuomioistuin vahvisti, että tässä tapauksessa sovelletaan yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaa direktiiviä, koska järjestelmän tarkoitus on parantaa nuorten koulutukseen pääsyä. Unionin tuomioistuin kuitenkin huomautti, että kiistanalainen verotusjärjestelmä ei sellaisenaan ole edellytys pääsyyllä ammatilliseen koulutukseen, mutta niistä johtuvat taloudelliset seuraukset voivat kuitenkin vaikuttaa todelliseen pääsyyn tällaiseen koulutukseen. Unionin tuomioistuin jätti ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen harkittavaksi, oliko kiistanalainen säännös asianmukainen nuorten tilanteen parantamiseksi työmarkkinoilla. Arvioitaessa, oliko kiistanalainen verotusjärjestelmä tarpeellinen, unionin tuomioistuin nojautui hallituksen perusteluihin:

- i. järjestelmällä ei aseteta yli 30-vuotiaita henkilöitä kohtuuttomalla tavalla epäedulliseen asemaan, koska heillä on edelleen oikeus vähentää koulutuskustannuksina 15 000 euron suuruisen summan, joka tarkoittaa koulutuksen keskimääräisiä vuosikustannuksia;
- ii. yli 30-vuotiailla henkilöillä on yleensä ollut tilaisuus hankkia koulutusta ennen 30:tä ikävuotta ja harjoittaa ammattitoimintaa ja he ovat paremmassa taloudellisessa tilanteessa kuin nuoret, jotka ovat juuri jättäneet koulujärjestelmän, minkä vuoksi heillä on mahdollisuus vastata ainakin osittain uuden koulutuksen taloudellisista kustannuksista.

⁵³⁵ Unionin tuomioistuin, C-548/15, *J.J. de Lange v. Staatssecretaris van Financiën*, 10. marraskuuta 2016.

Näiden perustelujen perusteella ja kun otetaan huomioon jäsenvaltioille sosiaalipolitiikan ja työllisyyden alalla annettu laaja harkintavalta, unionin tuomioistuin ei ollut vakuuttunut siitä, että kyseessä olevan verotusjärjestelmän kaltaisen järjestelmän toteuttava jäsenvaltio ylittäisi sen, mikä on tarpeen nuorten tilanteen tukemista työmarkkinoilla koskevan tavoitteen saavuttamiseksi. Kansallisen tuomioistuimen asiana on kuitenkin päättää, onko näin tässä asiassa.

Esimerkki: Asiassa *Specht ym. vastaan Land Berlin ja Bundesrepublik Deutschland*⁵³⁶ menettely koskee kansallista säännöstä, jonka nojalla virkamiesten peruspalkka määräytyy iän mukaan. Hallitus väitti, että kiistanalaisen säännöksen tavoitteena on ottaa aikaisempi ammatillinen kokemus huomioon. Unionin tuomioistuin totesi, että yleisesti ottaen asianmukainen toimenpide tämän tavoitteen saavuttamiseksi voisi olla työntekijän palvelusajan pituuden huomion ottaminen ja sen yhdistäminen työkokemukseen. Tässä tapauksessa tietty palkkaluokan määrittäminen palvelukseenotossa ei kuitenkaan perustunut aikaisempaan työkokemukseen vaan yksinomaan ikään. Unionin tuomioistuin totesi, että tämä ikään perustuva syrjintä on yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin vastaista.

Yksi yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä säädetyistä poikkeuksista liittyy ikärajoihin palvelukseenotossa. On arvioitava tapauskohtaisesti, täyttävätkö kansallisessa lainsäädännössä määrätyt ikäraajat direktiivissä esitetyt vaatimukset. Tällaisessa arvioinnissa on otettava huomioon kaikki asiaankuuluvat seikat ja todisteet, myös kyseessä olevien henkilöiden tehtävien luonne.

Esimerkki: Asiassa *Mario Vital Pérez vastaan Ayuntamiento de Oviedo*⁵³⁷ unionin tuomioistuimelta kysyttiin, onko paikallispoliisin poliisimiesten työhönoton 30 vuoden enimmäisikä kiellettyä syrjintää. Unionin tuomioistuin vahvisti, että ”fyysisten kykyjen omaaminen on ikään liittyvä ominaisuus”.⁵³⁸ Se totesi myös, että poliisivoimien toimintakyvyn ja moitteettoman

536 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12, *Thomas Specht ym. v. Land Berlin ja Bundesrepublik Deutschland*, 19. kesäkuuta 2014. Ks. myös unionin tuomioistuin, C-20/13, *Daniel Unland v. Land Berlin*, 9. syyskuuta 2015.

537 Unionin tuomioistuin, C-416/13, *Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo*, 13. marraskuuta 2014.

538 *Ibid.*, 37 kohta.

toiminnan turvaaminen on direktiivissä tarkoitettu oikeutettu tavoite. Unionin tuomioistuin kuitenkin hylkäsi jäsenvaltion väitteet siitä, että tässä tapauksessa ikäraja oli tarpeen sen tavoitteen saavuttamiseksi. Fyysiset karsintatestit olisivat riittävä toimenpide, jonka avulla voidaan arvioida, onko hakijoilla ammatin harjoittamisen edellyttämä erityinen fyysinen kunto. Se katsoi myös, että ikärajaa ei voida myöskään oikeuttaa toimen koulutusvaatimusten perusteella tai sen varmistamisella, että työ voisi kestää kohtuullisen ajan ennen eläkkeelle siirtymistä.

Esimerkki: Sitä vastoin asiassa *Gorka Salaberria Sorondo vastaan Academia Vasca de Policía y Emergencias*⁵³⁹ ikärajan asettamisen 35 ikävuoteen Baskimaan itsehallintoalueen poliisimiesten palvelukseen ottamisessa ei katsottu olevan syrjivää kohtelua. Unionin tuomioistuin teki tässä asiassa eron asiaan *Mario Vital Pérez vastaan Ayuntamiento de Oviedo*. Se vetosi seuraaviin seikkoihin:

- i. poliisimiehille määrätty tehtävät ovat fyysisesti vaativia;
- ii. yli 55-vuotiaalla poliisimiehellä ei voida enää katsoa olevan kaikkia valmiuksia, joita tarvitaan tehtävien suorittamiseen asianmukaisesti;
- iii. yli 35-vuotiaiden ehdokkaiden työhönotto tarkoittaisi sitä, että kyseiset henkilöt eivät pystyisi hoitamaan työtehtäviä riittävän pitkää aikaa.

Unionin tuomioistuin nojautui lisäksi menettelyissä esitettyihin tilastotietoihin, jotka osoittivat, miten ikärakenne kehittyy tulevina vuosina. Tiedoista kävi ilmi, että on ollut tarpeen palauttaa tietty ikärakenne, jotta voidaan osoittaa riittävä määrä poliisimiehiä fyysisesti vaativimpiin tehtäviin. Tämä olisi mahdollista korvaamalla asteittain ikääntyneimmät poliisimiehet ottamalla palvelukseen nuorempaa henkilökuntaa, joka kykenee hoitamaan fyysisesti vaativia tehtäviä.

539 Unionin tuomioistuin, C-258/15, *Gorka Salaberria Sorondo v. Academia Vasca de Policía y Emergencias* [suuri jaosto], 15. marraskuuta 2016.

5.6 Rotu, etninen alkuperä, ihonväri ja kansalliseen vähemmistöön kuuluminen

EU:n oikeudessa rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä suljetaan ”kansalaisuus” rodun tai etnisen alkuperän käsitteen ulkopuolelle. Unionin tuomioistuin kuitenkin tulkitsi etnisen alkuperän käsitettä ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan mukaisesti siten, että se ”perustuu ajatukseen siitä, että väestöryhmille on tunnusomaista erityisesti yhteinen kansalaisuus, uskonto, kieli, kulttuurinen ja perinteellinen tausta ja elinympäristö”⁵⁴⁰.

Esimerkki: Asiassa *Feryn*⁵⁴¹ unionin tuomioistuin katsoi, että työnantajan julkisesti antamat lausunnot siitä, ettei hän voisi ottaa palvelukseensa ”maahanmuuttajia”, olivat rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä tarkoitettua syrjintää työhönotossa.

Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43/EY) ei vain nimenomaisesti suljeta pois kansalaisuutta vaan jätetään myös määrittelemättä käsite ”rotu tai etninen alkuperä”. On kuitenkin useita muita sääddöksiä, joissa annetaan ohjeita siitä, miten rotu ja etninen alkuperä olisi ymmärrettävä. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä esitettyyn luetteloon ei nimenomaisesti sisälly käsitteitä ”ihonväri” eikä ”kansalliseen vähemmistöön kuuluminen”, mutta ne on mainittu erillisinä syrjintäperusteina ihmisoikeussopimuksessa. Nämä käsitteet näyttävät liittyvän läheisesti rodun ja/tai etnisen alkuperän määritelmään, ja siksi niitä käsitellään tässä yhteydessä.

Rasismien ja muukalaisvihan torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin annetussa Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksessä määritellään, että rasismiin ja muukalaisvihaan kuuluu väkivalta tai viha, joka kohdistuu ”rodun, ihonvärin, uskonnon, syntyperän taikka kansallisen tai etnisen alkuperän” mukaan määrytyviin ryhmiin. Euroopan neuvoston Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) on myös hyväksynyt käsitteelle

540 Unionin tuomioistuin, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [suuri jaosto], 16. heinäkuuta 2015, 46 kohta.

541 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008.

”rotuun perustuva syrjintä” laaja-alaisen määrittelytavan, johon on sisällytetty syrjintäperusteet ”rotu, ihonväri, kieli, uskonto, kansalaisuus taikka kansallinen tai etninen alkuperä”⁵⁴². Vastaavasti kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevassa YK:n vuoden 1966 kansainvälisessä yleissopimuksessa (jonka sopimuspuolia kaikki Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat) määritellään, että rotusyrjintä käsittää syrjintäperusteet ”rotu, ihonväri, syntyperä taikka kansallinen tai etninen alkuperä”⁵⁴³. Yleissopimuksen tulkinnasta ja sen noudattamisen valvonnasta vastaava rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on lisäksi todennut, että ellei päinvastaista osoiteta, henkilön määrittelemisen tiettyyn rotuun tai etniseen ryhmään kuuluvaksi on perustuttava kyseisen henkilön itsearviointiin⁵⁴⁴. Tämä estää valtiota sulkemasta suojan alkupuolelle sellaisia etnisiä ryhmiä, joita se ei tunnusta.

Se, ettei **EU:n lainsäädännössä** nimenomaisesti mainita kieltä, ihonväriä tai syntyperää säänneltyinä syrjintäperusteina, ei tarkoita, ettei näitä ominaisuuksia voitaisi suojata osana rotua tai etnistä alkuperää siltä osin kuin kieli, ihonväri ja syntyperä liittyvät luonnostaan rotuun tai etniseen alkuperään. Myös kansalaisuus voisi tiettyin edellytyksin kuulua edellä mainittuihin syrjintäperusteisiin siltä osin kuin kansalaisuuden osatekijöitä käytetään rodun ja etnisen alkuperän määrittämiseen.

Esimerkki: Etniseen alkuperään perustuva syrjintä on pääasiana asiassa *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD vastaan Komisia za zashtita ot diskriminatsia*⁵⁴⁵ (jota käsitellään [2.2.3 kohdassa](#)). Kantaja väitti, että sähkömittarien sijoittaminen saavuttamattomaan korkeuteen saattoi hänet epäedulliseen asemaan verrattuna muihin asiakkaisiin, joiden mittarit olivat paikoissa, joihin oli esteetön pääsy. Ainoa syy sähkömittarien asentamiseen korkealle oli – hänen väitteidensä mukaan – se, että useimmat kaupunginosan asukkaista olivat romani-alkuperää. Tähän näkökohtaan nojaten unionin tuomioistuimien katsoi, että rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevaa

542 EN, Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission yleissuositus nro 7 ”National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination-2, EN:n asiak. CRI(2003)8, annettu 13.12.2002, 1 kohdan b ja c alakohta.

543 YK:n yleiskokous (1966), kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (rotusyrjinnän vastainen sopimus), UNTS osa 660, s. 195.

544 YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea, yleissuositus VIII: ”General Recommendation VIII concerning the Interpretation and Application of Article 1(1) and (4) of the Convention”, asiak. A/45/18, 22. elokuuta 1990.

545 Unionin tuomioistuin, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia* [suuri jaosto], 16. heinäkuuta 2015.

direktiiviä (2000/43/EY) sovelletaan tässä asiassa sähköntoimittajien käytäntöihin. Bulgarian tuomioistuimen asiana oli päättää, voitaisiinko käytäntö perustella puolueettomasti.

Uskontoa suojataan nimenomaisesti erillisenä syrjintäperusteena yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin nojalla. Väitetyn syrjinnän uhrin edun mukaista voi kuitenkin olla uskonnon yhdistäminen syrjintäperusteeseen ”rotu”, koska EU:n voimassa olevan lainsäädännön mukaan suoja rotusyrjinnältä on soveltamisalaltaan laajempi kuin suoja uskontoon perustuvalla syrjinnältä. Tämä johtuu siitä, että rodusta riippumattomasta yhdenvertaista kohtelua koskevaa direktiiviä sovelletaan työelämän lisäksi myös tavaroiden ja palvelujen saatavuuteen, kun yhdenvertaista kohtelua työssä koskevaa direktiiviä sovelletaan vain työelämään.

Ihmisoikeussopimuksessa kansalaisuus tai ”kansallinen alkuperä” luetellaan erillisinä perusteina. Jäljempänä käsiteltävä oikeuskäytäntö osoittaa, että kansalaisuus voidaan ymmärtää etnisen alkuperän perusosaksi. EIT on rodun ja etnisen alkuperän käsitteitä selittäessään katsonut, että kieli, uskonto, kansalaisuus ja kulttuuri voivat liittyä läheisesti rotuun. Asiassa *Timishev v. Venäjä* tšetšeniaalaista alkuperää olevaa kantajaa ei päästetty rajatarkastusaseman läpi, koska vartijoille oli annettu ohjeet olla päästämättä maahan tšetšeniaalaista alkuperää olevia henkilöitä. EIT antoi seuraavan selityksen:

Etninen alkuperä ja rotu ovat toisiinsa liittyviä ja päällekkäisiä käsitteitä. Rodun käsite on peräisin ihmisten biologisesta luokituksesta alalajeihin morfologisten ominaisuuksien, kuten ihonvärin tai kasvopiirteiden perusteella. Etninen alkuperä sen sijaan perustuu ajatukseen yhteiskuntaryhmistä, joita leimaa yhteinen kansalaisuus, heimoside, uskonto, yhteinen kieli tai kulttuurinen ja perinteellinen alkuperä ja tausta.⁵⁴⁶

Esimerkki: Asiassa *Boacă ym. v. Romania*⁵⁴⁷ kantajat ovat romanimiehen perillisiä. Heidän mukaansa poliisi pahoinpiteli ja syrji miestä hänen etnisen alkuperänsä vuoksi. EIT katsoi, että kansalliset viranomaiset olivat

546 EIT, *Timishev v. Venäjä*, nrot 55762/00 ja 55974/00, 13. joulukuuta 2005, 55 kohta.

547 EIT, *Boacă ym. v. Romania*, nro 40355/11, 12. tammikuuta 2016.

laiminlyöneet velvollisuutensa selvittää rikosten rasistista motivaatiota, ja katsoi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 3 artiklan kanssa (menettelyllinen osa)⁵⁴⁸.

Esimerkki: Asia *Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina*⁵⁴⁹ oli ensimmäinen 12. lisäpöytäkirjan nojalla ratkaistu asia. Kantelu koski sitä, etteivät kantajat olleet vaalikelpoisia. Osana rauhanratkaisua, jolla oli määrä lopettaa 1990-luvun konflikti, saatiin aikaan kolmen tärkeimmän etnisen ryhmän välinen vallanjakosopimus. Siihen kuului järjestely, jonka mukaan kaikkien vaalikelpoisten ehdokkaiden oli tehtävä selvitys kuulumisestaan bosnialais-, serbi- tai kroaattiyhteisöön. Kantajat, jotka olivat juutalaista ja romanialkuperää, kieltäytyivät tekemästä selvitystä ja väittivät tulleen syrjityiksi rodun ja etnisen alkuperän perusteella. EIT toisti edellä esitetyn rodun ja etnisen alkuperän suhdetta koskevan selvityksen ja lisäsi, että syrjintä henkilön etnisen alkuperän perusteella on yksi rotusyrjinnän muodoista. EIT:n toteama rotusyrjintä kuvastaa etnisen alkuperän ja uskonnon välistä vuorovaikutusta. Lisäksi EIT katsoi, etteivät rauhansopimuksen hankalat ehdotkaan voineet oikeuttaa tällaista syrjintää.

EIT on ottanut erittäin tiukan linjan rotuun tai etniseen alkuperään perustuvaan syrjintään nähden. Se on todennut, että erilainen kohtelu, joka perustuu yksinomaan tai ratkaisevassa määrin henkilön etniseen alkuperään, ei voi olla objektiivisesti hyväksyttävää pluralismin ja erilaisten kulttuurien kunnioittamisen periaatteille rakentuissa nyky-yhteiskunnissa.⁵⁵⁰ Joskus voi kuitenkin olla vaikeaa määrittää asiaankuuluvaa syrjinnän syytä, koska samat seikat voidaan ymmärtää kahdesta eri näkökulmasta. Päätelmä voi olla erilainen sen mukaan, onko etninen alkuperä erilaisen kohtelun syy vai ei.

Esimerkki: Asiassa *Biao v. Tanska*⁵⁵¹ kantajina olivat Tanskan kansalaisuuden saanut Tanskassa asuva alun perin togolainen mies ja hänen ghanalainen vaimonsa. He valittivat, että heidän hakemuksensa perheenyhdistämisestä Tanskassa oli hylätty lakisääteisten vaatimusten noudattamatta jättämisen

548 Vrt. myös EIT, *Škorjanec v. Kroatia*, nro 25536/14, 28. maaliskuuta 2017 (jota käsitellään 2.6 kohdassa).

549 EIT, *Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina* [suuri jaosto], nrot 27996/06 ja 34836/06, 22. joulukuuta 2009.

550 *Ibid.*, 44 kohta. Vastaavasti, EIT, *Timishev v. Venäjä*, nrot 55762/00 ja 55974/00, 13. joulukuuta 2005, 58 kohta.

551 EIT, *Biao v. Tanska* [suuri jaosto], 38590/10, 24. toukokuuta 2016.

vuoksi. Tanskan lain mukaan lupa myönnettäisiin, jos he pystyisivät osoittamaan, että heidän yhteiset siteensä Tanskaan olivat vahvemmat kuin heidän yhteytensä muihin maihin, tai jos heillä olisi ollut Tanskan kansalaisuus vähintään 28 vuotta. EIT katsoi, että asiaa koskeva sääntö johti tanskalaista alkuperää olevien ja muuta kuin tanskalaista alkuperää olevien Tanskan kansalaisten erilaiseen kohteluun. EIT viittasi eurooppalaiseen yleissopimukseen kansalaisuudesta ja tietynlaiseen eurooppalaiseen tasoon tähtäävään suuntaukseen ja huomautti, että missään muussa valtiossa ei erotettu toisistaan syntymässä kansalaisuuden saaneita ja muita kansalaisia, myös kansalaisuuden saaneita, kun oli kyse perheen yhdistämisen sallimisehtojen määrittämisestä. EIT:n mukaan tällainen sääntö saattaa epädulliseen asemaan Tanskan kansalaisuuden myöhemmin elämässään saaneet henkilöt, joiden etninen alkuperä on muu kuin tanskalainen, tai vaikuttaa heihin kohtuuttoman haitallisesti.⁵⁵² Näin ollen EIT katsoi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan menettelyllistä osaa oli rikottu yhdessä 8 artiklan kanssa.

Myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytännössä on Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaisia viittauksia rotuun, etniseen alkuperään ja kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen säänneltyinä syrjintäperusteina.

Esimerkki: Asiassa *European Roma Rights Centre (ERRC) v. Irlanti*⁵⁵³ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että Irlannin liikkuvan väestön tarpeisiin ja erilaiseen elämäntapaan olisi kiinnitettävä erityistä huomiota⁵⁵⁴, sillä he ovat haavoittuvassa asemassa oleva vähemmistö. Se totesi, että Irlanti rikkoi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 16 artiklaa, koska se ei tehnyt riittäviä mukautuksia liikkuvalla väestöllä (kuten pysyviä pysähtymispaikkoja, ryhmäasuntoja ja tilapäisiä pysähtymispaikkoja). Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea korosti, että liikkuvaa väestöä koskevien riittävien mukautusten tekemisen laiminlyönti voi myös olla syrjintää, jos ei ryhdytä asianmukaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että kaikille kuuluvat

⁵⁵² *Ibid.*, 138 kohta.

⁵⁵³ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Roma Rights Centre (ERRC) v. Irlanti*, kantelu nro 100/2013, 1. joulukuuta 2015.

⁵⁵⁴ Irlannin liikkuva väestö katsotaan eri syrjinnänvastaisissa laeissa etniseksi ryhmäksi. Ks. esim. YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2005), *Concluding Observations on Ireland*, CERD/C/IRL/CO/2, 14. huhtikuuta 2005, 20 kohta.

oikeudet ja yhteiset edut ovat aidosti kaikkien saatavilla.⁵⁵⁵ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea kuitenkin katsoi, että E artiklaa ei ollut rikottu. Se katsoi, että liikkuvalla väestöllä ei ollut tehty edelleenään riittävästi asianmukaisia mukautuksia, mutta viranomaiset olivat osoittaneet pyrkivänsä vastaamaan liikkuvan väestön yhteisön erityistarpeisiin⁵⁵⁶.

Esimerkki: Asiassa *ERRC v. Portugal*⁵⁵⁷ Euroopan romanien oikeuksien keskus (European Roma Rights Centre, ERRC) pyysi Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteaa toteamaan, että asuntojen ala-arvoinen laatu, perusmukavuuksien puuttuminen, romaniyhteisöjen asuntojen erottelu ja muut asumista koskevan oikeuden järjestelmälliset rikkomiset olivat useiden uudistetulla Euroopan sosiaalisella peruskirjalla suojattujen oikeuksien rikkomista. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi yksimielisesti, että E artiklaa (syrjinnän kieltäminen) oli rikottu yhdessä 31 artiklan 1 kohdan (kohtuutasoisen asunnon saannin edistäminen), 16 artiklan (perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun) ja 30 artiklan (oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan) kanssa.

Kansainvälisessä oikeudessa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa kielletään rotuun, ihonväriin, syntyperään taikka kansalliseen tai etniseen alkuperään perustuva syrjintä. Myös muissa kansainvälisissä säädöksissä kielletään syrjintä rodun, ihonvärin ja kansallisen alkuperän perusteella⁵⁵⁸.

Kansainvälisessä oikeudessa käsite ”rotusyrjintä” tarkoittaa kaikkea rotuun, ihonväriin syntyperään taikka kansalliseen tai etniseen alkuperään perustuvaa erottelua, poissulkemista tai etuoikeutta, jonka tarkoituksena tai seurauksena on ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tasapuolisen tunnustamisen, nauttimisen

555 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Roma Rights Centre (ERRC) v. Irlanti*, kantelu nro 100/2013, 1. joulukuuta 2015, 69 kohta.

556 Ks. myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Roma and Travellers Forum (ERTF) v. Tšekki*, kantelu nro 104/2014, 17. toukokuuta 2016.

557 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Roma Rights Centre (ERRC) v. Portugali*, kantelu nro 61/2010, 30. kesäkuuta 2011. Ks. myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) v. Italia*, kantelu nro 58/2009, 25. kesäkuuta 2010.

558 KP-sopimuksen 2, 4 ja 26 artikla; TSS-sopimuksen 2 artikla; lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artikla, siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen 1 ja 7 artikla.

tai harjoittamisen mitätöiminen tai rajoittaminen poliittisella, taloudellisella, sosiaalisella, sivistyksellisellä tai jollakin muulla julkisen elämän alalla⁵⁵⁹.

5.7 Kansalaisuus tai kansallinen alkuperä

Keskeiset kohdat

- Ihmisoikeussopimuksessa kansallinen alkuperä on säännelty syrjintäperuste.
- EU:n lainsäädännössä kansalaisuuteen perustuva syrjintä kielletään henkilöiden vapaan liikkuvuuden yhteydessä.

Kansalaisuuteen ja kansalliseen alkuperään perustuva syrjintä kielletään useilla **kansainvälisen oikeuden** säädöksillä: kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevalla kansainvälisellä yleissopimuksella ja kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevalla kansainvälisellä yleissopimuksella

Kansalaisuudesta tehdyn **Euroopan neuvoston** yleissopimuksen 2 artiklan a kohdassa määritellään, että kansalaisuus tarkoittaa ”henkilön ja valtion välistä oikeudellista sidettä”. Tätä yleissopimusta ei ole ratifioitu laajamittaisesti. Määritelmä perustuu kuitenkin kansainvälisen oikeuden hyväksytyihin sääntöihin⁵⁶⁰ ja sen on hyväksynyt myös Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio⁵⁶¹. ”Kansallisen alkuperän” voidaan katsoa tarkoittavan henkilön aiempaa kansalaisuutta, jonka hän on saattanut menettää tai saada kansalaisuuden myöntämisen kautta. Se voi tarkoittaa myös kuulumista valtion sisäiseen ”kansaan” (esimerkiksi skotlantilaiset Yhdistyneessä kuningaskunnassa).

EU:n lainsäädännössä kansalaisuuteen perustuva syrjintä kielletään perussopimusten soveltamisalalla (SEUT-sopimuksen 18 artikla). Kuten 1.2 kohdassa esitetään, EU:n lainsäädännössä kielletään syrjintä kansalaisuuden

559 Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 1 artiklan 1 kohta.

560 Kansainvälinen tuomioistuin, *Nottebohm (Liechtenstein v. Guatemala) (toinen vaihe)*, tuomio 6. huhtikuuta 1955, ICJ Reports 1955, s. 4: ”kansalaisuus on oikeudellinen suhde, jonka perustana on yhteiskunnallinen yhteys – olemassaoloa, etuja ja tunteita koskeva todellinen yhteisvastuullisuus sekä oikeuksien ja velvollisuuksien vastavuoroisuus”.

561 EN, ‘ECRI General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination’, EN:n asiak. CRI(2003)8, annettu 13.12.2002, s. 6.

perusteella erityisesti henkilöiden vapaaseen liikkuvuuteen liittyvissä asiayhteyksissä (SEUT-sopimuksen 45 artikla, kansalaisuusdirektiivi⁵⁶²). Liikkumista ja oleskeluvapautta koskevan EU:n perusoikeuskirjan 45 artiklan mukaan vain unionin kansalaisilla on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella.

Esimerkki: *Cowan*⁵⁶³ oli Ranskassa lomalla ollut Yhdistyneen kuningaskunnan kansalainen, joka joutui väkivallan uhriksi metroaseman uloskäynnillä. Ranskan lainsäädännössä säädetään tällaisissa olosuhteissa aiheutuneen vamman korvaamisesta, kun uhri on ranskalainen, hänellä on maassa asuvan henkilökortti tai hän on sellaisen valtion kansalainen, joka on tehnyt vastavuoroisuussopimuksen kyseisen jäsenvaltion kanssa (mistä ei ollut kyse Yhdistyneen kuningaskunnan osalta). Cowan väitti, että Ranskan hallitus syrji häntä kansalaisuuden perusteella. Unionin tuomioistuin vahvisti, että unionin oikeuden soveltamisalaan kuuluvassa tilanteessa olevia henkilöitä olisi kohdeltava täysin samalla tavalla kuin kyseisen jäsenvaltion omia kansalaisia. Näin ollen kansallisuuteen perustuvan syrjinnän kielto kattaa kaikki EU:n kansalaiset, jotka käyttävät oikeuttaan liikkumisvapauteen, erityisesti palvelujen vastaanottajat.

Syrjimättömyysperiaate ei koske yksinomaisesti EU:n jäsenvaltioita. Yksityisoikeudellisten yhdistysten on myös noudatettava tätä periaatetta, kun ne käyttävät oikeudellista itsemääräämisvaltaansa ja antavat sääntöjä, joilla säännellään kollektiivisesti palkkatyötä tai palvelujen tarjoamista⁵⁶⁴. Eri jäsenvaltioissa työehtoja säännellään joskus laeilla tai asetuksilla ja joskus yksityisten henkilöiden tekemillä sopimuksilla tai muilla oikeustoimilla. Tämä rajoittaa kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kiellon koskemaan viranomaisten antamia säädöksiä ja voi aiheuttaa sen, että näitä kieltoja sovellettaisiin eri tavoin. Näin ollen unionin tuomioistuin totesi, että on syytä katsoa, että määräystä, jonka mukaan kansalaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty, sovelletaan myös yksityishenkilöihin.

562 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella.

563 Unionin tuomioistuin, C-186/87, *Ian William Cowan v. Trésor public*, 2. helmikuuta 1989.

564 Unionin tuomioistuin, C-281/98, *Roman Angonese v. Cassa di Risparmio di Bolzano SpA*, 6. kesäkuuta 2000.

EU:n perusoikeuskirjan 45 artiklan 2 kohdan mukaan liikkumis- ja oleskeluvapaus voidaan myöntää myös jäsenvaltion alueella laillisesti asuville kolmansien maiden kansalaisille.

Esimerkki: Asiassa *Chen*⁵⁶⁵ oli kyse siitä, onko lapsella oikeus oleskella tiettyssä jäsenvaltiossa, kun hän oli syntynyt toisessa jäsenvaltiossa ja hänen äitinsä, josta hän oli riippuvainen, oli yhteisön ulkopuolisesta valtiosta. Unionin tuomioistuin katsoi, että kun jäsenvaltio säättää kansalaisuuden myöntämistä koskevia edellytyksiä ja niitä on noudatettu, toinen jäsenvaltio ei voi kyseenalaistaa myönnettyä kansalaisuutta, kun sen saanut henkilö hakee oleskelulupaa.

Esimerkki: Asia *Alfredo Rendón Marín vastaan Administración del Estado*⁵⁶⁶ liittyy EU:n kansalaisiin ja heidän vanhempaisiin, jotka ovat kolmannen maan kansalaisia. Kantajana oli mies, joka oli alaikäisen lapsen yksinhuoltaja. Hän oli kolmannen maan kansalainen, kun taas alaikäinen oli EU:n kansalainen. Kansallisen lainsäädännön mukaan kantajalta evätään tässä tilanteessa automaattisesti oleskelulupa pelkästään siitä syystä, että hänellä on rikosrekisteri. Unionin tuomioistuin katsoi, että kun epäämisen seurauksena lapsen tai lasten on lähdettävä EU:n alueelta, on kyse ristiriidasta EU:n oikeuden kanssa. Tällainen epääminen on unionin oikeuden mukaista vain, kun se perustuu siihen, että on olemassa todellinen, välitön ja riittävän vakava yleiseen järjestykseen tai yleiseen turvallisuuteen kohdistuva uhka. Kansallisten viranomaisten on näin ollen arvioitava kaikki käsiteltävän asian tosiasialliset ja merkitykselliset seikat suhteellisuusperiaatteen, lapsen edun ja perusoikeuksien valossa.

Esimerkki: Asiassa *Euroopan komissio vastaan Unkari*⁵⁶⁷ unionin tuomioistuin tutki Unkarin säännöstöä, jonka perusteella muiden jäsenvaltioiden kansalaiset suljetaan notaarin ammatin ulkopuolelle. Unionin tuomioistuin katsoi, että notaarit eivät käytä julkista valtaa Unkarin oikeusjärjestelmän

565 Unionin tuomioistuin, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department*, 19. lokakuuta 2004.

566 Unionin tuomioistuin, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín v. Administración del Estado* [suuri jaosto], 13. syyskuuta 2016.

567 Unionin tuomioistuin, C-392/15, *Euroopan komissio v. Unkari*, 1. helmikuuta 2017. Ks. myös unionin tuomioistuin, C-50/08, *Euroopan komissio v. Ranskan tasavalta* [suuri jaosto], 24. toukokuuta 2011; unionin tuomioistuin, C-51/08, *Euroopan komissio v. Luxemburgin suurherttuakunta* [suuri jaosto], 24. toukokuuta 2011; unionin tuomioistuin, C-53/08, *Euroopan komissio v. Itävallan tasavalta*, 24. toukokuuta 2011; unionin tuomioistuin, C-54/08, *Euroopan komissio v. Saksan liittotasavalta*, 24. toukokuuta 2011.

määritelmän mukaisesti. Näin ollen kansalaisuusvaatimus on kansalaisuuteen perustuvaa syrjintää, joka kielletään SEUT-sopimuksen 49 artiklassa (sijoittautumisvapaus).

Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä on asteittain lähennetty EU:n kansalaisiin ja EU:ssa laillisesti oleskeleviin kolmannen maan kansalaisiin sovellettavia sääntöjä. Asiassa *O. Tümer vastaan Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen*⁵⁶⁸ unionin tuomioistuin totesi, että työntekijöitä yleisesti suojelevien säädösten pitäisi katsoa suojelevan myös kolmannen maan kansalaisia silloinkin, kun heillä ei ole lainmukaista työilupaa. Asiassa *Servet Kamberaj vastaan IPES ym.*⁵⁶⁹ unionin tuomioistuin katsoi, että poikkeusta oikeudesta yhdenvertaiseen kohteluun olisi tulkittava suppeasti, jotta voidaan turvata kolmannen maan kansalaisten oikeudet toimeentuloturvaan ja asumisen tukeen tarkoituksena turvata ihmisarvoinen elämä jokaiselle, jolla ei ole riittävästi varoja, EU:n perusoikeuskirjan 34 artiklan mukaisesti.

Direktiivin 2003/109/EY 11 artiklassa vahvistettua yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sovelletaan pitkäaikaisiin asukkaisiin monella alalla, esimerkiksi opetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa, myös opintotuessa kansainvälisen lainsäädännön mukaan; ammatillisten tutkintojen, todistusten ja muun pätevyyden tunnustamisessa asiaa koskevien kansallisten menettelyjen mukaisesti; sosiaaliturvassa, sosiaaliavustuksessa ja sosiaalisessa suojelussa kansallisen lainsäädännön määritelmän mukaisesti; veroetuksissa; tavaroiden ja palvelujen saatavuudessa ja yleisön saataville annettavien tavaroiden ja palvelujen toimittamisessa sekä asunnon saantia koskevilla menettelyillä.

Esimerkki: Asiassa *Euroopan komissio vastaan Alankomaat*⁵⁷⁰ unionin tuomioistuin selvitti, olivatko kolmansien maiden kansalaisilta oleskeluluvan myöntämisestä Alankomaissa perittävät maksut direktiivin 2003/109/EY mukaisia⁵⁷¹. Se katsoi, että kolmannen maan kansalaisilta perittävät maksut

568 Unionin tuomioistuin, C-311/13, *O. Tümer v. Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen*, 5. marraskuuta 2014.

569 Unionin tuomioistuin, C-571/10, *Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym.* [suuri jaosto], 24. huhtikuuta 2012.

570 Unionin tuomioistuin, C-508/10, *Euroopan komissio v. Alankomaiden kuningaskunta*, 26. huhtikuuta 2012.

571 Neuvoston direktiivi 2003/109/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2003, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta, EUVL L 16, 23.1.2004, s. 44–53.

olivat liiallisia ja suhteettomia verrattuna maan kansalaisiin ja että ne siksi muodostavat esteen direktiivissä 2003/109/EY annettujen oikeuksien käyttämiselle.

Ihmisoikeussopimuksen nojalla kaikkien Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden (eli myös kaikkien EU:n jäsenvaltioiden) on varmistettava ihmisoikeussopimuksessa taatut oikeudet kaikille niiden oikeudenkäyttöalueella oleville henkilöille, myös kolmannen maan kansalaisille. EIT on onnistunut tasapainottamaan keskenään kaksi vaatimusta, joista toinen on valtioiden oikeus määrätä, mitä etuuksia se voi tarjota kansalaisilleen ja toinen on tarve estää valtioita syrjimästä niitä, jotka ovat muodostaneet merkittäviä tosiasiallisia siteitä valtioon. EIT on tutkinut erityisen tarkasti sosiaaliturvaan liittyvät seikat, jos henkilöt pystyvät osoittamaan, että heillä on vahva tosiasiallinen side valtioon.

Ihmisoikeussopimuksessa annetaan EU:n lainsäädäntöä laajempi suoja kansalaisuuteen perustuvalta syrjinnältä. Samalla siinä kuitenkin avoimesti hyväksytään, että kantajalla ei usein ole oikeudellista sidettä eli kansalaisuutta, eikä tosiasiallista yhteyttä tiettyyn valtioon, minkä vuoksi väitetyn syrjinnän uhri ei voi väittää olevansa vertailukelpoisessa asemassa maan kansalaisiin nähden. EIT:n lähestymistavassa on keskeisintä se, että mitä tiiviimpi henkilön tosiasiallinen side tiettyyn valtioon on etenkin verojen maksamisen osalta, sitä epätodennäköisemmin EIT katsoo, että kansalaisuuteen perustuva erilainen kohtelu on oikeutettua.

Esimerkki: Asiassa *Zeibek v. Kreikka*⁵⁷² kantajalta evättiin ”suurperheiden” huoltajille tarkoitettu eläkeoikeus. Hänen lastensa lukumäärä oikeutti eläkkeeseen, mutta yhdellä hänen lapsistaan ei ollut Kreikan kansalaisuutta sinä ajankohtana, jolloin valittaja saavutti eläkeiän. Tämä tilanne oli aiheutunut hallituksen aiemmasta päätöksestä, joka koski kansalaisuuden peruuttamista koko valittajan perheeltä (ja johon liittyi väärinkäytöksiä) sekä siitä, että hallitus oli myöhemmin palauttanut kansalaisuuden vain kolmelle lapselle (koska neljäs oli jo naimisissa). EIT katsoi, että kansalaisuuden peruuttamista oli sovellettu erityisesti Kreikan muslimeihin ja ettei eläkkeen

572 EIT, *Zeibek v. Kreikka*, nro 46368/06, 9. heinäkuuta 2009.

epäämistä voitu perustella pyrkimyksillä Kreikan kansan säilyttämiseen, koska tämä perustelu jo sinänsä merkitsi kansalliseen alkuperään perustuvaa syrjintää.⁵⁷³

Esimerkki: Asiassa *Dhahbi v. Italia*⁵⁷⁴ kantajana oli Tunisian kansalainen, joka oli saapunut Italiaan lainmukaisen oleskelu- ja työluvan perusteella. Hänen perhe-etuutta koskeva hakemuksensa hylättiin, koska asiaa koskevan lainsäädännön mukaan sen voivat saada vain Italian kansalaiset ja kolmannen maan kansalaiset, joilla on pitkäaikainen oleskelulupa. Kantaja väitti, että häntä oli syrjitty kansalaisuuden perusteella. EIT katsoi, että häntä oli kohdeltu epäsuotuisammin kuin EU:n työntekijöitä. Tuomioistuin totesi, että tämän yksinomaan kansalaisuuteen perustuvan erilainen kohtelun oikeuttaminen edellytti erittäin painavia syitä ja että Italian esittämät talousarvioon liittyvät väitteet eivät olleet riittävä perustelu. Näin ollen asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan yhdessä 8 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asia *Anakomba Yula v. Belgia*⁵⁷⁵ koski Belgiassa laittomasti oleskellutta Kongon kansalaista. Hän synnytti lapsen ennen oleskelulupansa umpeutumista ja laittoi tämän jälkeen vireille uuden oleskelulupahakemuksen. Hän oli eroamassa kongolaisesta aviomiehestään ja halusi todeta lapsen isyyden yhdessä lapsen biologisen isän kanssa, joka oli Belgian kansalainen. Tätä tarkoitusta varten valittajan oli nostettava kanne puolisoaan vastaan vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Valittaja pyysi varattomuuteensa vedoten oikeusapua selviytyäkseen oikeudenkäynnin kustannuksista. Häneltä evättiin kuitenkin oikeusapu, koska Euroopan neuvoston ulkopuolisten valtioiden kansalaiset saivat sitä vain, jos kanne liittyi oleskeluoikeuden myöntämiseen. Kantajaa neuvottiin uusimaan oleskelulupansa ja esittämään sen jälkeen uusi hakemus. EIT katsoi, että kantajalta oli näissä olosuhteissa evätty oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin hänen kansalaisuutensa perusteella. Valtiolla ei ollut oikeutta kohdella eri tavalla oleskeluluvan omaavia ja muita ihmisiä tilanteessa, jossa oli kyse perhe-elämään liittyvistä keskeisistä kysymyksistä, jossa lapsen isyyden toteamiselle on asetettu lyhyt määräaika ja jossa valittaja oli uusimassa oleskelulupaansa.

573 Ks. myös EIT, *Fawsie v. Kreikka*, nro 40080/07, 28. lokakuuta 2010 ja *Saidoun v. Kreikka*, nro 40083/0728, lokakuu 2010.

574 EIT, *Dhahbi v. Italia*, nro 17120/09, 8. huhtikuuta 2014.

575 EIT, *Anakomba Yula v. Belgia*, nro 45413/07, 10. maaliskuuta 2009.

Valtioilla on kansainvälisen julkisoikeuden nojalla kiistaton ja EIT:n hyväksymä oikeus säännellä muiden kuin omien kansalaistensa maahantuloa ja maastapoistumista. Tässä yhteydessä EIT on puuttunut pääasiallisesti henkilöiden karkotusta koskeneisiin valituksiin, jos he joutuvat epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rankaisemisen taikka kidutuksen uhriksi kohdemaassa (3 artikla)⁵⁷⁶ tai ovat muodostaneet isäntämaassa vahvoja perhesiteitä, jotka katkeavat, jos henkilö pakotetaan lähtemään maasta (8 artikla)⁵⁷⁷.

Esimerkki: Asioissa *C. v. Belgia* ja *Moustaquim v. Belgia*⁵⁷⁸ kantajat, jotka olivat Marokon kansalaisia, oli tuomittu rikoksista ja heidät oli määrä karkottaa. He väittivät, että kyseessä oli kansalaisuuteen perustuva syrjintä, koska Belgian kansalaisia tai muiden EU:n jäsenvaltioiden kansalaisia ei voitu karkottaa vastaavissa olosuhteissa. EIT katsoi, että valittajat eivät olleet vertailukelpoisessa tilanteessa Belgian kansalaisiin nähden, koska kansalaisilla on oikeus jäädä kotimaahansa, mikä vahvistetaan nimenomaisesti ihmisoikeussopimuksen neljännen lisäpöytäkirjan 3 artiklassa. Lisäksi kolmannen maan kansalaisten ja muiden EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten kohtelun välinen ero oli oikeutettu, koska EU:ssa oli voimassa erityinen oikeusjärjestys ja EU:n kansalaisuus.

Näitä tapauksia olisi hyvä verrata tilanteisiin, joissa valittaja on luonut tiiviit tosiasialliset yhteydet isäntävaltioon pitkäaikaisen oleskelun kautta tai tuomalla veronmaksajana valtiolle oman panoksensa.

Esimerkki: Asiassa *Andrejeva v. Latvia*⁵⁷⁹ kantaja oli aiemmin ollut entisen Neuvostoliiton kansalainen, ja hänellä oli oikeus pysyvään oleskeluun Latviassa. Kansallisen lainsäädännön luokituksen mukaan kantaja oli työskennellyt Latvian ulkopuolella ennen maan itsenäistymistä (vaikka hän oli ollut samassa työpaikassa Latvian alueella sekä ennen että jälkeen itsenäistymisen) ja hänen eläkkeensä laskettiin näin ollen sen ajan mukaan, jonka hän oli ollut samassa työpaikassa itsenäistymisen jälkeen. Kyseisessä työpaikassa olleilla Latvian kansalaisilla oli sen sijaan oikeus eläkkeeseen,

576 Ks. esim. EIT, *Trabelsi v. Belgia*, nro 140/10, 4. syyskuuta 2014.

577 EIT, *Nunez v. Norja*, nro 55597/09, 28. kesäkuuta 2011.

578 EIT, *C. v. Belgia*, nro 21794/93, 7. elokuuta 1996; EIT, *Moustaquim v. Belgia*, nro 12313/86, 18. helmikuuta 1991.

579 EIT, *Andrejeva v. Latvia* [suuri jaosto], nro 55707/00, 18. helmikuuta 2009.

joka laskettiin kaikkien heidän palvelusvuosiensa perusteella, mukaan luettuina itsenäistymistä edeltäneet työvuodet. EIT katsoi, että kantaja oli vertailukelpoisessa tilanteessa Latvian kansalaiseen nähden, koska hän oli kansallisen lain mukaan ”maassa pysyvästi asuva muu kuin Latvian kansalainen” ja oli maksanut veroja samoin perustein. EIT totesi, että yksinomaan kansalaisuuteen perustuvan erilaisen kohtelun oikeuttamiseksi täytyi olla ”hyvin painavia syitä”, joita ei kuitenkaan tässä tapauksessa ollut. Vaikka EIT myönsi, että valtiolla on yleensä väljä harkintamarginaali finanssi- ja sosiaalipoliittikkaa koskevista asioista, kantajalla tilanne oli tosiasiallisesti niin samankaltainen kuin Latvian kansalaisten, ettei syrjintää voitu oikeuttaa kyseisin perustein.

Esimerkki: Asiassa *Ponomaryovi v. Bulgaria*⁵⁸⁰ kaksi Bulgariassa asuvaa venäläistä teini-ikäistä suljettiin toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle, koska he eivät pystyneet maksamaan vaadittuja koulumaksuja. EIT huomautti, että valtiolla voi olla oikeutettuja syitä rajoittaa sitä, että lyhytaikaiset ja laittomat maahanmuuttajat käyttävät resursseja syöviä julkisia palveluita, sillä he eivät yleisesti ottaen osallistu niiden rahoittamiseen. Tietyissä olosuhteissa valtiot voivat myös oikeuttaa alueellaan asuvien eri ulkomaalaisryhmien erilaisen kohtelun. Koulutus on kuitenkin joistakin muista julkisista palveluista poiketen ihmisoikeussopimuksen suorassa suojelussa oleva oikeus. Koulutus on hyvin erityinen julkisen palvelun tyyppi, joka hyödyttää sitä suoraan käyttävien lisäksi myös laajempia yhteiskunnan toimintoja. EIT erotti toisistaan yliopistotason koulutuksen, jossa ulkomaalaisten korkeammat maksut voitaisiin katsoa täysin oikeutetuiksi, ja ensimmäisen ja toisen asteen koulutuksen, jossa valtioiden harkintamarginaali on suppeampi. EIT korosti kantajien tilanteen osalta, että he eivät olleet samassa asemassa kuin laittomasti saapuvat henkilöt. He olivat tulleet Bulgariaan asumaan pieninä lapsina, olivat täysin kotoutuneita ja puhuivat bulgariaa sujuvasti. EIT totesi, että Bulgaria oli syrjinyt kantajia näiden kansalaisuuden ja maahanmuuttajajäsenen perusteella ja oli rikkonut ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Koua Poirrez v. Ranska*⁵⁸¹ Norsunluurannikon kansalainen haki vammaisille tarkoitettua etuutta. Häneltä evättiin etuus sillä perusteella, että se myönnettiin vain Ranskan kansalaisille tai niiden valtioiden kansalaisille, joiden kanssa Ranskalla oli vastavuoroinen

580 EIT, *Ponomaryovi v. Bulgaria*, nro 5335/05, 21. kesäkuuta 2011.

581 EIT, *Koua Poirrez v. Ranska*, nro 40892/98, 30. syyskuuta 2003.

sosiaaliturvasopimus. EIT katsoi, että valittaja oli tosiasiallisesti samankaltaisessa tilanteessa kuin Ranskan kansalaiset, koska hän täytti kaikki etuuden saamisen edellytykset ja oli saanut muita sosiaaliturvatuksia, jotka eivät olleet riippuvaisia kansalaisuudesta. EIT totesi, että valittajan ja muiden kuin Ranskan kansalaisten välisen erilaisen kohtelun oikeuttamiseksi täytyi olla ”hyvin painavat perusteet”. Toisin kuin edellä käsitellyissä tapauksissa, joissa valtiolle annettiin väljä harkintamarginaali finanssipoliittisissa ja sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa, EIT ei pitänyt vakuuttavina Ranskan esittämiä perusteluja valtion tulojen ja menojen tasapainottamiseen pyrkimisestä eikä sitä tosiasiallista eroa, ettei Ranskan ja Norsunluurannikon välillä ollut molemminpuolista sopimusta. Tapauksen erityispiirre oli, että kyseistä etuutta maksettiin riippumatta siitä, oliko etuuden saaja suorittanut maksuja kansalliseen sosiaaliturvajärjestelmään (niiden suorittaminen oli tärkein peruste kansalaisuuteen perustuvan erilaisen kohtelun hyväksymättä jättämiseen edellä olevissa tapauksissa).

Esimerkki: Asiassa *Rangelov v. Saksa*⁵⁸² ennalta ehkäisevässä säilöönnotossa pidetyltä Bulgarian kansalaiselta evättiin pääsy hoito-ohjelmaan, johon hänen asemassaan ollut Saksan kansalainen olisi voinut osallistua. Viranomaiset perustivat epäämisenä siihen, että kantajan tapauksessa oli jo annettu karkotus määräys eivätkä he voineet valmistella häntä elämään Bulgariassa, koska he eivät tunteneet maan elinoloja. EIT katsoi, että tällainen yksinomaan kansalaisuuteen perustuva syrjintä teki säilöönnoton jatkumisesta mielivaltaista ja rikkoi siten ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 5 artiklan kanssa.

5.8 Uskonto tai vakaumus

EU:n lainsäädäntö sisältää rajoitetun suojan uskontoon tai vakaumukseen perustuvalta syrjinnältä. Ihmisoikeussopimuksen soveltamisala on tällä alalla huomattavasti laajempi, koska 9 artiklaan⁵⁸³ sisältyy itsessään täydellinen oikeus omantunnon-, uskonnon- ja uskonvapauteen

582 EIT, *Rangelov v. Saksa*, nro 5123/07, 22. maaliskuuta 2012.

583 Ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan soveltamisalaa selitetään julkaisussa EN (2015), *Guide to Article 9*.

Esimerkki: Asiassa *Alujer Fernandez ja Caballero García v. Espanja*⁵⁸⁴ kantajat, jotka olivat baptistikirkon jäseniä, väittivät, etteivät he, toisin kuin katoliset, voineet osoittaa osaa tuloveroistaan suoraan kirkkonsa tukemiseen. EIT jätti kantelun tosiseikkojen perusteella tutkimatta. Kantajan kirkko ei ollut vertailukelpoisessa asemassa katoliseen kirkkoon nähden, koska se ei ollut esittänyt hallitukselle veroja koskevaa pyyntöä ja koska hallituksella oli vastavuoroinen sopimus Pyhän istuimen kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Ranska*⁵⁸⁵ kantajana ollut juutalaisten yhdistys katsoi, ettei olemassa olevan juutalaisen järjestön suorittamista teurastuksista peräisin ollut liha enää vastannut kosheruokaa koskevia tiukkoja sääntöjä ja haki valtiolta lupaa suorittaa itse rituaaliteurastuksia. Lupa evättiin sillä perusteella, ettei kantajayhdistys ollut riittävän edustava Ranskan juutalaisen yhteisön piirissä ja että valtuutettuja rituaaliteurastajia oli jo olemassa. EIT katsoi, ettei yhdistykselle ollut asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella aiheutunut haittaa, koska vaaditulla menetelmällä teurastettua lihaa oli mahdollista hankkia muista lähteistä.

Esimerkki: Asiassa *Vojnity v. Unkari*⁵⁸⁶ kantajana oli uskonnollisen yhteisön *Hit Gyülekezetin* jäsen, jolta evättiin hänen lapsensa tapaamisoikeudet, kun kansalliset viranomaiset katsoivat, että hän oli käyttänyt oikeuksiaan väärin ja yrittänyt saada lapsen omaksumaan oman uskonnollisen vakaumuksensa. EIT katsoi, että rajoituksilla kantajan oikeuteen perhe-elämän kunnioittamiseen ja oikeuteen varmistaa lapselleen omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus oli oikeutettu tavoite eli lapsen etu. Se kuitenkin katsoi, että viranomaiset eivät olleet noudattaneet suhteellisuusperiaatetta perudessaan tapaamisoikeudet kokonaan. Se totesi, että kantajaa syrjittiin hänen uskonnollisen vakaumuksensa perusteella hänen käyttäessään oikeuttaan perhe-elämän kunnioittamiseen.

Esimerkki: Asiassa *İzzettin Doğan ym. v. Turkki*⁵⁸⁷ kantajat olivat alaviitteja, jotka olivat pyytäneet uskoonsa liittyvien palvelusten tunnustamista uskonnolliseksi julkiseksi palveluksi. Kantajien pyyntö evättiin kansallisen lainsäädännön mukaan. Kantajat valittivat, että pyynnön epääminen loukkasi heidän uskonnonvapauttaan ja että heidän kohtelunsa oli epäedullisempaa kuin islamin enemmistöhaaraan kuuluvien kansalaisten. EIT katsoi, että

584 EIT, *Alujer Fernandez ja Caballero García v. Espanja* (päätös), nro 53072/99, 14. kesäkuuta 2001.

585 EIT, *Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Ranska* [suuri jaosto], nro 27417/95, 27. kesäkuuta 2000.

586 EIT, *Vojnity v. Unkari*, nro 29617/07, 12. helmikuuta 2013.

587 EIT, *İzzettin Doğan ym. v. Turkki* [suuri jaosto], nro 62649/10, 26. huhtikuuta 2016.

uskonnonvapaus ei edellyttänyt, että valtio luo erityisen oikeudellisen kehyksen, jolla uskonnollisille ryhmille myönnetään erioikeuksia. Jos niin kuitenkin tehtiin, kaikilla uskonnollisilla ryhmillä olisi oltava tasapuoliset mahdollisuudet ja erioikeuksien saamista koskevia perusteita olisi sovellettava syrjimättömästi. EIT katsoi näin ollen, että tämä uskonnollisen vähemmistön jäsenten ja uskonnollisen enemmistön jäsenten erilainen kohtelu oli syrjivää, ja totesi, että syrjinnän kieltoa ja uskonnonvapautta oli rikottu.

Esimerkki: Asiassa *Milanović v. Serbia*⁵⁸⁸ kantaja oli uskonnollisen Hare Krishna -yhteisön johtava jäsen Serbiassa. Häntä oli puukotettu useasti. Hän kertoi poliisille näistä hyökkäyksistä ja näkemyksestään, jonka mukaan äärioikeistolaisen ryhmän jäsenet olivat niiden takana. Poliisi kuulusteli todistajia ja useita mahdollisia epäiltyjä mutta ei tunnistanut hyökkääjiä. EIT katsoi, että valtion viranomaisilla oli lisävelvollisuus toteuttaa kaikki kohtuullisiksi katsottavat toimenpiteet kaikkien uskontoon liittyvien syiden paljastamiseksi ja selvittämiseksi, olisiko uskontoon liittyvällä vihalla tai ennakkoluulolla voinut olla osansa tapahtumisissa, vaikka kaltoinkohtelu olisi ollut yksittäisten henkilöiden tekemää. Poliisiraporttien valossa oli ollut ilmiselvää, että kantajan uskonto oli voinut olla syy hyökkäyksiin, mutta viranomaiset eivät olleet tehneet tutkintaa ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan ja 3 artiklan mukaisesti.

Esimerkki: Asiassa *O'Donoghue ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁵⁸⁹ kantaja, Nigerian kansalainen, joka haki turvapaikkaa Yhdistyneestä kuningaskunnasta, ja hänen kumppaninsa, halusivat mennä naimisiin roomalaiskatolisessa kirkossa. Koska kantaja oli maahanmuuttovalvonnan piirissä, hänen piti hakea ministeriltä lupaa hyväksyntätodistuksena, joka oli maksullinen. Nämä muodollisuudet eivät olleet pakollisia henkilöille, jotka halusivat mennä naimisiin anglikaanisessa kirkossa. Kantaja haki hyväksyntätodistusta ja pyysi vapautusta maksusta heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi, mutta hakemus evättiin. EIT katsoi, että edellä mainittu järjestelmä oli syrjivää uskonnon perusteella, eikä sitä ollut perusteltu puolueettomasti ja kohtuullisesti.

Seuraavissa uskonnon tunnustamista työssä koskevissa asioissa käsitellään sitä, miten määritellään suojattavissa oleva "uskonto" taikka "usko" tai "vakaumus".

588 EIT, *Milanović v. Serbia*, nro 44614/07, 14. joulukuuta 2010.

589 EIT, *O'Donoghue ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 34848/07, 14. joulukuuta 2010.

Esimerkki: Asiassa *Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁵⁹⁰ kantajat olivat tunnustavia kristittyjä, jotka valittivat joutuneensa kärsimään uskontoon perustuvasta syrjinnästä työssä. Ensimmäisen ja toisen kantajan mukaan heidän työnantajansa olivat rajoittaneet ristien näkyvää käyttöä työssä, ja kolmannen ja neljännen kantajan mukaan heidät oli irtisanottu, koska he olivat kieltäytyneet suorittamasta tiettyjä tehtäviä, joissa heidän mukaansa suvaittaisiin homoseksuaalisuutta, joka ei heidän mielestään ollut heidän uskonnollisen vakaumuksensa mukainen käytäntö. EIT katsoi, että ensimmäisen kantajan, British Airwaysin työntekijän, tapauksessa oli kyse rikkomuksesta, ja korosti, että kantajan risti oli tahdikas eikä vaikuttanut haitallisesti hänen ammattimaiseen ulkonäkönsä. Toisten etujen todellisesta loukkaamisesta ei puolestaan ollut näyttöä. Toisen kantajan, sairaanhoitajan, osalta puuttuminen oikeuteen oli oikeassa suhteessa haluttuun tavoitteeseen (hoitajien ja potilaiden terveyden ja turvallisuuden suojeleminen). Kolmas kantaja työskenteli syntymien, avioliittojen ja kuolemien rekisteröijänä, ja häntä oli rangaistu siitä, että hän kieltäytyi toimeenpanemasta rekisteröityä parisuhdetta. Hänen osaltaan viranomaiset olivat käyttäneet laajaa harkintamarginaalia, joka valtioille oli myönnetty, kun kyse on siitä, että muiden oikeuksia ei saa syrjiä. Neljäs kantaja oli parisuhde- ja psykoseksuaalineuvoja yksityisessä valtakunnallisessa järjestössä. EIT katsoi, että kantajan uskonnonvapauden rajoittaminen oli kohtuullisesti ja puolueettomasti perusteltu, jotta muiden ihmisten oikeuksia voidaan vaalia, koska työnantajan tavoitteena oli palvelujen käyttäjien syrjimättömyys. Näin ollen valtio oli toiminut laajan harkintamarginaalinsa rajoissa.

EIT on useissa tapauksissa, jotka koskivat ihmisoikeussopimuksen mukaista aineellista oikeutta uskonnon- ja uskonvapauteen, tehnyt selväksi, ettei valtio voi määrätä, mitä voidaan katsoa uskonnoksi taikka uskoksi. Lisäksi se on todennut, että nämä käsitteet suojaavat ”ateisteja, agnostikkoja, skeptikkoja ja uskontoon välinpitämättömästi suhtautuvia”, joten ne suojaavat niitä, jotka ”kuuluvat tai ovat kuulumatta johonkin uskontoon ja harjoittavat tai ovat harjoittamatta tuota uskontoa”⁵⁹¹. Näiden tapausten yhteydessä todetaan myös, että uskonto tai usko on ensi sijassa yksilön sisäinen ja henkilökohtainen asia eikä niihin tarvitse liittyä

590 EIT, *Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 48420/10, 59842/10, 51671/10 ja 36516/10, 15. tammikuuta 2013.

591 EIT, *S.A.S. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 43835/11, 1. heinäkuuta 2014, 124 kohta; EIT, *Izzettin Doğan ym. v. Turkki* [suuri jaosto], nro 62649/10, 26. huhtikuuta 2016, 103 kohta.

järjestäytyminen yhteisöksi⁵⁹². Myös uusien uskontojen, kuten skientologian, on katsottu olevan EIS:n nojalla suojattavia⁵⁹³.

EIT on kehittänyt edelleen käsitteen ”uskonto” tulkintaa ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan mukaisen koulutusta koskevan oikeuden yhteydessä. Kyseisen artiklan mukaan valtion on kunnioitettava vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen ”heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen” opetus. EIT on todennut, että

termi ”vakaumukset” (convictions) ei tavanomaisessa merkityksessään ja sellaisenaan tarkasteltuna ole sananvapautta koskevassa ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa käytettyjen termien ”mielipiteet” (opinions) ja ”ajatukset” (ideas) synonyymi; se on enemmän 9 artiklassa esiintyvän termin ”usko” (beliefs, ranskaksi ”convictions”) kaltainen ja viittaa näkemyksiin, joilla on tiettyä painoa, vakavuutta ja tärkeyttä⁵⁹⁴.

Uskonnollinen vaatetus on henkilön uskonnollisen vakaumuksen näkyvä symboli. EIT:n käsiteltäväksi on viime aikoina tuotu uskonnonvapautteen liittyviä tapauksia, joissa on kyse valtioista, jotka haluavat säilyttää valtion ja uskonnon erillään pitämisen. Se on antanut tässä erityistä painoarvoa valtion tavoitteelle estää epäjärjestys ja suojata muiden oikeuksia ja vapauksia.

Esimerkki: Asiassa *S.A.S. v. Ranska*⁵⁹⁵ kantajaa, joka oli Ranskan kansalainen ja tunnustava muslimi, kiellettiin kansallisen lain muuttamisen jälkeen peittämästä kasvojaan julkisissa tiloissa. EIT katsoi, että kokohuivin kieltö oli välttämätön sopusointuiselle ja lainmukaiselle yhteiselolle. EIT korosti, että avoimen demokraattisen yhteiskunnan vähimmäisarvojen kunnioittaminen oli tärkeämpää kuin henkilön päätös käyttää kasvot kokonaan peittävää huivia. EIT huomautti myös, että kieltö vaikutti suhteettomasti musliminaisiin,

592 EIT, *Pelastusarmeijan Moskovan osasto v. Venäjä*, nro 72881/01, 5. lokakuuta 2006, 57–58 kohta; EIT, *Bessarabian metropoliitan kirkko ym. v. Moldova*, nro 45701/99, 13. joulukuuta 2001, 114 kohta; EIT, *Hasan ja Chaush v. Bulgaria* [suuri jaosto], nro 30985/96, 26. lokakuuta 2000, 62 ja 78 kohta.

593 EIT, *Moskovan skientologiakirkko v. Venäjä*, nro 18147/02, 5. huhtikuuta 2007.

594 EIT, *Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7511/76 ja 7743/76, 25. helmikuuta 1982, 36 kohta.

595 EIT, *S.A.S. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 43835/11, 1. heinäkuuta 2014.

jotka halusivat käyttää kasvat kokonaan peittävää huivia, mutta laissa ei ollut mitään, jossa keskityttäisiin nimenomaisesti uskonnolliseen vaatetukseen. Kiellolla estettiin kaikki kasvat peittävät vaatteet.

Esimerkki: Asiassa *Ebrahimian v. Ranska*⁵⁹⁶ sairaalassa sosiaalityöntekijänä työskennelleen kantajan työsopimusta ei enää uudistettu, kun hän oli kieltäytynyt lopettamasta islamilaisen huivin käyttöä. EIT nojautui aiempaan oikeuskäytäntöön huivikielloista⁵⁹⁷ ja katsoi, että kantajan oikeus tunnustaa uskoaan ei ollut yhteensopiva julkisen sairaalan puolueettomuutta koskevan vaatimuksen kanssa. Puuttuminen kantajan oikeuteen tunnustaa uskoaan oli oikeutettu muiden oikeuksien suojelun välttämättömyyden perusteella.

Esimerkkejä: Saksan perustuslakituomioistuin hylkäsi 27. tammikuuta 2015 antamassaan tuomiossa⁵⁹⁸ käsitteellisen kiellon ja rajoitti viranomaisten mahdollisuutta ottaa huivikielto käyttöön tilanteissa, joissa puolueettomuus tai muiden oikeudet ovat konkreettisesti vaarassa⁵⁹⁹. Ranskan Conseil d'Etat julkisti 26. elokuuta 2016 antamassaan määräyksessä, että islamilaisen uimapuvun kieltävät kunnalliset määräykset ovat pätemättömiä⁶⁰⁰.

Esimerkki: Itävallassa käsitellyn asian⁶⁰¹ kantaja työskenteli notaarin kirjuriina. Kun hän käytti islamilaista huivia ja abaya-kaapua, hänen yhteyksiään asiakkaisiin rajoitettiin. Kun hän alkoi käyttää kasvat kokonaan peittävää huntua, hänet sanottiin irti. Korkein oikeus katsoi, että hänen tehtäviensä laajuuden rajoittaminen ei ollut oikeutettua. Se korosti, että huivin käyttämättömyys ei ollut todellinen ja ratkaiseva työhön liittyvä vaatimus ja vahvisti sen olevan välitöntä syrjintää. Tuomioistuin katsoi kuitenkin, että kasvat peittävän hunnun käyttäminen oli este työn suorittamiselle, koska häiriötön viestintä ja vuorovaikutus asiakkaiden, työtovereiden ja työnantajan kanssa oli välttämätöntä. Näin ollen kasvat peittävän hunnun käyttämättömyys oli todellinen ja ratkaiseva työhön liittyvä vaatimus.

596 EIT, *Ebrahimian v. Ranska*, nro 64846/11, 26. marraskuuta 2015.

597 EIT, *Leyla Şahin v. Turkki* [suuri jaosto], nro 44774/98, 10. marraskuuta 2005; EIT, *Kurtulmuş v. Turkki* (päätös), nro 65500/01, 24. tammikuuta 2006.

598 Saksa, perustuslakituomioistuin, 1 BvR 471/10, 1 BvR 1181/10 27. tammikuuta 2015.

599 Ks. myös Belgian Conseil d'Etat, nro 228.752, tuomio 14. lokakuuta 2014.

600 Ranskan Conseil d'Etat, määräykset nro 402742 ja 402777, 26. elokuuta 2016.

601 Itävalta, Itävallan korkein oikeus, 9 ObA 117/15, 25. toukokuuta 2016.

Vuonna 2017, lähes 20 vuotta yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin (2000/78/EY) antamisen jälkeen unionin tuomioistuin antoi ensimmäisen tuomiionsa uskuntoon perustuvasta syrjinnästä.

Esimerkki: Asia *Samira Achbita ja Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. G4S Secure Solutions NV*⁶⁰² koski sitä, että kantaja irtisanottiin, koska hän ei noudattanut yrityksen työpaikkasääntöjä, joissa kielletään työntekijöitä käyttämästä työpaikalla poliittisia, filosofisia tai uskonnollisia näkyviä tunnusmerkkejä. Unionin tuomioistuin katsoi, että kiistanalaiset työpaikkasäännöt tarkoittivat erotuksetta kaikkea tällaisten vakaumusten tunnustamista, ja niissä kohdeltiin samalla tavoin kaikkia yrityksen työntekijöitä velvoittamalla heidät neutraaliin pukeutumiseen. Näin ollen säännöllä ei oteta käyttöön direktiivissä tarkoitettua uskuntoon tai vakaumukseen välittömästi perustuvaa erilaista kohtelua. Sen sijaan se katsoi, että tällainen sääntö voi merkitä välillistä syrjintää, jos tiettyyn uskuntoon kuuluvat saatetaan erityisen epäedulliseen asemaan. Tällainen kohtelu on kuitenkin puolueettomasti perusteltavissa oikeutetulla tavoitteella, kuten sillä, että työnantaja pyrkii suhteissa asiakkaisiinsa poliittiseen, filosofiseen ja uskonnolliseen neutraliteettiin, ja jos tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Unionin tuomioistuin korosti myös, että uskonnollista vakaumusta osoittavien tunnusmerkkien tai asujen kieltä voidaan katsoa asianmukaiseksi vain, kun se on osa neutraalisuuden käytäntöä, johon ”tosiasiallisesti pyritään johdonmukaisella ja järjestelmällisellä tavalla”.

Esimerkki: Asiassa *Asma Bougnaoui ja ADDH vastaan Micropole SA*⁶⁰³ kantajaa oli pyydetty olemaan käyttämättä työssä huntua asiakkaan toivomuksen jälkeen. Koska hän ei suostunut pyyntöön, hänet sanottiin irti. Unionin tuomioistuin toisti, että yleisesti sovellettava kaikkien uskonnollista, filosofista tai poliittista vakaumusta osoittavien näkyvien tunnusmerkkien kieltä olisi välillisesti syrjivää, ellei sitä perusteltaisi. Jos taas irtisanomispäätös ei perustunut yleiseen kieltoon vaan koski huivia, olisi vastattava kysymykseen, voitaisiinko kyseisen asiakkaan toiveen noudattaminen katsoa ”todelliseksi ja ratkaisevaksi työhön liittyväksi vaatimukseksi”, joka oikeuttaisi välittömästi syrjivän käytännön. Unionin tuomioistuin selitti, että

602 Unionin tuomioistuin, C-157/15, *Samira Achbita ja Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. G4S Secure Solutions NV* [suuri jaosto], 14. maaliskuuta 2017.

603 Unionin tuomioistuin, C-188/15, *Asma Bougnaoui ja Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v. Micropole SA* [suuri jaosto], 14. maaliskuuta 2017.

”todellisen ja ratkaisevan työhön liittyvän vaatimuksen” käsitteellä viitataan kyseessä olevien työtehtävien luonteen tai niiden yhteyksien, joissa tehtävät suoritetaan, objektiivisesti edellyttämään vaatimukseen Näin ollen käsite ei voi kattaa subjektiivisia näkökohtia, kuten työnantajan halua ottaa asiakkaan erityistoivomukset huomioon.

5.9 Yhteiskunnallinen alkuperä, syntyperä ja varallisuus

Näiden kolmen syrjintäperusteen voidaan katsoa olevan yhteydessä toisiinsa, koska ne liittyvät asemaan, joka henkilöllä on hänen perimänsä yhteiskunnallisen, taloudellisen tai biologisen ominaisuuden nojalla⁶⁰⁴. Näin ne voivat olla keskinäisissä suhteissa myös rodun ja etnisen alkuperän kanssa.

EU:n oikeudessa kantajat viittasivat seuraavissa asioissa syntyperään säänneltyä syrjintäperusteena.

Esimerkki: Asiassa *Zoi Chatzi v. Ypourgos Oikonomikon*⁶⁰⁵ unionin tuomioistuin tutki, oliko vain yhden vanhempainloman myöntäminen kaksosista syntyperän perusteella syrjivää perusoikeuskirjan 21 artiklan nojalla. Unionin tuomioistuin katsoi, että vanhempainlomaa koskevan puitesopimuksen mukaisten oikeuksien saajina ovat ainoastaan vanhemmat työntekijäasemansa perusteella, ja niiden tarkoituksena on helpottaa työssä käyvien vanhempien työhön ja perheeseen liittyvien velvollisuuksien yhteensovittamista. Puitesopimuksessa tai EU:n perusoikeuskirjassa ei ole vanhempainlomaa koskevaa oikeutta, joka myönnetään lapsen perusteella. Näin ollen kaksosista myönnettävä vain yksi vanhempainloma ei ole syntyperään perustuvaa syrjintää. Unionin tuomioistuin katsoi myös, että puitesopimusta ei voida tulkita siten, että sen nojalla annetaan automaattisesti erillinen vanhempainloma kustakin syntyneestä lapsesta. Todettiin, että puitesopimuksessa vahvistetaan ainoastaan

604 Syrjintäperusteet ”yhteiskunnallinen alkuperä, varallisuus ja syntyperä” kuuluvat myös taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan vuoden 1966 kansainvälisen yleissopimuksen 2 artiklan 2 kohdan alaisuuteen. (Kaikki jäsenvaltiot ovat yleissopimuksen osapuolina.) Ks. YK, TSS-komitea (2009), yleiskommentti nro 20: *Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, YK:n asiak. E/C.12/GC/20, 2. heinäkuuta 2009, 24–26 ja 35 kohta.

605 Unionin tuomioistuin, C-149/10, *Zoi Chatzi v. Ypourgos Oikonomiko*, 16. syyskuuta 2010.

vähimmäismääräykset ja että sääntöihin voidaan tehdä mukautuksia, jos jäsenvaltiot haluavat sallia vanhempainlomia enemmän kuin määrätty kolmen kuukauden vähimmäisaika. Kun EU:n jäsenvaltiot antavat säädöksiä, joilla puitesopimus saatetaan osaksi kansallista lainsäädäntöä, niiden on kuitenkin pidettävä mielessä yhdenvertaisen kohtelun periaate ja varmistettava, että kaksosten vanhemmat saavat kohtelua, jossa heidän tarpeensa otetaan huomioon.

Ihmisoikeussopimuksen nojalla perustetta ”syntyperä” lukuun ottamatta näihin perusteisiin liittyviä tapauksia on saatettu EIT:n ratkaistavaksi vain harvoin tai ei ollenkaan. Asiassa *Mazurek v. Ranska*⁶⁰⁶ EIT katsoi, että erilainen kohtelu, joka perustui ainoastaan syntymään avioliiton ulkopuolella, voitiin oikeuttaa vain silloin, kun sen tukena oli hyvin ”painavia syitä”.

Esimerkki: Asian *Wolter ja Sarfert v. Saksa*⁶⁰⁷ kantajat olivat syntyneet avioliiton ulkopuolella. Kun heidän isänsä kuolivat, kantajat tunnustettiin isiensä omaisuuden perijöiksi. Kansallisen lainsäädännön mukaan kantajat olisivat kuitenkin voineet periä omaisuuden vain, jos he olisivat syntyneet avioliiton ulkopuolella 1. heinäkuuta 1949 jälkeen ja jos heidän isänsä olisivat kuolleet 28. toukokuuta 2009 jälkeen. Kansalliset tuomioistuimet katsoivat, että lainsäädäntöä ei voida soveltaa takautuvasti oikeusvarmuuden periaatteen vuoksi. Kantajat valittivat, että heitä syrjittiin, koska he ovat avioliiton ulkopuolella syntyneitä, aviolapsiin verrattuna.

EIT katsoi, että oikeusvarmuus oli painava syy mutta ei riittävä, jotta sillä estettäisiin kantajia perimästä isiensä omaisuutta, eikä käytettyjen keinojen oikeasuhteisuuden ja tavoitteen välinen suhde ollut kohtuullinen. Näin ollen EIT totesi, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa oli rikottu yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Chassagnou v. Ranska*⁶⁰⁸ kantajat valittivat, että heidän ei sallittu käyttää maitaan heidän haluamallaan tavalla. Pienten tilojen omistajien oli eräisiin alueisiin sovellettujen lakien mukaan luovutettava maihinsa liittyvät metsästysoikeudet, mutta suurten tilojen omistajilla ei ollut samaa velvollisuutta ja he pystyivät käyttämään maitaan haluamallaan

606 EIT, *Mazurek v. Ranska*, nro 34406/97, 1. helmikuuta 2000.

607 EIT, *Wolter ja Sarfert v. Saksa*, nrot 59752/13 ja 66277/13, 23. maaliskuuta 2017. Ks. myös *Fabris v. Ranska* [suuri jaosto], nro 16574/08, 7. helmikuuta 2013.

608 EIT, *Chassagnou ym. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 25088/94 ym., 29. huhtikuuta 1999.

tavalla. Valittajat halusivat kieltää metsästyksen maillaan ja käyttää niitä luonnonsuojeluun. EIT katsoi, että pienten ja suurten maanomistajien välisessä erilaisessa kohtelussa oli kyse varallisuuden perustuvasta syrjinnästä.⁶⁰⁹

Kansainvälisessä oikeudessa syrjintäperusteet ”yhteiskunnallinen alkuperä, varallisuus ja syntyperä” kuuluvat myös taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan vuoden 1966 kansainvälisen yleissopimuksen 2 artiklan 2 kohdan alaisuuteen. (Kaikki jäsenvaltiot ovat yleissopimuksen osapuolina.) Yleissopimuksen tulkinnasta ja sen noudattamisen valvonnasta vastaava taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä komitea on täsmentänyt näitä käsitteitä yleisessä huomautuksessa 20⁶¹⁰. Komitean mukaan ”yhteiskunnallinen alkuperä”, ”syntyperä” ja ”varallisuus” ovat yhteydessä toisiinsa. Yhteiskunnallinen alkuperä tarkoittaa henkilön perittyä yhteiskunnallista asemaa. Se voi olla asema, jonka henkilö on saanut syntyessään tiettyyn yhteiskuntaluokkaan tai (esimerkiksi etniseen alkuperään, uskontoon tai aatteeseen perustuvaan) yhteisöön. Se voi perustua myös yhteiskunnalliseen tilanteeseen, kuten köyhyyteen ja asunnottomuuteen. Syrjintäperuste ”syntyperä” voi lisäksi tarkoittaa henkilön asemaa avioliiton ulkopuolella syntyneenä tai adoptoituna. Syrjintäperuste ”varallisuus” voi tarkoittaa henkilön asemaa suhteessa maahan (kuten vuokraaja, omistaja tai laitton asukas) tai suhteessa muuhun omaisuuteen.

5.10 Kieli

EU:n oikeudessa kieli ei ole sellaisenaan syrjimättömyysdirektiiveissä mainittu säännelty syrjintäperuste. Sitä voidaan kuitenkin suojata rodusta riippumattomasti yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin nojalla, jos sillä on yhteys rotuun tai etniseen alkuperään. Unionin tuomioistuimien on suojannut ”kieltä” myös syrjintäperusteen ”kansalaisuus” kautta henkilöiden vapaata liikkuvuutta koskevan lainsäädännön yhteydessä⁶¹¹. Unionin tuomioistuimien on korostanut useasti, että henkilöiden vapaata liikkuvuutta koskevien kaikkien

609 Ks. myös EIT, *Herrmann v. Saksa* [suuri jaosto], nro 9300/07, 26. kesäkuuta 2012.

610 YK, TSS-komitea (2009), *yleiskommentti nro 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, YK:n asiak. E/C.12/GC/20, 2. heinäkuuta 2009, 24–26 ja 35 kohta.

611 Unionin tuomioistuin, C-379/87, *Anita Groener v. Minister for Education ja the City of Dublin Vocational Educational Committee*, 28. marraskuuta 1989.

SEUT-sopimuksen määräysten tarkoituksena on helpottaa jäsenvaltioiden kansalaisten kaikenlaisen ansiotyön tekemistä unionin alueella ja että kyseisten määräysten vastaisia ovat toimenpiteet, joilla voi olla epäsuotuisa vaikutus näihin kansalaisiin, kun he haluavat harjoittaa taloudellista toimintaa toisen jäsenvaltion alueella⁶¹².

Esimerkki: Asiassa *Euroopan komissio vastaan Belgia*⁶¹³ unionin tuomioistuin tutki ranskan- tai saksankielisillä alueilla olevien paikallisten palvelujen toimiin hakevien henkilöiden kielivaatimuksia. Asiaa koskevan lainsäädännön mukaan henkilöiden, joilta vaadittavista tutkintotodistuksista tai todistuksista ei käy ilmi, että he ovat saaneet opetuksensa asianomaisella kielellä, oli osoitettava kielitaitonsa yhden ainoan tyyppisellä todistuksella, jollaisen antaa ainoastaan eräs belgialainen virallinen elin tämän elimen Belgiassa järjestämän kokeen perusteella. Unionin tuomioistuin katsoi, että on hyväksyttävää edellyttää hakijalta kielitaitoa siinä kielessä, jonka kielialueella asianomainen kunta sijaitsee, jotta hän voi kommunikoida paikallisten hallintoviranomaisten ja yleisön kanssa. Se, että hakijaa vaaditaan osoittamaan kielitaitonsa esittämällä yhden ainoan tyyppinen todistus, on suhteetonta asetettuun tavoitteeseen nähden. Unionin tuomioistuin totesi, että Belgia ei ollut täyttänyt SEUT-sopimuksen 45 artiklan ja asetuksen N:o 492/2011 mukaisia velvoitteitaan.

Euroopan neuvoston lainsäädännössä peruste ”kieli” mainitaan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa ja 12. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa. Lisäksi (39 jäsenvaltion ratifioimassa) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevassa Euroopan neuvoston vuoden 1995 puiteyleissopimuksessa⁶¹⁴ sekä (24 jäsenvaltion ratifioimassa) alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskevassa vuoden 1992 eurooppalaisessa peruskirjassa⁶¹⁵ asetetaan valtioille vähemmistökieliin liittyviä erityisiä velvoitteita. Kummassakaan asiakirjassa ei kuitenkaan määritellä käsitettä ”kieli”. Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3

612 Unionin tuomioistuin, C-202/11, *Anton Las v. PSA Antwerp NV* [suuri jaosto], 16. huhtikuuta 2013, 19 kohta; unionin tuomioistuin, C-461/11, *Ulf Kazimierz Radziejewski v. Kronofogdemyndigheten i Stockholm*, 8. marraskuuta 2012, 29 kohta.

613 Unionin tuomioistuin, C-317/14, *Euroopan komissio v. Belgian kuningaskunta*, 5. helmikuuta 2015.

614 Euroopan neuvosto, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 157, 1995.

615 Euroopan neuvosto, alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja, Euroopan neuvoston sopimussarja nro 148, 1995.

kohdassa määrätään nimenomaisesti rikosoikeudenkäynteihin liittyvistä takeista. Näitä ovat esimerkiksi jokaisen rikoksesta syytetyn oikeus saada tietoja häneen kohdistetuista syytteinä ymmärtämällään kielellä sekä oikeus käyttää tulkkia, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

Merkittävin kieleen liittynyt EIT:ssä käsitelty oikeustapaus liittyy koulutukseen.

Esimerkki: Belgian kielijärjestelmää koskevassa asiassa (*Belgian Linguistic*)⁶¹⁶ joukko vanhempia väitti, että koulutuksen tarjoamista koskeva kansallinen laki oli kielen perusteella syrjivä. Belgian ranskankielisten ja hollanninkielisten yhteisöjen mukaan kansallisessa laissa säädettiin, että valtion antamaa koulutusta tarjottiin joko ranskan- tai hollanninkielisenä sen mukaan, katsottiinko alue ranskan- vai hollanninkieliseksi. Hollanninkielisellä alueella asuvien ranskankielisten lasten vanhemmat valittivat, että tämä vaikeutti heidän lastensa kasvattamista ranskan kielellä tai teki sen mahdottomaksi. EIT katsoi, että kyse oli erilaisesta kohtelusta, joka oli kuitenkin oikeutettua. Päätöksessä otettiin huomioon se, että alueet olivat pääosin yksikielisiä. Erilainen kohtelu oli näin ollen oikeutettua, koska opetuksen antaminen kummallakin kielellä olisi ollut kohtuuton vaatimus. Perheiltä ei myöskään kielletty yksityisopetuksen käyttämistä ranskankielisillä tai hollanninkielisillä alueilla.

Asiassa *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä*⁶¹⁷ (jota käsitellään [2.4.2 kohdassa](#)) EIT toisti, että kansallisella kielellä on oikeus saada opetusta.

Useissa nimien oikeinkirjoitukseen liittyvissä asioissa EIT on viitannut jäsenvaltioiden laajaan harkintamarginaaliin ja katsonut, että asiaa koskevissa käytännöissä ei ole rikottu 14 artiklaa. Syynä oli se, että henkilöltä ei viety vapautta valita, miten hänen nimensä pitäisi kirjoittaa⁶¹⁸ eikä kurdietunimen tai -sukunimen valinnalle ollut estettä edellyttäen, että ne oli kirjoitettu Turkin kirjoitussääntöjen mukaan⁶¹⁹.

616 EIT, *Kielten käyttämisestä opetuksessa annetun lainsäädännön tietyt näkökohdat v. Belgia*, nro 1474/62 ym., 23. heinäkuuta 1968.

617 *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä* (suuri jaosto), nro 43370/04, nro 18454/06 ja nro 8252/05, 19. lokakuuta 2012.

618 EIT, *Bulgakov v. Ukraina*, nro 59894/00, 11. syyskuuta 2007, 58 kohta

619 EIT, *Kemal Taşkın ym. v. Turkki*, nro 30206/04 ym., 2. helmikuuta 2010.

Esimerkki: Asia *Macalin Moxamed Sed Dahir v. Sveitsi*⁶²⁰ koski sitä, että kantajan pyyntö sukunimensä muuttamisesta sillä perusteella, että sveitsiläisittäin äännettäessä se sai loukkaavan merkityksen hänen äidinkielellään, evättiin. EIT katsoi, että hänen tilanteensa ei ollut rinnastettavissa sellaisten henkilöiden tilanteeseen, joiden nimet saivat naurettavan tai nöyryyttävän merkityksen yleisemmällä kielellä, kuten kansalliskielellä. Hänen tilanteensa ei myöskään ollut rinnastettavissa niiden puolalaisten maahanmuuttajien tilanteeseen, joille oli annettu lupa nimen muuttamiseen, koska sveitsiläiset eivät kysyneet ääntämään heidän nimiään. EIT totesi, että kantelu oli selkeästi perusteeton.⁶²¹

Esimerkki: Itävallassa käsitelty asia⁶²² koski työpaikkailmoitusta, jossa edellytettiin, että saksa on hakijoiden ”äidinkieli”. Tuomioistuin katsoi, että graafisen suunnittelijan tehtävässä tietty kielitaidon taso oli välttämätön, mutta vaatimus saksan puhumisesta äidinkielenä oli etniseen alkuperään perustuvaa välillistä syrjintää.

Esimerkki: Yhdistyneessä kuningaskunnassa käsitellyssä asiassa⁶²³ muuta kuin englantia äidinkielenään puhuvalle annettu määräys olla puhumatta äidinkieltään oli oikeutettu. Kansalliset tuomioistuimet katsoivat, että kantajan kohtelu ei liittynyt hänen kansalaisuuteensa. Ne hyväksyivät sen, että hänelle annettiin kyseinen määräys, koska hänen voitiin kohtuullisesti epäillä (hänen käytöksensä perusteella) olevan eläinoikeusaktivisti, joka halusi soluttautua tuotteita eläimillä testaavaan yhtiöön. Turvallisuussyistä oli näin ollen tärkeää, että englantia puhuvat esimiehet pystyivät ymmärtämään työntekijöitään työpaikalla.

Lisäselvitystä siihen, miten kieli käytännössä toimii säänneltynä syrjintäperusteena, voi saada tapauksesta, jonka kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen tulkinnasta ja sen noudattamisen valvonnasta vastaava YK:n ihmisoikeuskomitea on ratkaissut. (Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat liittyneet edellä mainittuun sopimukseen.)

620 EIT, *Macalin Moxamed Sed Dahir v. Sveitsi* (päätos), nro 12209/10, 15. syyskuuta 2015.

621 Vrt. myös unionin tuomioistuin, C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn ja Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija ym.*, 12. toukokuuta 2011, jota käsitellään 4.6 kohdassa.

622 Itävalta, Tirolin alueellinen hallintotuomioistuin, *LVwG-2013/23/3455-2*, 14. tammikuuta 2014.

623 Yhdistynyt kuningaskunta, työtuoistuinmuutoksenhakutuomioistuin, *Kelly v. Covance Laboratories Limited*, UAEAT/0186/15/LA, 20. lokakuuta 2015.

Esimerkki: Asiassa *Diergaardt v. Namibia*⁶²⁴ kantajat kuuluivat eurooppalaista syyntyperää olevaan vähemmistöryhmään, joka oli aiemmin ollut poliittisesti riippumaton ja kuului nyt Namibian valtioon. Tämän yhteisön käyttämä kieli oli afrikaans. Valittajat väittivät, että heidän oli oikeudenkäynnin aikana käytettävä englantia äidinkieltään sijaan ja ettei valtio vastannut valittajien kirjallisiin tai suullisiin yhteydenottoihin afrikaansin kielellä, vaikka sillä olisi ollut valmiudet tehdä niin. Ihmisoikeuskomitea katsoi, ettei oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ollut loukattu, koska valittajat eivät pystyneet osoittamaan, että heille olisi aiheutunut haittaa englannin käyttämisestä oikeudenkäyntikielenä. Näin ollen oikeus tulkinnon apuun oikeudenkäynnin aikana ei koske kaikkia tilanteita, joissa oikeudenkäyntikieli ei ole oletetun syrjinnän uhrin äidinkieli. Oikeus koskee vain niitä oletettuja syrjinnän uhreja, jotka eivät ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä tarpeeksi hyvin. Ihmisoikeuskomitea katsoi myös, että valtion virallisella käytännöllä kieltäytyä käyttämästä muuta kuin virallista kieltä (englantia) loukattiin kielen perusteella oikeutta yhdenvertaisuuteen lain edessä. Valtio voi valita virallisen kieltään, mutta sen on sallittava, että virkamiehet antavat vastauksia muillakin osaamillaan kielillä.

5.11 Poliittiset tai muut mielipiteet

”Poliittiset tai muut mielipiteet” sisältyvät nimenomaisesti **ihmisoikeussopimuksessa** luettuihin säänneltyihin syrjintäperusteisiin. **EU:n oikeuden** syrjimättömyysdirektiivien mukaisiin säänneltyihin syrjintäperusteisiin ne eivät kuitenkaan kuulu.

EIT määritteli asiassa *Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta* yleisellä tasolla, että sananvapaus suojaa paitsi myönteisinä, vaarattomina tai yhdentekevinä pidettyjä, myös valtiota tai väestönosaa loukkaavia, järkyttäviä tai huolestuttavia ”tietoja” tai ”ajatuksia”⁶²⁵. Poliittiselle mielipiteelle on annettu erityisasema. EIT on toistuvasti korostanut, että vapaat vaalit ja sananvapaus, erityisesti poliittisen keskustelun vapaus, ovat kaikkien demokraattisten järjestelmien perusta⁶²⁶. Näin

624 Ihmisoikeuskomitea, *Diergaardt ym. v. Namibia*, tiedonanto nro 760/1997, 6. syyskuuta 2000.

625 EIT, *Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 5493/72, 7. joulukuuta 1976.

626 EIT, *Oran v. Turkki*, nrot 28881/07 ja 37920/07, 15. huhtikuuta 2014, 51 kohta.

ollen valtioiden valtuudet rajoittaa poliittista ilmausta tai keskustelua yleistä etua koskevista kysymyksistä ovat erittäin rajalliset⁶²⁷.

Esimerkki: Asian *Virabyan v. Armenia*⁶²⁸ kantaja kuului yhteen suurimmista oppositiopuolueista. Hän valitti ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan ja 3 artiklan nojalla, että häntä oli pahoinpidelty säilöönnotossa hänen poliittisen mielipiteensä vuoksi. EIT katsoi että hän oli vastoin 3 artiklaa joutunut erityisen raa’an pahoinpitelyn uhriksi. Tutkiessaan 14 artiklaan perustuvaa kannetta EIT huomautti, että poliittinen moniarvoisuus, joka edellyttää erilaisten poliittisten mielipiteiden ja liikkeiden rauhanomaista yhteiseloa, on erityisen tärkeää oikeusvaltion periaatteeseen perustuvan demokraattisen yhteiskunnan selviytymiselle, ja valtion edustajien tekemät väkivallanteot, joiden tarkoituksena on kukistaa, poistaa tai estää poliittinen toisinajattelu tai rangaista niitä, jotka esittävät tai ilmaisevat poikkeavan poliittisen mielipiteen, aiheuttavat erityisen uhan tällaisen yhteiskunnan ihanteille ja arvoille⁶²⁹. EIT katsoi kuitenkin, että asian näyttö ei riittänyt todisteeksi siitä, että pahoinpitelyn syyinä olisi ollut hänen poliittinen mielipiteensä. Se totesi erityisesti, että sen näkemyksen perusteella, että kantajan pidättäminen johtui poliittisista syistä, ei voitu päätellä, että myös pahoinpitely olisi johtunut poliittisista syistä. EIT korosti, että valtiolla on lisävelvollisuus toteuttaa kaikki kohtuullisiksi katsottavat toimenpiteet kaikkien politiikkaan liittyvien syiden paljastamiseksi ja selvittää, olisiko poliittisella toisinajattelulla voinut olla osansa tapahtumisissa.⁶³⁰ Se katsoi, että viranomaiset eivät olleet tehneet juuri mitään todentaakseen mahdollisen syy-yhteyden väitettyjen poliittisten motiivien ja kantajan kärsimän pahoinpitelyn välillä. Se totesi lopuksi, että tapa, jolla viranomaiset olivat tutkineet asiaa, rikkoi ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 3 artiklan menettelyllisen osan kanssa.

Esimerkki: Asiassa *Redfearn v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁶³¹ kantaja oli irtisanottu, koska hän kuului äärioikeistolaiseen puolueeseen, joka kannatti muun muassa näkemystä, jonka mukaan vain valkoisten ihmisten pitäisi olla Yhdistyneen kuningaskunnan kansalaisia, ja kehotti poistamaan maasta

627 EIT, *Kurski v. Puola*, nro 26115/10, 5. heinäkuuta 2016, 47 kohta.

628 EIT, *Virabyan v. Armenia*, nro 40094/05, 2. lokakuuta 2012.

629 *Ibid.*, 200 kohta.

630 *Ibid.*, 218 kohta.

631 EIT, *Redfearn v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 47335/06, 6. marraskuuta 2012.

sinne asettautuneen muun kuin valkoisen väestön. Kantaja työskenteli bussinkuljettajana yksityisessä yrityksessä, joka tarjosi kuljetuspalveluja paikallisviranomaisille. Valtaosa hänen matkustajistaan oli aasialaista alkuperää. Hänen työstään tai käyttäytymisestään työssä ei ollut valitettu. Kun hänet valittiin paikalliseen valtuustoon äärioikeistopuolueen edustajaksi, hänet irtisanottiin saman tien, koska työnantaja oli huolissaan, että kantaja voisi vaarantaa yhtiön ja paikallisvaltuuston sopimuksen eri etnisiin alkuperiin kuuluvien haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kuljettamisesta. Kantaja valitti, että hänen irtisanomisensa perustui pelkästään hänen poliittiseen osallistumisensa ja rikkoi hänen ihmisoikeussopimuksen 10 ja 11 artiklan mukaisia oikeuksiaan.

EIT ei tutkinut, oliko irtisanominen itsessään oikeutettu. Ihmisoikeussopimuksen 11 artiklaa kuitenkin rikottiin sillä perusteella, että kantaja ei voinut riitauttaa irtisanomistaan. EIT huomautti, että ilman oikeudellisia takeita oikeusjärjestelmässä, jossa työsuhde voidaan purkaa ainoastaan siksi, että työntekijä kuuluu poliittiseen puolueeseen, on väärinkäytön mahdollisuus.⁶³² EIT korosti myös, että kantajan oikeus riitauttaa irtisanomisensa oli edelleen voimassa hänen poliittisten vakaumustensa luonteesta riippumatta ja totesi, että 11 artiklaa sovelletaan sekä henkilöihin tai yhdistyksiin, joiden mielipiteitä pidetään myönteisinä, vaarattomina tai yhdentekevinä, että niihin, joiden mielipiteet ovat loukkaavia, järkyttäviä tai huolestuttavia⁶³³.

5.12 ”Muu asema”

Ihmisoikeussopimuksen nojalla EIT on määrittänyt käsitteen ”muu asema” laajasti eroiksi, jotka perustuvat määritettävissä olevaan, puolueettomaan tai henkilökohtaiseen ominaisuuteen tai asemaan, jonka perusteella henkilöt tai ryhmät voidaan erottaa toisistaan⁶³⁴. Käsitteen tulkintaa ei ole myöskään rajattu ominaisuuksiin, jotka ovat henkilökohtaisia, koska ne ovat synnynnäisiä tai perittyjä⁶³⁵.

632 *Ibid.*, 55 kohta.

633 *Ibid.*, 56 kohta.

634 EIT, *Novruk ym. v. Venäjä*, nrot 31039/11 ym., 15. maaliskuuta 2016, 90 kohta.

635 EIT, *Biao v. Tanska* [suuri jaosto], nro 38590/10, 24. toukokuuta 2016, 89 kohta.

Kuten edellä esitetystä käy ilmi, EIT on vahvistanut oikeuskäytännössään monia ryhmään ”muu asema” kuuluvia syrjintäperusteita, joista useat vastaavat EU:n lainsäädännön mukaisesti vahvistettuja perusteita, kuten sukupuolinen suuntautuminen, ikä ja vammaisuus.

Vammaisuuden, iän ja sukupuolisen suuntautumisen lisäksi EIT on vahvistanut myös seuraavat ominaisuudet ryhmään ”muu asema” kuuluviksi syrjintäperusteiksi: isyys⁶³⁶, siviilisäätö⁶³⁷, järjestön jäsenyys⁶³⁸, sotilasarvo⁶³⁹, avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen vanhemmuus⁶⁴⁰, asuinpaikka⁶⁴¹, terveys tai terveydentila⁶⁴², entisen KGB-upseerin asema⁶⁴³, tietyissä julkisen sektorin tehtävissä työskennelleet eläkeläiset⁶⁴⁴, oikeudenkäyntiä odottavat pidätetyt⁶⁴⁵.

Esimerkki: Asia *Varnas v. Liettua*⁶⁴⁶ koski sitä, että kantajalta oli kielletty hänen vaimonsa tapaaminen tutkintavankeuden aikana, koska asianosaisten viranomaisten mukaan pidätetyillä, joita ei ole tuomittu, ei ole oikeutta perhetapaamisiin. Erilainen kohtelu perustui näin ollen siihen, että kantaja oli pidätetty ja odotti oikeudenkäyntiä sen sijaan, että hän olisi ollut tuomion saanut vanki. EIT katsoi, että viranomaiset eivät olleet antaneet kohtuullista ja puolueetonta perustelua erilaiselle kohtelulle ja olivat näin ollen toimineet syrjivästi. Turvallisuusnäkökohtaa ei etenkään voitu pitää perusteluna. Kantajan vaimo ei ollut todistaja eikä syytetty miestä koskevassa rikosasiassa, joten todisteiden keräämisprosessin estämisestä ei ollut vaaraa. EIT korosti, että viranomaiset olivat vedonneet oikeudelliseen säännöstöön selittämättä, miksi kyseiset kiellot olisivat olleet välttämättömiä

636 EIT, *Weller v. Unkari*, nro 44399/05, 31. maaliskuuta 2009.

637 EIT, *Petrov v. Bulgaria*, nro 15197/02, 22. toukokuuta 2008.

638 EIT, *Danilenkov ym. v. Venäjä*, nro 67336/01, 30. heinäkuuta 2009 (ammattiyhdistys); EIT, *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italia (nro 2)*, nro 26740/02, 31. toukokuuta 2007 (vapaamurari).

639 EIT, *Engel ym. v. Alankomaat*, nrot 5100/71 ym., 8. kesäkuuta 1976.

640 EIT, *Sommerfeld v. Saksa* [suuri jaosto], nro 31871/96, 8. heinäkuuta 2003; EIT, *Sahin v. Saksa* [suuri jaosto] nro 30943/96, 8. heinäkuuta 2003.

641 EIT, *Carson ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 42184/05, 16. maaliskuuta 2010; EIT, *Pichkur v. Ukraina*, nro. 10441/06, 7. marraskuuta 2013.

642 EIT, *Novruk ym. v. Venäjä*, nro 31039/11 ym., 15. maaliskuuta 2016.

643 EIT, *Sidabras ym. v. Liettua*, nro 50421/08 ja 56213/08, 23. kesäkuuta 2015.

644 EIT, *Fábián v. Unkari* [suuri jaosto], nro 78117/13, 5. syyskuuta 2017. Asiasta on esitetty ennakkoratkaisupyyntö suureen jaostoon.

645 EIT, *Varnas v. Liettua*, nro 42615/06, 9. heinäkuuta 2013.

646 *Ibid.*

ja oikeutettuja juuri tässä tilanteessa. EIT katsoi myös, että kantajan tutkintavankeuden erityisen pitkä kesto (kaksi vuotta siihen mennessä, kun kantaja oli ensimmäisen kerran pyytänyt perhetapaamista) oli vähentänyt hänen perhe-elämäänsä siinä määrin, että se ei voinut olla oikeutettua säilöönottoon luontaisesti kuuluvien rajoitusten perusteella.

(Uudistetun) **Euroopan sosiaalisen peruskirjan** E artiklan luettelo kielletyistä syrjintäperusteista ei myöskään ole tyhjentävä.

Esimerkki: Asiassa *Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia*⁶⁴⁷ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea tutki oikeudellisen aseman eroja eri tuomariryhmien välillä (ammatti- ja maallikkotuomarit). Kantajajärjestö väitti, että rauhantuomarin tehtäviä hoitavia henkilöitä syrjittiin sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa verrattuna ammattituomareihin ja muihin maallikkotuomareihin. Oikeuslaitoksen jäsenenä rauhantuomarit suorittivat käytännössä samoja tehtäviä kuin ammattituomarit. Ryhmiä kohdeltiin lisäksi samalla tavalla verotuksessa, ja molempiin ryhmiin sovellettiin samanlaista työhönottomenettelyä. Suurin ero oli siinä, että rauhantuomareilta evättiin virkamiesten ja työntekijöiden oikeudellinen asema, ja korvauksia, sosiaaliturvaa, eläkettä ja vapaata koskevia säännöksiä sovellettiin vain ammattituomareihin. Tämä johti tilanteeseen, jossa jotkut rauhantuomarit lopettivat ammatillisen toimintansa tai vähensivät sitä, eikä heillä niin ollen ollut oikeutta sosiaaliturvaan, kun taas toiset saivat sosiaaliturvan muista lähteistä (eläkejärjestelmästä, työsopimuksesta tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimimisesta). Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että molemmille ryhmille osoitetut velvollisuudet ja niiden suorittamat tehtävät olivat samanlaisia, ja vahvisti, että rauhantuomarit olivat ammattituomareihin rinnastettavassa tilanteessa.

Hallitus esitti useita perusteluja erilaisen kohtelun oikeuttamiseksi. Se viittasi erityisesti valintamenettelyyn, määräaikaiseen työsuhteeseen, osa-aikatyöhön, kunniapalveluun ja korvauksina maksettavaan palkkioon. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että nämä väitteet koskevat pelkkiä työn järjestämisen muodollisuuksia eikä niillä perusteltu erilaista

⁶⁴⁷ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia*, kantelu nro 102/2013, 5. heinäkuuta 2016.

kohtelua puolueettomasti ja kohtuullisesti. Se totesi, että rauhantuomarien jättämisellä sosiaaliturvan ulkopuolelle rikottiin Euroopan sosiaalisen peruskirjan E artiklaa yhdessä 12 artiklan 1 kohdan kanssa.

EU:n syrjimättömyysdirektiiveissä kielletään ainoastaan tiettyyn syyhyn perustuva syrjintä. Näin ollen toisiinsa rinnastettavissa olevissa tilanteissa, jotka eivät perustu johonkin säännellyistä syrjintäperusteista, olevien henkilöiden erilainen kohtelu ei ole syrjintää⁶⁴⁸

Esimerkki: Asiassa *Petya Milkova vastaan Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*⁶⁴⁹ syrjintää koskeva kanne koski kansallista lainsäädäntöä, jolla työntekijöille, joilla on tietty vamma, annetaan erityinen suoja irtisanottaessa, mutta samaa suojaa ei anneta virkamiehille, joilla on sama vamma. Unionin tuomioistuin korosti, että vammaisuuteen perustuvaa erilaista kohtelua voidaan luoda vain, jos kansallisessa lainsäädännössä käytetään perustetta, joka ei liity erottamattomasti vammaisuuteen. Tässä asiassa erilainen kohtelu perustui työsuhteeseen itsessään eikä siten kuulunut yhdenvertaista kohtelua työssä koskevalla direktiivillä luotujen yleisten puitteiden soveltamisalaan.

648 Unionin tuomioistuin, C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eures Colectividades SA* [suuri jaosto], 11. heinäkuuta 2006.

649 Unionin tuomioistuin, C-406/15, *Petya Milkova v. Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9. maaliskuuta 2017.

6

Syrjinnänvastaisen lainsäädännön menettelylliset kysymykset

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY), 10 artikla</p> <p>Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), 8 artikla</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi (2004/113/EY), 9 artikla</p> <p>Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY, 19 artikla</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-81/12, <i>Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-415/10, <i>Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, 2012</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-104/10, <i>Kelly v. National University of Ireland</i>, 2011</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV</i>, 2008.</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-381/99, <i>Brunnhof v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i>, 2001</p>	<p>Todistustaakan jakaminen</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 3 artikla (kidutuksen kieltö) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Virabyan v. Armenia</i>, nro 40094/05, 2012</p> <p>EIT, <i>Timishev v. Venäjä</i>, nrot 55762/00 ja 55974/00, 2005</p>

EU	Käsiteltävät asiat	EN
<p>Unionin tuomioistuin, C-423/15, <i>Kratzer v. R+V Allgemeine Versicherung AG</i>, 2016</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV</i>, 2008.</p>	<p>Syrjinnän toteamisen kannalta merkityksettömät olosuhteet</p>	<p>EIT, <i>D.H. ym. v. Tšekki</i> [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007</p>
<p>Unionin tuomioistuin, C-527/13, <i>Cachaldora Fernández v. INSS ja TGSS</i> [suuri jaosto], 2015</p> <p>Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-4/02 ja C-5/02, <i>Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main ja Becker v. Land Hessen</i>, 2003</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-167/97, <i>Regina v. Secretary of State for Employment</i>, 1999</p>	<p>Tilastojen ja muiden tietojen merkitys</p>	<p>EIT, <i>Di Trizio v. Sveitsi</i>, nro 7186/09, 2016</p> <p>EIT, <i>Abdu v. Bulgaria</i>, nro 26827/08, 2014</p> <p>EIT, <i>Opuz v. Turkki</i>, nro 33401/02, 2009)</p> <p>EIT, <i>D.H. ym. v. Tšekki</i> [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007</p>
<p>Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi, 17 artikla.</p> <p>Rodusta riippumaton yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi, 15 artikla</p> <p>Puitepäätös rasismin ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (2008/913/YOS)</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-407/14, <i>Arjona Camacho v. Seguridad España, SA</i>, 2015</p> <p>Unionin tuomioistuin, C-81/12, <i>Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013</p>	<p>Syrjinnänvastaisen lainsäädännön täytäntöönpano</p>	<p>Ihmisoikeussopimus, 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin), 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p>EIT, <i>Sidabras ym. v. Liettua</i>, nro 50421/08 ja 56213/08, 2015</p> <p>EIT, <i>García Mateos v. Espanja</i>, nro 38285/09, 2013</p> <p>EIT, <i>Hulea v. Romania</i>, nro 33411/05, 2012</p>

Keskeiset kohdat

- Kantajan on aluksi esitettävä todisteet siitä, että syrjintää on tapahtunut.
- Tilastollisia todisteita voidaan käyttää tukemaan syrjintää koskevan oletaman tekemistä.
- Sen jälkeen todistustaakka siirtyy vastaajalle, jonka on esitettävä todisteet siitä, ettei epäsuotuisampi kohtelu ole perustunut johonkin säänneltyyn syrjintäperusteeseen.

- Syrjintää koskeva oletama voidaan kumota kahdella tavalla: joko näyttämällä toteen, ettei uhri ole samankaltaisessa tilanteessa ”vertailukohteeseen” nähden tai että erilainen kohtelu perustuu johonkin säännelystä syrjintäperusteesta riippumattomaan objektiiviseen tekijään. Jos vastaaja ei pysty kumoamaan oletamaa, hän voi pyrkiä perustelevaan erilaisen kohtelun.

Syrjintä ei yleensä ole avointa eikä helposti tunnistettavaa. Välittömän syrjinnän toteen näyttäminen on usein vaikeaa, vaikka erilainen kohtelu perustuu määritelmän mukaisesti ”avoimesti” sen uhrin johonkin ominaisuuteen. Kuten [2 luvussa](#) on esitetty, erilaisen kohtelun perustetta ei useinkaan ilmaista tai se liittyy pinnallisesti johonkin toiseen tekijään (esimerkiksi eläkkeelle siirtyvälle henkilölle annetaan etuuksia tietyin ehdoin, jotka liittyvät säänneltyyn syrjintäperusteeseen ”ikä”). Tapaukset, joissa henkilöt ilmoittavat avoimesti, että heidän harjoittamansa erilaisen kohtelun taustalla olevat syyt kuuluvat säänneltyihin syrjintäperusteisiin, ovat siis melko harvinaisia. Poikkeus tähän tehtiin kuitenkin asiassa *Feryn*⁶⁵⁰, jossa erään belgialaisen yrityksen omistaja tiedotti ilmoituksissa ja suullisesti, ettei hänen palvelukseensa oteta ”maahanmuuttajia”. Unionin tuomioistuin katsoi, että kyse oli selvästi rotuun tai etniseen alkuperään perustuvasta välittömästä syrjinnästä. Vastaja ei eivätkä kuitenkaan aina tuo julki, että he kohtelevat jotakuta epäsuotuisammin kuin muita, eivätkä ilmoita perusteluja toiminnalleen. Työpaikkaa hakevan naisen hakemus voidaan hylätä ja ilmoittaa, ettei hän yksinkertaisesti ole ”yhtä pätevä” kuin miespuolinen hakija, jolle työ aiotaan antaa. Tässä tilanteessa syrjinnän uhrista saattaa tuntua vaikealta näyttää toteen, että häntä on syrjitty välittömästi hänen sukupuolensa perusteella.

EU:n syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä sallitaan todistustaakan jakaminen, millä helpotetaan sen toteennäyttämistä, että erilainen kohtelu on perustunut säänneltyyn syrjintäperusteeseen. Kun kantaja voi osoittaa tosiasioita, joiden perusteella voidaan olettaa mahdollisesti ilmenneen syrjintää, tekijöillä on todistustaakka siitä, että tilanne on toisin. Tällainen todistustaakan siirto on erityisen hyödyllinen sellaisissa väitetyin välillisen syrjinnän tapauksissa, joissa on näytettävä toteen, että tietyillä säännöillä tai käytännöillä on suhteeton vaikutus tiettyyn ryhmään. Jotta voidaan tehdä välillistä syrjintää koskeva oletama, valittajan voi olla tarpeen osoittaa tilastotietojen perusteella erilaisen kohtelun yleisiä rakenteita. Osassa kansallisista oikeuskäytännöistä hyväksytään myös ”tilannetestien” avulla saadut todisteet.

650 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008.

6.1 Todistustaakan siirtäminen

Henkilön, joka tekee valituksen tai nostaa kanteen, on yleensä vakuutettava asiasta päättävä elin siitä, että syrjintää on ilmennyt. Voi kuitenkin olla erityisen vaikeaa osoittaa, että erilainen kohtelu on perustunut tiettyyn säänneltyyn syrjintäperusteeseen. Tämä johtuu siitä, että erilaisen kohtelun taustalla oleva motiivi on usein olemassa vain tekijän omana mielikuvana. Näin ollen syrjintäväitteet perustuvat useimmiten kyseessä olevaa sääntöä tai käytäntöä koskeviin objektiivisiin päätelmiin. Tuomioistuimen on toisin sanoen oltava vakuuttunut siitä, että ainoa johdonmukainen selitys erilaiselle kohtelulle on syrjinnän uhrin suojattu ominaisuus, kuten sukupuoli tai rotu. Tätä periaatetta sovelletaan samalla tavalla sekä välitöntä että välillistä syrjintää koskeviin tapauksiin.

Koska syrjintään oletetusti syyllistyneellä on hallussaan väitteen toteen näyttämiseen tarvittavat tiedot, syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä sallitaan todistustaakan jakaminen syrjintään oletetusti syyllistyneen kanssa (todistustaakan siirtäminen). Kun henkilö, joka väittää syrjintää tapahtuneen, on esittänyt oletettaman syrjinnästä (ilmeiseltä vaikuttava syrjintä), todistustaakka siirtyy sitten vastaajalle, jonka on osoitettava, että erilainen kohtelu ei ole syrjivää. Tämä voidaan tehdä joko todistamalla, että kielletyn perusteen ja erilaisen kohtelun välillä ei ollut syy-yhteyttä, tai osoittamalla, että vaikka erilainen kohtelu liittyy kiellettyyn perusteeseen, se voidaan perustella kohtuullisesti ja puolueettomasti. Jos syrjintään oletetusti syyllistynyt ei pysty todistamaan kumpaankin, kyse on syrjinnästä.

Todistustaakan jakamisen periaate on vakiintunut EU:n lainsäädännössä⁶⁵¹ ja ihmisoikeussopimuksessa. Myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on tunnustanut, että syrjintää koskevissa asioissa todistustaakan ei pitäisi olla kokonaan kantajalla, vaan sitä pitäisi mukauttaa asianmukaisesti⁶⁵².

651 Jäljempänä mainittujen oikeustapausten lisäksi ks. rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 8 artikla, yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 10 artikla, miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 19 artikla sekä tavarointa ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 9 artikla.

652 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia*, kantelu nro 102/2013, 5. heinäkuuta 2016, 73 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *SUD Travail Affaires Sociales, SUD ANPE ja SUD Collectivité Territoriales v. Ranska*, kantelu nro 24/2004, 8. marraskuuta 2005; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, 3. kesäkuuta 2008.

EU:n lainsäädännössä direktiivin 2006/54/EY⁶⁵³ johdanto-osassa korostetaan seuraavaa: “[T]odistustaakkaa koskevien sääntöjen antaminen on tärkeää varmistettaessa, että yhdenvertaisen kohtelun periaate voidaan panna tehokkaasti täytäntöön. Kuten unionin tuomioistuin on todennut, tämän vuoksi olisi säädettävä sen varmistamisesta, että todistustaakka siirtyy vastaajalle, kun syrjintä vaikuttaa ilmeiseltä lukuun ottamatta menettelyitä, joissa tuomioistuimen tai muun toimivaltaisen kansallisen elimen on selvítettävä tosiseikat.” Myös rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä⁶⁵⁴, työn yleisiä puitteita koskevassa direktiivissä⁶⁵⁵ ja uudelleenlaaditussa miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä⁶⁵⁶ on velvoite ottaa EU:n jäsenvaltioiden syrjinnänvastaisissa määräyksissä käyttöön siirretty todistustaakka.

Ihmisoikeussopimuksen jaettua todistustaakkaa on selitetty EIT:n oikeuskäytännön avulla. Siinä on muiden alueellisten ja maailmanlaajuisten ihmisoikeuksien suojausmekanismien tapaan otettu käyttöön todistustaakan jakaminen yleisemmin ihmisoikeuksien loukkaamista koskevien kantelujen toteen näyttämisen yhteydessä. EIT:ssä on käytäntönä tarkastella koko saatavilla olevaa todistusaineistoa ottaen huomioon sen, että usein juuri valtion hallinnassa on suuri osa väitteen toteen näyttämiseen tarvittavista tiedoista. Jos siis kantajan esittämät tosiasiat vaikuttavat olevan uskottavia ja sopusoinnussa saatavilla olevien todisteiden kanssa, EIT katsoo ne toteen näytetyiksi, jollei valtio pysty antamaan vakuuttavaa vaihtoehtoista selitystä. EIT hyväksyy omien sanojensa mukaan tosiseikoiksi väitteet, joita

Jaettu todistustaakka: kantajan on osoitettava riittävän vakuuttavasti, että syrjivää kohtelua on voinut ilmetä. Näin voidaan tehdä syrjintää koskeva oletama, ja syrjintään oletetusti syyllistyneen tehtävänä on todistaa se vääräksi.

653 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/54/EY, annettu 5 päivänä heinäkuuta 2006, miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto).

654 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta.

655 Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista.

656 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/54/EY, annettu 5 päivänä heinäkuuta 2006, miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto).

tukee kaiken näytön ja myös tosiseikoista sekä osapuolten huomautuksista mahdollisesti tehtävien päätelmien vapaa harkinta. Näyttö saattaa perustua riittävän vahvojen, selvien ja yhdenmukaisten päätelmien tai tosiasioita koskevien kumoamattomien olettamien olemassaoloon. Tietyn päätelmän tekemiseen tarvittavan vakuuttavuuden taso ja tässä yhteydessä myös todistustaakan jako liittyvät luonnostaan asianomaisten tosiseikkojen erityispiirteisiin ja siihen, millaisia väitteitä on esitetty ja mistä ihmisoikeussopimuksen takaamasta oikeudesta on kysymys.⁶⁵⁷

Esimerkki: Asiassa *Timishev v. Venäjä*⁶⁵⁸ kantaja väitti, ettei häntä päästetty rajatarkastusaseman läpi tietylle alueelle, koska hän oli tšetšeniailaista alkuperää. EIT katsoi, että tämä vahvistettiin virallisissa asiakirjoissa, joissa mainittiin tšetšeniailaista alkuperää olevien henkilöiden liikkumista rajoittavasta politiikasta. Valtion selitystä ei katsottu vakuuttavaksi, koska sen väitteissä, joiden mukaan väitetyn syrjinnän uhri lähti vapaaehtoisesti jonosta, kun hänelle ei sallittu etuilla, oli epäohdonmukaisuuksia. EIT totesi näin ollen, että valittajaa oli syrjitty hänen etnisen alkuperänsä perusteella.

EU:n oikeudessa henkilön, joka väittää joutuneensa syrjityksi, on esitettävä ensin tosiseikat, joista voidaan olettaa, että syrjintää on tapahtunut. Niiden tosiseikkojen arviointi, joiden perusteella voidaan olettaa, että syrjintää on tapahtunut, kuuluu kansallisille oikeuselimille kansallisen lainsäädännön tai käytännön mukaan.

Esimerkki: Asiassa *Susanna Brunnhofer vastaan Bank der österreichischen Postsparkasse AG*⁶⁵⁹ kantaja väitti joutuneensa sukupuoleen perustuvan syrjinnän kohteeksi, koska hän sai pienempää palkkaa kuin hänen samassa palkkaluokassa ollut miespuolinen työtoverinsa. Unionin tuomioistuin totesi, että kantajan oli näytettävä toteen ensinnäkin, että hän oli saanut pienempää palkkaa ja toiseksi, että hän oli tehnyt samanarvoista työtä kuin hänen miespuolinen työtoverinsa. Tällä tavoin täyttyisivät ne edellytykset, joiden

657 EIT, *Nachova ym. v. Bulgaria* [suuri jaosto], nrot 43577/98 ja 43579/98, 6. heinäkuuta 2005, 147 kohta. Sama toistuu EIT:n asioissa *Timishev v. Venäjä*, nrot 55762/00 ja 55974/00, 13. joulukuuta 2005, 39 kohta, ja EIT, *D.H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007, 178 kohta.

658 EUT, *Timishev v. Venäjä*, nrot 55762/00 ja 55974/00, 13. joulukuuta 2005. 40–44 kohta.

659 Unionin tuomioistuin, C-381/99, *Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, 26. kesäkuuta 2001, 51–62 kohta.

perusteella voitaisiin olettaa, että erilaisen kohtelun syynä oli yksinomaan kantajan sukupuoli. Työnantajan tehtävänä olisi sen jälkeen osoittaa nämä seikat vääriksi.

Esimerkki: Asian *Patrick Kelly vastaan National University of Ireland (University College, Dublin)*⁶⁶⁰ kantaja haki ammatillisen koulutuksen ohjelmaan University College Dublin (UCD) -korkeakouluun, mutta hänen hakemuksensa hylättiin. Kantaja katsoi olevansa pätevämpi kuin naispuolinen hakija, joka oli hyväksytty kyseiseen koulutukseen. Hän väitti, ettei hänelle ollut annettu koulutuspaikkaa sukupuoleen perustuvan syrjinnän vuoksi, ja vaati jäljennöksiä muiden hakemuksista tosiseikkojen selvittämiseksi. UCD luovutti ainoastaan muokatut versiot.

Unionin tuomioistuin katsoi, että todistustaakasta sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa annetussa direktiivissä (97/80/EY) tai yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (76/207/ETY) ei anneta yleisesti ammatilliseen koulutukseen hakeneelle oikeutta saada tietoja muiden samaan koulutukseen hakeneiden pätevyyydestä syrjintäepäilyn perusteella ja että tällaiseen tietojen luovuttamiseen sovellettaisiin EU:n henkilötietojen luottamuksellisuutta koskevia sääntöjä. Kansallisen tuomioistuimen asiana oli kuitenkin päättää, edellyttikö neuvoston direktiivin 97/80/EY⁶⁶¹ tavoite tällaisten tietojen luovuttamista yksittäistapauksissa.

Esimerkki: Asiassa *Galina Meister vastaan Speech Design Carrier Systems GmbH*⁶⁶² kantajan hakemukset ohjelmistokehittäjän työhön oli hylätty. Hän arvioi täyttävänsä kyseessä olevan työpaikan täyttämiseksi vaadittavat edellytykset, ja hän katsoi, että häntä on kohdeltu hänen sukupuolensa, ikänsä ja etnisen alkuperänsä perusteella epäsuotuisammin kuin toista henkilöä vertailukelpoisessa tilanteessa. Unionin tuomioistuin katsoi, että EU:n lainsäädännön – rodusta riippumattonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi (2000/43/EY), yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi (2000/78/EY) ja miesten ja naisten yhdenvertaisuutta

660 Unionin tuomioistuin, C-104/10, *Patrick Kelly v. National University of Ireland (University College, Dublin)*, 21. heinäkuuta 2011.

661 Neuvoston direktiivi 97/80/EY, annettu 15 päivänä joulukuuta 1997, todistustaakasta sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa, kumottiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2006/54/EY, annettu 5 päivänä heinäkuuta 2006, miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto).

662 Unionin tuomioistuin, C-415/10, *Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH*, 19. huhtikuuta 2012.

koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto, 2006/54/EY) – mukaisesti työntekijöillä, jotka täyttävät työpaikkailmoituksen vaatimukset mutta joiden työpaikkahakemukset hylätään, ei ole oikeutta saada tietoja, joista ilmenee, onko työnantaja työhönottomenettelyn päätteeksi palkannut toisen hakijan. Kieltäytyminen antamasta tällaisia tietoja voidaan kuitenkin katsoa yhdeksi seikoista, joista voidaan päätellä, että työhönottomenettelyssä on syrjintää.

Myös **ihmisoikeussopimuksen** mukaan kantajan on esitettävä tosiseikat, joiden perusteella voidaan olettaa, että syrjintää on tapahtunut.

Esimerkki: Asiassa *Virabyan v. Armenia*⁶⁶³ kantaja oli pidätetty ampumaseen hallussapidosta epäiltyinä, ja häntä kaltoinkohdeltiin väitetysti hänen poliittisten mielipiteidensä vuoksi. Asiaa perustellessaan kantaja vetosi useisiin raportteihin, jossa kerrottiin yksityiskohtaisesti Armenian poliittisesta tilanteesta ja hallituksen suorittamasta poliittisen opposition laajamittaisesta sorrosta. Hän ilmoitti myös, että epäilystä, jonka vuoksi hänet oli pidätetty, ei ollut mitään uskottavaa näyttöä. Häntä oli kuulusteltu vain hänen osallistumisestaan mielenosoituksiin ja hänen asemastaan toisten kannustamisessa osallistumaan. EIT katsoi, että kantajan pidättämisen syy oli ollut poliittinen, mutta totesi, ettei tämä ollut riittävä peruste päätellä, että itse kaltoinkohtelu olisi johtunut poliittisista syistä. EIT korosti erityisesti, että kantajan väitteitä ei voitu todentaa puolueettomasti. Poliisien väkivaltaiselle käytökselle oli muita mahdollisia selityksiä: kosto vammasta, jonka kantaja oli aiheuttanut yhdelle heistä, kantajan ja poliisien välinen yhteenotto tai yleisesti poliisiin raakuus. EIT totesi, ettei se voinut todentaa ilman varteenotettavaa epäilyä, että poliittisilla syillä oli osansa kantajan kaltoinkohtelussa. Asian näyttö riitti kuitenkin siihen, että EIT totesi, että viranomaiset eivät olleet tutkineet, olisiko syrjinnällä voinut olla osansa kantajan kaltoinkohtelussa. Hallituksen olisi pitänyt todistaa, että se oli kerännyt ja varmistanut näytön, selvittänyt kaikki käytännölliset tavat saada totuus selville ja tehnyt täysin perusteltuja, puolueettomia ja objektiivisiä päätöksiä jättämättä pois epäilyttäviä tosiseikkoja, jotka olisivat voineet osoittaa, että väkivalta johtui politiikasta. Koska viranomaiset eivät olleet tutkineet useita epäjohtomukaisuuksia ja muita seikkoja, jotka viittasivat kyseisen toimenpiteen poliittisuuteen, eikä käytettävissä olleesta aineistosta

663 EIT, *Virabyan v. Armenia*, nro 40094/05, 2. lokakuuta 2012. Asia kuvataan yksityiskohtaisesti 5.11 kohdassa.

ollut tehty päätelmiä, EIT pystyi vahvistamaan, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 3 artiklan menettelyllisen osan kanssa.

On hyvä pitää mielessä kaksi asiaa. Ensinnäkin se, mitkä todisteet on otettava tutkittaviksi kansallisissa elimissä, määritellään kansallisessa laissa. Nämä määritelmät voivat olla rajoittavampia kuin EIT:n tai unionin tuomioistuimen käyttämät. Toiseksi todistustaakan kääntämistä koskevaa sääntöä ei yleensä sovelleta rikosoikeudellisissa asioissa, joissa valtio ryhtyy syytetoimiin tekijöitä vastaan viharikosten yhteydessä. Tämä johtuu siitä, että rikosoikeudellisen vastuun toteamiseen sovelletaan ankarampia näyttövaatimuksia. Lisäksi olisi ongelmallista vaatia tekijöiden näyttävän toteen, ettei heillä ollut rasistisia tarkoitusperiä, jotka ovat kokonaan subjektiivisia.⁶⁶⁴

Kun kantaja, joka väittää joutuneensa välittömän syrjinnän uhriksi, on esittänyt oletettaman syrjinnästä, syrjintään oletetusti syyllistynyt voi todistaa oletttaman vääräksi kahdella eri tavalla. Hän voi joko näyttää toteen, ettei kantaja tosiasiaassa ole samankaltaisessa tai vertailukelpoisessa tilanteessa **2.2.3 kohdassa** tarkasteltuun ”vertailukohteeseen” nähden tai että erilainen kohtelu ei perustu säänneltyyn syrjintäperusteeseen vaan muihin **3.2 kohdassa** tarkasteltuihin objektiivisiin eroihin. Jos vastaaja ei pysty osoittamaan oletttamaa vääräksi, hänen on esitettävä erilaiselle kohtelulle peruste, joka on objektiivisesti perusteltu ja oikeasuhteinen. **Ihmisoikeussopimuksen** mukaan syrjinnän oikeuttamista voidaan arvioida yleisesti puolueettomasti, kun taas **EU:n oikeudessa** erilainen kohtelu voidaan oikeuttaa vain tietyissä tapauksissa.⁶⁶⁵

Ihmisoikeussopimuksen nojalla on niin, että kun kantaja, joka väittää välillistä syrjintää tapahtuneen, esittää kumottavissa olevan oletttaman siitä, että toimenpide tai käytäntö on syrjivä, todistustaakka siirretään vastaajana olevalle valtiolle, jonka on osoitettava, että erilainen kohtelu ei ollut syrjivää⁶⁶⁶. **EU:n oikeudessa** välillistä syrjintää koskevassa asiassa vastaajan on todistettava, että toteutettu toimenpide, laki tai käytäntö on asianmukaista ja tarpeen oikeutettujen

664 EIT:n lähestymistavasta todistustaakan siirtämiseen rasistisen väkivallan yhteydessä ovat esimerkkinä asiat EIT, *Nachova ym. v. Bulgaria*, nrot 43577/98 ja 43579/98, [suuri jaosto] 6. heinäkuuta 2005, 144–159 kohta. EU:n syrjimättömyyslainsäädännössä edellytetään, että rikoslainsäädännön yhteydessä sovelletaan todistustaakan siirtämistä.

665 Ks. **3.1** ja **3.2 kohta**.

666 EIT, *D. H. ym. v. Tšekki* (suuri jaosto), nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007, 189 kohta.

tavoitteiden saavuttamiseksi, ja että aiheutuvat haitat eivät ole suhteettomia näin tavoiteltuihin päämääriin nähden⁶⁶⁷.

Esimerkki: Asiassa *Susanna Brunnhofer vastaan Bank der österreichischen Postsparkasse AG*⁶⁶⁸ unionin tuomioistuin antoi ohjeita siitä, miten työnantaja voi osoittaa syrjintää koskevan oletettaman vääräksi. Ensimmäisenä keinona on osoittaa, että miespuoliset ja naispuoliset työntekijät eivät tosiasiallisesti olleet vertailukelpoisessa tilanteessa, koska heidän suorittamansa työ ei ollut samanarvoista. Tilanne voi olla tämä silloin, kun heidän työhönsä kuuluu varsin erilaisia tehtäviä. Toisena keinona on osoittaa, että palkkaero johtuu sukupuolesta riippumattomista objektiivisista tekijöistä. Tästä voi olla kyse, kun miespuolisen työntekijän palkkaan kuuluvaksi on laskettu matkakorvaukset, joita hän saa, koska hänen työpaikkansa on kaukana kodista ja hänen on työviikon aikana käytettävä hotellimajoitusta.

Esimerkki: Unionin tuomioistuin katsoi asiassa *Feryn*⁶⁶⁹, että tekijän laatimat ilmoitukset ja hänen esittämänsä toteamukset antoivat aiheutta olettamaa, että oli kyse välittömästä syrjinnästä. Unionin tuomioistuin kuitenkin ilmoitti myös, että syrjintään oletetusti syyllistynyt voisi osoittaa oletettaman vääräksi näyttämällä toteen, ettei työhönottokäytännöissä tosiasiallisesti kohdeltu tiettyä etnistä alkuperää tai rotua olevia työntekijöitä eri tavalla. Hän voisi esimerkiksi osoittaa, että tiettyä etnistä alkuperää tai rotua olevia työntekijöitä otettiin jatkuvasti työhön.

Esimerkki: Asiassa *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁶⁷⁰ hlbt-ihmisten oikeuksia Romaniassa edistävä ja puolustava kansalaisjärjestö Accept valitti, että ammattijalkapalloseuran johtaja oli antanut julkisesti homofobisia lausuntoja. Se viittasi erityisesti tämän haastattelussa antamaan lausuntoon, ettei hän ottaisi työhön homoseksuaalia pelaajaa. Unionin tuomioistuin huomautti, että vaikka rahoittaja ei ole oikeudellisesti toimivaltainen toteuttamaan seuran puolesta sitovia toimia työhönoton alalla, hän kuitenkin väitti toimivansa tärkeissä

667 Unionin tuomioistuin, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia* [suuri jaosto], 16. heinäkuuta 2015, 128 kohta.

668 Unionin tuomioistuin, C-381/99, *Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, 26. kesäkuuta 2001.

669 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008.

670 Unionin tuomioistuin, C-81/12, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25. huhtikuuta 2013.

johtotehtävissä. Tässä tilanteessa rahoittajan lausunnot olisivat voineet aiheuttaa vastuun seuralle. Tämän vuoksi todistustaakka siitä, että syrjiviä työhönottokäytäntöjä ei ollut, olisi voitu kääntää jalkapalloseuralle. Unionin tuomioistuimien korosti, että tässä yhteydessä ei ollut tarpeen todistaa, että aikaisemmin on otettu työhön tiettyä sukupuolista suuntautumista edustavia henkilöitä, koska se olisi saattanut loukata oikeutta kyseisten henkilöiden yksityiselämän suojaan. Olsi riittänyt, jos seura olisi sanoutunut irti syrjinnän taustalla olevista julkisista lausunnoista ja ryhtynyt työhönottopolitiikassaan nimenomaisesti toimenpiteisiin varmistamaan yhdenvertaisen kohtelun periaatteen noudattamisen.

Myös **kansainvälisessä oikeudessa** sovelletaan periaatetta todistustaakan jakamisesta. Esimerkki tästä on rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean oikeuskäytännössä⁶⁷¹. Romaniaalkuperää oleva Slovakian kansalainen haki koulunkäynninohjaajan paikkaa. Hänen hakemuksensa hylättiin, ja tehtävään otettiin henkilö, joka ei ollut niin pätevä kuin vetoomuksen esittäjä ja jolla oli vähemmän kokemusta. Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea katsoi, että asiassa oli rikottu sopimusosapuolena olevan valtion velvoitetta taata yhdenvertaisuus oikeudessa tehdä työtä tekemättä eroa rodun, ihonvärin, kansalaisuuden tai etnisen alkuperäin perusteella. Tämä johtui siitä, että valtio ei ollut vastannut tyydyttävästi vetoomuksen esittäjän väitteisiin eikä ollut antanut vakuuttavia perusteluja vetoomuksen esittäjän erilaiselle kohtelulle tämän työhakemuksen hylkäämisessä. Komitea katsoi, että tuomioistuimien vaatimuksessa siitä, että vetoomuksen esittäjä todistaisi syrjivän aikomuksen, ei noudatettu rotusyrjinnän poistamista koskevan sopimuksen kieltoa käytöksestä, jolla on syrjivä vaikutus, eikä sopimusosapuolena olevan valtion käännettyä todistustaakkaa koskevaa menettelyä. Koska sopimusosapuolena oleva valtio on hyväksynyt kyseisen menettelyn mutta ei soveltanut sitä, se on loukannut vetoomuksen esittäjän oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, muun muassa asianmukaisen vastaamisen ja kärsityn vahingon korjaamisen osalta.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä komitea huomautti, että kun kyseessä olevan asian tosiseikat ja tapahtumat ovat kokonaan tai

671 YK, rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2015), *tiedonanto nro 56/2014*, CERD/C/88/D/56/2014, 4. joulukuuta 2015.

osittain viranomaisten tai muun vastaajan yksinomaista tietoa, todistustaakan on katsottava olevan viranomaisilla tai muulla vastaajalla⁶⁷².

Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea kehottaa myös sopimusosapuolina olevia valtioita sääntelemään todistustaakkaa siviilioikeudellisissa menettelyissä, joihin liittyy rotuun, ihonväriin, syntyperään ja kansalaisuuteen tai etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää siten, että kun kansalaisuudeton on esittänyt ilmeiseltä syrjinnältä vaikuttavan asian, jossa hän ollut kyseisen syrjinnän uhri, olisi vastaajan asiana antaa todisteet siitä, että erilaisella kohtelulla on puolueeton ja kohtuullinen oikeutus⁶⁷³.

6.2 Syrjinnän toteamisen kannalta merkityksettömät olosuhteet

Esimerkkeihin syrjinnästä liittyy usein tiettyjä tosiasioita, kuten ennakkoluulon olemassaolo tai syrjinnän tarkoituksellisuus. Niillä ei varsinaisesti ole merkitystä määriteltäessä, onko syrjinnän arviointiin käytettävä oikeudellinen kriteeri täytetty. Sen sijaan syrjintätapauksessa on näytettävä toteen, että kohtelu on ollut erilaista ja että se on perustunut kiellettyyn perusteeseen, joka ei ole oikeutettu. Tämä tarkoittaa, ettei väitteen toteen näyttämiseksi tarvitse todeta syrjintätapauksia ympäröiviä monia täydentäviä tosiseikkoja.

Ensinnäkään toteen ei tarvitse näyttää, että vastaajan motiivina on ollut ennakkoluulo. Rotuun tai sukupuoleen perustuvan syrjinnän toteen näyttämiseksi ei siis tarvitse näyttää toteen, että tekijällä on ”rasistisia” tai ”seksistisiä” mielipiteitä. Laissa ei yleensäkään voida säätää yksittäisten ihmisten asenteista, koska ne ovat henkilökohtaisia asioita. Siinä voidaan säätää vain toimista, joiden kautta tällaiset asenteet saattavat ilmetä.

672 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä YK:n komitea (2009), yleishuomaus nro 20: *Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, YK:n asiak. E/C.12/GC/20, 2. heinäkuuta 2009.

673 YK, rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (2005), *yleissuositus nro 30 "Discrimination against non-citizens"*, 24 kohta.

Esimerkki: Asiassa *Feryn*⁶⁷⁴ yrityksen omistaja sanoi soveltaneensa asianomaista sääntöä, koska hänen asiakkaansa (ei hän itse) eivät halunneet, että ”maahanmuuttajat” tulisivat heidän yksityisasuntoihinsa työskentelemään. Unionin tuomioistuin katsoi, ettei tällä seikalla ollut merkitystä päätettäessä, oliko kyseessä syrjintä. Syrjintämotiivia ei yleensä tarvitse näyttää toteen paitsi, jos on näytettävä toteen ”viharikoksen” tekeminen rikoslainsäädännön ankarampien näyttövaatimusten mukaisesti.

Toiseksi ei tarvitse osoittaa, että kyseessä olevan säännön tai käytännön tarkoituksena olisi ollut erilainen kohtelu. Tämä tarkoittaa, että vaikka viranomainen tai yksityishenkilö voi viitata hyvää tarkoittavaan tai vilpittömään käytäntöön, on kuitenkin kyse syrjinnästä, jos käytännöstä aiheutuu haittaa tietyille ryhmälle.

Esimerkki: Asiassa *D.H. ym. v. Tšekki*⁶⁷⁵ hallitus väitti, että ”erityiskoulujen” järjestelmä oli perustettu tukemaan romanilasten opetusta. Sen avulla oli määrä ratkaista romanilasten kielivaikeudet ja korvata puuttuva esikouluopetus. EIT ei kuitenkaan pitänyt merkityksellisenä sitä, oliko kyseessä oleva politiikka kohdistettu romanilapsiin. Syrjinnän toteennäyttämiseksi oli osoitettava, että politiikka vaikutti romanilapsiin kielteisellä tavalla ja suhteellisesti enemmän kuin valtaväestöön eikä sitä, että syrjintä oli ollut tarkoituksellista.⁶⁷⁶

Kolmanneksi unionin tuomioistuin katsoi erään rotusyrjintää ja seksuaalista suuntautumista koskevan tapauksen osalta, ettei yksilöitävissä olevan syrjinnän uhrin olemassaoloa tarvinnut näyttää toteen⁶⁷⁷. Tätä sovellettaneen yhdenmukaisesti myös muihin syrjintäperusteisiin vastaavissa olosuhteissa. EU:n lainsäädännön mukaisesti ei siis edellytetä yksilöitävissä olevan syrjinnän uhrin olemassaoloa. EIT:ssä sitä sen sijaan edellytetään, koska valitus ei muuten täyttäisi ihmisoikeussopimuksen 34 artiklan mukaisia tutkittavaksi ottamisen kriteerejä.

674 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008.

675 EIT, *D.H. ym. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007, 79 kohta.

676 *Ibid*, 175 ja 184 kohta.

677 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008; unionin tuomioistuin, C-81/12, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25. huhtikuuta 2013.

Esimerkki: Asiassa *Feryn*⁶⁷⁸ ei voitu osoittaa, että joku olisi hakenut työpaikkaa ja hakemus olisi hylätty. Ei myöskään löytynyt ketään, joka olisi ilmoituksen perusteella päättänyt olla hakematta työpaikkaa. Toisin sanoen ”yksilöitävissä olevaa” uhria ei ollut, ja asian oli saattanut unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi Belgian tasa-arvoelin. Unionin tuomioistuimen mukaan ei ollut tarpeen yksilöidä jotakuta syrjityksi tullutta henkilöä, koska ilmoituksen sanamuodosta kävi ilmi, ettei ”tiettyä etnistä alkuperää tai rotua olevien työntekijöiden” toivottu hakevan työpaikkaa. He siis tiesivät jo etukäteen, etteivät tulisi valituiksi. On siis mahdollista näyttää toteen lainsäädännön tai politiikan syrjivyyttä tarvitsematta osoittaa tosiasiallista uhria.

Esimerkki: Tapauksissa, joissa käytetään (jäljempänä käsiteltyjä) ”tilannetestejä”, niihin osallistuvat henkilöt usein tietävät tai odottavat, että heitä kohdellaan epäedullisesti. Heidän tärkeimpänä tavoitteenaan ei itse asiassa olekaan kyseessä olevan palvelun saaminen vaan todistusaineiston kerääminen. Näin ollen he eivät ole ”uhreja” perinteisessä merkityksessä. Heitä kiinnostaa lainsäädännön täytäntöönpanon varmistaminen eikä korvauksen saaminen kärsitystä haitasta. Ruotsissa käsitellyssä tapauksessa ryhmä oikeustieteen opiskelijoita suoritti tilannetestejä yökerhoissa ja ravintoloissa. Korkein oikeus (Högsta domstolen) katsoi, että testeihin osallistuneet voivat nostaa syrjivää kohtelua koskevia kanteita. Heille myönnettyjä korvauksia vähennettiin kuitenkin sen huomioon ottamiseksi, että heiltä ei ollut kielletty mitään, mitä he tosiasiallisesti olisivat halunneet (esimerkiksi pääsyä tiettyihin tiloihin).⁶⁷⁹ Unionin tuomioistuin on kuitenkin ilmeisesti omaksunut toisenlaisen lähestymistavan ”tilannetestaukseen”.

Esimerkki: Asia *Nils-Johannes Kratzer vastaan R+V Allgemeine Versicherung AG*⁶⁸⁰ koski asianajajaa, joka oli hakenut työpaikkaa ainoastaan syrjintää koskevan kantelun tekemiseksi eikä paikan saamiseksi. Unionin tuomioistuin totesi, että kyseinen henkilö ei voisi vedota yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin (2000/78/EY) ja miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto, 2006/54/EY) tarjoamaan

678 Unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008.

679 Ruotsi, Högsta domstolen, *Escape Bar & Restaurant v. Ombudsman against Ethnic Discrimination* T-2224-07, 1. lokakuuta 2008. Englanninkielinen yhteenveto, ks. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), 'Sweden', *European Anti-Discrimination Law Review*, nro 8, heinäkuu 2009, s. 68.

680 Unionin tuomioistuin, C-423/15, *Nils-Johannes Kratzer v. R+V Allgemeine Versicherung AG*, 28. heinäkuuta 2016.

suojaan, koska kyseinen tilanne ei kuulu näissä säännöksissä tarkoitetun käsitteen ”työn tai toimen saaminen” alaan. Unionin tuomioistuin totesi myös, että tällaista hakemusta voidaan pitää oikeuden väärinkäyttönä.

6.3 Tilastojen ja muiden tietojen merkitys

Tilastotiedoista voi olla huomattavaa apua valittajalle syrjintää koskevan olettaman aikaansaamisessa. Ne ovat erityisen hyödyllisiä välillisen syrjinnän toteennäyttämässä, koska näissä tilanteissa kyseessä olevat säännöt tai käytännöt ovat pintapuolisesti neutraaleja. Tässä yhteydessä on keskityttävä sääntöjen tai käytäntöjen vaikutuksiin, jotta voidaan osoittaa, että ne ovat kohtuuttoman epäedullisia tietyille ihmisryhmille verrattuna muihin samankaltaisessa tilanteessa oleviin. Tilastotietojen esittämistä voidaan käyttää yhdessä todistustaakan kääntämisen kanssa: jos tiedoista käy ilmi esimerkiksi, että naiset tai vammaiset henkilöt ovat erityisen epäedullisessa asemassa, valtion on annettava vakuuttava vaihtoehtoinen selitys tilastoissa oleville luvuille. **EIT** antoi asiaa koskevia lisäselvityksiä oikeustapauksen *Hoogendijk v. Alankomaat* yhteydessä:

Tuomioistuin katsoo, että valittajan kannalta oli riittävää, että kiistattomat viralliset tilastot perustivat prima facie -näytön siitä, että tietty sääntö, olkoonkin laadittu neutraalilla tavalla, vaikutti tosiasiasa selvästi suurempaan osaan naisia kuin miehiä. Vastaajahallituksen asiana oli tällöin näyttää, että se johtui objektiivisista seikoista, jotka eivät liittyneet sukupuoleen perustuvaan syrjintään.⁶⁸¹

Tuomioistuimet eivät ilmeisesti ole vahvistaneet tilastollisen näytön tutkimista varten tiukkaa vähimmäiskynnystä, joka olisi ylitettävä välillisen syrjinnän toteamista varten. **Unionin tuomioistuin** korostaa, että tilastoja tarvitaan merkittävä määrä. Asiaa *Nolte* koskevassa julkisasiamies Légerin ratkaisuehdotuksessa esitetään yhteenveto unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä. Siinä julkisasiamies totesi sukupuoleen perustuvan syrjinnän osalta:

⁶⁸¹ EIT, *Hoogendijk v. Alankomaat* (päätös), nro 58641/00, 6. tammikuuta 2005.

”[T]oimenpiteen on kohdistuttava ‘paljon useampiin naisiin kuin miehiin’ [Rinner-Kühn⁶⁸²] tai ‘prosentuaalisesti huomattavasti harvempiin miehiin kuin naisiin’ [Nimz,⁶⁸³ Kowalska⁶⁸⁴] tai ‘prosentuaalisesti huomattavasti useampiin naisiin kuin miehiin’ [De Weerd⁶⁸⁵], jotta voitaisiin katsoa, että sillä syrjitään jotain henkilöryhmää.”

Aiempien oikeustapausten perusteella tämän toimenpiteen on koskettava erityisen suurelta osin naisia Asiassa *Rinner-Kühn* annettussa tuomiossa unionin tuomioistuin totesi, että kyseessä oli syrjintä, kun naisten prosentuaalinen osuus oli 89 prosenttia. Käsiteltävänä olevassa asiassa esitetty 60 prosentin suuruinen prosentuaalinen osuus ei todennäköisesti ole riittävän suuri, jotta voitaisiin katsoa syrjinnän olevan kyseessä⁶⁸⁶

Tilastoja arvioitaessa kansallisten tuomioistuinten on vastaavasti päätettävä, kattavatko ne riittävästi henkilöitä sattuman ja lyhytaikaisten kehitysten poissulkemiseksi⁶⁸⁷.

Esimerkki: Tanskassa käsitelty asia⁶⁸⁸ koskee valtionvirastossa henkilöstön vähentämistarpeen vuoksi tehtyjä irtisanomisia. Kaikki irtisanotut työntekijät olivat yli 50-vuotiaita. Kaksi kantajaa väitti, että heitä oli syrjitty iän perusteella. Korkein oikeus totesi, että tilastotietojen perusteella voitiin esittää oletama ikään perustuvasta syrjinnästä. Tuomioistuin kuitenkin katsoi, että useita valtionvirastossa työskenteleviä työntekijöitä, jotka olivat kantajia vanhempia, ei ollut irtisanottu työvoiman vähentämismenettelyssä. Tällä perusteella tuomioistuin totesi, että tässä asiassa irtisanottuja

682 Unionin tuomioistuin, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn v. FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 13. heinäkuuta 1989.

683 Unionin tuomioistuin, C-184/89, *Helga Nimz v. Freie und Hansestadt Hamburg*, 7. helmikuuta 1991.

684 Unionin tuomioistuin, C-33/89, *Maria Kowalska v. Freie und Hansestadt Hamburg*, 27. kesäkuuta 1990.

685 Unionin tuomioistuin, C-343/92, *M. A. De Weerd, o.s. Roks, ym. v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen ym.*, 24. helmikuuta 1994.

686 Julkisasiamies Légerin 31.5.1995 esittämä ratkaisuehdotus asiassa unionin tuomioistuin, C-317/93, *Inge Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover*, 14. joulukuuta 1995, ratkaisuehdotuksen 57 ja 58 kohta.

687 Unionin tuomioistuin, C-127/92, *Pamela Mary Enderby v. Frenchay Health Authority and Secretary of State for Health*, 27. lokakuuta 1993.

688 Tanska, korkein oikeus, asia 28/2015, 14. joulukuuta 2015, englanninkielinen tiivistelmä: *European Equality Law Review* (2016), osa 1, s. 84.

työntekijöitä koskevat tilastotiedot tai valtionviraston ikärakennetta koskevat tiedot eivät tuoneet esiin tosiseikkoja, jotka olisivat tarkoittaneet mahdollista syrjintää.

Esimerkki: Asioissa *Hilde Schönheit vastaan Stadt Frankfurt am Main* ja *Silvia Becker vastaan Land Hessen*⁶⁸⁹ osa-aikainen työntekijä väitti, että häntä syrjittiin sukupuolen perusteella. Eläkkeiden väliset erot, jotka eivät perustuneet palvelusajan väliin eroihin, tarkoittivat, että osa-aikaisille työntekijöille maksettiin vähemmän kuin kokoaikaisille. Tilastollisesta näytöstä kävi ilmi, että 87,9 prosenttia osa-aikaisista työntekijöistä oli naisia. Koska toimenpide tasapuolisuudestaan huolimatta vaikutti naisiin suhteellisesti enemmän kuin miehiin, unionin tuomioistuin myönsi tämän antavan aiheutta olettaa, että kyse oli sukupuoleen perustuvasta välillisestä syrjinnästä. Asiassa *Gerster* katsottiin vastaavasti osa-aikatyöntekijöille aiheutunut haitta riittäväksi perusteeksi olettaa syrjintää tapahtuneen, kun 87 prosenttia heistä oli naisia⁶⁹⁰.

Esimerkki: Asiassa *Lourdes Cachaldora Fernández vastaan Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) ja Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*⁶⁹¹ kantaja oli maksanut vakuutusmaksuja Espanjan sosiaaliturvajärjestelmään lähes 40 vuotta. Tuona aikana hän työskenteli enimmäkseen kokoaikaisesti lukuun ottamatta vuosia 1998–2005, jolloin hän ensin työskenteli osa-aikaisesti ja oli sitten työttömänä. Vuonna 2010 hän haki työkyvyttömyyseläkettä. Asiaa koskevan lainsäädännön mukaan työkyvyttömyyseläke laskettiin käyttämällä viiteajanjaksona työkyvyttömyyden aiheuttavaa tapahtumaa edeltäneitä kahdeksaa vuotta. Työntekijöille, jotka olivat tehneet osa-aikatyötä välittömästi työttömyyttä edeltäneenä jaksona, myönnettiin alennettu työkyvyttömyyseläke. Alennus johtui osa-aikakertoimen soveltamisesta. Tämän laskentatavan mukaan kantajan työkyvyttömyyseläkettä oli alennettu huomattavasti. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin oli kysynyt, voidaanko asianomainen kansallinen säännös katsoa syrjiväksi sellaisia ihmisiä kohtaan, jotka ovat tehneet osa-aikatyötä välittömästi ennen kuin heidän vakuutusmaksunsa Espanjan sosiaaliturvajärjestelmään keskeytyivät. Se oli viitannut siihen,

689 Unionin tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-4/02 ja C-5/02, *Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main* ja *Silvia Becker v. Land Hessen*, 23. lokakuuta 2003.

690 Unionin tuomioistuin, C-1/95, *Hellen Gerster v. Freistaat Bayern*, 2. lokakuuta 1997.

691 Unionin tuomioistuin, C-527/13, *Lourdes Cachaldora Fernández v. Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) ja Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)* [suuri jaosto], 14. huhtikuuta 2015.

että tämä säännös vaikuttaisi erityisesti naisiin, koska Espanjassa on huomattavasti enemmän nais- kuin miespuolisia osa-aikatyöntekijöitä. Unionin tuomioistuin kuitenkin huomautti, että näitä säännöksiä ei sovellettu kaikkiin osa-aikatyöntekijöihin. Niitä sovellettiin vain rajattuun työntekijäryhmään, muun muassa kantajaan, jonka vakuutusmaksut keskeytyivät osa-aikaisen työllisyysjakson jälkeen kahdeksan vuoden viiteajanjaksolla. Näin ollen osa-aikatyöntekijöitä koskevat yleiset tilastotiedot eivät kokonaisuudessaan olleet asiaankuuluvia selvittäessä, vaikuttavatko Espanjan lain säännökset enemmän naisiin kuin miehin.

Esimerkki: Asiassa *Seymour-Smith*⁶⁹² oli kyse laitonta irtisanomista koskevasta Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädännöstä, jossa annettiin erityissuoja niille, jotka olivat työskennelleet yhtäjaksoisesti yli kahden vuoden ajan tietynlaisen työnantajan palveluksessa. Kantaja väitti, että tässä oli kyse sukupuoleen perustuvasta välillisestä syrjinnästä, koska miehet täyttivät tämän ehdon naisia todennäköisemmin. Tämä tapaus on mielenkiintoinen, koska unionin tuomioistuin ehdotti, että välillinen syrjintä voitaisiin näyttää toteen sillä perusteella, että tilastot osoittaisivat miespuolisten ja naispuolisten työntekijöiden välisen vähemmän merkittävän mutta ”jatkuvan ja suhteellisen pysyvän eron pitkän ajanjakson kuluessa”. Tämän asian tosiseikkojen osalta unionin tuomioistuin kuitenkin totesi, että koska 77,4 prosenttia miehistä ja 68,9 prosenttia naisista täytti edellytyksen esitettyjen tilastojen mukaan, ei ollut todistettu, että miespuolisiin työntekijöihin verrattuna huomattavasti pienempi osuus naispuolisista työntekijöistä täyttäisi asetetun edellytyksen.

Myös **ihmisoikeustuomioistuimen** oikeuskäytännössä on samanlainen lähestymistapa.

Esimerkki: Asiassa *Di Trizio v. Sveitsi*⁶⁹³ kokoaikaisesti työskennelleen kantajan oli lopetettava työ selkäkivun vuoksi. Hänelle myönnettiin työkyvyttömyysetuus, joka lopetettiin, kun hän oli synnyttänyt. Viranomaiset perustivat hänen etuuttaan koskevan päätöksen niin sanottuun yhdistelmäetuuteen. He olivat olettaneet, ettei hän olisi työkykyisenäkään työskennellyt kokoaikaisesti lapsen syntymän jälkeen. EIT huomautti, että

692 Unionin tuomioistuin, C-167/97, *Regina v. Secretary of State for Employment, ex parte Seymour-Smith ja Perez*, 9. helmikuuta 1999.

693 EIT, *Di Trizio v. Sveitsi*, nro 7186/09, 2. helmikuuta 2016.

kantaja olisi todennäköisesti saanut osittaista työkyvyttömyysetuutta, jos hän olisi työskennellyt kokoaikaisesti tai jos hän olisi omistanut aikansa kokonaan kodille. Se vetosi myös tilastoihin, jotka osoittivat, että 97 prosenttia henkilöistä, joihin yhdistelmämenetelmä vaikutti, oli naisia, jotka halusivat lyhentää työaikaansa lapsen syntymän jälkeen. Näin ollen tilastoista saatiin riittävän luotettavaa tietoa olettaman esittämiseksi välillisestä syrjinnästä.

Esimerkki: Asiassa *D.H. ym. v. Tšekki*⁶⁹⁴ kantajat olivat romaneja. Kantelussa oli kyse siitä, että kantajien lapset jätettiin yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ja sijoitettiin oppimisvaikeuksista kärsiville tarkoitettuihin ”erityiskouluihin” sen perusteella, että he olivat etniseltä alkuperältään romaneja. Romanilapsia sijoitettiin ”erityiskouluihin” heille tehtyjen älyllisten kykyjen mittaamiseen tarkoitettujen testien perusteella. Vaikka käytäntö vaikutti neutraalilta, romanilasten oli testien luonteen vuoksi luonnostaan vaikeampi saada tyydyttäviä tuloksia ja päästä yleiseen koulutusjärjestelmään. EIT katsoi, että tämä näytettiin toteen tilastollisin todistein, joista kävi ilmi, että erityisen suuri osuus niistä oppilaista, jotka olivat alkuperältään romaneja, sijoitettiin ”erityiskouluihin”. Kantajat esittivät tilastotietoja omalta maantieteelliseltä alueeltaan. Niiden mukaan 50–56 prosenttia erityiskoulujen oppilaista oli romaneja, kun heidän osuutensa koko kouluikäisestä väestöstä oli vain noin 2 prosenttia. Hallitustenvälisistä lähteistä saatujen tietojen mukaan koko maassa 80–90 prosenttia romaneista kävi erityiskoulua. EIT katsoi, että vaikka tiedot eivät olleet tarkkoja, niistä kävi ilmi, että niiden romanilasten lukumäärä, joihin toimenpide oli vaikuttanut, oli ”suhteettoman suuri” suhteessa heidän osuuteensa koko väestöstä.⁶⁹⁵

Esimerkki: Asiassa *Abdu v. Bulgaria*⁶⁹⁶ kantaja ja hänen ystävänsä, jotka molemmat olivat Sudanin kansalaisia, olivat olleet tappelussa bulgarialaisten nuorten kanssa. Kantajan mukaan heidän kimppuunsa oli hyökännyt kaksi nuorta miestä, jotka olivat solvanneet heitä rasistisin huomautuksin. Oikeudenkäynti hyökkääjiä vastaan lopetettiin, koska ei voitu varmistaa, kuka oli aloittanut tappelun ja mikä oli ollut sen syy. Viranomaiset eivät olleet kuulleet todistajia eivät kuulustelleet väitettyjä hyökkääjiä näiden toimien mahdollisista rasistisista motiiveista. EIT katsoi, että viranomaisilla oli

694 EIT, *D.H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13. marraskuuta 2007.

695 *Ibid*, 18 ja 196–201 kohta.

696 EIT, *Abdu v. Bulgaria*, nro 26827/08, 11. maaliskuuta 2014.

ollut hallussaan tietoja mahdollisesta rasistisesta motiivista ja että he eivät olleet tehneet siitä tehokasta tutkintaa. EIT viittasi tuomiossaan rasistista väkivaltaa Bulgariassa koskeviin kansallisiin ja kansainvälisiin raportteihin, joista kävi ilmi, että Bulgarian viranomaiset eivät tavallisesti selvittäneet kyseisten tapausten rasistista luonnetta.

Se, että suojattu ryhmä kärsii suhteettomasti enemmän, voidaan näyttää toteen myös silloin, kun saatavilla ei ole tilastotietoja mutta käytettävissä olevista luotettavista lähteistä saadaan tukea tälle näkemykselle.

Esimerkki: Asiassa *Opuz v. Turkki* oli kyse henkilöstä, joka oli syyllistynyt perheväkivaltaan sekä useaan otteeseen pahoinpidelty vaimoaan ja tämän äitiä ja lopulta surmannut äidin⁶⁹⁷. EIT katsoi, ettei valtio ollut suojellut valittajaa ja hänen äitiään epäinhimilliseltä ja halventavalta kohtelulta eikä myöskään suojellut viimeksi mainitun henkeä. Se katsoi myös, että valtio oli syrjinyt kantajia, koska asianmukaista suojelua ei tarjottu sen perusteella, että kantajat olivat naisia. EIT päätyi tähän toteamukseen osaksi sen perusteella, että perheväkivallan uhrit ovat todistetusti pääosin naisia. Asiaan vaikuttivat myös tiedot, joiden mukaan kansalliset tuomioistuimet käyttävät suhteellisen harvoin valtuuksiaan antaa määräyksiä perheväkivallan uhrien suojelemisesta. Tämän tapauksen erityispiirteenä oli, ettei EIT:lle esitetty tilastoja siitä, että perheväkivallan uhrit ovat pääosin naisia. Tässä yhteydessä todettiinkin, ettei tästä asiasta ollut Amnesty Internationalin mukaan luotettavia tietoja. EIT oli valmis hyväksymään Amnesty Internationalin, erään hyvämaineisen kansallisen kansalaisjärjestön ja naisten syrjinnän poistamista käsittelevän YK:n komitean arvioinnin siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta on vakava ongelma Turkissa.

On syytä huomata, että tilastotiedot eivät välttämättä aina ole tarpeen välillisen syrjinnän toteennäyttämiseksi. Käsiteltävän asian tosiseikoista riippuu, tarvitaanko tilastoja väitteen toteen näyttämiseen. Voi jo riittää, että esitetään todisteita samaan suojattuun ryhmään kuuluvien muiden henkilöiden käytännöistä tai uskosta.

697 EIT, *Opuz v. Turkki*, nro 33401/02, 9. kesäkuuta 2009.

Esimerkki: Asiassa *Oršuš ym. v. Kroatia*⁶⁹⁸ tiettyihin kouluihin oli perustettu luokkia, joissa opetusohjelma oli suppeampi kuin muissa luokissa. Väitteen mukaan romanioppilaiden osuus näiden luokkien oppilaista oli suhteettoman suuri, minkä vuoksi kyseessä oli etniseen alkuperään perustuva välillinen syrjintä. Hallitus väitti, että nämä luokat oli muodostettu kroatian kielitaidon perusteella ja että kun oppilas saavutti riittävän kielitaidon, hänet siirrettiin sekaluokkaan. EIT katsoi, että pelkästään tilastojen perusteella ei voitu tehdä syrjintää koskevaa olettaa, kuten asiassa *D.H. ym.* Eräissä kouluissa 44 prosenttia oppilaista oli romaneja ja 73 prosenttia heistä oli romaniluokalla. Toisessa koulussa taas 10 prosenttia oppilaista oli romaneja ja 36 prosenttia heistä kävi romaniluokkaa. Tämä vahvisti sen, ettei romanilapsia sijoitettu automaattisesti erillisiin luokkiin. EIT totesi kuitenkin edelleen, että välillistä syrjintää koskevan väitteen hyväksyminen ei välttämättä edellyttänyt tilastotietoja. Tässä tapauksessa toimenpidettä, jolla lapset sijoitettiin erillisiin luokkiin puutteellisen kroatian kielen taidon perusteella, sovellettiin vain romanioppilaisiin. Tämä riitti erilaista kohtelua koskevan oletaman tekemiseen.

On myös tärkeää panna merkille, että tietoja ja tilastoja voidaan verrata vain, kun niitä on käytettävissä. Euroopan komissio julkaisi tässä yhteydessä vuoden 2014 maaliskuussa **EU:n lainsäädännön** nojalla suosituksen⁶⁹⁹, jossa keskitytään palkkauksen läpinäkyvyyteen. Suosituksen tarkoituksena on ehdottaa jäsenvaltioille toimenpiteitä, joilla helpotetaan palkkauksen läpinäkyvyyttä yrityksissä, muun muassa siten, että parannetaan työntekijöiden mahdollisuuksia saada tietoa palkkauksesta tai luodaan järjestelmät palkoista tiedottamista ja työn sukupuolineutraaleja luokittelujärjestelmiä varten yrityksissä.

Myös Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaan sopimuspuolina olevien valtioiden on edistettävä positiivisia toimenpiteitä palkkakuilun umpeen kuromiseksi, muun muassa toimenpiteillä, jolla parannetaan palkkatilastojen laatua ja kattavuutta⁷⁰⁰.

698 EIT, *Oršuš ym. v. Kroatia* [suuri jaosto], nro 15766/03, 16. maaliskuuta 2010, 152–153 kohta.

699 Euroopan komission suositus [2014/124/EU](#), annettu 7 päivänä maaliskuuta 2014, miesten ja naisten samapalkkaisuuden periaatteen lujittamisesta läpinäkyvyyden avulla, EUVL L 69, 8.3.2014.

700 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, päätelmät XXVII-2 (2005), Tšekki.

6.4 Syrjinnänvastaisen lainsäädännön täytäntöönpano

Keskeiset kohdat

- Syrjinnänvastainen lainsäädäntö voidaan panna täytäntöön käynnistämällä siviilioikeudellinen, hallinnollinen tai rikosoikeudellinen menettely väitetyjä syrjiöitä vastaan.
- Sovellettavien seuraamusten on oltava tehokkaista, oikeasuhteisia ja varoittavia, mutta jäsenvaltiot voivat vapaasti valita erilaisista asianmukaisista toimenpiteistä.

Syrjinnänvastaiset lait voidaan panna täytäntöön siviilioikeudellisessa, hallinnollisessa tai rikosoikeudellisessa menettelyssä. Siviilioikeudellisessa menettelyssä syrjinnän uhri voi saada korvausta, kun taas rikosoikeudellisen menettelyn tarkoituksena on rangaista syrjiöitä.

EU:n oikeudessa syrjimättömyysdirektiiveissä vaaditaan jäsenvaltioita luomaan oikeudellisia ja/tai hallinnollisia menettelyjä, joita käyttämällä yksittäiset henkilöt voivat vaatia yhdenvertaisuusdirektiivien mukaisia oikeuksiaan⁷⁰¹. Lisäksi säädetään, että seuraamusten, joihin saattaa kuulua korvausten maksaminen uhrille, on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia⁷⁰². Unionin tuomioistuin on korostanut useasti, että tehokkaita seuraamuksia tarvitaan, sillä niillä voidaan tehokkaasti estää syrjintätapauksia ja rangaista niistä. Seuraamusten vakavuuden on oltava oikeassa suhteessa rikkomusten vakavuuteen. Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevassa direktiivissä ei kuitenkaan säädetä erityisestä seuraamuksesta: siinä annetaan jäsenvaltioiden valita vapaasti erilaisista ratkaisuista, jotka soveltuvat sen tavoitteen saavuttamiseen⁷⁰³. Jos jäsenvaltio kuitenkin päättää rangaista syrjinnästä korvauksen maksamisella, sen on oltava riittävä kärsittyyn vahinkoon nähden ja siten sen on oltava suurempi kuin pelkkä nimellinen korvaus, jotta sen tehokkuus ja pelotevaikutus voidaan varmistaa.

701 Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 9 artiklan 1 kohta; miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskevan direktiivin (uudelleenlaadittu toisinto) 17 artiklan 1 kohta; tavaraita ja palveluita koskevan tasa-arvodirektiivin 8 artiklan 1 kohta; rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 7 artiklan 1 kohta.

702 Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin 17 artikla; rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 15 artikla.

703 Unionin tuomioistuin, C-14/83, *Sabine von Colson ja Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, 9. huhtikuuta 1984.

Sovellettavien seuraamusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia silloinkin, kun uhria ei voida yksilöidä⁷⁰⁴. Tämä tarkoittaa, että EU:n oikeussuojakeinoja koskevassa lähestymistavassa ylitetään perinteinen yksilön oikeuksiin perustuva oikeudellinen lähestymistapa.

Joissakin tapauksissa katsotaan, että riittävä oikeudellinen suoja syrjinnältä edellyttää rikosoikeudellisia toimenpiteitä.

Esimerkki: Asiassa *Asociația Accept vastaan Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁷⁰⁵ (jota käsitellään 4.1, 5.3 ja 6.1 kohdassa), joka koskee jalkapalloseuran rahoittajan esittämiä syrjiviä kommentteja, unionin tuomioistuin katsoi, että puhtaasti vertauskuvallista seuraamusta ei voida pitää yhteensoveltuvana tehokasta, oikeasuhteista ja varoittavaa seuraamusta koskevan vaatimuksen kanssa. Jäi kuitenkin kansallisen tuomioistuimen päätettäväksi, täyttääkö kirjallinen varoitus tässä tilanteessa vaatimukset. Unionin tuomioistuin korosti myös, että kaikkien syrjintäasioita koskevien kansallisten säännösten mukaisten oikeussuojakeinojen olisi täytettävä yksittäin tehokkuutta, oikeasuhteisuutta ja varoittavuutta koskevat vaatimukset.

Esimerkki: Asiassa *María Auxiliadora Arjona Camacho vastaan Securitas Seguridad España, SA*⁷⁰⁶ kansallisessa menettelyssä oli kyse Arjona Camacholle irtisanomisesta sukupuoleen perustuvan syrjinnän vuoksi myönnettävästä seuraamuksenluonteisesta vahingonkorvauksesta. Unionin tuomioistuin katsoi, että korvauksen on katettava kokonaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko. Korvaus, joka ylittää vahingon täyden korvauksen, sallitaan mutta sitä ei vaadita yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä.

Ihmisoikeussopimuksen mukaan valtioiden on taattava, että kansallisten tuomioistuinten kantajia koskevat päätökset pannaan asianmukaisesti ja

704 Unionin tuomioistuin, C-81/12, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25. huhtikuuta 2013, 36 kohta; unionin tuomioistuin, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*, 10. heinäkuuta 2008, 23–25 kohta.

705 Unionin tuomioistuin, C-81/12, *Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25. huhtikuuta 2013.

706 Unionin tuomioistuin, C-407/14, *María Auxiliadora Arjona Camacho v. Securitas Seguridad España, SA*, 17. joulukuuta 2015.

riittävästi täytäntöön. Tuomion täytäntöönpanon laiminlyönti voi puolestaan olla ihmisoikeussopimuksen rikkomus.

Esimerkki: Asiassa *García Mateos v. Espanja*⁷⁰⁷ oli kyse siitä, että kantajan pyyntö hänen työaikansa lyhentämisestä, jotta hän voisi huolehtia pojastaan, evättiin. Espanjan perustuslakituomioistuin vahvisti, että kantajaa syrjittiin sukupuolen perusteella, ja vei asian työtuomioistuimeen, joka ei ottanut kantajan asiaa käsiteltäväksi. Perustuslakituomioistuin katsoi seuraavaksi, että sen edellistä tuomiota ei ollut pantu asianmukaisesti täytäntöön ja julisti työtuomioistuimen toisen tuomion mitättömäksi. Se kuitenkin päätti, että asiaa ei olisi tarpeen viedä alempaan tuomioistuimeen, koska sillä välin kantajan poika oli täyttänyt kuusi vuotta ja uusi tuomio olisi merkityksetön. Se huomautti lisäksi, että asiaa koskevassa kansallisessa lainsäädännössä ei ollut säädetty korvauksen maksamisesta. EIT korosti, että huolimatta kahdesta kantajan hyväksi annetusta tuomiosta kansallinen tuomioistuin ei ollut toteuttanut korvausta, ja katsoi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohtaa yhdessä 14 artiklan kanssa.

Esimerkki: Asia *Hulea v. Romania*⁷⁰⁸ koski vanhempainvapaan epäämistä kantajalta. Perustuslakituomioistuin katsoi, että kyseessä oleva säädös rikkoi sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellon periaatteita, mutta kieltäytyi myöntämästä hänelle korvausta. EIT katsoi, että asiassa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa, koska tuomioistuimet eivät olleet antaneet riittäviä syitä päätökselleen olla myöntämättä korvausta.

Myös se, että EIT:n antamaa tuomiota, jossa on todettu ihmisoikeussopimuksen rikkominen, ei panna täytäntöön, voi olla ihmisoikeussopimuksen uusi rikkominen.

Esimerkki: Asiassa *Sidabras ym. v. Liettua*⁷⁰⁹ kolme kantajaa valitti siitä, että Liettua ei ollut kumonnut lainsäädäntöä, jolla kielletään entisiltä KGB:n työntekijöiltä työskentely tietyillä yksityisen sektorin aloilla, huolimatta heidän hyväkseen annetuista aiemmista EIT:n tuomioista⁷¹⁰. Kolmannen

707 EIT, *García Mateos v. Espanja*, nro 38285/09, 19. helmikuuta 2013.

708 EIT, *Hulea v. Romania*, nro 33411/05, 2. lokakuuta 2012.

709 EIT, *Sidabras ym. v. Liettua*, nrot 50421/08 ja 56213/08, 23. kesäkuuta 2015.

710 EIT *Sidabras ja Džiautas v. Liettua*, nrot 55480/00 ja 59330/00, 27. heinäkuuta 2004, ja EIT, *Rainys ja Gasparavičius v. Liettua*, nrot 70665/01 ja 74345/01, 7. huhtikuuta 2005.

kantajan osalta EIT pani merkille, että kansalliset tuomioistuimet olivat tunnustaneet hänen irtisanomisensa olleen vastoin ihmisoikeussopimusta ja todenneet yksiselitteisesti, että hänen palauttamistaan työhön ei voitaisi ratkaista suotuisasti niin kauan kuin KGB-laki olisi voimassa. Tämän lausunnon ja perustelujen puutteiden valossa valtio ei ollut osoittanut vakuuttavasti, että kansallisten tuomioistuinten viittaus KGB-lakiin ei ollut ollut ratkaiseva tekijä sen oikeusperustan laatimisessa, jonka perusteella kolmannen kantajan vaatimus työhön palaamisesta oli evätty. Näin ollen asiassa oli rikottu 14 artiklaa yhdessä 8 artiklan kanssa. EIT kuitenkin katsoi, että ensimmäinen ja toinen kantaja eivät olleet osoittaneet uskottavasti, että heitä syrjittiin sen jälkeen, kun EIT oli antanut tuomion heidän edellisessä asiassaan. Ensimmäinen kantaja oli työttömänä perustelluista syistä, tarkemmin sanottuna siksi, että hänellä ei ollut tarvittavaa pätevyyttä, kun taas toinen kantaja ei koskaan yrittänyt saada muita yksityisen sektorin työpaikkoja.

Lisäksi elämää koskevan oikeuden ja kidutuksen ja epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen kiellon osalta ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklalla luodaan valtiolle myös velvollisuus tutkia tehokkaasti väitteet kaltoinkohtelusta. Se sisältää myös väitteet siitä, että kaltoinkohtelu oli itsessään syrjivää, ja sen motiivina oli esimerkiksi rasismi.⁷¹¹. Tätä käsitellään viharikoksia koskevassa [2.6 kohdassa](#).

711 EIT, *Turan Cakir v. Belgia*, nro 44256/06, 10. maaliskuuta 2009.

Oikeustapauksia

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan unionin tuomioistuimien valittuja oikeustapauksia

Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

EIT

Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä [suuri jaosto], nrot 60367/08 ja 961/11, 2017 (elinkautinen vankeusrangaistus)

Pichkur v. Ukraina, nro 10441/06, 2013 (eläkkeen maksaminen asuinpaikan mukaan)

Savez crkava "Riječ života" ym. v. Kroatia, nro 7798/08, 2010 (tiettyjen oikeuksien epääminen uskonnolliselta yhteisöltä)

Unionin tuomioistuin

Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut v. Conseil des ministres [suuri jaosto], C-236/09, 2011 (erilaiset ehdot miesten ja naisten vakuutusmaksuissa ja -etuuksissa)

Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym. [suuri jaosto], C-571/10, 2012 (asumisetuuksien epääminen kolmannen maan kansalaisilta)

Välitön syrjintä

EIT

Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta [suuri jaosto], nro 13378/05, 2008 (perintöveroa koskevan vapautuksen epääminen yhdessä asuvilta sisaruksilta)

Guberina v. Kroatia, nro 23682/13, 2016 (syrjivä kohtelu kantajan lapsen vammaisuuden vuoksi)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia, kantelu nro 91/2013, 2015 (sellaisten lääkärien syrjintä, jotka eivät kieltäytyneet aborttipalveluista omantunnonsyistä)

Unionin tuomioistuin

Debra Allonby v. Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment, C-256/01, 2004 (ulkopuolisessa yrityksessä työskentelystä johtuvat erilaiset työehdot)

Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12, 2013 (aviopareille rajattujen etuuksien epääminen rekisteröidyssä parisuhteessa olevilta samaa sukupuolta olevilta kumppaneilta)

P v. S ja Cornwall County Council, C-13/94, 1996 (irtisanominen sukupuolenkorjauksen jälkeen)

S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law [suuri jaosto], C-303/06, 2008 (työntekijän epäedullinen kohtelu – vammaisen lapsen äiti)

Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, 2006 (transnaisen eläkeikä)

Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen [suuri jaosto], C-267/06, 2008 (leskeneläkkeen epääminen rekisteröidyssä parisuhteessa olevilta kumppaneilta)

Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern, C-356/12, 2014 (erilaiset ehdot eri ajokorttiluokille)

Välillinen syrjintä

EIT

D.H. ym. v. Tšekki [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007 (romanilasten sijoittaminen erityiskouluihin)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska, kantelu nro 81/2012, 2013 (autististen lasten ja nuorten koulutukseen osoitettujen valtion varojen vähäisyys)

Unionin tuomioistuin

CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisija za zashtita ot diskriminatsia [suuri jaosto], C-83/14, 2015 (sähkömittarien sijoittaminen romanivaltaisessa kaupunginosassa)

Isabel Elbal Moreno v. Instituto Nacional de la Seguridad Social, Tesorería General de la Seguridad Social, C-385/11, 2012 (osa-aikatyöntekijöiden rajoitettu eläkeoikeus)

Johann Odar v. Baxter Deutschland GmbH, C-152/11, 2012 (vammaisille työntekijöille sosiaalisuunnitelman mukaan maksettavat joustavat irtisanomiskorvaukset)

Moniperusteinen ja risteävä syrjintä

EIT

B.S. v. Spain, nro 47159/08, 2012 (poliisin tekemää kaltoinkohtelua koskevien väitteiden perusteellista tutkimista koskevan velvollisuuden noudattamisen laiminlyönti)

Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugali [suuri jaosto], nro 17484/15, 2017 (50-vuotiaalle naiselle lääketieteellisen virheen vuoksi myönnetyn korvauksen vähentämistä koskeva syrjivä päätös)

S.A.S. v. Ranska [suuri jaosto], nro 43835/11, 2014 (kielto käyttää kasvat peittävää huntua)

Unionin tuomioistuin

David L. Parris v. Trinity College Dublin ynnä muut, C-443/15, 2016
(leskeneläkkeen maksaminen samaa sukupuolta olevalle rekisteröidylle kumppanille)

Häirintä sekä käsky tai ohje harjoittaa syrjintää

EIT

Catan ym. v. Moldova ja Venäjä [suuri jaosto], nrot 43370/04, 18454/06 ja 8252/05, 2012 (oppilaiden häirintä)

Dorđević v. Kroatia, nro 41526/10, 2012 (vammaisesta miehestä ja hänen äitinsä häirintä)

Unioinin tuomioistuin

Carina Skareby v. Euroopan komissio, F-42/10, 2012 (esimiehen harjoittama kiusaaminen)

CQ v. Euroopan parlamentti, F-12/13, 2014 (kiusaaminen)

Q. v. Euroopan komissio, F-52/05, 2008 (kiusaaminen)

S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law [suuri jaosto], C-303/06, 2008 (työntekijän epäedullinen kohtelu – vammaisesta lapsen äiti)

Erityistoimenpiteet

EIT

Çam v. Turkki, nro 51500/08, 2016 (musiikkikouluun pääsyn epääminen opiskelijan näkövammaisuuden vuoksi)

Horváth ja Kiss v. Unkari, nro 11146/11, 2013 (romanilasten sijoittaminen erityiskouluun)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

The Central Association of Carers in Finland v. Suomi, kantelu nro 71/2011, 2012 (ikäntyneiden henkilöiden pitkäaikaishoidon palvelujen hinnoittelujärjestelmä Suomessa)

Unionin tuomioistuin

Eckhard Kalanke v. Freie Hansestadt Bremen, C-450/93, 1995 (naispuolisten hakijoiden etusija tehtävissä tai ylennyksissä)

Hellmut Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen, C-409/95, 1997 (naispuolisten hakijoiden etusija tehtävissä tai ylennyksissä)

Katarina Abrahamsson ja Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist, C-407/98, 2000 (naispuolisten hakijoiden etusija tehtävissä tai ylennyksissä)

Maurice Leone and Blandine Leone v. Garde des Sceaux, ministre de la Justice ja Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales, C-173/13, 2014 (varhaiseläke naispuolisille virkamiehille)

Viharikos/vihapuhe

EIT

Delfi AS v. Viro [suuri jaosto], nro 64569/09, 2015 (verkkouutispalvelun vastuu tuntemattomien kolmansien osapuolten esittämistä loukkaavista kommenteista)

Halime Kiliç v. Turkki, nro 63034/11, 2016 (lähisuhdeväkivalta)

Identoba ym. v. Georgia, No. 73235/12, 2015 (homofobiaan perustuvat hyökkäykset hlbt-yhteisöä vastaan)

M'Bala M'Bala v. Ranska (päätös), nro 25239/13, 2015 (vihan ja antisemitismin ilmaiseminen)

Perinçek v. Sveitsi [suuri jaosto], nro 27510/08, 2015 (ottomaani-imperiumin tekemän armenialaisten kansanmurhan kieltäminen)

Škorjanec v. Kroatia, nro 25536/14, 2017 (rasismiin perustuva väkivalta)

Virabyan v. Armenia, nro 40094/05, 2012 (kaltoinkohtelu poliittisen mielipiteen vuoksi)

Epäedullisemman kohtelun oikeuttaminen

Unionin tuomioistuin

Abercrombie & Fitch Italia Srl v. Antonino Bordonaro, C-143/16, 2017
(automaattinen irtisanominen 25 vuoden iässä)

Asma Bougnaoui ja Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v. Micropole SA [suuri jaosto], C-188/15, 2017 (islamilaisten huivin käyttö töissä)

Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, C-222/84, 1986 (naispuolisen poliisin työsopimuksen uudistamatta jättäminen ja ampuma-asekoulutuksen epääminen häneltä)

Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014 (30 vuoden ikäraja paikallispoliisin työhönotossa)

Silke-Karin Mahlburg v. Land Mecklenburg-Vorpommern, C-207/98, 2000 (raskaana olevien naisten työolojen rajoitukset)

Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland, C-285/98, 2000 (naisten pääsyn epääminen armeijan tehtäviin, joihin liittyy aseiden käyttöä)

Ute Kleinsteuber v. Mars GmbH, C-354/16, 2017 (osa-aikatyöntekijän varhaiseläkkeen laskeminen)

Työllisyys

EIT

Danilenkov ym. v. Venäjä, nro 67336/01, 2009 (ammattiyhdistyksestä johtuva häirintä työpaikalla)

I.B. v. Kreikka, nro 552/10, 2013 (HIV-positiivisen työntekijän irtisanominen)

Unionin tuomioistuin

Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 (jalkapalloseuran rahoittajan homofobiset kommentit)

C., C-122/15, 2016 (eläkkeen lisätulovero)

Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12, 2013 (avioliiton johdosta työntekijöille annettavien

erityisetuksien epääminen rekisteröidyn parisuhteen solmineilta samaa sukupuolta olevilta kumppaneilta)

J.J. de Lange v. Staatssecretaris van Financiën, C-548/15, 2016
(ammattikoulutuskustannusten verokohtelu)

Jennifer Meyers v. Adjudication Officer, C-116/94, 1995 (yksinhuoltajien oikeutta perhe-etuuteen koskeva laskentatapa)

Julia Schnorbus v. Land Hessen, C-79/99, 2000 (asepalveluksen suorittaneiden miespuolisten hakijoiden etusija koulutuspaikkoihin)

Jürgen Römer v. Freie und Hansestadt Hamburg, C-147/08, 2011 (vain avioparien saatavilla olevat lisäeläkkeet)

Nadežda Riežniece v. Zemkopības ministrija ja Lauku atbalsta dienests, C-7/12, 2013 (irtisanominen vanhempainvapaan jälkeen)

Hyvinvointijärjestelmä ja sosiaaliturva

EIT

Andrle v. Tšekki, nro 6268/08, 2011 (miesten ja naisten erilainen eläkeikä)

Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta, nro 56328/07, 2011 (asumisavustuksen epääminen maahanmuuttaja-aseman vuoksi)

Gouri v. Ranska (päätös), nro 41069/11, 2017 (asuinpaikasta riippuva vammaisetuus)

Stummer v. Itävalta [suuri jaosto], nro 37452/02, 2011 (vankilassa tehty työ)

Unionin tuomioistuin

Anita Cristini v. Société nationale des chemins de fer français, C-32/75, 1975 (suurperheille tarkoitettujen matkustuskorttien epääminen ulkomaalaisuuden vuoksi)

Elodie Giersch ym. v. État du Grand-Duché de Luxembourg, C-20/12, 2013 (vanhempien asuinpaikasta riippuva taloudellinen tuki korkeakouluopintoihin)

Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen v. Jovanna García-Nieto ym., C-299/14, 2016 (toimeentulotuen epääminen Saksassa oleskelun kolmen ensimmäisen kuukauden aikana)

X., C-318/13, 2014 (miehille ja naisille myönnetty eritasoinen vammaisetuus)

Koulutus

EIT

Çam v. Turkki, nro 51500/08, 2016 (musiikkikouluun pääsyn epääminen opiskelijan näkövamma vuoksi)

Ponomaryovi v. Bulgaria, nro 5335/05, 2011 (ulkomaalaisten koulumaksut)

Unionin tuomioistuim

Euroopan yhteisöjen komissio v. Itävallan tasavalta, C-147/03, 2005 (yliopistoon pääsy itävaltalaisien ja ulkomaisten tutkintojen perusteella)

Donato Casagrande v. Landeshauptstadt München, C-9/74, 1974 (opintotuet)

Laurence Prinz v. Region Hannover ja Philipp Seeberger v. Studentenwerk Heidelberg, yhdistetyt asiat C-523/11 ja C-585/11, 2013 (opintotuet)

Mohamed Ali Ben Alaya v. Saksan valtio, C-491/13, 2014 (kolmannesta maasta peräisin olevan opiskelijan maahantulon epääminen)

Tavaroiden ja palvelujen saatavuus sekä asumismahdollisuudet

EIT

Hunde v. Alankomaat (päätös), nro 17931/16, 2016 (suojan ja sosiaalituen epääminen turvapaikanhakijalta, jonka hakemus on hylätty)

Moldovan ym. v. Romania (nro 2), nrot 41138/98 ja 64320/01, 2005 (oikeus asuntoon)

Vrountou v. Kypros, nro 33631/06, 2015 (pakolaistodistuksen myöntämisen epääminen syrjivästi)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

Conference of European Churches (CEC) v. Alankomaat, kantelu nro 90/2013, 2014 (velvollisuus tarjota majoitus maahanmuuttajalapsille ja -aikuisille)

European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. Alankomaat, kantelu nro 86/2012, 2014 (laittomien maahanmuuttaja-aikuisten pääsy hätäapuun)

Unionin tuomioistuin

CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia [suuri jaosto], C-83/14, 2015 (sähkömittarien sijoittaminen romanivaltaisessa kaupunginosassa)

Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym. [suuri jaosto], C-571/10, 2012 (asumisetuuskien epääminen kolmannen maan kansalaisilta)

Oikeussuojan saatavuus

EIT

Anakomba Yula v. Belgia, nro 45413/07, 2009 (laittomien maahanmuuttajien oikeusavun rajoittaminen)

Moldovan ym. v. Romania (nro 2), nrot 41138/98 ja 64320/01, 2005 (kantajien elinolot)

Paraskeva Todorova v. Bulgaria, nro 37193/07, 2010 (rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämisestä kieltäytyminen, koska kantaja on romanialkuperää)

Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

EIT

A.H. ym. v. Venäjä, nrot 6033/13 ja 22 muuta kannetta, 2017 (venäläislasten adoptio-oikeuden epääminen Yhdysvaltain kansalaisilta)

Kacper Nowakowski v. Puola, nro 32407/13, 2017 (kantajan yhteydenpidon rajoittaminen poikaan kantajan vamma vuoksi)

Pajić v. Kroatia, nro 68453/13, 2016 (oleskeluluvan epääminen homoseksuaaliselta kumpanilta)

Vallianatos ym. v. Kreikka [suuri jaosto], nrot 29381/09 ja 32684/09, 2013 (ei rekisteröityä parisuhdetta samaa sukupuolta oleville pareille)

X ym. v. Itävalta [suuri jaosto], nro 19010/07, 2013 (homoseksuaalisen kumppanin lapsen adoptointi)

Unionin tuomioistuin

Malgožata Runevič-Vardyn ja Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija ym., C-391/09, 2011 (nimien kirjoitusta koskevat säännöt virallisessa kansalliskielessä)

Pedro Manuel Roca Álvarez v. Sesá Start España ETT SA, C-104/09, 2010 (vapaan epääminen isältä, koska lapsen äiti oli itsenäinen ammatinharjoittaja)

Poliittinen osallistuminen

EIT

Partei Die Friesen v. Saksa, nro 65480/10, 2016 (äänikynnykset)

Pilav v. Bosnia ja Hertsegovina, nro 41939/07, 2016 (vaalikelpoisuuden epääminen presidentinvaaleissa asuinpaikan vuoksi)

Rikosoikeudelliset asiat

EIT

D.G. v. Irlanti, nro 39474/98, 2002; EIT, *Bouamar v. Belgia*, nro 9106/80, 1988 (alaikäisten säilöönotto)

Martzaklis ym. v. Kreikka, nro 20378/13, 2015 (HIV-positiivisten henkilöiden säilöönotto-olot)

Stasi v. Ranska, nro 25001/07, 2011 (kaltoinkohtelu vankilassa kantajan homoseksuaalisuuden vuoksi)

Unionin tuomioistuin

Aleksei Petruhhin v. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra [suuri jaosto] C-182/15, 2016 (vapaata liikkuvuutta koskevaa oikeuttaan käyttäneen EU:n kansalaisen luovuttaminen kolmanteen maahan)

Joao Pedro Lopes Da Silva Jorgea koskevan eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpano, [suuri jaosto], C-42/11, 2012 (pidätysmääräysten täytäntöönpanon laiminlyönti)

Sukupuoli

EIT

Andrle v. Tšekki, nro 6268/08, 2011 (miesten ja naisten erilainen eläkeikä)

Emel Boyraz v. Turkki, No. 61960/08, 2014 (naisten irtisanominen vartijan tehtävästä)

Konstantin Markin v. Venäjä [suuri jaosto], nro 30078/06, 2012 (miespuolisen armeijahenkilöstön vanhempainvapaan rajoittaminen)

Ünal Tekeli v. Turkki, nro 29865/96, 2004 (vanhempien sukunimien antaminen lapsille)

Unionin tuomioistuin

Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut v. Conseil des ministres [suuri jaosto], C-236/09, 2011 (vakuutus sopimusten sukupuolikohtaiset riskitekijät)

C. D. v. S. T. [suuri jaosto], C-167/12, 2014 (äitiysvapaan epääminen sijais synnytyksellä äidiksi tulleelta)

Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, C-43/75, 1976 (naispuolisten työntekijöiden pienemmät palkat)

Kathleen Hill ja Ann Stapleton v. The Revenue Commissioners ja Department of Finance, C-243/95, 1998 (naiset välillisesti epäedulliseen asemaan saattava työnjakojärjestelmä)

Konstantinos Maïstrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthroponin Dikaiomaton, C-222/14, 2015 (oikeus vanhempainvapaaseen miehelle, jonka vaimo on työtön)

M. A. De Weerd, o.s. Roks, ym. V. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen ym., C-343/92, 1994, (naisia välillisesti syrjivä työkyvyttömyysetuus)

Margaret Kenny ym. v. Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance ja Commissioner of An Garda Síochána, C-427/11, 2013 (naispuolisten työntekijöiden pienemmät palkat)

Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School [suuri jaosto], C-363/12, 2014 (äitiysvapaan epääminen sijaissynnytyksellä äidiksi tulleelta)

Sukupuoli-identiteetti

EIT

Hämäläinen v. Suomi [suuri jaosto], nro 37359/09, 2014 (kieltäytyminen muuttamisesta kantajan miehelle kuulunutta henkilötunnusta sukupuolenkorjausleikkauksen jälkeen naisen henkilötunnuksiksi, ellei kantajan avioliittoa muutettaisi rekisteröidyksi parisuhteeksi)

Van Kück v. Saksa, nro 35968/97, 2003 (sukupuolenkorjausleikkauksen ja hormonihoidon kustannusten korvaaminen)

Y.Y. v. Turkki, nro 14793/08, 2015 (sukupuolenkorjausleikkausta koskevan luvan epääminen)

Unionin tuomioistuin

K.B. v. National Health Service Pensions Agency ja Secretary of State for Health, C-117/01, 2004 (laki, jolla transseksuaaleilta evätään leskeneläke)

Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, 2006 (uuden sukupuolen tunnustamisen puute sukupuolenkorjausleikkauksen jälkeen)

Seksuaalinen suuntautuminen

EIT

E.B. ym. v. Itävalta, nrot 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 ja 48779/07, 2013 (rikosrekisterimerkintöjen säilyttäminen sen jälkeen, kun rikosoikeudellisten säännösten katsottiin rikkovan perustuslakia ja ihmisoikeussopimusta)

E.B. v. Ranska [suuri jaosto], nro 43546/02, 2008 (seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä adoption yhteydessä)

Karner v. Itävalta, nro 40016/98, 2003 (homoseksuaalisten parien syrjintä vuokralaisen oikeuksissa)

O.M. v. Unkari, No. 9912/15, 2016 (homoseksuaalisen turvapaikanhakijan säilöönotto)

S.L. v. Itävalta, nro 45330/99, 2003 (miesten välisten yhteisymmärrykseen perustuvien seksuaalisten suhteiden kriminalisointi)

Schalk ja Kopf v. Itävalta, nro 30141/04, 2010 (samaa sukupuolta olevien parien oikeus avioliittoon)

Taddeucci ja McCall v. Italia, nro 51362/09, 2016 (oleskeluluvan epääminen samaa sukupuolta olevalta parilta)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kroatia, järjestökantelu nro 45/2007, 2009 (homofobisen kielen käyttö koulumateriaaleissa)

Unionin tuomioistuin

A ym. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [suuri jaosto], yhdistetyt asiat C-148/13–C-150/13, 2014 (turvapaikanhakijoiden seksuaalinen suuntautuminen)

Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 (jalkapalloseuran rahoittajan syrjivät kommentit)

Geoffrey Léger v. Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ja Etablissement français du sang, C-528/13, 2015 (homoseksuaalisten miesten pysyvä verenluovutuskielto)

Minister voor Immigratie en Asiel v. X ja Y ja Z v. Minister voor Immigratie en Asiel, yhdistetyt asiat C-199/12, C-200/12, C-201/12, 2013 (turvapaikanhakijoiden seksuaalinen suuntautuminen)

Vammaisuus

EIT

Glor v. Sveitsi, nro 13444/04, 2009 (kantajaa ei otettu armeijaan vamman vuoksi, mutta hänen piti kuitenkin maksaa veroa, koska hän ei suorittanut asepalvelusta)

Guberina v. Kroatia, nro 23682/13, 2016 (kantajan vaikeasti vammaisen lapsen tarpeisiin mukautetun uuden asunnon hankkimista koskevan verovapautuksen epääminen)

Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta, nro 2346/02, 2002 (oikeus kuolla)

Price v. Yhdistynyt kuningaskunta, nro 33394/96, 2001 (fyysisesti vammaisen henkilön säilössä pitäminen sellissä, jota ei ollut mukautettu hänen tarpeisiinsa)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska, kantelu nro 81/2012, 2013 (autististen lasten koulutus)

Unionin tuomioistuin

Fag og Arbejde (FOA) v. Kommunernes Landsforening (KL), C-354/13, 2014 (lihavuus vammaana)

HK Danmark, Jette Ringin puolesta v. Dansk almennyttigt Boligselskab ja HK Danmark, Lone Skouboe Wergen puolesta v. Dansk Arbejdsgiverforening, Pro Display A/S:n puolesta, yhdistetyt asiat C-335/11 ja C-337/-337 (työstä irtisanominen, "vammaisuuden" käsite)

Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School [suuri jaosto], C-363/12, 2014 (äitiysvapaan epääminen sijaissyntytyksellä äidiksi tulleelta, "vammaisuuden" käsite)

Ikä

EIT

Bouamar v. Belgia, nro 9106/80, 1988 (alaikäisten säilöönotto)

D.G. v. Irlanti, nro 39474/98, 2002 (alaikäisten säilöönotto)

Schwizgebel v. Sveitsi, nro 25762/07, 2010 (adoptiohakemuksen epäminen iän vuoksi)

T. v. Yhdistynyt kuningaskunta [suuri jaosto], nro 24724/94, 1999 (alaikäisten rikosoikeudenkäynnit)

V. v. Yhdistynyt kuningaskunta [suuri jaosto], nro 24888/94, 1999 (alaikäisten rikosoikeudenkäynnit)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja, kantelu nro 74/2011, 2013 (työntekijän irtisanominen tietyn iän täyttämisen jälkeen)

Unionin tuomioistuin

Dansk Industri (DI), Ajos A/S:n puolesta, v. Karsten Eigil Rasmussenin kuolinpesä [suuri jaosto], C-441/14, 2016 (vanhuuseläkkeeseen oikeutettujen työntekijöiden irtisanomisetuudet)

Gorka Salaberria Sorondo v. Academia Vasca de Policía y Emergencias [suuri jaosto], C-258/15, 2016 (poliisin työhönoton ikäraja)

J.J. de Lange v. Staatssecretaris van Financiën, C-548/15, 2016 (vain alle 30-vuotiaiden henkilöiden oikeus vähentää veronalaisista tuloistaan kokonaan ammatillisen koulutuksen kustannukset)

Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014 (ikäraja paikallispoliisin työhönotossa)

Thomas Specht ym. v. Land Berlin and Bundesrepublik Deutschland, yhdistetyt asiat C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12, 2014 (virkamiesten palkkataso, joka määräytyy työhönottoian mukaan)

Werner Mangold v. Rüdiger Helm [suuri jaosto], C-144/04, 2005 (ikäntyneiden työntekijöiden määräaikaiset työsopimukset salliva kansallinen lainsäädäntö)

Rotu, etninen alkuperä, ihonväri ja kansalliseen vähemmistöön kuuluminen

EIT

Biao v. Tanska [suuri jaosto], nro 38590/10, 2016 (Tanskan kansalaisen ghanalaisen vaimon perheenyhdistämisen epääminen)

Boacă ym. v. Romania, nro 40355/11, 2016 (syrjintäkantelun tutkimisen laiminlyönti)

Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina [suuri jaosto], nrot 27996/06 ja 34836/06, 2009 (vähemmistöjen vaalikelpoisuus)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

European Roma Rights Centre (ERRC) v. Irlanti, kantelu nro 100/2013, 2015 (laiminlyönti asianmukaisten asuntojen tarjoamisessa liikkuvalla väestöllä)

Unionin tuomioistuin

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV, C-54/07, 2008 (työnantajan julkisesti esittämä syrjivä lausunto)

CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisija za zashtita ot diskriminatsia [suuri jaosto], C-83/14, 2015 (sähkömittarien sijoittaminen saavuttamattomaan korkeuteen romanivaltaisessa kaupunginosassa)

Kansalaisuus tai kansallinen alkuperä

EIT

Anakomba Yula v. Belgia, nro 45413/07, 2009 (laittomien maahanmuuttajien oikeusavun rajoittaminen)

Andrejeva v. Latvia [suuri jaosto], nro 55707/00, 2009 (kantajan eläkehakemuksen epääminen entisessä Neuvostoliitossa ennen vuotta 1991 työskenneltyjen vuosien osalta, koska hänellä ei ollut Latvian kansalaisuutta)

C. v. Belgia, nro 21794/93, 1996 (rikoksista tuomittujen ulkomaalaisten karkotus)

Dhahbi v. Italia, nro 17120/09, 2014 (kolmannen maan kansalaisten epäedullisempi kohtelu EU:n työntekijöihin nähden Italian perhe-etuusjärjestelmässä)

Koua Poirrez v. Ranska, nro 40892/98, 2003 (vammaisetuushakemuksen epääminen, koska hakijalla ei ollut Ranskan kansalaisuutta tai Ranskan kanssa vastavuoroisen sopimuksen allekirjoittaneen maan kansalaisuutta)

Moustaquim v. Belgia, nro 12313/86, 1991 (rikoksista tuomittujen ulkomaalaisten karkottaminen)

Ponmaryovi v. Bulgaria, nro 5335/05, 2011 (ulkomaalaisten oikeus toisen asteen koulutukseen)

Rangelov v. Saksa, nro 5123/07, 2012 (hoito-ohjelmaan pääsyn epääminen ulkomaalaiselta)

Zeïbek v. Kreikka, nro 46368/06, 2009 (suurperheen äideille maksettavan elinikäisen eläkkeen hakemuksen epääminen yhden lapsen kansalaisuuden vuoksi)

Unionin tuomioistuin

Alfredo Rendón Marín v. Administración del Estado [suuri jaosto], C-165/14, 2016 (oleskeluluvan epääminen kolmannen maan kansalaiselta, jonka lapsi on EU:n kansalainen)

Euroopan komissio v. Unkari, C-392/15, 2017 (muiden jäsenvaltioiden kansalaisen sulkeminen pois notaarin ammatista)

Euroopan komissio v. Alankomaiden kuningaskunta, C-508/10, 2012 (muiden kuin EU:n kansalaisten oleskeluluvasta maksamat maksut)

Ian William Cowan v. Trésor public, C-186/87, 1989 (valtion korvaukset hyökkäyksen uhrille)

Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department, C-200/02, 2004 (alaikäisen EU:n kansalaisen oikeus oleskella EU:ssa kolmannelta maasta peräisin olevien vanhempiensa kanssa)

Roman Angonese v. Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, C-281/98, 2000 (työnantajan vaatimus siitä, että työhönottokilpailuun osallistuvien on hankittava paikallisviranomaisen antama kielitodistus)

Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym. [suuri jaosto], C-571/10, 2012 (asumisetuuskien epääminen kolmannen maan kansalaisilta)

Uskonto tai vakaumus

EIT

Alujer Fernandez ja Caballero Garcia v. Espanja (päätös), nro 53072/99, 2001 (baptistikirkon jäsenten ei ollut mahdollista osoittaa osaa verotettavasta tulostaan suoraan kirkkonsa taloudelliseen tukeen)

Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Ranska [suuri jaosto], No. 27417/95, 2000 (eläinten rituaaliteurastusta koskevan luvan epääminen)

Ebrahimian v. Ranska, No. 64846/11, 2015 (työsopimuksen uudistamatta jättäminen islamilaisen huivin pitämisen vuoksi)

Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta, nrot 48420/10, 59842/10, 51671/10 ja 36516/10, 2013 (uskontoon perustuva syrjintä töissä)

Izzettin Doğan ym. v. Turkki [suuri jaosto], nro 62649/10, 2016 (julkisen palvelun epääminen alaviiteilta)

Milanović v. Serbia, No. 44614/07, 2010 (viranomaisten laiminlyönti rikoksen motiivien tutkinnassa)

O'Donoghue ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta, nro 34848/07, 2010 (säännökset, joissa ulkomaalaisia, jotka haluavat mennä naimisiin muualla kuin anglikaanisessa kirkossa, vaaditaan maksamaan suuri summa vihkiluvan saamisesta)

S.A.S. v. Ranska [suuri jaosto], nro 43835/11, 2014 (kielto peittää kasvot julkisissa tiloissa)

Vojnity v. Unkari, nro 29617/07, 2013 (kantajan tapaamisoikeuksien poistaminen, koska hän yritti välittää uskonnollisen vakaumuksensa lapselleen)

Unionin tuomioistuin

Asma Bougnaoui ja Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v. Micropole SA [suuri jaosto], C-188/15, 2017 (irtisanominen islamilaisen huivin käytön vuoksi)

Samira Achbita ja Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. G4S Secure Solutions NV [suuri jaosto], C-157/15, 2017 (irtisanominen islamilaisen huivin käytön vuoksi)

Kieli

EIT

Asia "Opetuskielten käyttöä Belgiassa koskevan lainsäädännön erinäiset näkökohdat" v. Belgia, nro 1474/62 ym., 1968 (kantajan lapsilta evättiin pääsy ranskankieliseen opetukseen)

Macalin Moxamed Sed Dahir v. Sveitsi (päätös), kantelu nro 12209/10, 2015 (kantajan sukunimen muuttamista koskevan hakemuksen epääminen, koska nimestä tuli hänen äidinkielellään loukkaava sveitsiläisittäin äännettyä)

Unionin tuomioistuin

Euroopan komission v. Belgian kuningaskunta, C-317/14, 2015 (Belgian ranskan- tai saksankielisillä alueella sijaitsevien paikallispalvelujen tehtäviin hakevien kielivaatimukset)

Yhteiskunnallinen alkuperä, syntyperä ja varallisuus

EIT

Chassagnou ym. v. Ranska [suuri jaosto], nro 25088/94, 28331/95 ja 28443/95, 1999 (vain pienmaanomistajia koskeva velvollisuus antaa maahan yleiset metsästysoikeudet)

Wolter ja Safret v. Saksa, nrot 59752/13 66277/13, 23. maaliskuuta 2017 (avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen syrjintä)

Unionin tuomioistuin

Zoi Chatzi v. Ypourgos Oikonomikon, C-149/10, 2010 (yksi vanhempainvapaa kaksosista)

Poliittiset tai muut mielipiteet

EIT

Redfearn v. Yhdistynyt kuningaskunta, No. 47335/06, 2012 (irtisanominen kantajan poliittisen osallistumisen vuoksi)

Virabyan v. Armenia, nro 40094/05, 2012 (kaltoinkohtelu poliittisen mielipiteen vuoksi)

Muu asema

EIT

Varnas v. Liettua, nro 42615/06, 2013 (perhetapaamisten kieltäminen tutkintavankeuden aikana)

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia, kantelu nro 102/2013, 2016 (ammatti- ja maallikkotuomareiden sosiaaliturvan erilainen saatavuus)

Unionin tuomioistuin

Petya Milkova v. Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol, C-406/15, 2017 (työntekijöille ja virkamiehille irtisanomistilanteessa myönnetyn suojelun erot)

Todistustaakan jakaminen

EIT

Timishev v. Venäjä, nrot 55762/00 ja 55974/00, 2005 (tšetšenia-laista alkuperää olevaa kantajaa kiellettiin ylittämästä rajaa)

Virabyan v. Armenia, nro 40094/05, 2012 (kaltoinkohtelu poliittisen mielipiteen vuoksi)

Unionin tuomioistuin

Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 (jalkapalloseuran rahoittajan syrjivät kommentit)

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV, C-54/07, 2008 (työnantajan julkisesti esittämä syrjivä lausunto)

Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 2012 (tietojensaantimahdollisuus työhönottomenettelyn jälkeen)

Patrick Kelly v. National University of Ireland (University College, Dublin), C-104/10, 2011 (tietojensaantimahdollisuus muiden hakijoiden pätevydestä syrjintäepäilyn vuoksi)

Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG, C-381/99, 2001 (naispuolisten työntekijöiden pienemmät palkat)

Syrjinnän toteamisen kannalta merkityksettömät olosuhteet

EIT

D.H. ym. v. Tšekki [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007 (romanilasten sijoittaminen erityiskouluihin)

Unionin tuomioistuin

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV, C-54/07, 2008 (työnantajan julkisesti esittämä syrjivä lausunto)

Nils-Johannes Kratzer v. R+V Allgemeine Versicherung AG, C-423/15, 2016 (työnhakija ei hae työtä vaan kantajan asemaa korvausten vaatimiseksi)

Tilastojen ja muiden tietojen merkitys

EIT

Abdu v. Bulgaria, nro 26827/08, 2014 (rasistista väkivaltaa koskevan tehokkaan tutkinnan puute)

D.H. ym. v. Tšekki [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007 (romanilasten sijoittaminen erityiskouluihin)

Di Trizio v. Sveitsi, nro 7186/09, 2016 (epäedullisessa asemassa olevien naisten vammaisetuudet)

Opuz v. Turkki, nro 33401/02, 2009 (lähisuhdeväkivalta)

Unionin tuomioistuin

Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main ja Silvia Becker v. Land Hessen, yhdistetyt asiat C-4/02 ja C-5/02, 2003 (erot osa- ja kokoaikaisille työntekijöille maksettavien eläkkeiden määrässä)

Lourdes Cachaldora Fernández v. Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) ja Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) [suuri jaosto], C-527/13, 2015 (työkyvyttömyyden aiheuttanutta tapahtumaa edeltäneen kahdeksan vuoden perusteella laskettu työkyvyttömyyseläke)

Regina v. Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith and Laura Perez, C-167/97, 1999 (yksityisen työnantajan palveluksessa jatkuvasti yli kaksi vuotta olleiden työntekijöiden suojeleu irtisanomiselta)

Syrjinnänvastaisen lainsäädännön täytäntöönpano

EIT

García Mateos v. Espanja, nro 38285/09, 2013 (sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä annetun tuomion täytäntöönpano)

Hulea v. Romania, nro 33411/05, 2012 (ei korvausta syrjinnästä)

Sidabras ym. v. Liettua, nro 50421/08, 2015 (syrjinnästä annetun EIT:n tuomion täytäntöönpanon laiminlyönti)

Unionin tuomioistuin

Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 (jalkapalloseuran rahoittajan syrjivät kommentit)

María Auxiliadora Arjona Camacho v. Securitas Seguridad España SA, C-407/14, 2015 (seuraamuksenluonteisen vahingonkorvauksen määrääminen syrjivästä irtisanomisesta)

Hakemisto

Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö

<i>A ym. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> [suuri jaosto], yhdistetyt asiat C-148/13–C-150/13, 2. joulukuuta 2014	170, 194
<i>Abercrombie & Fitch Italia Srl v. Antonino Bordonaro</i> , C-143/16, 2017, 19. heinäkuuta 2017	113
<i>Albert Ruckdeschel & Co. Ja Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-St. Annen; Diamalt AG v. Hauptzollamt Itzehoe</i> , yhdistetyt asiat 117-76 ja 16-77, 19. lokakuuta 1977	37
<i>Aleksei Petruhhin v. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra</i> [suuri jaosto], C-182/15, 6. syyskuuta 2016	123, 166
<i>Alfredo Rendón Marín v. Administración del Estado</i> [suuri jaosto], C-165/14, 13. syyskuuta 2016	159, 173, 222
<i>Angela Maria Sirdar v. The Army Board and Secretary of State for Defence</i> , C-273/97, 26. lokakuuta 1999	110
<i>Anita Cristini v. Société nationale des chemins de fer français</i> , 32/75, 30. syyskuuta 1975	120, 135
<i>Anita Groener v. Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee</i> , C-379/87, 28. marraskuuta 1989	237
<i>Annunziata Matteucci v. Communauté française de Belgium ja Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium</i> , C-235/87, 27. syyskuuta 1988	137
<i>Anton Las v. PSA Antwerp NV</i> [suuri jaosto], C-202/11, 16. huhtikuuta 2013	238
<i>Arthur Burton v. British Railways Board</i> , C-19/81, 16. helmikuuta 1982	127

<i>Asia, jonka on pannut vireille Mircea Florian Freitag</i> , C-541/15, 8. kesäkuuta 2017	160
<i>Asia, jossa on kyse Joao Pedro Lopes Da Silva Jorgea koskevan eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta</i> [suuri jaosto], C-42/11, 5. syyskuuta 2012	123, 283
<i>Asma Bougnaoui ja Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v. Micropole SA</i> [suuri jaosto], C-188/15, 14. maaliskuuta 2017	100, 108, 173, 234
<i>Asociația Accept v. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i> , C-81/12, 25. huhtikuuta 2013.....	46, 119, 126, 170, 193, 247, 248, 256, 259, 269
<i>Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ynnä muut v. Conseil des ministres</i> [suuri jaosto], C-236/09, 1. maaliskuuta 2011	15, 38, 178
<i>B.S.M. Geraets-Smits v. Stichting Ziekenfonds VGZ ja H.T.M. Peerbooms v. Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen</i> , C-157/99, 12. heinäkuuta 2001	146
<i>Bilka - Kaufhaus GmbH v. Karin Weber Von Hartz</i> , 170/84, 13. toukokuuta 1986..	103
<i>Birgit Bartsch v. Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH</i> [suuri jaosto], C-427/06, 23. syyskuuta 2008	38
<i>Blaise Baheten Metock ynnä muut v. Minister for Justice, Equality and Law Reform</i> [suuri jaosto], C-127/08, 25. heinäkuuta 2008.....	159
<i>C. D. v. S. T.</i> [suuri jaosto], C-167/12, 18. maaliskuuta 2014	169, 181, 201
<i>C.</i> , C-122/15, 2. kesäkuuta 2016.....	119, 128
<i>Carina Skareby v. Euroopan komissio</i> , F-42/10, virkamiestuomioistuin, 16. toukokuuta 2012.....	70
<i>Carole Louise Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd.</i> , C-32/93, 14. heinäkuuta 1994	50, 180
<i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV</i> , C-54/07, 10. heinäkuuta 2008	46, 126, 172, 214, 247, 248, 249, 256, 259, 260, 269
<i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia</i> [suuri jaosto], C-83/14, 16. heinäkuuta 2015..	42, 62, 102, 122, 146, 172, 214, 215, 256
<i>Colin Wolf v. Stadt Frankfurt am Main</i> [suuri jaosto], C-229/08, 12. tammikuuta 2010	107
<i>Euroopan yhteisöjen komissio v. Saksan liittotasavalta</i> , 248/83, 21. toukokuuta 1985.....	107
<i>Euroopan yhteisöjen komissio v. Ranskan tasavalta</i> , 318/86, 30. kesäkuuta 1988.....	107

<i>Euroopan yhteisöjen komissio v. Ranskan tasavalta</i> , C-35/97, 24. syyskuuta 1998.....	136
<i>Euroopan yhteisöjen komissio v. Itävallan tasavalta</i> , C-147/03, 7. heinäkuuta 2005	121, 142
<i>CQ v. Euroopan parlamentti</i> , F-12/13, virkamiestuomioistuin 17. syyskuuta 2014....	70
<i>Daniel Unland v. Land Berlin</i> , C-20/13, 9. syyskuuta 2015	212
<i>Dansk Industri (DI), Ajos A/S:n puolesta, v. Karsten Eigil Rasmussenin kuolinpesä [suuri jaosto]</i> , C-441/14, 19. huhtikuuta 2016.....	172, 210
<i>David Hütter v. Technische Universität Graz</i> , C-88/08, 18. kesäkuuta 2009	114
<i>David L. Parris v. Trinity College Dublin ym.</i> , C-443/15, 24. marraskuuta 2016	42, 276
<i>Debra Allonby v. Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment</i> , C-256/01, 13. tammikuuta 2004.....	42
<i>Domnica Petersen v. Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe [suuri jaosto]</i> , C-341/08, 12. tammikuuta 2010	106
<i>Donato Casagrande v. Landeshauptstadt München</i> , asia C-9/74, tuomio 3. heinäkuuta 1974.....	121, 142
<i>Douglas Harvey Barber v. Guardian Royal Exchange Assurance Group</i> , C-262/88, 17. toukokuuta 1990.....	128
<i>Eckhard Kalanke v. Freie Hansestadt Bremen</i> , C-450/93, 17. lokakuuta 1995	44, 79
<i>Eileen Garland v. British Rail Engineering Limited</i> , 12/81, 9. helmikuuta 1982	128
<i>Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus</i> , C-177/88, 8. marraskuuta 1990	50, 180
<i>Elodie Giersch ym. v. État du Grand-Duché de Luxembourg</i> , C-20/12, 20. kesäkuuta 2013	120, 136
<i>Erich Stauder v. Stadt Ulm</i> , 29/69, 12. marraskuuta 1969	21
<i>Espanjan kuningaskunta v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta [suuri jaosto]</i> , C-145/04, 12. syyskuuta 2006.....	162
<i>Euroopan komissio v. Saksan liittotasavalta [suuri jaosto]</i> , C-54/08, 24. toukokuuta 2011	222
<i>Euroopan komissio v. Saksan liittotasavalta</i> , C-206/10, 5. toukokuuta 2011.....	137
<i>Euroopan komissio v. Ranskan tasavalta</i> , C-50/08, 24. toukokuuta 2011	222
<i>Euroopan komissio v. Luxemburgin suurherttuakunta [suuri jaosto]</i> , C-51/08, 24. toukokuuta 2011	222

<i>Euroopan komissio v. Unkari</i> , C-286/12, 6. marraskuuta 2012.....	117
<i>Euroopan komissio v. Unkari</i> , C-392/15, 1. helmikuuta 2017.....	173, 222
<i>Euroopan komissio v. Italian tasavalta</i> , C-312/11, 4. heinäkuuta 2013.....	27, 84, 199
<i>Euroopan komissio v. Belgian kuningaskunta</i> , C-317/14, 5. helmikuuta 2015.....	125, 174, 238, 291
<i>Euroopan komissio v. Alankomaiden kuningaskunta</i> , C-508/10, 26. huhtikuuta 2012.....	122, 173, 223
<i>Euroopan komissio v. Itävallan tasavalta</i> [suuri jaosto], C-53/08, 24. toukokuuta 2011.....	222
<i>Euroopan komissio v. Itävallan tasavalta</i> , C-75/11, 4. lokakuuta 2012.....	135
<i>Fag og Arbejde (FOA) v. Kommunernes Landsforening (KL)</i> , C-354/13, 18. joulukuuta 2014.....	171, 202
<i>Félix Palacios de la Villa v. Cortefiel Servicios SA</i> [suuri jaosto], C-411/05, 16. lokakuuta 2007.....	127
<i>Firma A. Racke v. Hauptzollamt Mainz</i> , 283/83, 13. marraskuuta 1984.....	37
<i>Francesco Reina ja Letizia Reina v. Landeskreditbank Baden-Württemberg</i> , 65/81, 14. tammikuuta 1982.....	137
<i>Françoise Gravier v. Liègen kaupunki</i> , 293/83, 13. helmikuuta 1985.....	129
<i>Franz Lesar v. Beim Vorstand der Telekom Austria AG eingerichtetes Personalamt</i> , C-159/15, 16. kesäkuuta 2016.....	115
<i>Frédéric Hay v. Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres</i> , C-267/12, 12. joulukuuta 2013.....	41, 48, 62, 119, 129, 194
<i>Gabriele Habermann-Beltermann v. Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V.</i> , C-421/92, 5. toukokuuta 1994.....	180
<i>Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena</i> , 149/77, 5. kesäkuuta 1978.....	21, 178
<i>Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena</i> , 43/75, 8. huhtikuuta 1976.....	169
<i>Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH</i> , C-415/10, 19. huhtikuuta 2012.....	125, 247, 253
<i>Geoffrey Léger v. Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ja Etablissement français du sang</i> , C-528/13, 29. huhtikuuta 2015.....	170, 193
<i>Georg Felber v. Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur</i> , C-529/13, 21. tammikuuta 2015.....	115, 176

<i>Gerhard Fuchs ja Peter Köhler v. Land Hessen</i> , yhdistetyt asiat C-159/10 ja C-160/10, 21. heinäkuuta 2011	113
<i>Gisela Rosenblatt v. Oellerking Gebäudereinigungsges.mBH</i> [suuri jaosto], C-45/09, 12. lokakuuta 2010.....	117
<i>Gorka Salaberria Sorondo v. Academia Vasca de Policía y Emergencias</i> [suuri jaosto], C-258/15, 15. marraskuuta 2016	107, 172, 213
<i>H. Lommers v. Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij</i> , C-476/99, 19. maaliskuuta 2002.....	127
<i>Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark v. Dansk Arbejdsgiverforening</i> , C-179/88, 8. marraskuuta 1990	180
<i>Helga Nimz v. Freie und Hansestadt Hamburg</i> , C-184/89, 7. helmikuuta 1991	61, 262
<i>Hellen Gerster v. Freistaat Bayern</i> , C-1/95, 2. lokakuuta 1997.....	263
<i>Hellmut Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen</i> , C-409/95, 11. marraskuuta 1997.....	44, 79, 81
<i>Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main ja Silvia Becker v. Land Hessen</i> , yhdistetyt asiat C-4/02 ja C-5/02, 23. lokakuuta 2003.....	103, 248
<i>HK Danmark, Glennie Kristensenin valtuuttamana, v. Experian A/S</i> , C-476/11, 26. syyskuuta 2013	114
<i>HK Danmark, Jette Ringin puolesta v. Dansk almennyttigt Boligselskab ja HK Danmark, Lone Skouboe Wergen puolesta v. Dansk Arbejdsgiverforening, Pro Display A/S:n puolesta</i> , yhdistetyt asiat C-335/11 ja C-337/-337, 11. huhtikuuta 2013	171
<i>Ian William Cowan v. Trésor public</i> , 186/87, 2. helmikuuta 1989.....	166, 173, 221
<i>Inge Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover</i> , C-317/93, 14. joulukuuta 1995.....	61, 262
<i>Ingeniørforeningen i Danmark v. Region Syddanmark</i> [suuri jaosto], C-499/08, 12. lokakuuta 2010.....	210
<i>Ingrid Rinner-Kühn v. FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG</i> , C-171/88, 13. heinäkuuta 1989.....	61, 128, 262
<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel</i> , 11/70, 17. joulukuuta 1970.....	21
<i>Isabel Elbal Moreno v. Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) ja Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)</i> , C-385/11, 22. marraskuuta 2012	42, 58, 275

<i>Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) v. Tiziana Bruno ja Massimo Pettini ja Daniela Lotti ja Clara Matteucci</i> , yhdistetyt asiat C-395/08 ja C-396/08, 10. kesäkuuta 2010	17
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Euroopan yhteisöjen komissio</i> , C-4/73, tuomio 14. toukokuuta 1974	21
<i>J.J. de Lange v. Staatssecretaris van Financiën</i> , C-548/15, 10. marraskuuta 2016.....	119, 130, 172, 211
<i>Jämställdhetsombudsmannen mod Örebro läns landsting</i> , C-236/98, 30. maaliskuuta 2000	127
<i>Jennifer Meyers v. Adjudication Officer</i> , C-116/94, 13. heinäkuuta 1995	120, 125, 126
<i>Johann Odar v. Baxter Deutschland GmbH</i> , C-152/11, 6. joulukuuta 2012	42, 60
<i>Julia Schnorbus v. Land Hessen</i> , C-79/99, 7. joulukuuta 2000.....	120, 125
<i>Jürgen Römer v. Freie und Hansestadt Hamburg</i> [suuri jaosto], C-147/08, 10. toukokuuta 2011	120, 128
<i>K.B. v. National Health Service Pensions Agency ja Secretary of State for Health</i> , C-117/01, 7. tammikuuta 2004.....	170, 188
<i>Katarina Abrahamsson ja Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist</i> , C-407/98, 6. heinäkuuta 2000	44, 80, 82
<i>Kathleen Hill ja Ann Stapleton v. The Revenue Commissioners ja Department of Finance</i> , C-243/95, 17. kesäkuuta 1998.....	169, 182
<i>Kjell Karlsson ym.</i> , C-292/97, 13. huhtikuuta 2000	37
<i>Kone Oyj ym. v. Euroopan komissio</i> , C-510/11 P, 24. lokakuuta 2013	17
<i>Konstantinos Maïstrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton</i> , C-222/14, 16. heinäkuuta 2015	127, 159, 169, 177
<i>Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 19. lokakuuta 2004	173, 222
<i>Laurence Prinz v. Region Hannover ja Philipp Seeberger v. Studentenwerk Heidelberg</i> , yhdistetyt asiat C-523/11 ja C-585/11, 18. heinäkuuta 2013	121, 142
<i>Leopold Schmitzer v. Bundesministerin für Inneres</i> [suuri jaosto], C-530/13, 11. marraskuuta 2014.....	115

<i>Lourdes Cachaldora Fernández v. Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) ja Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)</i> [suuri jaosto], C-527/13, 14. huhtikuuta 2015.....	248, 263
<i>Luisa Bertoni, Sereno Sabbatinin puoliso, v. Euroopan parlamentti</i> , 20/71, 7. kesäkuuta 1972.....	128
<i>M. A. De Weerd, o.s. Roks, ym. v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen ym.</i> , C-343/92, 24. helmikuuta 1994.....	61, 182, 262
<i>Malgożata Runevič-Vardyn ja Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija ym.</i> , C-391/09, 12. toukokuuta 2011	123, 160, 240
<i>Margaret Kenny ym. v. Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance ja Commissioner of An Garda Síochána</i> , C-427/11, 28. helmikuuta 2013.....	169, 178
<i>Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , C-222/84, 15. toukokuuta.1986	100, 108
<i>María Auxiliadora Arjona Camacho v. Securitas Seguridad España, SA</i> , C-407/14, 17. joulukuuta 2015.....	248, 269
<i>Maria do Céu Bragança Linares Verruga ym. v. Ministre de l’Enseignement supérieur et de la recherche</i> , C-238/15, 14. joulukuuta 2016	103
<i>Maria Kowalska v. Freie und Hansestadt Hamburg</i> , C-33/89, 27. kesäkuuta 1990	61, 262
<i>Maria Luisa Jiménez Melgar v. Ayuntamiento de Los Barrios</i> , C-438/99, 4. lokakuuta 2001	180
<i>Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo</i> , C-416/13, 13. marraskuuta 2014.....	100, 106, 125, 172, 212
<i>Maurice Leone ja Blandine Leone v. Garde des Sceaux, ministre de la Justice ja Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales</i> , C-173/13, 7. heinäkuuta 2014.....	43, 82, 103, 179, 277
<i>Michael Efler ym. v. Euroopan komissio, virkamiestuomioistuim</i> , T-754/14, 10. toukokuuta 2017	161
<i>Minister voor Immigratie en Asiel v. X. ja Y ja Z v. Minister voor Immigratie en Asiel</i> , yhdistetyt asiat C-199/12 to C-201/12, 7. marraskuuta 2013	170, 285
<i>Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești v. Ștefan Agafiței ym.</i> , C-310/10, 7. heinäkuuta 2011	67
<i>Mohamed Ali Ben Alaya v. Bundesrepublik Deutschland</i> , C-491/13, 10. syyskuuta 2014	121, 280
<i>Mohamed Daouidi v. Bootes Plus SL ym.</i> , C-395/15, 1. joulukuuta 2016...27, 199, 202	

<i>Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff v. Standesamt der Stadt Karlsruhe ja Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe</i> , C-438/14, 2. kesäkuuta 2016	160
<i>Nadežda Riežniece v. Zemkopības ministrija ja Lauku atbalsta dienests</i> , C-7/12, 20. kesäkuuta 2013.....	120, 127
<i>Nils-Johannes Kratzer v. R+V Allgemeine Versicherung AG</i> , C-423/15, 28. heinäkuuta 2016	248, 260
<i>North Western Health Board v. Margaret McKenna</i> , C-191/03, 8. syyskuuta 2005...50	
<i>O. Tümer v. Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekering</i> , C-311/13, 5. marraskuuta 2014	223
<i>ÖBB Personenverkehr AG v. Gotthard Starjakob</i> , C-417/13, 28. tammikuuta 2015	115
<i>Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft der Privatangestellten v. Wirtschaftskammer Österreich</i> [suuri jaosto], C-220/02, 8. kesäkuuta 2004 ...	128
<i>P v. S ja Cornwall County Council</i> , C-13/94, 30. huhtikuuta 1996	42, 48, 188
<i>Pamela Mary Enderby v. Frenchay Health Authority ja Secretary of State for Health</i> , C-127/92, 27. lokakuuta 1993.....	262
<i>Patrick Kelly v. National University of Ireland (University College, Dublin)</i> , C-104/10, 21. heinäkuuta 2011	247, 253
<i>Pedro Manuel Roca Álvarez v. Sesa Start España ETT SA</i> , C-104/09, 30. syyskuuta 2010.....	123, 160
<i>Petya Milkova v. Izpālnitelen direktor na Agēnsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol</i> , C-406/15, 9. maaliskuuta 2017...27, 67, 175, 199, 246	
<i>Philip Morris Brands SARL ym. v. Secretary of State for Health</i> , C-547/14, 4. toukokuuta 2016	162
<i>Q v. Euroopan yhteisöjen komissio, virkamiestuomioistuin</i> , F-52/05, 9. joulukuuta 2008.....	276
<i>Raymond Kohll v. Union des caisses de maladie</i> , C-158/96, 28. huhtikuuta 1998.....	146
<i>Regina v. Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith and Laura Perez</i> , C-167/97, 9. helmikuuta 1999.....	248
<i>Reinhard Prigge ynnä muut v. Deutsche Lufthansa AG</i> [suuri jaosto], C-447/09, 13. syyskuuta 2011.....	106, 116

<i>Rikosoikeudenkäynti Robert Heinrich Maria Mutschia v.</i> , 137/84, 11. toukokuuta 1985.....	137
<i>Rikosoikeudenkäynti v. Gilbert Even ja Office national des pensions pour travailleurs salariés</i> , (ONPTS), 207/78, 31. toukokuuta 1979.....	136
<i>Roman Angonese v. Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i> , C-281/98, 6. kesäkuuta 2000.....	173, 221
<i>S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law</i> [suuri jaosto], C-303/06, 17. heinäkuuta 2008.....	41, 54, 67, 69
<i>Sabine Mayr v. Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG</i> [suuri jaosto], C-506/06, 26. helmikuuta 2008.....	50
<i>Sabine von Colson ja Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen</i> , C-14/83, 9. huhtikuuta 1984.....	268
<i>Samira Achbita ja Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. G4S Secure Solutions NV</i> [suuri jaosto], C-157/15, 14. maaliskuuta 2017.....	173, 234
<i>Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions</i> , C-423/04, 27. huhtikuuta 2006.....	42, 54, 170, 189
<i>Seda Küçükdeveci v. Swedex GmbH & Co. KG</i> [suuri jaosto], C-555/07, 19. tammikuuta 2010.....	16, 210
<i>Servet Kamberaj v. Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ym.</i> [suuri jaosto], C-571/10, 24. huhtikuuta 2012.....	15, 39, 122, 148, 173, 223
<i>Silke-Karin Mahlburg v. Land Mecklenburg-Vorpommern</i> , C-207/98, 3. helmikuuta 2000.....	100
<i>Sonia Chacón Navas v. Eustat Colectividades SA</i> [suuri jaosto], C-13/05, 11. heinäkuuta 2006.....	67, 199, 246
<i>Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i> , C-381/99, 26. kesäkuuta 2001.....	247, 252, 256
<i>Susanne Lewen v. Lothar Denda</i> , C-333/97, 21. lokakuuta 1999.....	128
<i>Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> [suuri jaosto], C-267/06, 1. huhtikuuta 2008.....	41, 53, 58, 62, 194
<i>Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland</i> , C-285/98, 11. tammikuuta 2000.....	100, 110

<i>The Queen, seuraavien hakemuksesta The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform</i> , C-388/07, 5. maaliskuuta 2009	113, 118
<i>Thierry Delvigne v. Commune de Lesparre Médoc ja Préfet de la Gironde</i> [suuri jaosto], C-650/13, 6. lokakuuta 2015.....	162
<i>Thomas Specht ym. v. Land Berlin ja Bundesrepublik Deutschland</i> , yhdistetyt asiat C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12, 19. kesäkuuta 2014.....	113, 172, 212, 287
<i>Torsten Hörnfeldt v. Posten Meddelande AB</i> , C-141/11, 5. heinäkuuta 2012	116
<i>Ulf Kazimierz Radziejewski v. Kronofogdemyndigheten i Stockholm</i> , C-461/11, 8. marraskuuta 2012	238
<i>Ute Kleinsteuber v. Mars GmbH</i> , C-354/16, 13. heinäkuuta 2017.....	99, 113
<i>V.G. Müller-Fauré v. Onderlinge Waarborgmaatschappij OZ Zorgverzekeringen UA ja E.E.M. van Riet v. Onderlinge Waarborgmaatschappij ZAO Zorgverzekeringen</i> , C-385/99, 13. toukokuuta 2003.....	146
<i>Vasil Ivanov Georgiev v. Tehniceski universitet – Sofia, filial Plovdiv</i> , yhdistetyt asiat C-250/09 ja C-268/09, 18. marraskuuta 2010	113
<i>Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen v. Jovanna García-Nieto ym.</i> , C-299/14, 25. helmikuuta 2016.....	120, 135
<i>Vincent Blaizot v. Liège yliopisto ym.</i> , 24/86, 2. helmikuuta 1988	130
<i>Werner Mangold v. Rüdiger Helm</i> [suuri jaosto], C-144/04, 22. marraskuuta 2005	172, 209
<i>Wiebke Busch v. Klinikum Neustadt GmbH & Co. Betriebs-KG</i> , C-320/01, 27. helmikuuta 2003	180
<i>Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern</i> , C-356/12, 22. toukokuuta 2014.....	27, 37, 41, 48, 103, 199
<i>X.</i> , C-318/13, 3. syyskuuta 2014.....	120
<i>Z. v. A Government department ja The Board of Management of a Community School</i> [suuri jaosto], C-363/12, 18. maaliskuuta 2014.....	169, 171, 181, 201
<i>Zoi Chatzi v. Ypourgos Oikonomikon</i> , C-149/10, 16. syyskuuta 2010.....	174

Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten oikeuskäytäntö

<i>A. H. ja muut v. Venäjä</i> , nro 6033/13 ja 15 muuta valitusta, 17. tammikuuta 2017.....	123, 281
<i>Alujer Fernandez ja Caballero García v. Espanja</i> (päätös), nro 53072/99, 14. kesäkuuta 2001.....	174, 229
<i>Anakomba Yula v. Belgia</i> , nro 45413/07, 10. maaliskuuta 2009.....	122, 153, 173, 225
<i>Andrejeva v. Latvia</i> [suuri jaosto], nro 55707/00, 18. helmikuuta 2009.....	33, 137, 173, 226
<i>Andrle v. Tšekki</i> , nro 6268/08, 17. helmikuuta 2011.....	118, 120, 137, 169, 184
<i>B.S. v. Espanja</i> , nro 47159/08, 24. heinäkuuta 2012	42, 65, 275
<i>Bączkowski ym. v. Puola</i> , nro 1543/06, 3. toukokuuta 2007.....	73, 163
<i>Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 56328/07, 27. syyskuuta 2011	120, 140
<i>Bélané Nagy v. Unkari</i> [suuri jaosto], nro 53080/13, 13. joulukuuta 2016.....	137
<i>Biao v. Tanska</i> , nro 38590/10 [suuri jaosto], 24. toukokuuta 2016.....	17, 46, 57, 172, 217, 243
<i>Bigaeva v. Kreikka</i> , nro 26713/05, 28. toukokuuta 2009	132
<i>Boacă ym. v. Romania</i> , nro 40355/11, 12. tammikuuta 2016	165, 172, 216
<i>Bouamar v. Belgia</i> , nro 9106/80, 29. helmikuuta 1988.....	123, 166, 172, 208
<i>Buckley v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 20348/92, 25. syyskuuta 1996.....	148
<i>Bulgakov v. Ukraina</i> , nro 59894/00, 11. syyskuuta 2007	239
<i>Burden v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 13378/05, 29. huhtikuuta 2008.....	41, 46, 51, 101
<i>C. v. Belgia</i> , nro 21794/93, 7. elokuuta 1996.....	173, 226
<i>Çam v. Turkki</i> , nro 51500/08, 23. helmikuuta 2016.....	43, 84, 121, 144, 200
<i>Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 7511/76 ja nro 7743/76, 25. helmikuuta 1982	232
<i>Carson ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 42184/05, 16. maaliskuuta 2010.....	46, 51, 244
<i>Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugali</i> , nro 17484/15, 25. heinäkuuta 2017	42, 66

<i>Asia "Opetuskielten käyttöä Belgiassa koskevan lainsäädännön erinäiset näkökohdat" v. Belgia</i> , nro 1474/62, nro 1677/62, nro 1691/62, nro 1769/63, nro 1994/63 ja nro 2126/64, 23. heinäkuuta 1968	174
<i>Bessarabian metropoliitan kirkko ym. v. Moldova</i> , nro 45701/99, 13. joulukuuta 2001	232
<i>Catan ym. v. Moldova ja Venäjä</i> (suuri jaosto), nro 43370/04, nro 18454/06 ja nro 8252/05, 19. lokakuuta 2012	43, 74, 239
<i>Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 27417/95, 27. kesäkuuta 2000	174, 229
<i>Chassagnou ym. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nrot 25088/94, 28331/95 ja 28443/95, 29. huhtikuuta 1999.....	174, 236
<i>Christine Goodwin v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 28957/95, 11. heinäkuuta 2002	189
<i>Cusan ja Fazzo v. Italia</i> , nro 77/07, 7. tammikuuta 2014	154, 185
<i>D.G. v. Irlanti</i> , nro 39474/98, 16. toukokuuta 2002.....	123, 166, 172, 208
<i>D.H. ym. v. Tšekki</i> (suuri jaosto), nro 57325/00, 13.11.2007.....	42, 46, 57, 58, 143, 248, 252, 265
<i>Danilenkov ym. v. Venäjä</i> , nro 67336/01, 30. heinäkuuta 2009.....	119, 132, 244
<i>Delfi AS v. Viro</i> [suuri jaosto], nro 64569/09, 16. kesäkuuta 2015	44, 95
<i>Demir ja Baykara v. Turkki</i> [suuri jaosto], nro 34503/97, 12. marraskuuta 2008....	132
<i>Dhahbi v. Italoa</i> , nro 17120/09, 8. huhtikuuta 2014	173, 289
<i>Di Trizio v. Sveitsi</i> , nro 7186/09, 2. helmikuuta 2016.....	60, 185, 248, 264
<i>Dordević v. Kroatia</i> , nro 41526/10, 24. heinäkuuta 2012.....	43, 276
<i>Durissotto v. Italia</i> , nro 62804/13, 6. toukokuuta 2014	139
<i>E.B. ym. v. Itävalta</i> , nrot 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 ja 48779/07, 7. marraskuuta 2013.....	166, 170, 195
<i>E.B. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43546/02, 22. tammikuuta 2008	154, 170, 196
<i>Ebrahimian v. Ranska</i> , nro 64846/11, 26. marraskuuta 2015	173, 233
<i>Emel Boyraz v. Turkki</i> , nro 61960/08, 2. joulukuuta 2014	169, 183
<i>Engel ym. v. Alankomaat</i> , nrot 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 ja 5370/72, 8. kesäkuuta 1976.....	244
<i>Eremia v. Moldovan tasavalta</i> , nro 3564/11, 28. toukokuuta 2013	91
<i>Eweida ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 48420/10, 59842/10, 51671/10 ja 36516/10, 15. tammikuuta 2013.....	174, 231

<i>Fábián v. Unkari</i> [suuri jaosto], nro 78117/13, 5. syyskuuta 2017	138, 244
<i>Fabris v. Ranska</i> [suuri jaosto], No. 16574/08, 7. helmikuuta 2013.....	236
<i>Fawsie v. Kreikka</i> , nro 40080/07, 28. lokakuuta 2010.....	225
<i>Fretté v. Ranska</i> , nro 36515/97, 26. helmikuuta 2002.....	195
<i>García Mateos v. Espanja</i> , nro 38285/09, 19. helmikuuta 2013	248, 270
<i>Gas ja Dubois v. Ranska</i> , nro 25951/07, 15. maaliskuuta 2012	155
<i>Gaygusuz v. Itävalta</i> , nro 17371/90, 16. syyskuuta 1996.....	33, 137
<i>Glor v. Sveitsi</i> , nro 13444/04, 30. huhtikuuta 2009.....	171, 203
<i>Gouri v. Ranska</i> (päätös), nro 41069/11, 28. helmikuuta 2017	120, 140
<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italia (nro 2)</i> , nro 26740/02, 31. toukokuuta 2007.....	244
<i>Guberina v. Kroatia</i> , nro 23682/13, 22. maaliskuuta 2016.....	41, 55, 101, 171, 203
<i>Halime Kılıç v. Turkki</i> , nro 63034/11, 28. kesäkuuta 2016.....	44, 92, 183, 277
<i>Hämäläinen v. Suomi</i> [suuri jaosto], nro 37359/09, 16. heinäkuuta 2014.....	170, 190
<i>Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 5493/72, 7. joulukuuta 1976	241
<i>Harroudj v. Ranska</i> , nro 43631/09, 4. lokakuuta 2012.....	25
<i>Hasan ja Chaush v. Bulgaria</i> [suuri jaosto], nro 30985/96, 26. lokakuuta 2000	232
<i>Herrmann v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 9300/07, 26. kesäkuuta 2012	237
<i>Hoogendijk v. Alankomaat</i> (päätös), nro 58641/00, 6. tammikuuta 2005.....	261
<i>Horváth ja Kiss v. Unkari</i> , nro 11146/11, 29. tammikuuta 2013	43, 84, 143, 200
<i>Hulea v. Romania</i> , nro 33411/05, 2. lokakuuta 2012.....	248, 270
<i>Hunde v. Alankomaat</i> (päätös), nro 17931/16, 5. heinäkuuta 2016.....	122, 149
<i>I.B. v. Kreikka</i> , nro 552/10, 3. lokakuuta 2013.....	119, 132
<i>Identoba ym. v. Georgia</i> , nro 73235/12, 12. toukokuuta 2015.....	44, 90, 163, 189
<i>İzzettin Doğan ym. v. Turkki</i> [suuri jaosto], nro 62649/10, 26. huhtikuuta 2016.....	173, 229, 231
<i>Jehovan todistajien Gldanin seurakunnan jäsenet ym. v. Georgia</i> , nro 71156/01, 3. toukokuuta 2007	92
<i>K.H. ym. v. Slovakia</i> , nro 32881/04, 28. huhtikuuta 2009	139
<i>Kacper Nowakowski v. Puola</i> , nro 32407/13, 10. tammikuuta 2017	123, 158
<i>Karahmed v. Bulgaria</i> , nro 30587/13, 24. helmikuuta 2015	94

<i>Karácsony ym. v. Unkari</i> [suuri jaosto], nrot 42461/13 ja 44357/13, 17. toukokuuta 2016	164
<i>Karner v. Itävalta</i> , nro 40016/98, 24. heinäkuuta 2003	170, 196
<i>Kemal Taşkın ym. v. Turkki</i> , nrot 30206/04, 37038/04, 43681/04, 45376/04, 12881/05, 28697/05, 32797/05 ja 45609/05, 2. helmikuuta 2010	239
<i>Khamtokhu ja Aksenchik v. Venäjä</i> [suuri jaosto], nrot 60367/08 ja 961/11, 24. tammikuuta 2017	15, 25, 32, 165, 185
<i>Kolevi v. Bulgaria</i> , nro 26827/08, 11. maaliskuuta 2014	248, 293
<i>Konstantin Markin v. Venäjä</i> [suuri jaosto], nro 30078/06, 22. maaliskuuta 2012.....	169, 183, 184
<i>Koua Poirrez v. Ranska</i> , nro 40892/98, 30. syyskuuta 2003.....	33, 137, 173, 227
<i>Kurić ym. v. Slovenia</i> [suuri jaosto], nro 26828/06, 26. kesäkuuta 2012.....	85
<i>Kurski v. Puola</i> , nro 26115/10, 5. heinäkuuta 2016.....	242
<i>Kurtulmuş v. Turkki</i> (päätös), nro 65500/01, 24. tammikuuta 2006.....	233
<i>Lavida ym. v. Kreikka</i> , nro 7973/10, 30. toukokuuta 2013.....	143
<i>Leyla Şahin v. Turkki</i> [suuri jaosto], nro 44774/98, 10. marraskuuta 2005.....	233
<i>Loizidou v. Turkki</i> , nro 15318/89, 18. joulukuuta 1996	28
<i>M.C. ja A.C. v. Romania</i> , nro 12060/12, 12. huhtikuuta 2016	89, 90, 165
<i>M.G. v. Turkki</i> , nro 646/10, 22. maaliskuuta 2016	92, 183
<i>M'Bala M'Bala v. Ranska</i> (päätös), nro 25239/13, 20. lokakuuta 2015	44, 94
<i>Macalin Moxamed Sed Dahir v. Sveitsi</i> (päätös), nro 12209/10, 15. syyskuuta 2015	174, 240
<i>Magyar Tartalomszolgálatok Egyesülete j Index.hu Zrt v. Unkari</i> , No. 22947/13, 2. helmikuuta 2016.....	95
<i>Martzaklis ym. v. Kreikka</i> , nro 20378/13, 9. heinäkuuta 2015	123, 165
<i>Mazurek v. Ranska</i> , nro 34406/97, 1. helmikuuta 2000	154, 236
<i>Milanović v. Serbia</i> , nro 44614/07, 14. joulukuuta 2010	174, 230
<i>Moldovan ym. v. Romania (nro 2)</i> , nrot 41138/98 ja 64320/01, 12. heinäkuuta 2005.....	122, 148, 153
<i>Moskovan skientologiakirkko v. Venäjä</i> , nro 18147/02, 5. huhtikuuta 2007.....	232
<i>Moustaquim v. Belgia</i> , nro 12313/86, 18. helmikuuta 1991.....	173, 226
<i>Mozer v. Moldova ja Venäjä</i> [suuri jaosto], nro 11138/10, 23. helmikuuta 2016.....	28
<i>Muñoz Díaz v. Espanja</i> , nro 49151/07, 8. joulukuuta 2009	156
<i>Murray v. Alankomaat</i> [suuri jaosto], nro 10511/10, 26. huhtikuuta 2016.....	139

<i>N.B. v. Slovakia</i> , nro 29518/10, 12. kesäkuuta 2012.....	64, 65
<i>Nachova ym. v. Bulgaria</i> [suuri jaosto], nrot 43577/98 ja 43579/98, 6. heinäkuuta 2005.....	25, 90, 252, 255
<i>Novruk ym v. Venäjä</i> , nrot 31039/11, 48511/11, 76810/12, 14618/13 ja 13817/14, 15. maaliskuuta 2016.....	243, 244
<i>Nunez v. Norja</i> , nro 55597/09, 28. kesäkuuta 2011.....	226
<i>O.M. v. Unkari</i> , nro 9912/15, 5. heinäkuuta 2016.....	170, 197
<i>O'Donoghue ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 34848/07, 14. joulukuuta 2010.....	174, 230
<i>Oliari ym. v. Italia</i> , nrot 18766/11 ja 36030/11, 21. heinäkuuta 2015.....	157
<i>Opuz v. Turkki</i> , nro 33401/02, 9. kesäkuuta 2009.....	91, 165, 183, 248, 266
<i>Oran v. Turkki</i> , nrot 28881/07 ja 37920/07, 15. huhtikuuta 2014.....	241
<i>Oršuš ym. v. Kroatia</i> [suuri jaosto], No. 15766/03, 16. maaliskuuta 2010.....	84, 143, 267
<i>Pajić v. Kroatia</i> , nro 68453/13, 23. helmikuuta 2016.....	123, 156
<i>Paraskeva Todorova v. Bulgaria</i> , nro 37193/07, 25. maaliskuuta 2010.....	122, 152
<i>Partei Die Friesen v. Saksa</i> , nro 65480/10, 28. tammikuuta 2016.....	123, 163
<i>Party for a Democratic Society (DTP) ym. v. Turkki</i> , nrot 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 ja 37272/10, 12. tammikuuta 2016.....	164
<i>Pelatusarmeijan Moskovan osasto v. Venäjä</i> , nro 72881/01, 5. lokakuuta 2006,.....	232
<i>Perinçek v. Sveitsi</i> [suuri jaosto], nro 27510/08, 15. lokakuuta 2015.....	44, 96
<i>Petrov v. Bulgaria</i> , nro 15197/02, 22. toukokuuta 2008.....	50, 244
<i>Pichkur v. Ukraina</i> , nro 10441/06, 7. marraskuuta 2013.....	15, 33, 244
<i>Pilav v. Bosnia ja Hertsegovina</i> , nro 41939/07, 9. kesäkuuta 2016.....	34, 123, 163
<i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i> , nro 5335/05, 21. kesäkuuta 2011.....	121, 143, 173, 227
<i>Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 2346/02, 29. huhtikuuta 2002.....	47, 171, 204
<i>Price v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 33394/96, 10. heinäkuuta 2001.....	171, 204
<i>R.B. v. Unkari</i> , nro 64602/12, 12. huhtikuuta 2016.....	89
<i>Rangelov v. Saksa</i> , nro 5123/07, 22. maaliskuuta 2012.....	173, 228
<i>Rasmussen v. Tanska</i> , nro 8777/79, 28. marraskuuta 1984.....	154, 158

<i>Redfearn v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 47335/06, 6. marraskuuta 2012.....	175, 242
<i>S.A.S. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43835/11, 1. heinäkuuta 2014.....	42, 65, 174, 231, 232
<i>S.L. v. Itävalta</i> , nro 45330/99, 9. tammikuuta 2003.....	166, 170, 195
<i>Sahin v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 30943/96, 8. heinäkuuta 2003.....	244
<i>Saidoun v. Kreikka</i> , nro 40083/07, 28. lokakuuta 2010.....	225
<i>Savez crkava "Riječ života" ym. v. Kroatia</i> , nro 7798/08, 9. joulukuuta 2010.....	15, 34
<i>Schalk ja Kopf v. Itävalta</i> , nro 30141/04, 24. kesäkuuta 2010.....	170
<i>Schwizgebel v. Sveitsi</i> , nro 25762/07, 10. kesäkuuta 2010.....	172, 207
<i>Sejdić ja Finci v. Bosnia ja Hertsegovina</i> [suuri jaosto], nrot 27996/06 ja 34836/06, 22. joulukuuta 2009.....	34, 172, 217
<i>Sidabras ja Džiautas v. Liettua</i> , nrot 55480/00 ja 59330/00, 27. heinäkuuta 2004.....	131, 270
<i>Sidabras ym. v. Liettua</i> , nrot 50421/08 ja 56213/08, 23. kesäkuuta 2015.....	244, 248, 270
<i>Škorjanec v. Kroatia</i> , nro 25536/14, 28. maaliskuuta 2017.....	44, 91, 217
<i>Ślawomir Musiał v. Puola</i> , nro 28300/06, 20. tammikuuta 2009.....	139
<i>Smith ja Grady v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 33985/96 ja 33986/96, 27. syyskuuta 1999.....	149
<i>Sommerfeld v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 31871/96, 8. heinäkuuta 2003 ..	31, 154, 244
<i>Sousa Goucha v. Portugal</i> , nro 70434/12, 22. maaliskuuta 2016.....	96, 189
<i>Stasi v. Ranska</i> , nro 25001/07, 20. lokakuuta 2011.....	123, 166
<i>Stec ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nrot 65731/01 ja 65900/01, 12. huhtikuuta 2006.....	33
<i>Stummer v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 37452/02, 7. heinäkuuta 2011 ...	120, 138, 140
<i>T. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 24724/94, 16. joulukuuta 1999.....	172, 207
<i>Taddeucci ja McCall v. Italia</i> , nro 51362/09, 30. kesäkuuta 2016.....	156, 170, 196
<i>Thlimmenos v. Kreikka</i> [suuri jaosto], nro 34369/97, 6. huhtikuuta 2000.....	47
<i>Timishev v. Venäjä</i> , nrot 55762/00 ja 55974/00, 13. joulukuuta 2005.....	216, 217, 247, 252
<i>Trabelsi v. Belgia</i> , nro 140/10, 4. syyskuuta 2014.....	226
<i>Turan Cakir v. Belgia</i> , nro 44256/06, 10. maaliskuuta 2009.....	271

<i>Ünal Tekeli v. Turkki</i> , nro 29865/96, 16. marraskuuta 2004	169, 186
<i>V. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 24888/94, 16. joulukuuta 1999	172, 207
<i>V.C. v. Slovakia</i> , nro 18968/07, 8. marraskuuta 2011	64
<i>Vallianatos ym. v. Kreikka</i> [suuri jaosto], nrot 29381/09 ja 32684/09, 7. marraskuuta 2013	123, 157
<i>Van Kück v. Saksa</i> , nro 35968/97, 12. kesäkuuta 2003	170, 191
<i>Varnas v. Liettua</i> , nro 42615/06, 9. heinäkuuta 2013	50, 175, 244
<i>Vejdeland ym. v. Ruotsi</i> , nro 1813/07, 9. helmikuuta 2012	94
<i>Virabyan v. Armenia</i> , nro 40094/05, 2. lokakuuta 2012.....	44, 90, 175, 242, 247, 254
<i>Vojnity v. Unkari</i> , nro 29617/07, 12. helmikuuta 2013	174, 229
<i>Vroutou v. Kypros</i> , nro 33631/06, 13. lokakuuta 2015	122, 149
<i>Weller v. Unkari</i> , nro 44399/05, 31. maaliskuuta 2009	33, 55, 244
<i>Wolter ja Sarfert v. Saksa</i> , nrot 59752/13 ja 66277/13, 23. maaliskuuta 2017	174, 236, 291
<i>X ym. v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 19010/07, 19. helmikuuta 2013	123, 155
<i>Y.Y. v. Turkki</i> , nro 14793/08, 10. maaliskuuta 2015	170, 191
<i>Z ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> (suuri jaosto), nro 55721/07, 7. heinäkuuta 2011	28
<i>Zarb Adami v. Malta</i> , nro 17209/02, 20. kesäkuuta 2006	31
<i>Zeibek v. Kreikka</i> , nro 46368/06, 9. heinäkuuta 2009	173, 224

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytäntö

<i>Associazione Nazionale Giudici di Pace v. Italia</i> , kantelu nro 102/2013, 5. heinäkuuta 2016.....	52, 175, 245, 250
<i>Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) v. Italia</i> , kantelu nro 58/2009, 25. kesäkuuta 2010.....	219
<i>Confédération française démocratique du travail (CFDT) v. Ranska</i> , kantelu nro 50/2008, 9. syyskuuta 2009	57
<i>Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italia</i> , kantelu nro 91/2013, 12. lokakuuta 2015.....	41, 51, 57, 85, 133

<i>Conference of European Churches (CEC) v. Alankomaat</i> , kantelu nro 90/2013, 1. heinäkuuta 2014.....	150
<i>European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska</i> , kantelu nro 81/2012, 11. syyskuuta 2013	42, 59, 171, 205
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. Ranska</i> , kantelu nro 39/2006, 5. joulukuuta 2007.....	150
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. Alankomaat</i> , kantelu nro 86/2012, 2. heinäkuuta 2007.....	122, 150
<i>European Roma and Travellers Forum (ERTF) v. Tšekki</i> , kantelu nro 104/2014, 17. toukokuuta 2016	219
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) v. Ranska</i> , kantelu nro 51/2008, 10. lokakuuta 2010.....	149
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) v. Irlanti</i> , kantelu nro 100/2013, 1. joulukuuta 2015.....	172, 218, 219
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) v. Portugal</i> , kantelu nro 61/2010, 30. kesäkuuta 2011	219
<i>Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) v. Norja</i> , kantelu nro 74/2011, 2. heinäkuuta 2013.....	52, 133, 172, 208
<i>International Association Autism Europe (IAAE) v. Ranska</i> , kantelu nro 13/2002, 4. marraskuuta 2003	19, 57, 85, 205
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kroatia</i> , kantelu nro 45/2007, 30. maaliskuuta 2009.....	145, 170, 198
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kroatia</i> , kantelu nro 49/2008, 11. joulukuuta 2009.....	149
<i>International Movement ATD Fourth World v. Ranska</i> , kantelu nro 33/2006, 5. joulukuuta 2007.....	149
<i>International Planned Parenthood Federation – European Network (IPPF EN) v. Italia</i> , kantelu nro 87/2012 syyskuuta 2013,.....	141
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria</i> , kantelu nro 41/2007, 3. kesäkuuta 2008.....	144, 250
<i>SUD Travail Affaires Sociales, SUD ANPE ja SUD Collectivité Territoriales v. Ranska</i> , kantelu nro 24/2004, 8. marraskuuta 2005	250

The Central Association of Carers in Finland v. Suomi, kantelu nro 71/2011,
4. joulukuuta 2012.....43, 86

Kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytäntö

Belgian Conseil d'Etat, nro 228.752, tuomio 14. lokakuuta 2014..... 233

Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, ensimmäisen asteen tuomioistuin
Il Skopje, I RO nro 618/15, 3. maaliskuuta 2016 131

Itävalta, Itävallan korkein oikeus, V 54/2014-20, 9. joulukuuta 2014 109

Itävalta, Bezirksgericht Döbling, GZ 17 C 1597/05f-17, 23. tammikuuta 2006 146

Itävalta, Tirolin alueellinen hallintotuomioistuin, LVwG-2013/23/3455-2,
14. tammikuuta 2014 240

Itävalta, Itävallan korkein oikeus, 9 ObA 117/15, 25. toukokuuta 2016..... 233

Kreikka, Ateenan rauhantuomioistuin, päätös nro 418/2016, 23. syyskuuta 2016 191

Puola, Puolan korkein oikeus, III PK 11/16, 7. marraskuuta 2016..... 131

Puola, Varsovan alueellinen tuomioistuin (toisen oikeusasteen tuomioistuin),
V Ca 3611/14, 18. marraskuuta 2015..... 56

Ranskan Conseil d'Etat, määräykset nro 402742 ja 402777, 26. elokuuta 2016 233

Ranska, kassaatiotuomioistuin, rikosoikeuden jaosto, *Easyjet v. Gianmartini*
ym. nro. 13-81586,. joulukuuta 2015..... 206

Ranska, kassaatiotuomioistuin, rikosoikeuden jaosto, nro M 08-88.017 ja
nro 2074, 7. huhtikuuta 2009..... 146

Ranska, kassaatiotuomioistuin, sosiaaliasioiden osasto, *Jean-François X... v.*
Serge Y.ym., nro 14-19.702, 1. kesäkuuta 2016..... 71

Ranska, Nîmesin muutoksenhakutuomioistuin, *Lenormand v. Balenci*,
nro 08/00907, 6. marraskuuta 2008..... 146

Romania, kansallinen syrjinnänvastainen neuvosto, päätös 349,
4. toukokuuta 2016 151

Ruotsi, Högsta domstolen, *Escape Bar & Restaurant v. Ombudsman against*
Ethnic Discrimination , T-2224-07, 1. lokakuuta 2008..... 146, 260

Ruotsi, *Svea hovrätt, Ombudsman Against Discrimination on Grounds of*
Sexual Orientation v. A.S., T-3562-06, 11. helmikuuta 2008..... 146

Saksa, liittovaltion työtuomioistuin, 2 AZR 579/12 , 25. huhtikuuta 2013	112
Saksa, liittovaltion työtuomioistuin, 8 AZR 638/14 , 18. helmikuuta 2016	61
Saksa, Kölnin työtuomioistuin, Az. 9 Ca 4843/15 , 10. helmikuuta 2016.....	77
Saksa, perustuslakituomioistuin, 1 BvR 471/10 , 1 BvR 1181/10 27. tammikuuta 2015.....	233
Tanska, Tanskan korkein oikeus, asia nro 15/2014 , 6. joulukuuta 2016	210
Tanska, Tanskan korkein oikeus, asia nro 28/2015 , 14. joulukuuta 2015.....	262
Unkari, tasaarvoviranomainen, asia nro 72 , huhtikuu 2008.....	146
Unkari, tasa-arvoviranomainen, päätös nro 654/2009 , 20. joulukuuta 2009	71
Yhdistynyt kuningaskunta, Bristolin työtuomioistuin, McFarlane ym. v. easyjet Airline Company , ET/1401496/15 ja ET/3401933/15 , 29. syyskuuta 2016	75
Yhdistynyt kuningaskunta, työtuomioistuimen muutoksenhakutuomioistuin, Kelly v. Covance Laboratories Limited , UKEAT/0186/15/LA , 20. lokakuuta 2015.....	240
Yhdistyneen kuningaskunnan työtuomioistuimen muutoksenhakutuomioistuin, XC Trains Ltd v. CD & Ors , nro UKEAT/0331/15/LA , 28. heinäkuuta 2016	59
Yhdistynyt kuningaskunta, Yhdistyneen kuningaskunnan High Court, Amicus MSF Section, R. (hakemuksesta) v. Secretary of State for Trade and Industry , EWHC 860 (Admin) , 26. huhtikuuta 2004.....	112

Luettelo säädöksistä

Euroopan neuvoston säädökset

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (5. marraskuuta 1992)

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (16. toukokuuta 2005)

Euroopan sosiaalinen peruskirja (18. lokakuuta 1961)

Euroopan sosiaalinen peruskirja (3. toukokuuta 1996)

Eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta (6. marraskuuta 1997)

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1. helmikuuta 1995)

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva yleissopimus (11. toukokuuta 2011)

Tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia (28. tammikuuta 2003)

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (4. marraskuuta 1950)

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (4. marraskuuta 1950)

Yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä (4. huhtikuuta 1997)

EU:n säädökset

Euroopan unionin perusoikeuskirja

Komission suositus 92/131/ETY miesten ja naisten arvokkuuden suojelemisesta työelämässä

Lissabonin sopimus (1. joulukuuta 2009)

Miesten ja naisten yhdenvertaista kohtelua tavaroiden ja palvelujen osalta koskeva direktiivi 2004/113/EY (13. joulukuuta 2004)

Miesten ja naisten yhdenvertaisuutta koskeva direktiivi (uudelleenlaadittu toisinto) 2006/54/EY (5. heinäkuuta 2006)

Neuvoston direktiivi 79/7/ETY miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä (19. joulukuuta 1978)

Neuvoston julistus miesten ja naisten arvokkuuden suojelemisesta työelämässä annetun komission suosituksen täytäntöönpanosta (19. joulukuuta 1991)

Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi 2000/43/EY (29. kesäkuuta 2000)

Sopimus Euroopan yhteisön perustamisesta (25. maaliskuuta 1975)

Yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi 76/207/ETY (9. helmikuuta 1976)

Yhdenvertaista kohtelua työssä koskeva direktiivi 2000/78/EY (27. marraskuuta 2000)

Kansainväliset säädökset

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (10. joulukuuta 1948)

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (18. joulukuuta 1979)

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (4. tammikuuta 1965)

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (16. joulukuuta 1966)

Kidutuksen vastainen YK:n yleissopimus (9. joulukuuta 1975)

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (16. joulukuuta 1966)

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (20. marraskuuta 1989)

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (13. joulukuuta 2006)

Viittauksia koskeva huomautus

Edellä oleva luettelo oikeuskäytännöstä tarjoaa kattavat tiedot, joiden perusteella asianomaiseen oikeustapaukseen liittyvä tuomio on löydettävissä kokonaisuudessaan. Tästä on hyötyä, jos halutaan tutkia tarkemmin, mitä perusteluja asianomainen tuomioistuin on käyttänyt ja miten se on tutkinut asiaa ennen päätöksen tekemistä.

Valtaosa tässä julkaisussa viitatuista oikeustapauksista on joko unionin tuomioistuimessa tai EIT:ssä ratkaistuja tapauksia, joten tässä annetuissa ohjeissa keskitytään niihin. Vastaavia menetelmiä voidaan kuitenkin käyttää myös kansallisen oikeuskäytännön tietokannoissa.

EIT:n oikeuskäytäntö on maksuttomasti käytettävissä [EIT:n HUDOC-portaalissa](#) osoitteessa HUDOC-portaalissa on helppokäyttöinen hakukone halutun oikeuskäytännön hakemiseen. Helpoin tapa löytää oikeustapaus on viedä haettavan oikeustapauksen tapausnumero hakukenttään "Application Number".

Unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö on maksuttomasti käytettävissä [CURIA-portaalissa](#) osoitteessa CURIA-portaalissa on helppokäyttöinen hakukone halutun oikeuskäytännön hakemiseen. Helpoin tapa löytää oikeustapaus on viedä haettavan asian numero hakukenttään "Asian numero".

Oikeustapauksia voi selata kummassakin hakukoneessa (tai muussa käytettävässä hakukoneessa) myös päivämäärän perusteella. Oikeustapausten selaamista päivämäärän perusteella on helpotettu lisäämällä kaikkien tähän käsikirjaan sisältyvien oikeustapausten yhteyteen tuomion päivämäärä.

Euroopan unionin perusoikeusvirastosta on runsaasti tietoa internetissä. Siihen pääsee tutustumaan perusoikeusviraston (FRA) verkkosivustolla osoitteessa fra.europa.eu

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on lisätietoa tuomioistuimen verkkosivustolla osoitteessa echr.coe.int. HUDOC-hakuportaalissa on tuomiot ja päätökset englanniksi ja/tai ranskaksi. Käännöksiä muille kielille, tiivistelmiä, lehdistötiedotteita ja muuta tietoa tuomioistuimen työstä on osoitteessa <http://HUDOC.echr.coe.int>

Miten hankkia Euroopan neuvoston julkaisuja?

Euroopan neuvoston kustantamo julkaisee teoksia kaikilta organisaation eri osa-alueilta, kuten ihmisoikeuksista, oikeustieteestä, terveydestä, etiikasta, sosiaalisista, ympäristöstä, koulutuksesta, kulttuurista, urheilusta, nuorisosta ja kulttuuriperinnöstä. Kirjoja ja elektronisia julkaisuja voi tilata laajasta luettelosta osoitteesta <http://book.coe.int/>

Virtuaalilukuhuoneessa käyttäjät voivat maksutta tutustua hiljattain ilmestyneiden tärkeimpien teosten lyhennelmiin tai tiettyihin virallisiin asiakirjoihin kokonaisuudessaan.

Tietoa Euroopan neuvoston yleissopimuksista sekä niiden tekstit kokonaisuudessaan ovat saatavilla sopimustoimiston verkkosivustolla osoitteessa <http://conventions.coe.int/>

EU:n yhteystiedot

Henkilökohtaisesti

Ympäri Euroopan unionia on satoja Europe Direct -tiedotuskeskuksia. Lähimmän keskuksen osoitteen saa sivulta https://europa.eu/european-union/contact_fi

Puhelimitse tai sähköpostitse

Europa Direct -palvelun avulla löydät vastaukset Euroopan unionia koskeviin kysymyksiisi. Palveluun voi ottaa yhteyttä

– maksuttomaan puhelinnumeroon 00 800 6 7 8 9 10 11 (jotkin operaattorit voivat veloittaa maksun näistä puheluista),

– seuraavaan tavanomaiseen puhelinnumeroon: +32 229 99 696 tai

– sähköpostitse osoitteessa https://europa.eu/european-union/contact_fi

Tietoa EU:sta

Verkossa

Euroopan unionista on tietoa kaikilla EU:n virallisilla kielillä Europa-verkkosivustolla osoitteessa https://europa.eu/european-union/index_fi

EU:n julkaisut

EU:n maksuttomia ja maksullisia julkaisuja voi tilata osoitteesta <https://publications.europa.eu/fi/publications>. Maksuttomista julkaisuista voi saada useita kappaleita ottamalla yhteyttä Europe Direct -palveluun tai paikalliseen tiedotuskeskukseen (ks. https://europa.eu/european-union/contact_fi).

EU:n oikeus ja siihen liittyvät asiakirjat

EU:sta saa oikeudellista tietoa, muun muassa EU:n lainsäädännöstä vuodesta 1952 lähtien kaikilla virallisilla kielillä, EUR-Lexistä osoitteessa <http://eur-lex.europa.eu>

Avointa dataa EU:sta

EU:n avoimen datan portaalin (<http://data.europa.eu/euodp/fi>) kautta pääsee hyödyntämään EU:ta koskevaa dataa. Kaikki data on vapaasti käytettävissä kaupallisiin tai ei-kaupallisiin tarkoituksiin.

Syrjintä kielletään Euroopan syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä, joka käsittää EU:n syrjimättömyysdirektiivit sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen 14 artiklan ja 12. lisäpöytäkirjan. Kielto yksilöidään syrjinnän olosuhteiden ja syiden perusteella. Tässä käsikirjassa tutkitaan edellä mainittuihin lähteisiin perustuvaa Euroopan syrjinnänvastaista lainsäädäntöä kahtena toisinaan täydentävänä järjestelmänä. Niistä käsitellään jompaakumpaa siltä osin, kuin ne eivät ole päällekkäisiä, ja tuodaan esille mahdollisia eroja. Käsikirja sisältää myös viittauksia muihin Euroopan neuvoston säädöksiin, erityisesti Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan sekä asiaa koskeviin Yhdistyneiden kansakuntien säädöksiin. Koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja Euroopan unionin tuomioistuimessa on kertynyt huomattava määrä oikeuskäytäntöä, katsottiin tarpeelliseksi laatia helppokäyttöinen käsikirja niin EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa kuin muissakin maissa oikeusalalla toimiville, kuten tuomareille, syyttäjille ja asianajajille sekä lainvalvontaviranomaisille.

EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta
Puh. +43 (1) 580 30-60 – faksi +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – @EURightsAgency

EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIN EUROOPAN NEUVOSTO

67075 Strasbourg Cedex – Ranska
Puh. +33 (0) 3 88 41 20 18 – faksi +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int – @ECHRPublication

Euroopan unionin
julkaisutoimisto